

મહાસુખભાઈ યુનીસાલ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક: ૫૭૦૮- વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ: ૨૦૦૪૨૩૧૮૫

વિષય: ૬-૩

વિસનગરવાસી
જ્ઞાની કાજી અનવર મીયાંકૃત કાવ્યનો સંગ્રહ.
અથવા

અનવર કાવ્ય

યાને
ગુલશને ખુશી.

સંગ્રહ કરનાર
સ્વર્ગસ્થ શેઠ હડીસંગ ચુનીલાલ.

ટીકા સાથે પ્રસિદ્ધ કરનાર
મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.
કાવ્યસરિતાના રચનાર-(વિસનગર).

ચોથી આવૃત્તિ. પ્રત ૪૦૦૦
(સુધારા વધારા સાથે.)

વિક્રમાર્ક ૧૯૭૧. સન ૧૯૧૫.

અમદાવાદ.

ધી કાયમંડ ન્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ હગનલાલે છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૦-૧૩-૦.

પ્રકાશન
અનંતર કાવ્ય મળવાનું ઠેકાણું.

આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર ટપાલ મારફત વેદ્યુપેએબલથી મળશે. ટપાલ ખર્ચ જે પડશે તે વિશેષ લેવામાં આવશે. પુસ્તક મંગાવનારે પોતાનું સરનામું ચોકસ અને સ્વચ્છ અક્ષરે લખવા મહેરબાની કરવી—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.
મુકામ-વિસનગર. જીલ્લો-ગુજરાત.

આ પુસ્તક સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એપ્રિલ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરી માલીકીના તમામ હક પ્રસિદ્ધ કરનારે પોતાના સ્વાધીન રાખ્યા છે માટે મૂળ છપાવી પ્રકટ કરવાનો, અગર કોઈપણ બીજી લિપિમાં છાપવાનો, અગર બાષાંતર કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનો બીજા કોઈને અધિકાર નથી.

Printed by D. C. Parikh at the "Diamond Jubilee"
Printing Press, Salapose Road, Ahmedabad.

and

Published by Mahasukhbhai Chunilal Sheth,
Member of the Legislative Council, Baroda State.
Bazar near Mandi, Visnagar. (Gujarat).

અનવર કાવ્યનો સંપ્રદ કરનાર
સ્વર્ગસ્થ શેઠ હડીસંગ ચુનીલાલ. (વિસનગર.)

જન્મતિથિ—વિક્રમાર્ક ૧૯૧૬ ના વૈશાખ સુદ ૧.

મૃત્યુતિથિ—વિક્રમાર્ક ૧૯૬૨ ના ચૈત્ર વદ ૧૩.

હૃદય પ્રેમાંજલિ.

“ When I am gone from this mortal view
The skies will wear their wonted blue;
The clouds distil the summer rain
On leafy wood and grassy plain ;
And flowers will smile through morning dew.
The birds I loved will still be true
To their old haunts, flutter through
The boughs, nor alter one sweet strain
When I am gone.
The silent moon will wax and wane
Heedless that I ne’er come again ;
Cold stars roll round in order due ;
But hearts—warm hearts—perchance a few
With loving tears some cheeks will stain
When I am gone. ”

(S. Final E. 1897.)

મારા બહાલા ભાઈ હઠીસંગ !

(રાગ ગઝલ.)

કહું કોને હૃદયની આ ? હૃદયની તે હૃદય જાણે,
દિવાના દર્દિતું દિલ દર્દ દિવાનો દર્દિ પીછાને.
અગન જે ધરિકની જગી ખુઝાવે કોણ આશકની ?
ન જે સમજે શું તે કરશે ? મુંઝામણ આવી અંતરની !
અમન કે બેઅમનમાં હું બીંજને શું ! જહાંને શું !
સહન કર કે નહીં કર મન ! પડી પીડા બીંજને શું !

કરી મ્હોળત કરી સોળત ! 'કરી' 'ન કરી' નહીં થાશે !
 પડ્યો ધા પ્રેમનો કારી ! હવે તે કેમ રૂઝાશે ? !
 તને બાઈ શું આ સુઝયું ? કરી કેવી દગલખાણ !
 ઠગાયો હું ! ફસાયો હું ! નહીં સમજ્યો બિના સાચી.
 લિધી અવસાન બરનિદ્રા લુલી તોફાનો દુનિયા આ !
 ફરી અંધુ નહીં જાગ્યો ! વિસાર્યો સ્નેહો બ્રાતા આ !
 થયો ગુલતાન સ્વપ્ને કે ગયો શું દિવ્ય દુનિયામાં ?
 લુભાયો સ્વર્ગસુખમાં કે ડુબ્યો શું બ્રહ્મદરિયામાં ?
 અરે દિલબર ! બિરાદર હે ! સહોદર હે ! મુસાફર હે !
 મુસાફરોનીજ સોળતની મ્હોળત સૌ રહી હૃદયે.
 મુસાફરો મેં કિધી સાથે ! પડ્યો તું તો હવે છૂટો !
 ફરી મળશું હવે ક્યારે ? પડ્યો લધુ બાઈ વિખૂટો !
 રમ્યા સાથે ! જમ્યા સાથે ! ફર્યા સાથે ! રહ્યા સાથે !
 હવે તુજ સાથ ક્યાં શોધું ? વિધિનો ધા પડ્યો માથે !
 પડ્યો પટ પ્રેમનો હૃદયે, હૃદય રસમય બનેલું છે !
 મળી પરમાણુએ હૃદયે સ્વરૂપ તારું ધડેલું છે !
 હૃદયમાં તારો તે મૂર્તિ મુસાફરો યાદ લાવે છે !
 હૃદય ધડકે નિરાશાથી ! નયન બે આંસુ નાખે છે !
 'થયું' 'ન થયું' નહીં થાશે, ધોરજ ધરને અરે મન તું !
 અહા તે દિવ્ય મૂર્તિને સ્મરી ધર ધ્યાન અંતર તું !
 અદા કરને મહાસુખ ફરૂ વફાદારીથી બ્રાતાની !
 સનમ કરશે રહમ તુજ પર, પછી દરકાર છે શાની ?

તારો સદાનો સ્નેહાંકિત,
 લધુ બાઈ મહાસુખ.

પ્રસ્તાવના.

નાના પુસ્તકને ખીજી પ્રસ્તાવનાની શી જરૂર છે એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન ઉભો થાય તેમ છે, પણ આ પુસ્તકનાં કાવ્યોને શોધી એકઠાં કરી ઉર્દૂ લિપિમાંથી ગુજરાતી લિપિમાં લખી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મારા પૂજ્ય વડીલ બંધુ હડીસંગ ચુનીલાલ સ્વર્ગવાસી થવાથી અને આ પુસ્તકની સુધારા વધારા સાથેની નવી આવૃત્તિઓ મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવતી હોવાથી આ ખીજી પ્રસ્તાવના લખવાની જરૂર પડી છે.

આ આવૃત્તિમાં રચનારના તથા સંગ્રહ કરનારના હેતુ બર લાવવા મેં મારાથી બનતો યથામતિ પ્રયાસ કર્યો છે, અને રચનારની સચના પ્રમાણે કોઈ કોઈ કાવ્યોમાં અને કેટલેક ટેકાણે કાવ્યરચનામાં સુધારો વધારો કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ સંવત્ ૧૯૫૪ (હીજરી સન ૧૩૧૬) માં બહાર પાડવામાં આવી હતી; શરૂઆતમાં તો પુસ્તકો ધીમે ધીમે ખપતાં હતાં પરંતુ જેમ જેમ તેના અધિકારી વર્ગમાં તેનો ફેલાવો દિન પ્રતિ દિન થતો ગયો તેમ તેમ તેની માગણી બંને હિંદુ અને મુસલમાન કોમ તરફથી વધારે થવા લાગી અને ગુજરાત તથા ઉત્તર હિન્દુસ્થાનમાંથી મુસલમાન લોકો તરફથી ઉપરા ઉપરી માગણીઓ થવાથી પાછળથી તેનો ઉદાવ વધારે થવા લાગ્યો અને તેની એક હજાર પ્રતો ખપી ગઈ અને માગણી કાયમ રહેવાથી ખીજી આવૃત્તિ મોટા સુધારા વધારા અને ટીકા સાથેની સંવત્ ૧૯૬૫ માં પ્રકટ કરવામાં આવી. તે આવૃત્તિ બંને હિંદુ અને મુસલમાનને વધારે પસંદ પડવાથી તેની એક હજાર પ્રત જલ્દી ખપી જવાથી, સંવત્ ૧૯૬૮ માં ગઝલોના ભાવાર્થ સાથે અને ઉપોદ્ઘાતમાં મોટા વધારા સાથેની ત્રીજી આવૃત્તિની બે હજાર પ્રતો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી તે પણ ખપી જવાથી આ ચોથી આવૃત્તિની

૪૦૦૦ પ્રતો પ્રકટ કરવામાં આવી છે; આમાં કેટલાંક પાછળથી જડી આવેલાં બજન, પદ તથા ગઝલોનો વધારો કરવામાં આવ્યો છે.

ગુજરાતી શાળાઓમાં અને ગુજરાતની ઉર્દૂ શાળાઓમાં ઉપલા ધોરણમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તે હેતુથી અને સામાન્ય રીતે સાધારણ માણસોને કાવ્યોના અર્થ સારી રીતે સમજાઈ શકે તેમજ સમાધિ યોગ અને ભક્તિનો ખરો માર્ગ શીખવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો ખરાબર રીતે ભાવાર્થ સમજી શકે તેવા ઉદ્દેશથી કાવ્યોની નીચે ટીકા અને કંઠણ શબ્દોના અર્થ કરી બતાવવામાં આવ્યા છે એટલુંજ નહીં પરંતુ હિંદુ લોકોને ખરાબર ઉર્દૂ કાવ્યનું રહસ્ય સમજાય તે માટે ગઝલ જેવાં કેટલાંક કંઠણ કાવ્યોના અર્થ સાથે સંપૂર્ણ ભાવાર્થ કરી બતાવ્યા છે અને મુસલમાન લોકોને ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓના અર્થ, ખરા ભાવાર્થ અને હેતુ સમજવામાં આવે તે માટે કેટલીક ગરબીઓનું ઉર્દૂ ભાષામાં લાંબા વિસ્તારથી વિવેચન આપવામાં આવ્યું છે. સમાધિ અભેદજ્ઞાન યોગ વીજેરના ખુલાસા માટે ઉપોદ્ધાત યાને દિબાચામાં તમામ હકીકત જણાવવામાં આવી છે. વાચક વર્ગની સરળતાની ખાતર તમામ કાવ્યોને ભજનસંગ્રહ, ગરબીસંગ્રહ, પદસંગ્રહ, ગઝલસંગ્રહ અને પરચુરણ કાવ્યસંગ્રહ એ રીતે પાંચ ભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યાં છે.

રચનાર કાળ અનવર મીયાં ખીલકુલ નિઃસ્વાર્થ હોવાથી કાવ્ય રચી જે ભક્તજનો માગે છે તેમને એઓ પ્રેમપૂર્વક આપે છે અને સંગ્રહ કરવાની ખિલકુલ વૃત્તિ ધરાવતા નથી. સાધુ પુરોમાં આ ગુણ સ્વાભાવિક રીતે હોવાથી રચનારમાં એ ગુણ હોય એ નવાઈ જેવું નથી. આથી તેમનાં કાવ્ય એકદમ ધાર્મી મળી આવતાં નથી તેા પણ રચનારના હૃદયરૂપી સુગંધીદાર છોડવાની કલમરૂપી લતાત્રેથી ખરી પડતાં કાવ્યરૂપી પુષ્પોને વીણી લઈ તે પુષ્પોને ગુંથી તેના સુગંધીદાર ગુચ્છ બનાવી તેના અધિકારી વર્ગને સુંધાડી તેની સુગંધનો મોહ અને આનંદ પમાડવા મારા મહુમ વડીલ બંધુની અને મારી ઉત્કંઠા હોવાથી રચનારનાં વેરાઈ જતાં કાવ્યોને જૂદા જૂદા લોકો

પાસેથી મોઢેથી ઉતારી લઈ અને કેટલેક ટેકાણેથી રચનારના હાથે ઉર્દુમાં લખેલા કાગળો મળી આવેલા તે ઉપરથી ગુજરાતીમાં ઉતારી લઈ જેટલાં ભેગાં કરવામાં આવ્યાં છે તેટલાં આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યાં છે.

રચનારે કાવ્યના અંતમાં કેટલાક સ્થળે પોતાના નામની સંજ્ઞા (તખલ્લુસ) તરીકે “જ્ઞાની” શબ્દ વાપર્યો છે અને કેટલાક સ્થળે “અનવર” શબ્દ વાપર્યો છે, આ બાબતનો ખુલાસો રચનારે પોતેજ ગરબી વીગેરેમાં કરેલો છે. ગુજરાતી કાવ્યોમાં કોઈક સ્થળે શબ્દોમાં જાતિભેદ થયેલા છે પણ તેથી અર્થના ગૌરવમાં બિલકુલ ન્યૂનતા આવેલી નથી.

વાચકવર્ગને આશ્ચર્ય લાગશે કે પુસ્તકની શરૂઆતમાં રચનારની છંપી નહીં મુકતાં સંગ્રહ કરનારની છંપી મુકવામાં આવી છે ! ખુલાસો એ છે કે રચનાર પાસે છંપીની માગણી કરતાં એઓશ્રીએ જણાવ્યું કે “ મુસલમાન ધર્મમાં છંપી પડાવનારને કાફર એટલે નાસ્તિક ગણવામાં આવે છે માટે મારી છંપી મુકાવવા ઇચ્છતો નથી એટલુંજ નહીં પરંતુ તેથી માફ દિલ દુખાય છે ” આવા તેમના ઉદ્દગારથી મેં તે વિચાર માંડી વાળ્યો અને તેમના બદલે અનવર કાવ્યના સંગ્રહ કરનાર તેમના વક્ષાદાર શિષ્ય મારા મહુમ વડીલ બંધુના છંપી પુસ્તકની શરૂઆતમાં મુકી છે કારણ કે રચનાર મહાત્માનાં વેરાઈ ગયેલાં કાવ્યપુષ્પોનો ગ્રંથ રૂપી ગુચ્છ ગુંથવાનું માન રચનાર પછી તેમનેજ ધટે છે.

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં મારા સ્નેહી મિત્ર મીયાં હયાતખાં નજ્જુભાઈ તરફથી વખતો વખત ધણી સારી મદદ મળી છે તે માટે હું તેમનો સદાનો આભારી છું.

વિસનગર. } લી. મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.
સંવત ૧૯૭૧. અક્ષયતૃતીયા.

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

રેક સ્થળે અવલોકન કરી તાત્પર્યનો સંચય કરી વિચારીશું તો એમજ માલમ પડશે કે આનંદ ને શોક, આશા ને નિરાશા, જ્ઞાન ને અજ્ઞાન એકજ વસ્તુમાંથી અનુભવાય છે. જે વસ્તુ આપણને આનંદ આપે છે તે ને તેજ વસ્તુથી બીજાઓના હૃદયમાં શોકની પ્રાપ્તિ થાય છે, જે વસ્તુથી એકના અંતઃકરણમાં આશા

બંધાય છે તેજ વસ્તુ અન્ય જનને નિરાશાના આવરણથી ઢાંકી દે છે, જે પદાર્થમાંથી એકને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તેજ પદાર્થ બીજાઓને અજ્ઞાનરૂપ ભાસે છે; અર્થાત્ જેમાં જેની રૂચી રમી રહી છે તેને તે આનંદદાયક માને છે; ત્યારે આપણે સત્ય અને શ્રેષ્ઠ આનંદ કોને કહેવો? આપણે સાધારણ બુદ્ધિથી આ પ્રશ્નનો સ્વાભાવિક રીતે ઉત્તર આપી શકીશું કે જે આનંદ અખંડ અચળ અને મોક્ષદાયક છે કે જેની પ્રશંસા જગતે માનેલા એવા ડાહ્યા, વિદ્વાન ને સદ્ગુણી પ્રાચીન ઋષિ તથા જ્ઞાનવેત્તાઓએ પોતાના ગ્રંથોમાં કરી છે તેજ આનંદ. આ પરથી કોઇને સહજ શંકા થશે કે આવા પ્રકારના વિચારની સ્ફુરણાનું અત્રે શું મહત્વ છે? મહત્વ છેજ; અને તે નીચે પ્રદર્શિત કરેલા વિચાર પરથી સ્પષ્ટ આદર્શરૂપ થઈ રહેશે.

દરેક વાચક એકનું એક પુસ્તક વાંચે છે પરંતુ વાચકના વિચાર વિચારમાં બહુજ ફેર હોય છે; તેમાં વર્ણવેલું રૂપક કોઈ કયા સ્વરૂપમાં લે છે ને અન્ય તેથી કોઈ જુદાજ ભાવમાં કદપી લે છે. શૃંગારરસમાં હ્રુબ્ધ એવા યુવાન પુરૂષો દયારામ કવિનાં કાવ્ય વાંચી કોઈ જુદાજ પ્રકારનો આનંદ અનુભવે છે, અને તે આવા પ્રકારના આનંદનું કૃણ વિરક્ત દશામાં સાંભરી આવી એમ સૂચન કરે છે કે તે આનંદ માત્ર તુચ્છ સમાન છે; પરંતુ દયારામ કવિના તે ને તેજ કાવ્યમાંથી સાધુ અને સંત પુરૂષો જ્ઞાનામૃત ગ્રહણ કરી લે છે અને પોતાના આત્માનું સાર્થક કરે છે.

વિદ્યમાન જ્ઞાની કાજી અનંબર સાહેબના આ લઘુ પુસ્તકમાં આપણા પ્રાચીન કવિઓના કાવ્યભાવ જેવાં ઘણાં કાવ્યોનો સમાવેશ થાય છે. દયારામ કવિના ભક્તિશૃંગારરસથી ભીંજાયેલાં કાવ્ય જેવાં, તથા ધીરા, કબીર, મીરાંબાઈ તથા ભોળભક્તનાં, સમાધિ, અબેદ, બ્રહ્મજ્ઞાન, આત્મજ્ઞાન આદિ રસથી રેલાતાં કાવ્ય જેવાં આ મહાપુરૂષનાં કાવ્ય અનુભવવામાં આવે છે, અને આ તમામ કાવ્યોની ભાવના જાણે કે આ મહાપુરૂ-

પના હૃદયના ચિત્રનું સ્વરૂપ આ પુસ્તકમાં ચિતરાયું હોય તેવી લાગે તેમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે આ મહાપુરૂષ આત્મજ્ઞાની છે; જે માણસ નીતિ વિષે બોધ કરે તે માણસ જો નીતિવાન હોય તો તેનો ઉપદેશ ધણીજ અસરકારક હોય એ નિર્વિવાદ છે. ભજન પદ વગેરે કાવ્યોનો મોટો ભાગ કાજી અનવર મીયાંએ નંગલ અને એકાંત સ્થળે ગુનરેલા વખતમાં પ્રજા પ્રેમના આવેશથી અને ઉભરાથી રચેલો છે, તે કાવ્યો જુદા જુદા ઠેકાણેથી એકઠાં કરી હાલ આ પુસ્તકરૂપે લોકોપયોગી થઈ પડે તેવા હેતુથી પ્રકટ કર્યા છે, તમામ ભજન, ગરબી, પદો, ગઝલો મળી આવ્યાં નથી પણ જે-તલાં મળી આવ્યાં છે તેટલાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે.

આ પુસ્તકમાં પ્રકાશિત થતો કાવ્યભાવ, વિરક્ત, સંત, સાધુ આદિ આત્મજ્ઞાની પુરૂષોને આનંદજન્ય છે. પરંતુ આત્મ અભેદ બ્રહ્મજ્ઞાનથી અજ્ઞાત તરફ હૃદયના તરણ મનુષ્યોને તો આ કાવ્ય તદ્દન નિસ્તેજ લાગશે અને લાગે તે સ્વાભાવિક છે; પરંતુ તેમની રૂચી ઉપર આ પુસ્તકનું પ્રકટ થવું નથી. સાધુ, સદ્ગુણી, અને સંત પુરૂષો આવા મહાન પુરૂષના જ્ઞાનના ઝરણું પાન કરે તેજ ઉદ્દેશથી આ અનવર કાવ્યને પ્રકટ કરવાને પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

આ પુસ્તકમાં ભજન, પદ, ગરબી અને ઉર્દુ તથા ફારસી ગઝલો દાખલ કરવામાં આવી છે. પુસ્તકને પ્રકટ થતાં વિલંબ થવાનું કારણ એજ કે શોધીને જેમ જેમ કાવ્યોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો તેમ તેમ પ્રેસમાં પૃથક્ પૃથક્ રીતે આપવાની સવડ થયા કરી, અને તેજ કારણને લીધે કાવ્ય અસુક અનુક્રમે ગોઠવાયાં નથી.

પુરૂષીટ વાંચી સુધારવામાં, કાવ્યોનો સંગ્રહ કરવામાં વિગેરે આ પુસ્તક અંગે આ મહાપુરૂષને જે તસ્દી આપવામાં આવી છે તેને માટે હું એમનો સદાનો આભારી છું. આ પુસ્તકમાં ભૂલ ચૂક થઈ હોય તો તે વાચકગણ સુધારી દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

વિક્રમાર્ક ૧૯૫૪. } લી૦ શેઠ હડીસંગ વિ. યુનીલાલ.
હીજરી સન ૧૩૧૬. } વિસનગર.

વિદ્યમાન મહાત્મા જ્ઞાની કાળ અનવર મીયાંનું જીવનચરિત્ર.*

મહાપુરૂષનું જીવનચરિત્ર દર્શાવતાં પહેલાં એમના વંશજોની કેટલીક બિનાના વર્ણનની જરૂર છે. આ મહાન પુરૂષના બુઝૂગો અરખસ્થાનના મૂળ વતની હતા અને તેઓ આરખ જાતમાં કુરેશી વંશ કે જે વંશમાં મુસલમાન લોકોના મહાન પિંગામર હજરત મહંમદ થયા છે તે વંશના હતા. જ્યારે મુસલમાન લોકોનું રાજ થયું ત્યારે ધર્મસુધારા અર્થે તેઓ હીંદુસ્થાનમાં આવી દીલ્હીમાં આવી રહ્યા. બાદ મુસલમાન લોકોનું રાજ અને વસ્તી ગુજરાતમાં વધી ત્યારે દીલ્હીના લશ્કર ભેગા તેમનું ગુજરાતના પાટણ શહેરમાં આવવું થયેલું.

મુસલમાની રાજમાં કાળ (ન્યાયાધીશ) નું કામ જેઓ ધર્મ તથા વિદ્યા સંબંધી વધારે જ્ઞાન ધરાવનારાઓ હતા તેઓને ધણું કરીને આપવામાં આવતું અને તે હોદ્દો વંશપરંપરા ચાલતો, અને તે

* નીચેનો લેખ પ્રથમ આવૃત્તિમાં રચનારે બક્ષિસનામામાં દાખલ કરેલો પરંતુ તેનું મહત્વ આ સ્થળે વિશેષ જણાયાથી તે લેખ અત્રે દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વળી તે લેખ રચનારના સ્વહસ્તે લખાયેલો હોવાથી બહુજ અગત્યનો છે માટે અક્ષરે અક્ષર નીચે પ્રમાણે પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે—

“ જખ બારા બરસકી ઉમર ઈસ ખાકસારકી થી ઉસ વક્ત ઈસ કસબેમેં એક સૈયદ સાહેબ મસ્ત સીંધકી તરફસેં આ ગયે થે, દો ચાર રોજ ઉનકા મુકામ રહા થા, ફીદવી ઉનકી ખીઝમતમેં બેકા રહેતા થા, ઉનકો કુહ મહોબત ઈસ હકીર પર આ ગઈ રો ઉહુનુને વક્ત ઝાક ઓર શાકકે ફીદવીકો એક પ્યાલા શરબતકા બનાકે થોડા ઉસમેંસેં આપને ખીયા, બાકી ઈસ ખાકસારકો પીલા દીયા ઓર તાલબ બના દીયા, ઉનકા નામ સૈયદ હેદરશા બતાતે થે. ઉસ શરબતકે પીનેસેં વાકેઈ ઈસ કમતરકે ફિલ પર અસર ઈરકકા ઝાહર હુવા, બાકી હાલ ખુદકો માલુમ હે. ફીર સને ૧૨૮૫ હીજરીકી સાલમેં હઝરત રહેનુમાએ સાલેકાં વ પેશવાએ આરેફાં સૈયદના વ મુરશદના સાહેબ સમ્બદા સદરે નશીન સૈયદ એહમદુલ્લા સાહેબ મારફ બાવા મીયાં સાહેબ રફાઈ ઉસની અલ મુસવી સુરતસેં પીરાન

ઔટલે સુધી કે ધણું કરી એ હોદ્દો એજ તેઓની જાત પણ ગણાતી, અને એવાઓને જગીર બક્ષવામાં આવતી, એજ પ્રમાણે આ મહાન પુરૂષના બુદ્ધિગોને કાળનું કામ અને તેના લગતા લવાજમ જગીર વિસનગર ખાતે બક્ષવામાં આવવાથી વિસનગરમાં વાસ કરીને રહ્યા. રાજની ફેરફારી થઈ છતાં પણ મુસલમાન લોકોમાં હાલ કાળપણું કામ તેમનાજ તરફ જાતી રહેલું છે.

વિદ્યામાન કાળ અનવર મીયાં સાહેબનો જન્મ વિસનગરમાં વિક્રમાર્ક ૧૮૯૯ ના વૈશાખ વદ ૭ શુક્રવારના દિવસે થયો હતો. થોડી મુદત બાલ્યાવસ્થામાં વિદ્યા પછી વિદ્યાભ્યાસ તરફ તેમનું ધ્યાન વધારે તણાયું અને દિન પ્રતિ દિન ધર્મવિદ્યા તરફ પોતાનું વલણ વધારે વધારે પરાવાતું ગયું અને ધર્મિય પ્રત્યે વિશેષ પ્રેમ વધ્યો અને સંસાર અસાર જણાતો ગયો ને તેથી સંત, સાધુ, સંન્યાસી, યતિ, ફકીર, પીર,

પટ્ટન આદિ થે, વહાંસેં ખીસલનગરમેં તશરીફ લાયે, ખાદીમ ઉનકી ખીજ-મત શરીફમેં બેઠા રહેતા થા, ઉનકી મહોબત કુછ ઇસ ખીસકીનકે ઉપર આ ગઇ સો ઉહ્નુને ફીદવીકે મુરીદ કરકે ખીલાફત અઝ તરીકે કાદરીયા ઓર રફાઈયા ઓર ઉલવાનીયા ઓર સોબાનીયા ઓર રદુનીયા ઓર નકશ ખંદીયા ઓર સેહરવરદીયા ઓર ચીશતીયા ઓર ગેર જલ્લીક અઝ સલા સલે મુદ્રીયા અતા કીયા, ઓર સનદ ઓર શજરા લીખકર દીયા ઓર મુરીદ ઓર તાલબ ઓર ખાદીમ કરનેકા ઓર સીલસલા બુઝ-રગોંકા જરી કરનેકા હુકમ દીયા, ફીર ઉન સાહેબસેં ઓર ઉનકે બુઝરગોંસેં જો ફેઝ ઓર મદદ વક્ત કામ મુશ્કેલકે ખાકસારકો પહોંચી બ્હો ખુદા જનતા હે, થા ઇસ ખાકસારકા દિલ જનતા હે; અક્લાહ ઉનકે ઉપર રહેમત કરે. ઓર ફીર સને ૧૨૯૭ હીજરીમેં ખાકસાર વાસ્તે ઉનકે ગયા થા, સો મકે મોઅજ્જમમેં ઉનકે વાસ્તે બગદાદ શરીફકી તરફસેં સૈયદના વ મુરશદેના જનાબ સૈયદ શેખ સૈયદ મોહમદ મુકર્રમ સાહેબ શેખ સમ્મજદે નશીન કાદરીયા ઈપ્ન સૈયદ શેખ મોહમદ અજહરી સાહેબ આયે થે. સો ઉનકી ખીજમતમેં કમતર હાઝર હુવા. ઉહ્નુને બી અઝ રૂએ મેહરબાની ઓર શફક્તકે ઈસ ખાકસાર નાચીઝકો બેઅત કરકે ઈપ્ન ઝીકર ઓર મુરાકબા વગેરેહુકા દેકર શજરા લીખ દીયા થા, ઇં હાલ યે ફકીર ઉન બુઝરગોંકે વસીલેસેં અપને શુબલ અશગાલમેં રહેતા હે ! ઓર અપના હાલ દિલ કીસીસેં ઝાહર નહીં કરતા હે ઓર અક્લાહ જનતા હે. ”

વીગેરે એવા વૈરાગી પુરૂષો સાથે સમાગમ વંધારે ચાલુ રાખ્યો. પરિણામે અંતરના ધ્વિરપ્રેમના આવેશથી એકાંત વાસમાં તે રહેવા લાગ્યા.

આ મહાન પુરૂષ પોતાની યૌવન અવસ્થામાં પોતાના આત્મ-કલ્યાણાર્થે નંગલમાં અને કબરસ્થાન કે જ્યાં પીરની કબરો હોય ત્યાં એકાગ્રતામાં સમભાવે રહેવા પોતાનો વખત જીભરતા હતા; અને શરીર સંબંધી ધણું કષ્ટ તે સહન કરતા. કોઈ વખતે એ ત્રણ દિવસે આહાર લેતા; આવાં કષ્ટ છતાં પોતાના આત્મધ્યાનમાં સંસારી કાર્ય તરફ ધૃતિરાજી ધરાવતા અને સંસારવ્યવસાયનું કષ્ટ કંઈ હિસાબમાં ન ગણતાં ઇખાદતમાં તક્ષીન રહેતા અને તેવા ગુણે કરી એઓ સાહેબનું શરીર મહા શોભનિક દેખાતું. દરેક ખટ દર્શનમાં મુખ્ય ગુણ બ્રહ્મચર્ય છે; જે સંસારી જીવો પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરી શીલવ્રત પાળે છે તેઓના ચહેરા ઉપર કેવી રોનક માલમ પડે છે ? ! અને તે ગુણના પસાય વડે મહા કષ્ટમાંથી પણ બચે છે અને દરેક સ્થળે એટલે રાજસભામાં તથા સાંસારિક કાર્યમાં મહા યશ પામે છે તો આ મહાન પુરૂષ પોતાની યૌવન અવસ્થામાં સર્વથા બ્રહ્મચર્યપણું ધારણ કરેલું છે તો તે ગુણના પ્રભાવે તેમના શરીરનું લાવણ્ય અને તેજ-સ્વીપણું હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? !

આ મહાન પુરૂષ જ્યારે નંગલમાં અને મસીદોમાં રાત્રિ દિન પરમેશ્વરની બંદગીમાં ગુભરતા તેવા સમયે મારા પુન્યનો ઉદય થવાથી દિવસમાં એ ચાર વખત તેમના દર્શનનો લાભ મળી આવતો તો તે પ્રસંગે મારી યાચના એ હતી કે “આપ મને વિદ્યાબ્યાસ કરાવો” તો એઓ સાહેબ મારી વિનંતી ધ્યાનમાં રાખતા ને કહેતા કે “આગળ ઉપર થઈ રહેશે.” ત્યાર બાદ થોડી મુદત થયે વિક્રમાર્ક ૧૯૩૨ ની સાલમાં મેં એઓની પાસે ઉઠું અને કારસી અબ્યાસ શરૂ કર્યો. દિન પ્રતિ દિન મારો શિષ્ય તરીકેનો સંબંધ ધીમે ધીમે વધતો ગયો અને તેજ સંબંધ આજ સુધી ચાલ્યા કરે છે.

આ મહાત્મા જ્યારે ગામમાં આવ્યા ત્યારે કાજવાડામાં એક જીની મસ્જીદ હતી તેમાં રહી પ્રભુભજન શિવાય તમામ સંસારી કામનો ત્યાગ કીધો. પોતાના મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે વિક્રમાર્ક ૧૯૩૭

ની સાલમાં મઠે અને મદીને મુસાફરી કરી આવ્યા બાદ પોતાના ઘર પાસે એક જીર્ણ મસ્જદ હતી તે નવી બનાવી. પોતાના આત્માનું જેથી કદ્યાણ થાય તેવાં તેમજ પરોપકારી અને સંસાર બ્યવહારના મહત્વનાં કામ શિવાય અન્ય કામનો ત્યાગ કરી પોતાના ખાનગી (ઇખ્લાદતગાહ) ઇશ્વરભજન કરવા સારૂ મુકરર કરેલા મકાનમાં રહી રાત્રી દિવસ ઘણો ભાગ એકાંત વાસમાં ઇશ્વરપ્રાર્થનામાં ગાળી પોતાની જીંદગી ગુજારે છે.

જે સમય કાજી અનવર મીયાંએ જંગલમાં અને એકાંત સ્થળમાં ગાળેલો તે દરમિયાન પ્રભુપ્રેમના આવેશથી તેમણે ભજન પદ ગરબી તથા ગઝલોનો મોટો ભાગ રચેલો છે.

વિક્રમાર્ક ૧૯૫૪.

લી૦ હડીસંગ ચુનીલાલ.

વિક્રમાર્ક ૧૯૫૪ થી અઘાપિ પર્યંત કાજી અનવર મીયાંએ પોતાનો વખત સમાધિ ધ્યાન અને ઇશ્વરપ્રાર્થનામાં ગાળ્યો છે અને હાલ પણ ગાળે છે, આ વરસોમાં તેમના ઉપર માંદગીએ બે વખત હુમલા કરેલા પરંતુ ઇશ્વરેચ્છાએ તેમાંથી તે બચવા પામ્યા છે. વૃદ્ધાવસ્થાના લીધે તે બહાર વધારે નીકળી શકતા નથી તો પણ સારા સંત સાધુ ફકીરની વાત સાંભળે છે તો તે તેમની પાસે જાય છે. આવી રીતે સંત પુરૂષોના સમાગમમાં અને મસ્જદમાં ઇશ્વરની બંદગીમાં હાલ તે પોતાનો વખત ગાળે છે. અનવર કાબ્યની નવીન આવૃત્તિઓ બહાર પડ્યા પછી ઘણા હિન્દુ અને મુસલમાન લોકો કાજી અનવર મીયાંના મુખનાં દર્શન કરવા દ્વરથી ઘણા ઉમંગથી વિસનગરમાં આવે છે અને પોતાના મનની શંકાઓ પુછી ખુલાસા મેળવે છે. જો કે કાજી અનવર મીયાંને આવી જગતની ઉપાધિ બિલકુલ ગમતી નથી તો પણ વિવેકની ખાતર વાતચીતનો દરેકને પ્રસંગ આપે છે. ઘણા ભાગે તો તે એકાંતમાં ઇશ્વર બંદગીમાં પડી રહે છે. હવે તેમના શરીર ઉપર વૃદ્ધાવસ્થા વિશેષ અસર કરતી જણાય છે. શરીર જો કે ઠીક છે પણ કોઈ વખત શુરદાનું દર્દ તેમને સખત પીડા આપે છે.

વિક્રમાર્ક ૧૯૭૧.

લી. મહામુખભાઈ ચુનીલાલ.

અક્ષિસનામા.

શેઠ મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ. (વિસનગર)

નિહાયત શુક્ર ઝોર ઝોહસાન ખુદાએ પાકકા કે ઇસિ નાચી હેઅમદાન કે અશઆર મુદતે મદીદ ઝોર અરસે બધદિસે મુતદરૂર ઝોર પરાંગંદા હર જા બ જા થે, સો ઇનિ દીનુંમે સઆદત આસા નેક અતવાર અહસનલ આમાલ ખુલંદ ઇકિઆલ તલમીઝ અઝી. પુરતમીઝ વફાદાર નેક કિરદાર સઆદત અતવાર નુરઅશમ શે હકીસંગ ચુનીલાલ ઝોર ઉનકે ખીરાદર ખુદે શેઠ મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ કે ઉનકે ખુઝુર્ગી કદીમસે આલી ખાનદાન ઝોર સાહેબ દોલત ઝોર સાહેબે અઝમત ઝોર સાહેબે ઇજત હે, ઝોર શે મહાસુખભાઈ મઝકુરકે ચેહ સાહેબે ઇલિમ ઝોર સાહેબે અકલ ઝો સાહેબે હુનર ઝોર હર ફનમે માહેર ઝોર નુકતેદાન ઝોર બ લાયક ઝોર અહલેખેર વાસ્તે આમ લોગોકે હે. ઉહનુંને ઇસિ ક તાબ નાયાબ દરિયાયે હકીકત ઝોર અમવાજે મારેફતકો સા- બદી કોશીશ ઝોર જાં શીશાનીકે ઝોર સાથ કસીર ઝર અફશાની વાસ્તે ફાયદે ખાસ વ આમકે બહોત કોશીશ કરકે ઉસકી શરે બાઝી જગાહ ઝોર હાશીઆ હરેક શેઅરકા લગાકે આમ ફેહ કર દી. તાકે સખ લોગ સમજકર ઇસિસે શાયદા દુનિયા એ આખેરતકા ઉઠાવે, એસી નેક નૈયતી ઝોર ઇખલાસ દિલસે તં કરાઈ હે, લેહાઝા જે લોગકે ઉસકો પદે ઝોર ઇસિસે ફેઝ હાંસ

કરે તો ચેહ શેઠ આવી હોમત મહાસુખભાઈ કે હકમે દુઆ કરે. ઝોર ઉનકે પિતાજી જનાળ ફેઝમઆળ શેઠ ચુનીલાલ ખીન દલ-
 છારામ સાહેબ ઝોર ઉનકે યુઝુર્ગ કે બહોત દોલતમંદ ઝોર ખાન-
 દાનકે લોગ હે; કદીમસેં ઇસ ખાકસારકે ઝોર ઇનકે યુઝુર્ગ પડોસી
 હે, ઇસ વારતે ઇસ કમતરકે ઝોર શેઠ ચુનીલાલ સાહેબ કે મહો-
 બત ઝોર સુતાફકત બા એક દીગર ઝયાદે અઝહદ થી, ઝોર શેઠ
 સાહેબ મોસુફકી શરફત ઝોર ઇનાયાત નીહાયત દરજે ઇસ નાઝી-
 ઝકે ઉપર થી, ઝોર અલતાફ મુરખખીયાના ઝોર મહેરબાની દોસ્તાના
 ઇસ કમતર પર રખતે થે, ઝોર બક્ષીસ ઝોર રહમકી નઝરસેં પેશ
 આતે થે, બારે એહસાન ઇસ ફકીર પુર તકસીરકી ગરદન પર બેહદ
 ઝોર બેઅદદ હે. અલ્લાહ ઉનકી ઇજઝત ઝોર ઇકબાલ કાયમ રખે.
 ઉનકે ઝરીઝસેં ઉનકે જમીએ એહલો અયાલ ઇસ શીદવી પર નિહાયત
 મહેરબાની ઝોર મહોબત અઝદિલ વ જાન રખતે હે, ઝોર ઉનકે
 ફરઝંદ અરજેમંદ મુસમમા હઠીસંગકો શાક ફારસી પઢનેકા હુવા, સો
 બહો નુરલ અબસાર નેક ફીરદાર તલમીઝ વફાદાર વારતે સખક પઢ-
 નેકે ઇસ હકીરકે પાસ આને લગે ઝોર ઉહૂનુંને થોડી મુદતમેં કુછ
 બહરા લીખને ઝોર પઢનેકા ફારસી ઝોર ઉર્દુકા હાંસીલ કીયા, ઝોર
 શીર બહો અપને શરાફી બેપારકે શગલમેં લગ ગયે, બહો તલમીઝ
 અઝીઝ વફાદાર જાં નીસારને જો આદાબ ઝોર ઇક્રામ ઝોર તાઝીમ
 વ તકરીમસેં ઇસ ખાકસાર ઝર્ગ બેમીકદારકી ખીઝમત યુઝારી કી,
 ઉસકા બદલા અલ્લાહ તાઅલા ઉનકો નેક દે. ઝોર ઉનકે ફરઝંદોંકી
 ઉમર ઝોર રીઝકમેં બરકત દે. ઉહૂનુંને જો ઇસ કીતાબકે દિઆએકે
 યાને પ્રસ્તાવનાકે અંદર ઇસ હકીરકી તારીફ કી હે ઉસકે લાયક
 ચેહ ખાકસાર યુનેહગાર નહીં હે, મગર ઉહૂનુંને ઇસ દલીલસેં કે
 શાગીરદોંકા હક ખીઝમત ઝોર તારીફ કરનેકા હે ઝોર ઉસ્તાદકા
 હક મહોબત ઝોર દુઆ કરનેકા હે. હાલ અબ્બલ ઉમરકા કુછ
 ઉનકે દેખને ઝોર સુનનેમેં આયા થા સો લીખ દીયા હે, ચેહ ઉનકી
 અશરાફત ઝોર નેક તીનતીકી ખુખીયેં ઝાહર કી હે; શીદવી ઉસકે
 લાયક નહીં હે.

અવગલ એહ કીતાબ એક બાર શેઠ હકીસંગને તખે કી ઝોર
અબ શેઠ મહાસુખબાઈ મોસુફને,—કે વ્હો ઇસ્મ ઉરઝ ઝોર કાફીયા
બી ખુબ જાનતે હેં ઝોર ઉનકી તસ્વીફકી કીતાબ એક મુસંમા
કાવ્યસરિતા* યાને દરિયાએ અશઆર બી તખે હો ચુકી હે જીસમેં
અજાયબ શીકલેં ઝોર ઉમદે રૂપ કવિતાકે બા કાયદે પિંગલ ઉહ્નુને
ખાંધે હેં સો વોહ કીતાબ બી કવિતામેં બહોત ઉમદા હે ઇસ લીયે ખડોદા
સરકારનેબી શીરસ્તે તાલીમકે વાસ્તે મંજુર કી હે,—ઉહ્નુને ઇસ કિતાબ
અનવર કાવ્ય યાને ગુલશને ખુશીકો બી અપને ઇસ્મ ઝોર અકલસેં
ઝીનત દેકર મુધારી હે, તાકે ફાયદા ખાસ ઝોર આમ ઉદાવે, ઝોર
મુસન્નફકો ઝોર શેઠ મોસુફકો સાથ દુઆએ ખેરકે યાદ ફરમાવે, ઝોર
ઇસ કમતરને શેઠ મોસુફકો ઇન્નજત ઝોર ઇખ્તીઆર કુલ દેકે એહ
અનવર કાવ્ય યાને ગુલશને ખુશી બક્ષિસ કર દી હે.—

દુઆ ઉનકો અનવરકી હે મુખહોશામ,
સલામત રખે ઉનકે તઈં હક મુદામ.

રાકીમ કાઝી અનવર
ઇબ્ન આઝમ મીયાં ઉફેં આજ મીયાં જીખેરી.
બિસનગર.

* એ કાવ્યસરિતા કીતાબકે અંદર કયા કયા ચીઝે દાખીલ હે વોહ
ઇસ કીતાબકે આખીર ઝાહોર ખબર રખખી હે ઉસકો દેખનેસેં માલુમ હોગા.

ઉપોદ્ધાત ચાને દિખાયા.*

ચ સાહેબો ! આ પુસ્તક આત્મજ્ઞાન સમજી તેની પ્રાપ્તિ કરી આત્માનો શોધ કરવા માટે છે તે વાસ્તે જાણવું જોઈએ કે હું કોણ છું, આત્મા શું છે, આ સર્વે માયાની ઉત્પત્તિ શી રીતે થઈ છે, અને તે સર્વે વસ્તુ શું છે તે સર્વેનો અનુભવ કરવો જોઈએ, તેના માટે દોઈ અધ્યાત્મી, ગુણી, સંતોષી, નિરાપેક્ષી, આત્મજ્ઞાની ગુરૂ કરીને તેના સત્સંગથી તથા સંત સમાગમથી સર્વ વસ્તુનો અનુભવ કરી તથા સર્વેનો અર્થ સમજી લાભ લેવો જોઈએ, અને આત્માનો આનંદ

* પોતાનાં કાવ્યો ઉપર વિશેષ ટીકા લખવી ન પડે અને વાંચનારને હુંકામાં સમજવામાં આવે એવા હેતુથી રચનારે ઉપોદ્ધાત ખાસ પોતાના મનની ઉલટથી લખ્યો છે. રચનારનો આ હેતુ આથી ખરેખર સંપૂર્ણ રીતે ખર આવે છે એમ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. આ ઉપોદ્ધાતની ભાષા ઉપરથી વાચકવર્ગને જણાશે કે રચનાર મુસલમાન કોમના હોવા છતાં ગુજરાતી ભાષાનું કેવું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે. વળી તેમનાં ૪૦, ૫૦ વર્ષ ઉપરનાં અને ત્યાર પછીનાં લખેલાં કાવ્યોની ભાષા અને હમણાંની ભાષાની સરખામણી કરવાનો પણ ઉપોદ્ધાત ઉપરથી પ્રસંગ મળે છે. વળી યોગ, સમાધિ, સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિ વગેરે સંબંધી હિંદુ અને મુસલમાન ધર્મમાં કેટલા અંશે સરખાપણું છે તેનો પણ રચનારના અનુભવ ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે, એટલે મુસલમાનના હાથે લખાયેલું આહું પુસ્તક હિંદુ લોકોને ધણુંજ ઉપયોગી છે એમ જણાય છે. રચનારે નિષ્પક્ષપાતપણે તમામ હકીકત જણાવી છે એ કાવ્યો ઉપરથી સમજઈ આવે છે.

† મહાવ્રતધરા ધીરા મૈક્ષમાત્રોપજીવિનઃ ।

સામાયિકસ્થા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥

સર્વાભિલાષિણઃ સર્વમોજિનઃ સપરિગ્રહાઃ ।

અબ્રહ્મચારિણો મિથ્યોપદેશા ગુરવો ન તુ ॥

અર્થઃ—શીલ, સત્ય, ક્ષમા, દયા, વીગેરે મહાવ્રતોને ધારણ કરનાર, ધર્મ રાખનાર, ભિક્ષા ઉપર આજીવિકા ચલાવનાર, રામદ્રેષ રહિત, સમસાવ-

ગ્રહણ કરવો જોઈએ, ત્યારે આ અજ્ઞાનરૂપી તિમિર દૂર થાય અને અનુભવરૂપી જ્ઞાન હૃદયે પ્રકટ થાય તથા સર્વે ભ્રમણાઓ મટી જાય, મનને સંતોષ થાય, નિર્ભય પદને પામે અને પરિણામે આત્માનો મોક્ષ થાય; માટે હું પામર જીવ પશુ સમાન કાજ અનવર મારી અદ્ય પુદ્ધિથી એક અંશ માત્ર આ સંસારની ઉત્પત્તિ, બ્રહ્મજ્ઞાન, યોગ તથા અભેદજ્ઞાનનું વર્ણન કરું છું, તેમાં ભુલ ચૂક હોય તો આપ જ્ઞાની જનો મને અદ્યજ્ઞાની ખાકસારને માફ કરશો.

શરૂઆતમાં મહાત્માઓના શાસ્ત્રવચનથી આ સંસારની ઉત્પત્તિ*

પણે હૃદયમાં રહેનારા તથા ધર્મને ઉપદેશ કરનારાઓને ગુરૂ માનેલા છે. સર્વ પ્રકારની અભિલાષાઓ રાખનારા, સંધળું ખાનારા, પરિગ્રહ રાખનારા, બ્રહ્મચર્ય નહીં પાળનારા તથા મિથ્યા ઉપદેશ કરનારાઓને ગુરૂ માનવા નહીં.

* જગતની ઉત્પત્તિ સંબંધમાં મનુસ્મૃતિમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે:-

આસીદિદં તમોભૂતમપ્રજ્ઞાતમલક્ષણમ્ । અપ્રતર્ક્યમવિજ્ઞેયં પ્રસુપ્તમિવ સર્વતઃ ॥
તતઃ સ્વયંમૂર્ભગવાનવ્યક્તો વ્યંજયન્નિદમ્ । મહાભૂતાદિ વૃત્તૌજાઃ પ્રાદુરાસી-
ત્તમોનુદઃ ॥ ૨ ॥ યોઽસાવતીન્દ્રિયપ્રાહ્યઃ સૂક્ષ્મોઽવ્યક્તઃ સનાતનઃ । સર્વ-
ભૂતમયોઽચિન્ત્યઃ સ એવ સ્વયમુદ્ભવૌ ॥૩॥ સોઽભિધ્યાય શરીરાત્સ્વાત્સિ-
સૃક્ષુર્વિવિધાઃ પ્રજાઃ । અપ એવ સસર્જાદૌ તાસુ બીજમવાસજત્ ॥ ૪ ॥
તદણ્ડમભવદ્દૈર્ઘ્યં સહસ્રાંશુષ્પમપ્રભમ્ । તસ્મિન્નજ્ઞે સ્વયં બ્રહ્મા સર્વલોકપિતામહઃ
॥૫॥ આપો નારા ઇતિ પ્રોક્તા આપો વૈ નરસૂનવઃ । તા યદસ્યાયનં પૂર્વ
તેન નારાયણઃ સ્મૃતઃ ॥૬॥ યત્તત્કારણમવ્યક્તં નિત્યં સદસદાત્મકમ્ ।
તદ્વિસૃષ્ટઃ સ પુરુષો લોકે બ્રહ્મેતિ કીર્ત્યતે ॥૭॥ તસ્મિન્નણ્ડે સ ભગવાનુ-
ષિત્વા પરિવત્સરમ્ । સ્વયમેવાત્મનો ધ્યાનાત્તદણ્ડમકરોદ્વિધા ॥૮॥ તામ્યાં
સં શકલામ્યાં ચ દિવં ભૂમિં ચ નિર્મમે । મધ્યે વ્યોમ્ દિશશ્ચાષ્ટાવર્ષાં
સ્થાનં ચ શાશ્વતમ્ ॥ અર્થાત્ પૂર્વે મહાપ્રલય વખતે આ આખું જગત્
માયામાં લય થઈ જવાથી જાણે અંધારામાં રૂપી ગયું હોય તેવું, અગ્નિ-
અવસ્થાવાળું, ઇંદ્રિયાદિ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જાણી શકાય નહીં તેવું, અનુમા-
નથી જેનું લક્ષણ બાંધી શકાય નહીં તેવું, તર્કમાં આવી શકે નહીં તેવું, શબ્દાદિ
પ્રમાણથી પણ જાણી શકાય નહીં તેવું તથા ચેતરૂંથી જાણે સુષુપ્તિ અવસ્થાને
વશ થયું હોય તેવું હવું. ॥૧॥ એ મહાપ્રલય કાળ પુરો થયા પછી ભગવાન
સ્વયંભૂ પરમાત્માએ અવ્યક્ત (ધ્યાન તથા યોગાભ્યાસ નહીં કરનાર મનુષ્યોથી

વિષે લખું છું કે પહેલાં તો સુન હતું, નિરંજન નિરાકાર વસ્તુ હતી, અને તે છે છે ને છે, તેને કંઈ પણ કહી શકાય તેમ નથી, તેનું નામ કામ પણ નહોતું અને રંગ રૂપ પણ નહોતું પણ વસ્તુ અલક્ષ્ય હતી કે કોઈના લક્ષમાં આવે નહીં, તે વારતે તે આવનથી બહાર લખાય છે અને તેના ગુણ તથા લક્ષણ કાંઈ કહી શકાતાં નથી પરંતુ સત્તાએ કરી તેમાં સર્વે ગુણ હતા પણ પ્રકટ નહોતા. પછી તેને પોતાને પ્રકટ થવાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે અગમથી બ્રહ્મરૂપ પ્રકટ થયું અને તે બ્રહ્મ એક કહે-

નહીં દેખાય એવા) રહીને આ પંચમહાભૂતાદિકને પ્રકટ કરીને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાનું પોતાનું સામર્થ્ય વધાર્યું અને પછી મહાપ્રલયની અવસ્થાનેા નાશ કરીને પોતે પ્રકટ થયા. ૧૨૧ા શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ, બાહ્ય ઇન્દ્રિયોથી બળ્હી શકાય નહીં તેવા, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપધારી, અવયવોથી રહિત સનાતન (આદિ તથા અંત રહિત), સર્વ પ્રાણીઓના આત્મારૂપ તથા પ્રમાણોથી બળ્હી શકાય નહીં તેવા (જે પરમાત્મા છે) તે પરમાત્મા પોતેજ (હિરણ્યગર્ભરૂપે) પ્રકટ થયા. ૧૨૩ા તે પરમાત્માને પોતાના શરીરમાંથી અનેક ભતની પ્રભ ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા થવાથી તેમણે મનમાં સંકલ્પ કરીને આરંભમાં પાણી ઉત્પન્ન કર્યું, અને તે પાણીમાં પોતાની શક્તિરૂપી બીજને રોપ્યું. ૧૨૪ા તે બીજ પરમાત્માની ઇચ્છાથી સુવર્ણના જેવું નિર્મળ તથા સૂર્યના જેવું કાંતિવાળું ઇર્કું થયું, અને તે ઇડામાં સર્વ લોકોના પિતામહ (ઉત્પન્ન કરનારા) બ્રહ્મા પોતાની મેળે વિરાટ રૂપે ઉત્પન્ન થયા. ૧૨૫ા જળને “ નાર ” કહેવામાં આવે છે કારણકે તે “ નર ” થી કહેતાં પરમાત્માથી ઉત્પન્ન થાય છે; તે “ નાર ” પૂર્વે જગતના આરંભમાં પરમાત્માનું “ અયન ” કહેતાં નિવાસસ્થાન હતું જે ઉપરથી પરમાત્મા “ નારાયણ ” કહેવાય છે. ૧૨૬ા શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ, સર્વ જગતના કારણરૂપ, બાહ્ય વિષયોને ઝડલું કરનારી ઇન્દ્રિયોથી બળ્હવામાં આવે નહીં તેવા, નિલ (ઉત્પત્તિ તથા વિનાશથી રહિત), વેદાંત-શાસ્ત્રદ્વારા જ્ઞાનીઓને બળ્હવામાં આવતા હોવાથી સત્યસ્વરૂપ, તથા અજ્ઞાનીઓના બળ્હવામાં નહીં આવતા હોવાથી અસત્યરૂપ એવા પરમાત્મા જે પુરૂષને ઉત્પન્ન કરે છે તે પુરૂષ જગતમાં બ્રહ્માને નામે કહેવાય છે. ૧૨૭ા તે ભગવાન નારાયણે તે ઇડામાં દેવતાઓનું એક વર્ષ રહ્યા પછી “ તે ઇડાના બે કડકા થાય તો ઠીક ” આવે પોતેજ પોતાના મન સાથે વિચાર કરીને તે ઇડાના બે કડકા કર્યા. ૧૨૮ા નારાયણે તે બે કડકામાંના ઉપરના

વાયો. એને પોતાનું જ્ઞાન થયું તથા એને પોતાનું સ્વરૂપ દેખાયું અને સ્વરૂપ અને જ્ઞાન પ્રકટ થયાં. સત્તાએ કરી તે બ્રહ્મમાં સર્વે ગુણ જ્ઞાન અને પદાર્થો હતા. જેમકે સત્તાએ કરી બીજામાં સર્વે ઝાડ, ફળ, ફૂલ, પાંદડાં વીગેરે છે તેમ બ્રહ્મમાં સત્તાએ કરી સર્વે લીલા, સર્વ માયા અને સર્વે વસ્તુ હતી. તે બ્રહ્મને મુસલમાન લોકો નબી સાહેબ મહંમદ રસૂલ અલ્લાહનું નૂર કહે છે. સર્વથી પહેલાં તે નૂર પ્રકટ થયું અને બીજા ધર્મવાળા તેને બ્રહ્મ અગર હું જૂલતો હોઉં તો કાંઈક બીજા નામથી બોલતા હશે. પછી તે નૂરથી પાંચ તત્ત્વ પેદા થયાં, અને તે પછી સર્વે લીલા, સર્વ માયા અને સર્વ વસ્તુ તેથી ઉત્પન્ન થઈ. જેમકે એક મૃત્તિકાની હજારો વસ્તુઓ થાય છે અને સર્વેનું રૂપ જુદું, ઘાટ જુદો, રંગ જુદો, ગુણ જુદા, લક્ષણ જુદાં હોય છે પણ તે સર્વેના માંહે એકજ મૃત્તિકા છે અને બીજું કંઈ નથી, તેમ આ સર્વે વસ્તુ તે એકજ નૂરથી થયેલી છે, બીજું નથી, એવું મહાપુરૂષો અને જ્ઞાની જનો બાબી ગયા છે. આ વાત મેં યત્નિચિત્ત લખી છે કે જેથી સર્વના સમજવામાં આવે.

ચિત્તમાં દૃઢ વિશ્વાસથી નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે આ સંસારમાં જે પદાર્થ છે તે સર્વે એકજ છે, માત્ર તેનાં નામ અને રૂપ જુદાં છે. જેમ કે ખાંડના અનેક પ્રકારના પદાર્થ બનાવવામાં આવે છે અને તે સર્વમાં નામ તથા રૂપ જુદાં હોય છે, પણ એ સર્વે પદાર્થમાં એકજ ખાંડ છે; વળી જેમ સુવર્ણના અનેક પ્રકારના ઘાટ ઘડવામાં આવે છે, તેનાં નામ અને રૂપ જુદાં જુદાં હોય છે પણ એ સર્વમાં સોનુંજ

કડકામાંથી સ્વર્ગલોક અને નીચેના કડકામાંથી પૃથ્વી ઉત્પન્ન કરી અને તેની વચ્ચે આકાશ, આઠ દિશાઓ તથા પાણીનું સનાતન સ્થાન (સમુદ્ર તથા મેઘમંડળ) નિર્માણ કર્યું. ૧૧૫૫ (જગતની ઉત્પત્તિ સંબંધી દરેક શાસ્ત્રોના બૃહદા બૃહદા મત છે. જૈન લોકો પરમેશ્વરને માને છે પરંતુ પરમેશ્વરને જગતના કર્તા તરીકે માનતા નથી તે બાબતનો ખુલાસો શ્રીસંમતિતર્ક, દ્વાદશસ્કાર નયચક્ર, સ્યાદ્વાદરત્નાકર, સ્યાદ્વાદમંજરી, સૂત્રકૃતાંગ, પ્રમાણસમુચ્ચય, પ્રમાણપરીક્ષા, પ્રમાણમીમાંસા, ન્યાયાવતાર, તત્ત્વાર્થ વીમેરે જૈનમતના ગ્રંથોમાં સારી રીતે કરેલો છે.)

હોય છે, એવી રીતે આ સર્વ સંસાર એકજ વસ્તુથી થયો છે. જેમ સમુદ્રમાં લહેરો ઉઠે છે અને પરપોટા થાય છે તેમ બ્રહ્મરૂપ સમુદ્રમાં આ સર્વ લહેરો અને પરપોટા છે અને સમુદ્રની લહેરો તથા પરપોટા તથા પાણી બંધાધને કરા પડે છે, બરફ થઇ પથ્થર સમાન થાય છે, અને સર્વનાં સ્વરૂપ ચર્મચક્ષુથી જોતાં જુદાં જુદાં જણાય છે પણ તે સર્વ જ્ઞાનચક્ષુથી જોતાં એકજ પાણી છે અને બીજું કંઈ નથી, એવીજ રીતે આ સર્વ સંસાર એકજ બ્રહ્મ છે અને એટલાજ માટે “ એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીય નાસ્તિ ” જ્ઞાની પુરૂષોએ કહેલું છે. માટે જ્ઞાની જનોનો સત્સંગ* અને સંતનો સમાગમ કરવામાં આવે ત્યારે જ્ઞાનનો ઉદય થાય, સર્વ ભ્રમણા ટળે, સંશય મટી જાય અને આત્મજ્ઞાન પ્રકટ થાય, વળી નિર્ભય પદ પામે, સર્વમાં એકજ વસ્તુ જુએ, સર્વને એક સમજે અને છેવટે મોક્ષપદને પામે; પણ જ્યાં સુધી વ્યવહારબંધન છે ત્યાં સુધી આચાર વિચાર રાખવા જોઈએ, કેમકે ન રાખવામાં આવે તો દુઃખ થાય છે; સંસારી લોકો લડે છે, જીવને સંતાપે છે; માટે લોકોની સાથે સંસારવ્યવહારમાં રહીને આપણે આપણું કામ સિદ્ધ કરવું જોઈએ; તે માટે કહ્યું છે કે “ લોક મળે તો લોકાચાર અને સંત મળે તો એકાકાર ” માટે એવી રીતે કામ કરવું જોઈએ. જો કે આપણું આ શરીર તથા શરીરના સર્વ અવયવો હાથ પગ વગેરે એકજ વસ્તુના છે, જુદા નથી અને સર્વ આપણા છે તો પણ જ્યારે આપણે લોકોના બેગા જમવા બેસીએ ત્યારે આપણે બાણમાં હાથ નાખીએ તો કોઈ આપણને બોલતું નથી પણ જો બાણમાં પગ નાખીએ તો સર્વ લોકોને ખોડું લાગે છે અને દુપકો આપી લડે છે, તે માટે સંસારી માણસે વ્યવહાર સંભાળવો જોઈએ. જે માણસ ત્યાગી વૈરાગી છે અને સંસારની ગરજ રાખતા નથી તેઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલે તો તેમને કોઈ કંઈ કહે નહીં, કારણ કે તે

* સત્સંગેન પરં પ્રાપ્ય દુસ્તરં તરતેઽચિરાત્ । તસ્માદતિપ્રયત્નેન સત્સંગં સતતં કુહ ॥ અર્થ:—સત્સંગથી સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને સંસારરૂપી મહાસાગરને તરીને પાર ઉતરાય છે માટે પ્રયત્ન કરીને નિરંતર સત્સંગ કરવો.

સંસારી નહીં હોવાથી તેમને કાંઈ દરકાર હોતી નથી. સંસારીને વ્યવહાર રાખવો એ સંસારની રીત છે. વ્યવહારને વળગી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવું જોઈએ. અભેદમાર્ગવાળાને તો સર્વ વસ્તુ એકજ છે, એમને જરા પણ ભિન્ન ભાવ નથી. વળી સર્વમાં એકજ આત્મા છે, અને આત્મા એજ પરમાત્મા છે, તે જ્ઞાનચક્ષુથી દેખાય છે, અજ્ઞાને કરી સમજતો નથી. આવા ખરા અભેદજ્ઞાનવાળા પરમેશ્વરના ખરા ભક્ત દુનિયામાં ધણા થોડા જોવામાં આવે છે. જેવી રીતે હિન્દુઓમાં નરસિંહ મહેતા જૈનમાં આનંદધનજી વીગેરે મસ્ત ભક્તો થઈ ગયા છે તેવી રીતે મુસલમાનમાં મનસુર અને શમ્સતજેજ વીગેરે થઈ ગયા છે. તેમની હકીકત જણાવા જેવી હોવાથી હુંકામાં નીચે પ્રમાણે જણાવું છું—

બગદાદ શહેરમાં મનસુર નામનો એક ફકીર હતો, તે ખરેખરો પરમેશ્વરનો ભક્ત અને અભેદજ્ઞાની હોવાથી હમેશાં તે કહેતો હતો કે “ હું પરમેશ્વર છું ” આ કારણથી બાદશાહે તેને કેદખાનામાં પૂર્યો. એક દિવસ બાદશાહ કેદખાનામાં તેને જોવા ગયો તો કેદખાનામાં મનસુર જણાયો નહીં; ફરી બીજા દિવસે બાદશાહ ગયો તો કેદખાનાની જગોએ કેદખાનું કેદી કે કોઈ પણ જણાયું નહીં; બાદશાહ ફરી ત્રીજા દિવસે જોવા ગયો તો ત્યાં કેદખાનામાં મનસુર હમેશની માફક જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ બાદશાહે તેને કહ્યું કે “ આ શું ? ” તેના જવાબમાં મનસુરે કહ્યું “ પહેલા દિવસે હું પરમેશ્વરને મળવા ગયો હતો તેથી કેદખાનામાં હું નહોતો, બીજા દિવસે પરમેશ્વર મને મળવા આવ્યો હતો એટલે સર્વે વસ્તુ સુન હતી, આજે હું ધૈર્ય પાસે ગયો નથી માટે અહીંયાં બેઠો છું ” આવો મનસુરનો જવાબ સાંભળી બાદશાહ ઉલટો ક્રોધાયમાન થયો અને તેણે શાસ્ત્રકારોને હુકમ કર્યો કે “ તેના હાથ પગ કાપી શુળી ઉપર ચડાવો. ” શાસ્ત્રકારો પણ મનસુરના વિરુદ્ધ હોવાથી આ હુકમથી ખુશી થયા અને તરતજ તેમણે રાજના હુકમ મુજબ મનસુરના હાથ પગ કાપી તેને શુળી ઉપર ચડાવ્યો; તે વખતે પણ મનસુર તેજ કહેવા લાગ્યો કે હું જ પરમેશ્વર છું. જે જે જગોએ તેના લોહીનાં ટીપાં પડતાં હતાં તે તે જગોએ પણ “ અનલહક ” હું જ પરમેશ્વર છું એવા અક્ષરો

પડતા હતા. મનસુરને શળીએ ચડાવ્યા પછી તેના મડદાને નહીં દાટતાં બાળી દેવામાં આવ્યું અને તેની રાખને દરિયામાં નાખી દેવામાં આવી તો એકદમ દરિયામાં ભરતી આવી. ભરતી દેખી તરતજ મનસુરના મુરદે (ચેલાએ) મનસુરે પોતાની હયાતીમાં આપેલો ખલકો દરિયામાં નાખ્યો એટલે દરિયો શાંત થયો. મનસુર જ્ઞાનદષ્ટિથી આગળથી જાણતો હતો કે અભેદમાર્ગમાં ચાલવાથી શિક્ષા થશે અને મડદાની રાખને દરિયામાં નાખવાથી દરિયો ક્રોધાચમાન થઈ દુનીઆનો નાશ કરશે માટે દુનીઆના બલ્લાની ખાતર દરિયો શાંત કરવા પોતાનો ખલકો પોતાના ચેલાને મનસુર આપી ગયો હતો.

શમ્સતઞ્જેજ પરમેશ્વરનો ખરો આશક ફકીર હતો, તે કબરસ્થાનમાં પડી રહેતો હતો. એક દિવસે બાદશાહનો છોકરો મરી ગયો તેથી બાદશાહે તમામ શાસ્ત્રકારોને ભેગા કરી હુકમ કર્યો કે “ તેને જીવતો કરો, નહીં તો બધાને મારી નાખીશ. ” આવા હુકમથી શાસ્ત્રકારો મુવાને જીવતો કરે એવા માણસની શોધ કરવા લાગ્યા તો કબરસ્થાનમાંથી આ શમ્સતઞ્જેજ મળી આવ્યો અને તેને બાદશાહ આગળ ખડો કર્યો. શમ્સતઞ્જેજે શરૂઆતમાં જાહેર કર્યું કે “ હું આ છોકરાને જીવતો કરીશ અને આ બધા શાસ્ત્રકારોને મરતા બચાવીશ પણ મને ખાતરી છે કે તમે બધા શાસ્ત્રકારો મને મારશો. ” બધાએ કહ્યું કે “ અમે તને કાંઈ નહીં કરીએ. ” સારે શમ્સતઞ્જેજે છોકરાના મડદાને કહ્યું “ કુમ્ બેઈજની ” (ઉઠ મારા હુકમથી). આ શબ્દોથી છોકરો જીવતો થયો. પછી શાસ્ત્રકારોએ વાંધો ઉઠાવ્યો કે પુદ્ગાના હુકમથી ઉઠ એવું નહીં કહેતાં મારા હુકમથી ઉઠ એવું તેણે કેમ કહ્યું ? માટે તે ધર્મ વિરૂદ્ધ ચાલ્યો. શાસ્ત્રકારોની આવી શીખવણીથી બાદશાહે હુકમ કર્યો કે “ શમ્સતઞ્જેજના શરીરની ખાલ ઉતારી ખાલમાં ઘાસનો લુકો ભરો અને તેને કોરડા મારો. ” આ શબ્દો સાંભળી શમ્સતઞ્જેજે પોતાના હાથેજ માથાથી તે પગ સુધી પોતાના શરીરની ચામડી ઉતારી નાખી અને કહ્યું “ લો ચામડી અને તેમાં ઘાસ ભરી ફટકાતો માર મારો. ” આટલું બોલી શમ્સતઞ્જેજ હાડમાંસના રૂપમાં ચાલ્યો ગયો, શરીરની આવી સ્થિતિમાં તે ગામમાં અને જંગલમાં

ફરવા લાગ્યો, તેનાં વિચિત્ર અને ગંદકી ભરેલા દેખાવથી લોકો તેને પાસે આવવા દેતા નહોતા. એક દિવસે કોઈને ત્યાંથી કાચો ખોરાક તેને મળી આવ્યો, તે પકવવા માટે દેવતા માગવા લાગ્યો પણ કોઈએ આપ્યો નહીં ત્યારે તેણે સૂર્યને કહ્યું કે “ તું આ મને શેકી આપ. ” આવા તેના હુકમથી સૂર્ય નીચે આવ્યો; સૂર્યના તાપથી શમ્સતથ્રેન્ પોતાનો ખોરાક શેકી લીધો. સૂર્ય નીચે આવવાથી લોકો ઘણા દુઃખી થવા લાગ્યા તેથી મહામદ પેગંબર ત્યાં હાજર થયા અને શમ્સતથ્રેન્ને કહ્યું “ શા માટે તમે આમ દુનિયાને સતાવો છો ? સૂર્યને હવે રળ આપો. ” પછી શમ્સતથ્રેન્ સૂર્યને રળ આપી કે સૂર્ય ઉપર ગયો. આની સ્થિતિમાં શમ્સતથ્રેન્ પોતાની જંદગી ખતમ કરી.

આવા દાખલાઓ દરેક ધર્મના લોકોમાંથી મળી આવે છે. અ-બેદજ્ઞાન થવું ઘણું કઠણ છે, દંઢ મનવાળાજ મેળવી શકે છે. મૂઢ મૂર્ખ અજ્ઞાની અને નાસ્તિક મતવાળા લોકો કહે છે કે જે વસ્તુ દેખાતી નથી તે કેમ માનવામાં આવે ? આવી તુચ્છ બુદ્ધિથી કલ્પના કરે છે, પણ જ્ઞાની મહાપુરૂષોનાં વચનનું પ્રમાણ કરતા નથી. મૂઢ અજ્ઞાની એટલું સમજતા નથી કે ધણીક વસ્તુઓ નથી દેખાતી પણ તે વસ્તુઓની હયાતી હોય છે. જેમ શરીરમાં જીવ, ચક્ષુમાં તેજ, અને મગજમાં બુદ્ધિ, એ સર્વે દેખાતાં નથી પણ છે એમ સમજાય છે, તેમ જ્ઞાની માણસો નહીં દેખાતી વસ્તુઓ છે એમ સારી રીતે સમજે છે. આવી નહીં દેખાતી વસ્તુઓ ધણી છે, પણ અહીં લખવાની જરૂર નથી, કેમકે ડાહ્યા માણસો તો અનાજના સો મણના ઢગલામાંથી માત્ર એક મુઠી અનાજ લઈ આખા ઢગલાની પરીક્ષા કરી ઢગલાને સમજે છે, એટલે કે બુદ્ધિવાળા પુરૂષો થોડું લખાણ લખ્યા છતાં ઘણું સમજી જાય છે; પણ જેની બુદ્ધિ પહોંચતી નથી તેના આગળ મોટો ચોપડો ચિતરીને મુકો તો પણ તે શું સમજનાર છે ! ઘણાક મૂર્ખ માણસો એવું કહે છે કે પરમેશ્વર નથી, કદાપિ હોય તો અમને બતાવો; પણ એ મૂર્ખ એટલું સમજતા નથી કે તેમના શરીરમાં કોઈ ઠેકાણે દર્દ અને દુખાવો થાય છે અને તેની પીડાથી તેઓ બુઝે પાડે છે અને જાહેર દર્દ માલમ પડે છે કે શરીરમાં અહીં

તહાં દુખે છે, પણ તે દર્દને શું કામ દેખી શકે છે કે તે કેવું છે ? કાળું કે ગોરું છે ? લાંબું કે પહોળું છે ? કાઠીં પણ તે દર્દને જોઈ શકતું નથી, પણ તે શરીરમાં છે એમ દુખવા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પરમેશ્વર નિરંજન નિરાકાર સર્વવ્યાપક કેમ કરી તે મૂર્ખ મૂઠ પુરૂષો દેખી શકે ? પરમેશ્વરનાં ચિન્હ તો પ્રત્યક્ષ આ ચર્મચક્ષુથી દેખાય છે, પણ અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી સમજાતાં નથી કે આ શું છે. અજ્ઞાની મૂર્ખ લોકો કે જેઓ મહા પાપરૂપ મળમૂત્રની ખાણ છે અને કૂડકપટના કૂપ સમાન છે તેઓ કહે કે મને ઈશ્વર બતાવો; પણ તેવા મૂઠ માણસોને પરમાત્મા કેમ દેખાય ! જેના અંદર મળમૂત્ર ભરેલું હોય છે તે એમ કહે કે મારા બીતરથી કસ્તુરીની સુગંધ આવવી જોઈએ. તો વિચાર કરો કે તેમાંથી કસ્તુરીની સુગંધ કેવી રીતે આવે ? જ્યારે સર્વ કૂડકપટરૂપ મળમૂત્ર દૂર થાય અને અજ્ઞાનરૂપી મલથી મલિન બનેલી બુદ્ધિ શુદ્ધ થાય ત્યારે ચેતન પરમાત્માનો પ્રકાશ તેમાં દેખાય. તાંબું કહે છે કે હું હેમ થઈ જાઉં જેથી મારી કીંમત વધી જાય અને લોકો અનેક પ્રકારનાં મારાં આભૂષણ બનાવી મને કોટે વળગાડી મને પ્રિય કરી પોતાની પાસે રાખે. વિચાર કરો કે આ તે શી રીતે બને ! પણ જ્યારે તાંબાને કોઈ કીમીયાગર મળે અને તેને દેવતાની બઠ્ઠીમાં નાખી ખૂબ બાળી તેના રૂપના સર્વે રંગ ઢંગ બદલી નાખી તેમાં પારાની યુક્તિ ભરેલી અકસીર (ખાખ) નાખે તો તે કુંદન બની જાય છે, નહીં તો તે વિના સોતું થવું મુશ્કેલ અને દુર્લભ છે. તેજ પ્રમાણે કોઈ એમ ધારે કે મને સહેલાઈથી આત્મસિદ્ધિ અથવા વચનસિદ્ધિ થઈ જાય ! પણ તે એકદમ થવું મુશ્કેલ છે; જેમ લુહાર લોહને દેવતામાં નાખી લાલચોળ કરી મેલ બાળી નાખી ચોખ્ખું બનાવી દે છે અને તે લોહું બરાબર દેવતાનો રંગ અને રૂપ ગ્રહણ કરી, જે કે પોતે દેવતા નથી તો પણ દેવતાના ગુણ ધારણ કરી, દેવતા જેવું થઈ બાળવાને શક્તિવાન થાય છે, તેમ આત્મસિદ્ધિ અને વચનસિદ્ધિ સત્સંગ અને સંતનો સમાગમ થવાથી મળે છે અને આત્મા શુદ્ધ થાય છે અને પછી તેમાં સર્વ ગુણનો ઉદય થાય છે.

જે પુરૂષોને બરાબર ધ્યાની* બની પરમેશ્વરનાં દર્શન કરી પરમેશ્વરને મળવું હોય તેમણે મોહ, માયા, લોભ, કામ વીગેરે દુર્ગુણોથી દૂર રહી, ખાવું પીવું નિમયસર કરી સંસારની, ન્યાત જાતની, બ્યવહારની તમામ ઉપાધિ દૂર કરી, ગુરૂનો સત્સંગ કરી તેની સેવા કરવી અને તેના હુકમમાં એવી રીતે રહેવું કે જેમ બળવાન પુરૂષનું મહદું સાધારણ બળવાળા જીવતા માણસના તાબામાં રહે છે, તેને માંચામાંથી પછાડી, ભોંય નાખી, રાશથી જકડીને વાંસડાથી બાંધી, લાકડાંમાં ખડકી, તેના શરીરને બાળી, બસ્ત્ર કરી નાખવામાં આવે છે તો પણ તે મહદું મોંઢામાંથી ચું કે ચેં કરતું નથી તેમ જે નર સહનશીલતાથી અને દૃઢતાથી હુકમમાં રહી ગુરૂના તાબે રહે ત્યારે તે નર પરમેશ્વરને મળે અને તેમાં તેજનો પ્રકાશ જુગ્મ, નહીં તો તે વિના

* અમુંચન્ પ્રાણનાશોડપિ સંયમૈકધુરીણતામ્ । પરમપ્યાત્મવત્પદ્યન્ સ્વસ્વરૂપાપરિચ્યુતઃ ॥ ઉપતાપમસંપ્રાપ્તઃ શીતવાતાતપાદિભિઃ । પિપાસુરમરીકારી યોગામૃતરસાયનમ્ ॥ રાગાદિભિરનાક્રાંતં ક્રોધાદિભિરદ્વિષિતમ્ । આત્મારામં મનઃ કુર્વન્ નિર્લેપઃ સર્વકર્મસુ ॥ વિરતઃ કામભોગેભ્યઃ સ્વશરીરેડપિ નિઃસ્પૃહઃ । સંવેગહૃદનિર્મમ્ સર્વત્ર સમતાં શ્રયન્ ॥ નરેન્દ્રે વા દરિદ્રે વા તુલ્યકલ્યાણકામનઃ । અમાત્રકરુણાપાત્રં ભવસૌહ્યપરાદ્મુખઃ ॥ સુમેરુરિવ નિષ્કંપઃ શશીવાનંદદાયકઃ । સર્માર ઇવ નિઃસંગઃસુધીર્ઘ્યાતા પ્રશસ્યતે ॥ અર્થઃ—પ્રાણુ જાય તો પણ સંમયને છાડે નહીં, પોતાના આત્મસ્વરૂપથી નહીં ખસે અને બીજને પણ પોતાની પેઠેજ સમજે, તથા તાઢ પવન અને તાપને પણ ગણતો નથી અને મોક્ષ કરનારા યોગદ્વી અમૃતના રસાયનને પીવાની ઇચ્છા રાખે છે, માયા રાગ આદિકથી નહીં લીંપાયેલા અને ક્રોધ વીગેરે વિષયોથી નહીં દ્વિષિત થયેલા આત્મસ્વરૂપ સમાન મનને કરે છે, તથા સર્વ કાર્યમાં નિર્લેપ હોય છે, કામભોગથી વિરક્ત હોય છે, પોતાના શરીરમાં પણ ઇચ્છા વિનાનો તથા વૈરાગ્યરૂપી સરોવરમાં નિમજ્જ થયેલો હોય છે, તથા સર્વ સ્થળે સમતા ધારણ કરે છે, રાગ અને રંકના કલ્યાણને તુલ્ય રીતે ઇચ્છે છે, સર્વ ઉપર કરુણાવાળો તથા ભવનાં સુખથી વિરક્ત થયેલો હોય છે, મેરૂની પેઠે નિશ્ચલ, ચંદ્રની પેઠે આનંદ દેનારો, પવનની પેઠે સંગ રહિત, તથા ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો જે હોય છે તેજ ધ્યાન ધરનાર પ્રશંસાને પાત્ર ગણાય છે.

દાપિ પણ કોઈ નુગરો, ધૂતારો, લોભીઓ, ઠગારો, સો વર્ષ સુધી
 થયું ફૂટીને મરી જાય તો પણ તેનું કાંઈ વળવાનું નથી એ નિશ્ચય-
 વૂર્ત્તક સમજવું. આ વખતમાં કેટલાક દુષ્ટ, લોભીઓ, લાલચુ, ઠગારા,
 ધૂતારા અને કપટી લોકો એવા હોય છે કે કદાપિ કોઈને સાંભળે
 અમુક આદમી પરમેશ્વરની ભક્તિ કરે છે અને કાંઈક ઠીક છે તો
 બેભદ્રિથી તેની પાસે જાય છે, તેને કપટથી ભોળવી મોટા માને
 પડાવી તેની પાસે માગે કે મને કાંઈ ખતાવો, એમ કરી તેના ગળે
 હે છે, તેનો વખત ગુમાવે છે, તેનું ધ્યાન ચુકાવે છે, તેને દુઃખી
 રે છે અને રીતસરની સેવા ચાકરી નહીં કરતાં કપટથી આવી
 ચના રચી તેને દુઃખ દે છે અને એવું ધારે કે તેની પાસે કાંઈ
 સ્તુ હોય તો ઠગીને શીખી લઈએ. કોઈ એવા ઠગારા હોય છે કે
 પાણીને ગુરૂના માથા પર પડતું મૂકે, આવીને ત્યાંજ અડંગો લગાવે
 અને કહે કે હું આપનું નામ સાંભળીને આવ્યો છું અને મહા દુઃખી-
 રો છું, મારી ઇચ્છા છે કે મને આપ કાંઈ ખતાવો, એવી એવી
 તો કરી ગુરૂને ત્યાં ધામા નાખે, એટલે જિયારા ગુરૂને તેના રહે-
 ળાની, ઝોઢવા પાથરવાની, ખાવાપીવાની સર્વ સોઈ કરવી પડે. વળી
 કેટલાક દુષ્ટ પાપી ધૂતારા ગુરૂના મોં આગળજ ગુરૂનાં વખાણુ કરે
 અને કદાપિ કોઈ વ્યસની હોય તો તે ગાંજે તમાકુ ભાંગ વીગેરે પી
 જાય, કંઈ ખાવાપીવાનું હોય તો તે ખાઈ જાય, પોતાનું કંઈ કામ
 નજ હોય તે કરાવી જાય અને ત્યાંથી ઉઠી દૂર જઈ પાછી ગુરૂની
 નેંદા કરી તેનું ખોટું ખોલે, માટે આવા દુષ્ટ લોકોથી સાવધ રહી
 રિંત પુરૂષોએ અળગા રહેવું જોઈએ, એટલે છેવટે એ કપટી લોકો
 નેરાશ અને નિષ્ફળ નીવડી પાછા જાય. તે ઠગારાઓ પાપના ગાંસડા
 પાંધી નરકના અધિકારી થાય છે. જે કોઈ સાચા મનથી અને સાચા
 માવથી શ્રીગુરૂનો સત્સંગ કરીને ગુરૂની સેવા કરે છે તેને ગુરૂ દયા
 રીને પરમાત્મા પરમેશ્વરનાં દર્શન કરાવે છે. નક્કી પરમેશ્વર છે, પણ
 પગાની આંધળાને દેખાતો નથી, નુગરાને તો ગુરૂકૃપા વિના દેખા-
 જ નહીં. અરે ભાઈઓ ! જેવી ફૂલમાં સુગંધી પ્રત્યક્ષ છે પણ
 ખાતી નથી, જેવી પથરામાં આગ ચાલી છે પણ દેખાતી નથી,

અને જેવો કાષ્ટમાં અગ્નિ પ્રગટ છે પણ દેખાતો નથી, પરંતુ જ્યારે તેનો કોઈ ઉત્તાદ મળે છે અને પુષ્પને તોડી તેનો ચંચ કરી અત્તર ખેંચે છે તો સુગંધી જણાઈ આવે છે, પથરાને ચક્રમકથી ફેટે છે તો તેમાંથી અગ્નિ નીકળે છે, અને કાષ્ટના બે કકડા બેગા કરી તેનું મથન કરી વગડાના જંગલી લોકો આગ ઉત્પન્ન કરે છે, તેવી રીતે શુર જ્યારે સાચા સેવકને જ્ઞાન આપી તેના મનની મલિનતા દૂર કરી શુદ્ધ કરે છે અને તેને સંતોના રસ્તા મુજબ મહેનત કરાવે છે ત્યારે તેને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પોતેજ પરમાત્મા બની જાય છે એમાં જરા પણ સંશય નથી.

પરમાત્માનો અંશ સર્વે વસ્તુમાં છે અને તેનાથી સર્વે વસ્તુનું શરીર બંધાયું છે. તે ન હોય તો શરીર હોયજ નહીં; મનુષ્ય તો પરમાત્મા છેજ; કદાપિ કોઈ સમજી હોય અને પોતાના મનમાં વિચાર કરે કે “આ બોલે છે તે કોણ છે? સાંભળે છે તે કોણ છે? સમજે છે તે કોણ છે? અને દેખે છે તે કોણ છે?” એમ મનમાં વિચાર કરીને સમજે એજ પરમાત્મા છે, એજ હું છું, બીજું કોઈ નથી. કાન સાંભળતા નથી, આંખો દેખતી નથી, જીભ બોલતી નથી, આ શરીર સમજતું નથી, એ સર્વ નાશવંત અને જડ છે, તેનામાં ચેતન જુદો* છે. જ્યારે ચેતન તેમાંથી નીકળી જાય છે ત્યારે આ શરીર જે માટીનો ઢગલો છે તે પડી રહે છે, હાલતો નથી, ચાલતો નથી, બોલતો નથી, દેખતો નથી, સાંભળતો નથી; ત્યારે વિચાર કરવો જોઈએ કે આ સર્વ કામો કરનારો કોણ હતો. આવો

માણુસ વિચાર કરે ત્યારે તેને સમજ પડે કે જે હું કહેતો હતો અને જે પોતાને “હું છું” એવું સમજતો હતો તે ચાલ્યો ગયો; હવે આ જડ માટીનો ઢગલો ઠાલી પડી રહ્યો છે, એવા વિચાર કરવાથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય અને પરમાત્માનો પ્રકાશ પોતાના ઘટમાં

*यदि देहं पृथक्कृत्य चित्ति विश्राम्य तिष्ठसि । अयुर्नैव सुखी शान्तो बंधमुक्तो भविष्यसि ॥ અર્થ:—જો દેહને પોતાના આત્માથી જુદો કરીશ અને ચેતન્યરૂપ પરમાત્મામાં વિશ્રામ કરીને રહીશ તો તું હમણાંજ સુખી, શાંત, અને બંધનથી મુક્ત થઈશ.

આમ. કદાપિ કોઈ આપા પંથી અગ્નિની ગુરૂ કર્યા વિના અને ગુરૂની સેવા કર્યા વિના કહે કે મને પરમેશ્વર દેખાડો, તો તે કેવળ મૂર્ખ છે, કેમકે ગુરૂનો સત્સંગઈ કર્યા વિના એને જ્ઞાન ક્યાંથી આવે ! તે તો અગ્નિની પશુ બરાબર છે. જેમ કોઈ નાના ખાખોચીઆનો દેડકો પોતાના મનથી ખાડામાં દોડે અને વિચાર કરે કે મોટો સમુદ્ર આટલો મોટો હશે, એમ સમજીને રહે તેને મહા સમુદ્રની શી સમજ પડે કે સમુદ્ર કેવો અને કેટલો મોટો છે અને તેમાં શું શું વસ્તુઓ છે ? તેમ જે માણસ ગુરૂની સેવા અને સંતોનો સમાગમ કરી મહા જ્ઞાન મેળવ્યા શીવાય પોતાના અદ્ય જ્ઞાનની બરાબર જ્ઞાનીઓના મહા જ્ઞાન અને અનુભવની સરખામણી કરી પોતે પરમેશ્વરને જાણવાની ઇચ્છા રાખે તેના જેવો મૂર્ખ બીજો કોણ હોય ? તે અગ્નિની મૂઠ મૂર્ખ ઢોઢોના કહેવાથી અને ઢોઢોની દેખાદેખીથી પોતાના જડ શરીરને “ હું ” કહે છે અને તેનેજ “ હું ” સમજે છે; અને કદાપિ કોઈ તે મૂર્ખ મૂઠને પૂછે કે “ તું ક્યાં છે ? ” ત્યારે તે પોતાની છાતી ઢોઢોને કહે છે કે “ આ હું છું. ” અને જ્યારે બીજો આદમી તેના શરીરના ભાગ ઉપર આંગળી મુકી પૂછે કે “ આ શું છે ? ” ત્યારે તે સર્વ શરીરની ઈન્દ્રિયો તથા શરીરના સર્વ ભાગને જુદાં જુદાં નામ લઈને બતાવે છે પણ કોઈ ઠેકાણે “ હું ” બતાવી શકતો નથી ત્યારે તે મૂર્ખ બીજને કહે કે મને વગર મહેનતે પરમેશ્વર બતાવો તે કેમ થઈ શકે ? પરમેશ્વર સત્ છે, પ્રકટ છે, પણ અગ્નિની તથા

§ તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રશ્નન સેવયા । ઉપદેક્ષ્યંતિ તે જ્ઞાનં જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદાર્શિનઃ॥ અર્થઃ—સદ્ગુરૂની પાસે જઈ સાધાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરીને તથા આત્મા કોણ ? પરમાત્મા કોણ ? બંધ શું ? મોક્ષ શું ? હું કોણ ? તીગેરે પ્રશ્નો પૂછીને તથા તેમની સેવા કરીને પ્રસન્ન કરેલા ગુરૂ પાસેથી પરમાત્માના જ્ઞાનને જાણુ, એટલે એ જ્ઞાની તથા તત્ત્વદર્શી ગુરૂ પરમાત્માના જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરશે. તસ્માદ્ ગુરું પ્રપચ્યેત જિજ્ઞાસુઃ શ્રેય ઉત્તમમ્ । શાન્દે પરે ચ નિષ્ણાતં વ્રહ્મણ્યુપસમાશ્રયમ્ ॥ અર્થાત્—ઉત્તમ કલ્યાણની ઇચ્છાવાળા પુરૂષે સંશય ટાળનાર અને શિષ્યને દૃઢ સમજાવનાર શાંતિવાળા બ્રહ્મનિષ્ઠ ગુરૂને શરણે જવું.

નાસ્તિક આપા પંથીના ઘટમાં અંધાઈ છે તેથી તેમને દેખાતો નથી અને એમ જાણુ છે કે જે હું સમજું છું તેજ ખરૂં છે, પણ તેમ નથી. એવું સમજવું જોઈએ કે મારાથી પહેલાં હજારો વિદ્યાવાળા જ્ઞાની સંત મહાત્મા સિદ્ધિવાળા શક્તિવાળા મોટા મોટા લોકો થઈ ગયા છે અને તે સર્વ કહી ગયા છે કે પરમેશ્વર સત્ છે, ત્યારે તે સર્વથી હું મોટો ક્યાંથી થયો અને સર્વથી મારા એકલાની બુદ્ધિ ક્યાંથી વધારે થઈ ગઈ કે હું કોઈની વાત માનતોજ નથી ? માટે સમજવું જોઈએ કે મારામાંજ કાંઈક બગાડ છે જ, માટે મને સમજતું નથી, કેમકે જેવી રીતે જ્યારે કોઈની આંખમાં કમળાનો રોગ હોય છે ત્યારે તે સર્વ વસ્તુ પીળા દેખે છે, પણ ખરૂં જોતાં તે સર્વ વસ્તુઓ પીળા નથી પણ આંખમાંજ બગાડ છે તેથી તેને સર્વ વસ્તુ પીળા ભાસે છે, એવી રીતે અજ્ઞાનીના ઘટમાં અંધાઈ છે તેથી તેને પર-માત્માની સમજ પડતી નથી. તે મૂઠ મૂર્ખ એવું નથી જાણતો કે લાખખો માણસો પરમેશ્વરને માને છે અને હું એકલો નથી માનતો માટે મારા અંદરજ કાંઈ બગાડ છે. આવા માણસને શી રીતે કોઈ સમજાવી શકે ? જેમ આંધળા આગળ આરશી મુકવી અને બહેરાના આગળ શંખ વગાડવો એવી અજ્ઞાની આપા પંથી અને નાસ્તિક મતવાળાની આગળ આ શીખામણ છે, માટે જાણવું જોઈએ કે પરમેશ્વર છે, સત્ છે, તે કોઈનો બનાવેલો નથી; તે છે છે ને છેજ. તે પરમેશ્વરે અગમથી બ્રહ્મરૂપ નૂર પ્રકટ કર્યું અને તના બે ભાગ થયા. એક ભાગથી અગ્નિ* પ્રકટ

* તસ્માદાત્મન આકાશસ્સમ્ભૂતઃ । આકાશાદ્વાયુઃ । વાયોરમ્નિઃ । અગ્નેરાપઃ । અદ્ભ્યઃ પૃથિવી । તાનિ પચતન્માત્રાણિ ત્રિગુણાનિ ભવન્તિ । સ્ષણ્ડકામો જગદોનિસ્તમોગુણમધિષ્ઠાય સૂક્ષ્મતન્માત્રાણિ ભૂતાનિ સ્થૂલીકર્તુ સોડકામયત ॥ સૃષ્ટેઃ પરિમિતાનિ ભૂતાન્યેકમેક દ્વિધા વિધાય પુનશ્ચતુર્ધા કૃત્વા સ્વસ્વેતરદ્વિતીયાંશે પંચધા સંયોજ્ય પંચીકૃતભૂતૈરનન્તકોટિબ્રહ્માંડાનિ તત્તદંડોચિતચતુર્દશ ભુવનાનિ તત્તદ્ભુવનોચિતગોલકસ્થૂલશરીરાણ્યસૃજત્ ॥ ભાવાર્થઃ—તે આત્માથી આકાશ ઉત્પન્ન થયું, આકાશથી વાયુ, વાયુથી અગ્નિ, અગ્નિથી જળ, અને જળથી પૃથ્વી ઉત્પન્ન થઈ. તેઓ પાંચ તન્માત્રાઓ ત્રણ ત્રણ ગુણોયુક્ત છે. સૂજવાની ધર્યાવાળા જમતના કારણરૂપ

કર્યો, અમિથી પવન થયો, પવનથી પાણી થયું અને પાણીથી પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ થઈ અને તેજ તેમાં છેજ. પછી એ પાંચ તત્વથી મનુષ્યનું શરીર બનાવ્યું જેને આદમ કહેવામાં આવે છે અને તે શરીરમાં નરનો બીજો ભાગ જે બ્રહ્મનો હતો તેને આત્મારૂપી બનાવીને તે આદમના પુતળામાં મુક્યો; પછી એજ મનુષ્યથી આ અનેક મનુષ્ય થયા. જેમ એક બીજથી અનેક બીજ પેદા થાય છે અને પહેલું બીજ જણાતું નથી એમ એક બ્રહ્મથી આ સર્વ સૃષ્ટિ રચાઈ છે અને તે બ્રહ્મ દેખવામાં આવતો નથી, તેમ પાંચ તત્વથી સર્વ લીલા, માયા અને સૃષ્ટિ રચાઈ છે. મનુષ્ય પણ એજ પાંચ તત્વનું પુતળું છે અને તેમાં ચેતન પરમાત્મા રમી રહ્યો છે, તે આત્માનો શોધ કરવો જોઈએ તે માટે ધ્યાન, સમાધિ અને ભજન કરવાના રસ્તા ક્યાં છે તે ગુરુ સમાગમ કરીને સમજવા જોઈએ; ગુરુ પાસે રહી તેની સિદ્ધિ કરવી જોઈએ ત્યારેજ કામ સિદ્ધ થાય.

મનુષ્યનો પિંડ આ પાંચ તત્વથી બંધાયો છે અને તેમાં એક આત્મા છે તેનું સિદ્ધાંત કરવું જોઈએ. શરીર નાશવંત છે, શરીર જડ છે, અને આત્મા ચેતન અને અખંડ અમર છે, માટે તે આત્માની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. આ પાંચ તત્વના પચીસ ગુણ છે. પૃથ્વીના ગુણ*— હાડકાં, માંસ, ચામડી, રંગ અને વાળ. પાણીના ગુણ— વીર્ય,

પરમેશ્વરને તમેગુણના અધિષ્ઠાન થઈ સૂક્ષ્મ પંચમહાભૂતોને સ્થૂલ કરવાની ઇચ્છા થઈ સૃષ્ટિ માટે નિર્માણ કરેલા પંચભૂતોને એક એકના બમે ભાગ કરી તેમાંના એક એક ભાગને રહેવા દઈ બીજા એક એક ભાગના ચાર ચાર ભાગ કરીને પોતપોતાના ભાગથી જુદા જુદા બીજા ભાગ સાથે જોડીને એક એક ભૂતમાં પાંચે ભૂતના ભાગ આવે તેમ પંચીકૃત (સ્થૂલ) ભૂતો કરી તે વડે અનંતકોટી બ્રહ્માંડો, તે તે બ્રહ્માંડોને ઉચિત તેઓમાં ચૌદ ચૌદ જીવનોને ઉચિત સ્થાનકો અને સ્થૂલ શરીરને ઈશ્વરે સૂચવ્યાં.

* ઈશાન્વીકૃતમહાભૂતલેશાનાદાય વ્યઘ્રિસમષ્ટયાત્મકસ્થૂલશરીરાણિ યથાક્રમમકરોત્ કપાલર્ચમાન્ત્રાસ્થિમાંસનસ્થાનિ પૃથિવ્યંશાઃ । રક્તમૂત્રલાલાસ્વેદાદિકામ્બવંશાઃ ધુત્તુળ્લોષ્ણમોહમૈથુનાદ્યા અ યંશાઃ । પ્રચારણોત્તાર-જન્મસાદિકા વાટવંશાઃ કામક્રોધાદયો વ્યોનાંશાઃ ॥ અર્થાત્—ઈશ્વરે પંચી-

મૂત્ર, થુંક, પરસેવો અને લોહી. વાયુના ગુણ—ચાલવું, દોડવું, પાછું વળવું, લાંબું થવું અને ટુંકું થવું. અગ્નિના ગુણ— ભુખ, તરસ, આળસ, ઉધ, અને રૂપ. આકાશના ગુણ—કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ, અને ભય. એ પાંચ તત્ત્વના પાંચ પાંચ મળી એકંદર પચીસ ગુણ છે.

સમાધિ ભજનમાં સ્વરોદયજ્ઞાનનું પણ કામ પડે છે, તેથી કાર્ય વહેલું સિદ્ધ થાય છે, માટે અહીંયાં થોડું વિવેચન કર્યું છે. સ્વરોદય-જ્ઞાનનું પણ સાધન કરવાથી તે સિદ્ધ થાય છે, તેના રસ્તા પ્રમાણે ખાવું પીવું વીગેરે, જુદા તરકટ કપટથી દૂર રહેવું, અને નિશ્ચિંતપણે રહેવું, બેસવું ઉઠવું, વીગેરે સાધારણ રીતે કરવું એ રીતના રસ્તા પ્રમાણે કરવાથી તે બરાબર થાય છે. નહીં તો તેની ચાલ, વર્ણ, અને પ્રમાણ બદલાઈ જાય છે. દોડવાથી, મહેનત કરવાથી વીગેરે એવાં કારણોથી પણ બદલાઈ જાય છે. તે સર્વ અહીંયાં લખવાની જરૂર નથી. થોડું જરૂર પુરતું લખ્યું છે.

આ શરીરમાં ત્રણ નાડીઓ* છે. એક ઇંગલા (ઇડા) બીજી

ત્રી મહાભૂતોના અંશેને ગ્રહણ કરીને વ્યથિ* સમષ્ટિરૂપ સ્થૂળ શરીરને યથાક્રમે બનાવ્યું. નાડી, ચામડી, આંતરડાં, હાડકાં, માંસ, નખો એ પૃથ્વીના અંશે છે. લોહી, મૂત્ર, લાળ, પરસેવો વીગેરે પાણીના અંશે છે. ક્ષુધા, તૃષ્ણ, ઉષ્ણ, મૈથુન, મોહ વીગેરે અગ્નિના અંશે છે. પ્રસારણ, સંકુચન, શ્વાસ વીગેરે વાયુના અંશે છે અને કામ ક્રોધાદિક આકાશના અંશે છે.

* હ્રદા ચ પિંગલા ચૈવ સુષુમ્ના ચેતિ નાડિકાઃ । શશિસૂર્યશિવ-
સ્થાનં વામદક્ષિણમધ્યગા ॥ પીયૂષામિવ વર્ષન્તિ સર્વગાત્રેષુ સર્વદા । વામા-
મૃતમયાનાડી સમ્મતામીષ્ટસૂચિકા ॥ વહેલનિષ્ઠાસત્રી સંદેત્રી દાક્ષિણા
પુનઃ । સુષુમ્ના તુ ભવેતિસદ્ધિર્નિર્વાણફલકારણમ્ ॥ અર્થાત્—ઇડા ડાબી
બાજુની નાડી છે અને તેનું સ્થાન ચંદ્ર છે, પિંગલા જમણી બાજુની નાડી
છે અને તેનું સ્થાન સૂર્ય છે, અને મધ્યમાં રહેલી સુષુમ્ના નાડીનું સ્થાન
શિવ છે. હમેશાં સર્વ ગાત્રોમાં અમૃતનીજ વૃષ્ટિ કરનારી ડાબી બાજુની
અમૃતમય ઇડા નાડી શુભને સૂચવનારી કહેલી છે. જમણી પિંગલા નાડી
અનિષ્ટ સૂચવનારી ગણાય છે અને સુષુમ્ના નાડી સિદ્ધિ અને મોક્ષના
ફળના કારણરૂપ ગણેલી છે.

પિંગલા અને ત્રીજી સુખમણી (સુખમ્યા). તેમાં પિંગલા જમણી નાડી છે તેને સૂર્ય નાડી કહે છે, તે ગરમ છે અને ચલ કાર્ય માટે શુદ્ધ છે, જ્યારે પિંગલા નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે નાકના જમણા નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે. ઇંગલા ડાબી નાડી છે, તે ઠંડી છે અને તેને ચંદ્ર નાડી કહે છે, જ્યારે ઇંગલા નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે ડાબા નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે, તે સ્થિર કામના માટે શુદ્ધ છે. અને સુખમણી મધ્યની નાડી છે, તે બંને નાડીઓ વચ્ચેની નાડી છે તેને બ્રહ્મરૂપ કહે છે, જ્યારે સુખમણી નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે નાકના બંને નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે. આ ત્રણે નાડીઓની જડ નાભિમાં છે. વળી સુખમણીની જડ ઇન્દ્રિયામાં છે અને તેની ટોક માથાના વચમાં તાળવામાં છે જેને દશમે દ્વાર કહે છે, અને ઇંગલા પિંગલા એ બે નાડીઓ સુખમણીના બે તરફની બે ડાળીઓ છે. શ્વાસના ઉપડતાં અને બેસતાં જે શબ્દ થાય છે તે સોહંગ (સોહં) અને ઓહંગ (ઓમ્ ઓં) કહેવાય છે; તેનો અર્થ “તે હું છું” એવો થાય છે. તેને અનંપાન્ય પણ કહે છે, પ્રાણવાયુ પણ કહે છે અને તેનાથીજ જીવગી છે. મુસલમાન લોકો તેને “પાસ અન્નાસ” કહે છે અને તેના શબ્દ જે દમ ઉડતાં બેસતાં થાય છે તેને “હુ હુ” કહે છે, તેનો અર્થ પણ “હુંજ છું” એમ થાય છે. શ્વાસ રોકીને ધ્યાન કરવાને “હ્રસ્વ દમ” કહે છે તેથી જલદી ફાયદો થાય છે પણ તે બહુ કઠણ છે. ઉપર બતાવેલી ત્રણ નાડીઓમાં ચંદ્ર સૂર્યની બે નાડી મધ્યે પાંચ તત્વના સુરો ચાલે છે, અને તે પોત પોતાના વારા પ્રમાણે ચાલે છે. આકાશતત્વ નાકના માંહે ચાલે છે, એક અથવા બે આંગળ ચાલે છે પણ તદન બેમાલમ ચાલે છે, તેનો રંગ કાળો એટલે ધૂમાડા જેવો ભૂરો આશમાની જેવો છે, તેનો સ્વાદ સારો નથી, બેમજાહ છે, ઉતાવળો ચાલે છે, નાકના માંહેના છિદ્રમાં ચાલે છે, કદી ગરમ અને કદી ઠંડો હોય છે, તેમાં સુન છે, એ ધણો ખોટો છે માટે તેના વખતમાં કાંઈ થાય નહીં, તે મોતની વખતે ચાલે છે; સુખમણીમાં બે નસકોરામાંથી દમ ચાલે છે ત્યારે કાંઈ પણ કામ કરવું નેઈ એ નહીં કેમકે કામ સિદ્ધ થતું નથી અને તે નુકશાનકારક છે પણ તે

વખતમાં સમાધિ ધ્યાન કરવું, હૃદય ઝેટલે દમ કરવો ઝેટલે શ્વાસ બંધ કરવો, ધ્યાન કરવું, સુનમાં સુરતા લગાવી ભજન વીગેરે કરવું એ સાફ છે. અભિતત્વ ચાર આંગળ ચાલે છે, તે ઉપરની તરફ ચાલે છે, તેનો રંગ લાલ છે, વળી તે ઉતાવળો ચાલે છે, તેનો સ્વાદ તીખો છે, તેનો સ્વર કમ છે, તે ખોટો છે, સારો નથી. વાયુતત્વ આઠ આંગળ ચાલે છે, તેનો રંગ નીલો ઝેટલે ભૂરો હોય છે, તે વાંકો ચાલે છે, તેનો સ્વાદ ખાટો છે, તે ધીરો ચાલે છે, તે થોડો છે, કદી ગરમ અને કદી ઠંડો છે, તે સારો છે પણ સાધારણ છે. જળતત્વ ચાર આંગળ ચાલે છે, તેનો રંગ સફેદ છે, તેનો સ્વાદ ફીકો છે, તે નીચે ચાલે છે, થોડો ઉતાવળો ચાલે છે, ઠંડો છે અને તે થોડો સારો છે. પૃથ્વીતત્વ સોળ આંગળ ચાલે છે, તેનો સ્વાદ મીઠો છે, તેનો રંગ પીળો હોય છે, તે સામો ચાલે છે, અને ધીમે ધીમે ચાલે છે, થોડો ઠંડો અને થોડો ગરમ છે, બહુ સારો છે. કાન, નાક, આંખ અને મોં, બે હાથની આંગળીઓથી બંધ કરીને એસે તો તરેવાના રંગ અભ્યાસવાળાને જણાય છે, આંખોથી પણ તેનો રંગ જણાય છે તથા તેની ચાલથી અને મોંના સ્વાદથી પણ જણાય છે. અભિતત્વનો સ્વાદ તીખો છે, આકાશનો સ્વાદ એમજાહ છે, વાયુનો સ્વાદ ખાટો છે, જળનો સ્વાદ ફીકો છે અને પૃથ્વીનો સ્વાદ મીઠો છે, પણ તે સર્વ સ્વાદ અભ્યાસવાળાને જણાય છે.

જેમ સમાધિમાં સ્વરોદયનું કામ પડે છે તેમ ધ્યાનમાં સુરતીનું કામ પડે છે માટે તે વિષે થોડું લખવામાં આવે છે. સુરતીનો સ્વભાવ એવો છે કે કદાપિ કોઈ પણ માણસ કોઈ વસ્તુના તરફ ધ્યાન કરીને તેના ઉપર બરાબર સુરતી લગાવે અને સુરતીને ત્યાંથી ડગવા નહોતે અને તેના ઉપર ઘણી વાર સુધી જે વસ્તુનું ધ્યાન કરે તો પોતે તે વસ્તુ થઈ જાય છે, અને પોતાનું ભાન ભુલી જાય છે; એ રીતે સુરતીનો ગુણ છે. ત્યારે મનુષ્યને જરૂર લાજમ છે કે તે પોતાના આત્માનુંજ ધ્યાન કરીને તેમાંજ સુરતી રાખે અને તેમાં લીન થઈ જાય, અને પોતાને ભુલી જાય તો આત્મસિદ્ધિની તેને પ્રાપ્તિ થાય અને તે પોતેજ આત્મસ્વરૂપ બની જાય એટલે સર્વ સિદ્ધિઓ તેને પ્રાપ્ત થાય; અગર

કોઈ એક કલાક બરાબર એમાં લીન રહે અને પોતાને બુલી જાય તો તેને આત્માનું તેજ વીગેરે ઘણા ચમત્કારો દેખાય; આ આત્મસિદ્ધિનું પહેલું પગથીઈ છે; એવી સ્થિતિવાળા મનુષ્યને “ ઓલીઆ ” કહેવામાં આવે છે. બે કલાક સુધી ઉપર પ્રમાણે રહે તો તેથી વધારે સિદ્ધિ થાય, અને જેમ જેમ એક એક કલાક વધતો જાય તેમ તેમ સિદ્ધિ અને કરામત વધતી જાય, આજ માર્ગ સંતોનો છે, માટે સર્વ સમાધિઓ તથા ધ્યાન એ બજનના માર્ગ કાઢ્યા છે તે માટે જે કોઈ સુરતીનું સાધન કરે તેનું કાર્ય જરૂર સિદ્ધ થાય. માટે સુરતીનું સાધન મેળવવા મનને પુરેપુરું કષ્ટ આપી સ્થિર રાખવાનું છે; મન ગમે ત્યાં ભટક્યા કરે અને ઉપરથી ધ્યાનનો મોટો આડંબર દેખાય તેથી કોઈ વળે નહીં અને કાર્યસિદ્ધિ થાય નહીં માટે ધ્યાનમાં સુરતીની ખાસ જરૂર છે. જેમ નટ્ટી દોરડા ઉપર ચાલે છે ત્યારે તેની સુરતી ખાસ દોરડા ઉપરજ હોય છે, અને જેમ પાણીઆરી પાણીનું બેડું માથા ઉપર લઈ બેડા સાથે એક ધ્યાન રાખી ચાલે છે, વળી જેમ બિલાડી ઉદર તરફ એકી નજરે શિકાર માટે જોઈ રહે છે, અને જેમ બંદુક ફાડનાર પોતાનો શ્વાસ રોકી ધીરજથી નિશાન સાથે મખખી, દિદવાન અને પોતાની નજર બેડી દઈ નિશાન તાકે છે તેજ પ્રમાણે જો એક સુરતી લગાડી મનના બહેમ અને બ્રમણાઓ દૂર કરી એકાગ્રતાથી ધ્યાન કરવામાં આવે અને આ શરીરમાં હુંજ છું, અને સર્વ ક્રિયા કરનાર હું પોતેજ છું એવું સમજી ધ્યાન કરાય તો જરૂર આત્મજ્ઞાનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય અને છેવટે મોક્ષપદ પમાય, સુરતીમાં આટલી બધી શક્તિ રહેલી છે. એક જગોએ કહ્યું છે કે કુંઝ પક્ષી સમુદ્ર કિનારે ઈંડાં મુકી જીવારની કાપણી વખતે ગુજરાતમાં આવે છે, તે જનાવર સારસ પક્ષી જેવડું મોટું હોય છે, થોડા વખત સુધી ગુજરાતમાં રહી ચારો ચરે છે પણ તેનું ધ્યાન સમુદ્ર કિનારે મુકેલાં પોતાનાં ઈંડાં તરફ ખેંચાયેલું હોય છે અને તે ધ્યાનના બળથી ગુજરાતમાં રહી પોતાનાં ઈંડાંનું સેવન કરે છે અને ત્યાં બચ્ચાં પેદા થાય છે, આવી સુરતીની મહાન ગહન શક્તિ છે ! માટે બાઇઓ ! ઉપરની તમામ હકીકત ધ્યાનમાં લઈ એક ધ્યાન રાખી ભક્તિ અગર બજન

કરવાથી ફાયદો થાય છે. પણ જો ગુરૂ કરીને ભક્તિ કરવામાં આવે તો તમામ ક્રિયાઓ જલદી સિદ્ધ થાય છે.

સર્વ શાસ્ત્રવાળા, તમામ સંત સાધુ પુરૂષો અને મહા યોગીઓ પોતાના યોગના અનુભવ ઉપરથી કહી ગયા છે કે યોગથી* સર્વ રોગ નાશ થાય છે, દેહ શુદ્ધ થાય છે અને ધ્યાનમાં તમામ આત્મસિદ્ધિનાં કામો સફળ થાય છે માટે આ ઠેકાણે યોગના આઠ અંગની કેટલીક હકીકત આપવાની જરૂર છે. યોગનાં આઠ અંગ છે—૧ યમ, ૨ નિયમ, ૩ આસન, ૪ પ્રાણાયામ, ૫ પ્રત્યાહાર, ૬ ધારણા, ૭ ધ્યાન, અને ૮ સમાધિ. આ આઠ અંગો કેવા પ્રકારનાં છે તે નીચે પ્રમાણે ટુંકામાં સમજાવવામાં આવે છે:—

યમ ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન કરી અંતઃકરણમાં સ્થિર થવું ; ઇંદ્રિયો કે કોઈપણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવું, સત્ય બોલવું, ચોરી કરવી નહીં, બ્રહ્મચર્ય પાળવું, સર્વ ઉપર દયા રાખવી, કોઈને તિરસ્કાર કે ધિક્કાર કરવો નહીં, મનમાં ક્ષમા રાખી શત્રુનો ગુનહો માફ

* યોગઃ સર્વવિપદ્વલ્લી વીતાને પરશુઃ શિતઃ । અમૂલમંત્રતંત્રં કાર્મણં ચ નિર્વૃત્તિશ્રિયઃ ॥ મૂયાંસોડપિ હિ પાપ્માનઃ પ્રલયં યાંતિ યોગતઃ । ચંડવાતાદ્ ઘનઘના ઘનાઘનઘટા ઇવ ॥ ક્ષિણોતિ યોગઃ પાપાનિ ચિરકાલાર્જિતાન્યપિ । પ્રવૃત્તાનિ યથૈધાંસિ ક્ષણાદેવાશુશુક્ષણિઃ ॥ અર્થઃ—યોગ સઘળી આપદાઓ-રૂપી વેલાના સમૂહને કાપી નાખવાને તીક્ષ્ણ ધારવાળા કુહાડા સમાન છે તથા મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીનું, મૂળ વિનાના મંત્રતંત્રવાળા કામલરૂપ છે ? જેમ ચંડ પવનથી ઘટ વાદળનું દાવાદળ નાશ પામે છે તેમ યોગથી ઘણાં પાપો નાશ પામે છે. જેમ ઘણા કાળથી એકઠાં કરેલાં લાકડાંને ફાળવારમાં સળ-ગેલો અગ્નિ નાશ કરે છે તેવી રીતે યોગ પણ ઘણા કાળથી એકઠાં થયેલાં પાપોનો નાશ કરે છે.

§ સર્વ વ્રહ્મેતિ વિજ્ઞાનાદિદ્રિયગ્રામસંયમઃ । યમોયમિતિ સંપ્રોક્તોઽન્ય-સનીયો મુદુર્ચુદુઃ ॥ અર્થઃ—તમામ જન્મત્ બ્રહ્મ છે એવો દૃઢ નિશ્ચય કરી સર્વ ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન કરી હૃદયમાં સ્થિર થવું તેનું નામ યમ કહેવાય છે. અર્હિસા સત્યમસ્તેયં વ્રહ્મચર્ય ક્ષમા ધૃતિઃ । દયાર્જવં મિતાહારઃ શૌચં ચૈવ યમા દશ ॥ અર્થઃ—યમના દશ પ્રકાર છે—અહિંસા, સત્ય, ચોરી નહીં કરવી, બ્રહ્મચર્ય, ક્ષમા, ધૃતિ, દયા, આર્જવ, મિતાહાર, અને શૌચ.

કરવો, કદાપિ અન્યથા અશુભ કામ થઈ જાય તો પશ્ચાતાપ કરી ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરવું, સક્ષમ આહાર કરવો અને પવિત્ર અને શુદ્ધ રહેવું.

નિયમ એટલે મન સાથે અમુક પ્રકારનો કોલકરાર કરવો અને તે પ્રમાણે ચાલવું તે; અર્થાત્ બુદ્ધિ અને વિચાર સારા રાખવા અને સારા કામમાં તેમનો ઉપયોગ કરવો; કાન, શરીર, ત્વચા, આંખો, નાક, જીભ, હાથ, પગ, મોં, એ સર્વેને શુભ માર્ગમાં દોરી સારા કામમાં ઉપયોગ કરવો. ખાવા પીવા પહેરવા ઓઢવામાં ઓછું મન રાખી પરિગ્રહ કમી રાખવો; લોભ નહીં કરતાં સંતોષથી રહેવું, યથા-શક્તિ પુન્યદાન કરવું, સંતપુરુષોનો સમાગમ કરવો, દુર્જનથી દૂર રહેવું, યથાશક્તિ તપ કરવું, ભક્તિ કરવી, નિંદા કરવી નહીં, ગુરૂ ઉપર ભાવ રાખવો, પ્રત્યંચ કરવો નહીં.

આસન એટલે સમાધિ તથા ધ્યાન કરતી વખતે શરીરના અવ-યવોને અમુક રીતે ગોઠવીને બેસવું તે. આસનના મુખ્ય ચોરાશી પ્રકાર છે તેમાં સમાધિ અને ધ્યાન માટે પદ્માસન, સિદ્ધાસન અને વજ્રાસન એ આસનોને ધણાંજ શ્રેષ્ઠ ગણેલાં છે. પદ્માસનની રીત એવી છે કે જમણા પગને ડાબા પગની સાથળ ઉપર મુકવો અને ડાબા પગને જમણા પગની સાથળ ઉપર મુકવો, અને માથાને નમવા ન દેતાં કમર સીધી ટટાર રાખવી અને બંને હાથોની આંગળીઓ સાથળો ઉપર પેટની તરફ રહે એવી રીતે ગોઠવવી. સિદ્ધાસનની રીત એવી છે કે પદ્માસન પ્રમાણે બેસવું અને બંને હાથને પીઠ પાછળ ફેરવીને જમણા હાથથી જમણા હાથનો અંગુઠો પકડવો અને ડાબા હાથથી ડાબા હાથનો અંગુઠો પકડવો. વજ્રાસનની રીત એવી છે કે જમણા પગની એડી ઉપર ગુદાનો ભાગ દબાવવો અને ડાબા પગની એડી ઉપર લિંગનો ભાગ દબાવવો અને શરીર તથા મનને સ્થિર રાખી તીરથુ-ડીમાં (ત્રિપુડીમાં) ધ્યાન રાખવું.

પ્રાણાયામ^૧ એટલે શરીરમાં રહેલા શ્વાસને અમુક વિધિથી રોકવો,

૧ પ્રાણાયામો ગતિચ્છેદઃ શ્વાસપ્રશ્વાસયોર્મતઃ । રેચકઃ પૂરકચૈવ કુંભકચેતિ સત્રિષ્ઠા ॥ અર્થઃ—શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસની ગતિને રોકવી તેનું નામ પ્રાણાયામ, અને રેચક પૂરક અને કુંભક એવા તેના ત્રણ ભેદ છે.

અંદર રાખવો અને બહાર કાઢવો. તે ઉપરથી પ્રાણાયામના ત્રણ બેઠક રહેલા છે— ૧ રેચક, ૨ પૂરક, અને ૩ કુંભક. રેચક^૧ એટલે હળવે હળવે શ્વાસ બહાર કાઢવો, પૂરક^૨ એટલે શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને કુંભક^૩ એટલે મસ્તકમાં શ્વાસને રોકી રાખવો. પ્રાણાયામ કરવાથી હજારો ફાયદા થાય છે. જેવી રીતે ધી ખાવાથી શરીરમાં શક્તિ આવે છે એવી રીતે પ્રાણાયામ કરવાથી લોહી સાચું થઈ તંદુરસ્તી આવે છે, રોગ દૂર થાય છે, આંખોનું તેજ વધે છે, શરીર મજબૂત થાય છે, બુદ્ધિ અને ઉમ્મર વધે છે. જેવી રીતે સોનું દેવતાથી સાફ થાય છે તેવી રીતે પ્રાણાયામથી શરીર સાફ ને પવિત્ર થાય છે, ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે, અને તેથી પોતાની જાતને જાણી શકાય છે, સર્વે વસ્તુમાં એક આત્મા જણાય છે, અને બ્રહ્મસ્વરૂપ જણાય છે, જૂત વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ રીતે ત્રણ કાળનું જ્ઞાન થાય છે, અને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં સમાધિ થાય છે, પાપો બળીને ભરમ થઈ જાય છે. પ્રાણાયામ કરતી વખતે શરીરમાં જે પ્રાણવાયુને રોકવામાં આવે છે તે પ્રાણવાયુના દશ પ્રકાર છે— ૧ પ્રાણ, ૨ અપાન, ૩ સમાન, ૪ ઉદાન, ૫ વ્યાન, ૬ નાગ, ૭ કૃકલ, ૮ દેવદત્ત, ૯ કૂર્મ, અને ૧૦ ધનંજય. પ્રાણ^૪ વાયુ એ સર્વ વાયુઓની કુંચી છે, તેનું સ્થાન માણસના

૧ યત્કોષ્ઠાદતિયલેન નાસાબ્રહ્મપુરાનનૈઃ । બહિઃ પ્રક્ષેપણં વાયોઃ સ રેચક ઇતિ સ્મૃતઃ ॥ અર્થઃ—બહુજ યત્નથી નાસિકા બ્રહ્મપુરંદ્ર અને મુખથી પેટમાંથી શ્વાસને બહાર કાઢવો તેને રેચક પ્રાણાયામ કહે છે.

૨-૩ સમાક્રુષ્ય યદાપાનાત્ પૂરણં સ તુ પૂરકઃ । નામિપદ્મે સ્થિરી-કૃત્ય રોધનં સ તુ કુંભકઃ ॥ અર્થઃ—બહારના વાયુનું આકર્ષણ કરી એટલે કે બહારના વાયુને ખેંચીને અપાન દ્વારા સુધી પેટમાં ભરવો તેને પૂરક પ્રાણાયામ કહે છે, અને વાયુને નાભિકમળમાં સ્થિર રોકી રાખવો તેને કુંભક પ્રાણાયામ કહે છે.

૪ પ્રાણો નાસાપ્રહૃન્નાભિ પાદાંગુષ્ઠાંતગો હરિત્ । ગમાગમપ્રયોગેન તજ્જયો ધારણેન વા ॥ અર્થઃ—પ્રાણવાયુ નાસિકાના અગ્રભાગ પર, કૃદ્યમાં, નાભિમાં તથા પગના અંગુઠાના અગ્રભાગ પર હોય છે અને તે હરિત વર્ણનો હોય છે, અને આવવા જવાના પ્રયોગથી અથવા ધારણ કરવાથી તેનો જથ્થો થાય છે.

હૃદયમાં છે, તેનો દેવતા સૂય અથવા વિષ્ણુ છે, અને તેનો રંગ લીલો છે. અપાન^૧ વાયુનું સ્થાન ગુદા છે, તેનો દેવતા ગણપતી છે અને તેનો રંગ કાળો છે. સમાન^૨ વાયુનું સ્થાન નાભિ છે, તેનો રંગ ઘોળો છે, તેનો દેવતા સરસ્વતી છે, અને તેનું કામ સર્વ નસોને રસ આપવાનું છે. ઉદાન^૩ વાયુનું સ્થાન કંઠથી તે મસ્તકના તાળવા સુધી છે. તેનો દેવતા ચંદ્ર છે, વેદાંતી તેનો દેવતા ઈંદ્ર કહે છે અને તેનું કામ તાળવામાંથી અમૃત લઈને સમાન વાયુને પહોંચાડવાનું છે, અને તેનો રંગ લાલ છે. વ્યાન^૪ વાયુનું સ્થાન શરીરની આમડી છે, તેનો દેવતા પવન છે, વેદાંતી તેનો દેવતા આકાશ કહે છે, અને તેનો રંગ ઈંદ્રધનુષના જોવા છે. નાગવાયુનું ઠેકાણું ગળામાં છે, તેનો દેવતા શેષનાગ છે, તેનું કામ ઝોડકાર તથા બિંદી લાવવાનું છે. કૃક્લ વાયુનું સ્થાન પેટમાં છે એટલે કે ધ્યાન કરવાની જગ્યાએ રહે છે, તેનો દેવતા અગ્નિ છે,

૧ અપાનઃ કૃષ્ણરુમન્યા પૃષ્ઠપૃષ્ઠાંતપાર્શ્વિંગઃ । જેયઃ સ્વસ્થાનયોગેન રેચનાત્પૂર્ણાન્મુહુઃ ॥ અર્થઃ—અપાન વાયુ કાળા રંગનો હોય છે તથા તે ગળાની પાછળની નાડિઓમાં, ગુદામાં તથા પગના પાછળના ભાગમાં હોય છે અને તે પોતાના સ્થાનના યોગથી રેચક અને પૂરકથી વારંવાર જતી શકાય છે.

૨ શુક્લઃ સમાનોહ્રાભિ સર્વસંધિષ્વવસ્થિતઃ । જેયઃ સ્વસ્થાનયોગેન સકૃદ્રેચનપૂરણાત્ ॥ અર્થઃ—સમાનવાયુ સફેદ રંગનો હોય છે, તે હૃદય નાભિ અને સર્વ સંધિસ્થાનોમાં રહેલો હોય છે અને પોતાના સ્થાનના યોગે કરી રેચક અને પૂરકથી વારંવાર જતી શકાય છે.

૩ રક્તોહ્તકંઠતાલુભ્રૂ મધ્યમૂર્ધ્નિ ચ સંસ્થિતઃ । ઉદાનોવશ્યતાં નેયો ગત્વાગતિનિયોગતઃ ॥ અર્થઃ—ઉદાન વાયુ લાલ રંગનો હોય છે, તે હૃદયમાં, કંઠમાં, તાળુમાં, બુકુડીના મધ્ય ભાગમાં અને મસ્તકમાં રહેલો છે અને ગમનાગમનના નિયોગથી જતી શકાય છે. ગમનાગમનનિયોગ એટલે નાસિકાદ્વારાએ ખેંચવાના યોગથી ઉદાનવાયુને હૃદય વીગેરે સ્થાનમાં રોકવો અને ઉપર ચડતો તેને બળથી અટકાવી રાખવો તે.

૪ સર્વત્વગચ્છત્તિકોવ્યાન્ શક્રકાર્મુકસન્નિમઃ જેતવ્યઃ કુંભકાભ્યાસાત્સંકોચપ્રસૃતિક્રમાત્ ॥ અર્થઃ—વ્યાનવાયુ ત્વચામાં સર્વ સ્થળે રહેલો છે, તેનો રંગ ઇન્દ્રધનુષના જોવા છે, તેને સંકોચ અને વિસ્તારના ક્રમથી કુંભકના અભ્યાસથી જતવો.

તેનું કામ પાચન કરવાનું છે. દેવદત્ત વાયુનું સ્થાન છાતીના વચ્ચમાં છે, તેનો દેવતા કામદેવ છે, અને તેનું કામ આળસ કામવિકાર, તથા દુધ પેદા કરવાનું છે કૂર્મ વાયુનું સ્થાન આંખો છે, તેનો દેવતા જ્યોતિ છે, આંખો ઉઘાડવી તથા મીચવી એ તેનું કામ છે. ધર્મજયનું સ્થાન શરીર છે, તેનો દેવતા ધર્મિર છે, એનું કામ મૃત્યુ પછી શરીરને કુલાવવાનું છે અને શરીરની સાથે જ રહેવાનું છે. આ પ્રમાણે દસ વાયુ-ઝોની ટુંકામાં હકીકત છે. પ્રાણાયામ કરતી વખતે બહુજ શાંતતાથી ખેસવું અને આંગળીથી નાકનું ડાબું નસકોરું બંધ કરી જમણા નસકોરાથી શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને પછી બંને નસકોરાંને બંધ કરીને મસ્તકમાં શ્વાસને જ્યાં સુધી રોકી શકાય ત્યાં સુધી રોકી રાખવો અને જ્યારે ન રોકી શકાય ત્યારે હળવે હળવે શ્વાસને છોડવો. આવી રીતે શસ્ત્રાતમાં થોડું થોડું કરવું અને પછી ધીમે ધીમે વધતા જવું, અને છેવટે શ્વાસને નાક અને કંઠથી ખેંચવો. પ્રાણાયામ ત્રણ પ્રકારના સમજાવ્યા છે— કનિષ્ઠ, મધ્યમ અને ઉત્તમ. કનિષ્ઠમાં પરસેવો થાય છે, મધ્યમમાં શરીર કંપે છે અને ઉત્તમમાં પ્રાણુ અક્ષરંધ્રમાં જાય છે, અને વિજ્ઞાની અધિક અભજ્યોતિનો પ્રકાશ થાય છે. પ્રાણાયામથી ઘણા મહાપુરુષોનાં* કાર્ય સિદ્ધ થયાં છે અને હાલ પણ થાય છે. અજમેરવાળા ખાન સાહેબ પણ તેમની કીતાબમાં લખે છે કે “ મને પણ પ્રાણાયામ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે.” વળી શહેર અમદાવાદ પાસેના સરખેજવાળા ગંજ અહમદ સાહેબે પણ પ્રાણાયામથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયાનું તેમના બનાવેલા દોહરામાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“ અહમદ પવન શરીરમાં, જન કહો યા જીવ,

જન કહો જના કહો, એહી જીવ એહી પીવ.

લયસા કમીસ્લહુ પવન હે ઝોર પવનકા રૂપ ના રેખ,

જો તું ચાહે પીયુકો તો અહમદ પવનમેં દેખ.”

* ચલે વાતે ચલં ચિત્તં નિશ્ચલે નિશ્ચલં ભવેત્ । યોગી સ્થાણુત્વમાપ્રોતિ તતો વાયુ નિરોધયેત્ ॥ અર્થ:—વાયુ ચલાયમાન થવાથી ચિત્ત ચલાયમાન થાય છે, અને વાયુ સ્થિર થવાથી ચિત્ત સ્થિર થાય છે. તેજ પ્રમાણે ચિત્તના ચલનથી વાયુનું ચલન સમજવું. માટે ચિત્તનો સંપૂર્ણ નિરોધ કરી વાયુ સ્થિર કરવાથી યોગી લોકો લાંબું આયુષ ભોગવી ઐશ્વર્યને મેળવી શકે છે.

આ પ્રમાણે પ્રાણાયામ કરવાથી સર્વ કામ સિદ્ધ થાય છે પરંતુ તેની ક્રિયા બહુજ સંભાળથી કરવાની છે. શ્વાસ રૂંધવાની ક્રિયા હમેશાં ધીમે ધીમે શરૂઆતમાં કરવી અને જેમ જેમ મ્હાવરો થાય તેમ તેમ વધતા જવું; તેમ કરવાથી એ કામ સારી રીતે ફળ આપે છે. જે વાયુને એકદમ રોકવામાં આવે તો રૂંધાટામાંથી પવન નીકળે છે તેથી શરીરને ઘણું નુકશાન થાય છે અને રોગ પેદા થાય છે માટે ધણીજ સંભાળથી કામ કરવાનું છે, તેમજ રોકેલો પવન પણ એકદમ કાઢવાથી પેટ વધે છે અને નુકશાન થાય છે માટે ધીમે ધીમે શ્વાસ કાઢવો.

પ્રત્યાહાર* એટલે દરેક સત્તા આત્માની છે એવું મનમાં સમજી ઇન્દ્રિયો અને મનને દરેક વાસનામાંથી દૂર કરી આત્મામાં લીન થવું તે. પ્રત્યાહાર પ્રાપ્ત કરવામાં રૂપ રસ ગંધ શબ્દ સ્પર્શ વીગેરે ઇન્દ્રિયોને સ્થિર કરી જેટલી વાર સુધી શ્વાસને રોકી શકાય તેટલી વાર સુધી રોકી રાખી ધીમે ધીમે નાસિકા દ્વારાએ બહાર કાઢવો, એમ કરી કાન બંધ કરી એકાગ્ર ધ્યાન કરવામાં આવે તો ઘણા ઘણા પ્રકારનાં વાન્નં સંભળાય છે, તેને અનહદ નાદ કહેવામાં આવે છે અને તેનો ખુલાસો આગળ આપવામાં આવ્યો છે. વળી આંખો બંધ કરવાથી આકાશ, તેજ, પાણી, પૃથ્વી, વાયુ એ પાંચ ભૂતના જુદા જુદા રંગો પણ જણાઈ આવે છે.

ધારણા એટલે સુરતીને ધ્યાન કરતી વખતે આત્મસિદ્ધિના કામમાં લીન કરી જ્યોતિસ્વરૂપમાં ઠરાવી રાખવી તે; અને તેનું સ્થાન આંખોના ઉપર છે.

ધ્યાન એટલે ઇન્દ્રિયો અને મનની ગતિને સ્થિર કરી મનને એકાગ્રતામાં લાવવું તે. ધ્યાન એ સમાધિનું પ્રથમ પગથીયું છે. જેમ

* આત્માનં રથિનં વિદ્ધિ શરીરં રથમવ તુ । બુદ્ધિન્તુ સારથિં વિદ્ધિ મનઃ પ્રગ્રહમેવ ચ ॥ અર્થઃ—આત્માને રથનો સ્વામી નજીવો, શરીરને રથ નજીવો, ઇન્દ્રિયોને અશ્વ નજીવો, અને નિશ્ચયરૂપ બુદ્ધિને ઇન્દ્રિયોને હાંકનાર નજીવો, મનની વૃત્તિને અશ્વને બાંધવાની દોરી નજીવી; એવી રીતે પ્રથમ અભ્યાસ કરનારાઓએ પ્રત્યાહારમાં દૃઢ આગ્રહથી વૃત્તિ રાખવાની છે અને દૃષ્ટિ સ્થિર થવા માંડી એટલે અભ્યાસીએ ધ્યાન કરવાનો આરંભ કરવો.

જેમ ધ્યાનની એકાગ્રતા વધતી જાય છે તેમ તેમ અહાસ્વરૂપની ઝોળાખાણુ વધતી જાય છે.

સમાધિ એટલે સર્વે વહેમ અને મનની બ્રમણાઓ ટાળી નાખીને ધ્યાનમાં બરાબર લીન થઈ પોતાના શરીરને ભૂલી જઈ સુન થઈ જવું તે. સમાધિના સાધારણ રીતે બે બેદ કહ્યા છે, કષ્ટ સમાધિ અને સૂક્ષ્મ સમાધિ. જે સમાધિમાં શરીરને વધારે કષ્ટ પડે છે તેનું નામ કષ્ટ સમાધિ રાખ્યું છે અને જેમાં કષ્ટ ઓછું પડે છે તેનું નામ સૂક્ષ્મ સમાધિ રાખ્યું છે.

હવે થોડી કષ્ટ સમાધિ અને સૂક્ષ્મ સમાધિ તથા ધ્યાન કરવાની રીત સંબંધી થોડું ઘણું લખવામાં આવે છે. સમાધિ સુરતીની બહાર ફેલાયેલી છે, તેને તાણીને પોતાની અંદર ઠરાવીને પોતે પોતામાં સમાઈ જઈને બીજી સર્વ શુદ્ધિ ભુલી જવી. પદ્માસન કરીને અથવા પલાંઠી વાળીને બેસવું, બંને હાથની દસ આંગળીઓથી કાન, નાક, આંખ તથા મોઢું એ રસ્તા બંધ કરવા. પૃથ્વીતત્વ ચાલતો હોય તે વખતે જે સુર વહેતો હોય તે નાસિકાથી બીજી ઢાલી નસકોઈ બંધ કરીને શ્વાસને ઉપર ખેંચી મગજમાં રોકી રાખવો અને તે નાસિકાને પણ આંગળીથી બંધ કરી સુરતી ત્રિપુટી (ત્રિપુટી)માં રાખીને આત્માનું ધ્યાન કરવું કે હું આત્મા છું. જ્યારે શ્વાસને છોડવો તે વખતે ઘણો હળવો તથા એવો ધીમે ધીમે છોડવો કે કદાપિ નાસિકામાં ફૂલ મુક્યું હોય તો પણ તે નીચે ન પડે; એવો ધીમેથી શ્વાસ મુકી પછી શ્વાસ ઉપર ખેંચવો ત્યારે જોરથી ખેંચવો, અને છોડતી વેળાએ ધીમેથી છોડવો; કદાપિ શ્વાસ છોડતી વખતે જોરથી છોડાય તો પેટ ઘણું વધી જાય છે, આહાર પણ આવા વખતે સૂક્ષ્મ અને અદ્ય લેવો, અને બર્યા પેટથી સમાધિ કરાય તો રોગ થાય, અને જ્યારે શરીરમાં ગરમી જણાય તો જીનું ૩ લઈને જમણું નસકોઈ એક બે દિવસ બંધ રાખવું, અને જ્યારે શરીરમાં શરદી જણાય ત્યારે ડાણું નસકોઈ જીના ૩થી એક બે દિવસ બંધ રાખવું; એવી સમાધિની રીત છે; તેમાં મહેનત વધારે કરવી જોઈએ, વળી લોકોથી મળવું, બોલવું, વાત કરવી, ઉઘવું, ખાવું, પીવું, એ સર્વે ઓછું કરવું

નેઈએ; અને જે શુરની પાસે રહી કામ કરવામાં આવે તો બરાબર સિદ્ધ થાય. સમાધિ કરતી વેળાએ કમર તથા ગરદન સીધી રાખીને બેસવું નેઈએ.

હવે સૂક્ષ્મ સમાધિ સંબંધી લખવામાં આવે છે. તેના માટે નિવૃત્તિથી અને ઘણી શાન્તિથી બેસી પોતાના અંતરમાં ધ્યાન લગાવવું નેઈએ, જેમ કોઈ વસ્તુ ભુલી જવાય તેને યાદ રાખવા માટે સુરતી લગાવાય તેવી રીતે જે કોઈ પોતાના આત્માનું ધ્યાન લગાવે અને ત્યાં સુરતી ઠરાવે અને સુરતીને ત્યાંથી ડગવા દે નહીં, કદાપિ સુરતી ચુકે તો પાછી સુરતીને ખેંચીને ત્યાં લાવે અને પોતાના આત્માનું ધ્યાન કરે કે “હું પરમાત્મા છું, હું સાંભળું છું, હું દેખું છું, હું બોલું છું, હું સમજું છું, એ સર્વે હું કરું છું અને તે હુંજ છું” એવી રીતે ઘણી વાર સુધી ધ્યાન કરે તો તે પોતાને ભુલી જાય અને છેવટે આત્મારૂપ થઈ જાય. જેમકે સમુદ્રમાં મીઠાની પુતળી નાખવાથી તે પુતળી ગળીને પાણી થઈ જાય, વળી જેમ કોઈ પાણીમાં ડુબકી મારે અને ડુબકી મારીને ઉડો ઉતરી જાય અને મનમાં જરા પણ ડર નહીં કે હું પાછો શુદ્ધિમાં આવીશ કે નહીં, હું મરી જઈશ કે પાછો આવીશ, એવી બીક જરા પણ રાખે નહીં, એવી રીતે જે કોઈ પોતે પોતાને ભુલી જાય તે એક કલાકમાં આત્માનું રૂપ બની જાય; અને જેમ જેમ બે કલાક ત્રણ કલાક ચાર કલાક એમ વધતો જાય તેમ તેમ તેની સિદ્ધિ વધતી જાય. એ રીતે સૂક્ષ્મ સમાધિનું ધ્યાન થાય છે.

હવે અનહદનાદના ધ્યાનની રીતિ લખાય છે. બંને હાથની આંગળીઓથી કાન, નાક, આંખ, મુખ બંધ કરીને જે કોઈ બેસે અને મગજમાં અનહદનું જે વાણું વાગે છે તેમાં ધ્યાન લગાવે અને તે ઠેકાણે સુરતી ઠરાવી એવું મનમાં સમજે કે આ વાણું હું સાંભળું છું, એવી રીતે વાજમાં સુરતી લગાડી તેમાં લીન થઈ જાય અને પોતાને ભુલી જાય તો તેની સુરતી દશમા દ્વારે થઈને ઉપર જાય છે, ઉપરની સર્વ લીલા પોતે જુએ છે અને જ્યાં ધારે ત્યાં જાય છે, અને આ બરાબર સિદ્ધ કરવાથી જે કામ કરવું ધારે તે કરે છે; આ થોડી કામ પુરતી સમજુતી આપી છે.

અથ ભાઈઓ ! સંસારમાં આવીને આ આત્મસિદ્ધિ કાર્ય કરવું એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. પરમેશ્વર સત્ છે, અને તે યુદ્ધિવાળા પુરુષોને આવી રીતે સમજાય છે કે આ સર્વ લીલાનો કરનાર કોઈ છે. કોઈ ટેકાણે કોઈ ધૂમાડો દેખે તો તે પોતાના મનમાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજે છે કે ત્યાં આગ છે; વળી કોઈ ધર બંધ હોય અને તેમાંથી કોઈ હાંક મારે તો અવાજ સંભળાય છે તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે ધરની અંદર કોઈ આદમી છે; વળી રસ્તામાં કોઈ આદમીનાં પગલાં પડેલાં જણાય તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે કોઈ આદમી અહીંથી ગયેલો છે. આવી રીતે ઉપરના જે દાખલા બતાવવામાં આવ્યા છે તે કાંઈ દેખાતા નથી પણ યુદ્ધિથી સમજાય છે કે તે છેજ. એવી રીતે પરમેશ્વર જાહેર દેખાતો નથી પણ તેની નિશાનીઓ સર્વે જોવાથી એવો નિશ્ચય થાય છે કે પરમેશ્વર છેજ. જેમ આત્મા દેખાતો નથી પણ શરીરમાં તેના સર્વ ગુણ તથા ક્રિયા જોતાં આપણને સમજાય છે કે શરીરમાં આત્મા છેજ, અગર શરીરમાં આત્મા ન હોય તો શરીર જડ છે, તે શરીરથી કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી, આ સર્વ કામ આત્માનું છે કેમકે પહેલાં ચિત્તમાં આત્માનો ધરિદો થાય છે ત્યારે યુદ્ધિ સમજે છે, તે પછી એ કામનું ધ્યાન થાય છે, અને પછી શરીરમાં શરીરની ઈંદ્રિયોમાં શક્તિ આવે છે, તે પછી તે કામ કરે છે, કદાપિ અંતરમાં આત્માનો ધરિદો ન થાય તો ઈંદ્રિયો સમજે નહીં અને કામ કાંઈ પણ કરી શકે નહીં, ઈંદ્રિયો તો મડદા જેવી છે, જડ છે, સર્વ ક્રિયા કરનાર માત્ર આત્માજ છે, અને તે યુદ્ધિબળથી નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે, તેજ પ્રમાણે આ દુનિયાની તમામ નિશાનીઓ જોતાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે પરમેશ્વર છેજ.

મોત શું છે એ પણ જાણવાની જરૂર છે. આત્મજ્ઞાનીઓ કહે છે કે અમોને મોત નથી, અમે મરતા નથી, આ વાત પણ બરાબર છે. જેમ એક ઘરમાં આપણે રહેતા હોઈએ અને તે ખાલી કરી ખીજા ઘરમાં જઈએ છીએ તેમ આ દેહમાં રહેલો જીવ આ શરીર છોડી ખીજા શરીરમાં જાય છે, એટલે કે જોણે જેવી કરણી કરી હશે તેને તેવી જગા સ્વર્ગમાં અથવા અર્શ (દેવલોક)ના નીચે અથવા

ધર્મીયીન (દેવલોક) માં અથવા અન્ય (નરક) માં મળશે. આત્મા કોઈ મરતો નથી, “ ધ્મિા ઝૌલીઆ અઘાહે લા યમુતુના બલ યનકે-લુના દારોહુમ્ ધલા દારીન્ ” અર્થ:—“ એ તો નિશ્ચય છે કે જ્ઞાની લોક મરતા નથી પરંતુ એક ધરથી બીજા ધર તરફ જાય છે. ” વળી શ્મસતચ્ચેજ કહે છે કે “ ગર બ મીરહ્ મરકમે મન્ મન્નમીરમ્ હેચ-ગાહ, મરકમે દીગર બયાબમ્ તાં બરાં બાશમ્ સવાર ” અર્થ:—“ જો મરશે તો મારો ઘોડો મરશે, હું કોઈ વખત મરીશ નહીં, બીજો ઘોડો મળશે તો તેના ઉપર હું સ્વાર થઈશ. ” આત્માનું શરીરથી જુદા પડવું એ મોત ગણાય છે. વળી જે જીવતા આદમી છે અને જેમને આત્મજ્ઞાન નથી તેઓ સર્વે જીવતા છતાં મુએલા બરાબર છે, કારણ કે આત્મા કે જે મરતો નથી અને જે શરીરમાં વાસ કરી રહેલો છે તેનું જ્ઞાન નહીં તો પછી દેહનો શો ઉપયોગ ? આ દેહ ધારણ કરી આત્મજ્ઞાન મેળવી જે માણસ પુન્યદાન બાવબક્તિ કરે છે તે લોકો મરણ પછી પણ પૂજ્ય છે અને છેવટે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી મોક્ષપદને પામે છે. જે આપણા શરીરમાં આત્માનો પ્રકાશ છે તેજ પરમાત્મા છે અને આ શરીર પરમેશ્વરની સિદ્ધિ શક્તિ તથા ચમત્કારોનો ભંડાર છે, એમાં સર્વ સિદ્ધિ છે, પરમાત્મા પણ એમાંજ છે, બીજે ઠેકાણે કદી નહીં મળે, પોતાના અંદર પરમેશ્વરને શોધવો જોઈએ કે પોતે પરમેશ્વરજ છે, બીજો નથી. પણ અજ્ઞાનતાને લીધે અજ્ઞાનીઓને બીજોજ ભાસે છે. જેમકે એક સિંહનું નાનું બચ્ચું કોઈએ પકડીને લાવી બકરીઓના ટોળામાં બચપણથી રાખી બકરીઓનું દુધ પાઈ તેમની સાથે ફેરવી તેમની સાથે મોટું કર્યું તો છેવટે તે બચ્ચું બકરીઓના સહવાસથી પોતાની શુદ્ધિ ભુલી જઈ પોતાને બકરી સમાન ગણવા લાગ્યું; એનીજ રીતે અમો પણ અજ્ઞાનીઓની સંગતથી સિંહ બદલાઈ બકરી થઈ પોતાનું સ્વરૂપ ભુલી ગયા છીએ, પણ જ્યારે અમને કોઈ જ્ઞાની ગુરૂ મળે અને આત્મજ્ઞાનનો અનુભવ કરાવે ત્યારે અમારી ભ્રમણા મટી જાય અને અમારા બરા સ્વરૂપને ઝાળખીએ; જેમ કોઈ મોટો રાજા હોય અને તે ઉંધમાં સ્વપ્નમાં જુએ કે હું ગરીબ બિખારી છું, ઘેર ઘેર બિખ માગતો ફરું છું, મારા હાથમાં માટીનું

એક પાત્ર છે અને મારા શરીર ઉપર એક લંગોટી શીવાય બીજું વસ્ત્ર પણ નથી, એવી રીતે જેમ રાજા પોતાને સ્વપ્નમાં જુએ છે, તેમ અમો અજ્ઞાનતાના લીધે પોતાને જોઈએ છીએ, પણ જ્યારે તે રાજાને કોઈ ઉધમાંથી જગાડે ત્યારે તે પોતાને રાજાજ જુએ અને ખરૂં સ્વરૂપ જેવી રીતે સમજે એવીજ રીતે જ્યારે અમને ગુરૂ મળે અને અમને જગાડી અમારા અજ્ઞાનરૂપ સ્વપ્નને દૂર કરે ત્યારે અમે અમારા ખરા સ્વરૂપને સમજીએ. વળી જેમ પેલું સિંહનું બચ્ચું પોતાને બકરી સમજતું હતું તે એક દિવસે બકરીઓના સાથે વગડામાં ગયું અને ત્યાં તેને કોઈ સિંહ મળ્યો, ત્યારે સિંહે પેલા સિંહના બચ્ચાને પુછ્યું કે “તું આવો દુબળો કેમ છે !” બચ્ચાએ કહ્યું કે “હું બકરી છું, અને બકરીઓ સાથે રહું છું, તેમનું દુધ પીઉં છું, પણ મારી લુખ ભાગતી નથી તેથી હું નિર્બળ છું.” ત્યારે સિંહે કહ્યું કે “તું બકરી નથી પણ સિંહ છે, બકરીઓમાં શા માટે રહે છે? મારી સાથે ચાલ અને જંગલમાં રહે, તું શા માટે લુખે મરી નિર્બળ થઈ અહીંમાં પડી રહ્યો છે?” ત્યારે તેણે કહ્યું “હું વનમાં શી રીતે આવું? હું બકરી છું, માટે મને બીક લાગે છે.” પછી સિંહે જવાબ દીધો “તું બકરી નથી પણ મારા જેવો સિંહ છે, ચાલ મારી સાથે, હું તને તારૂં સ્વરૂપ બતાવું.” એમ કહી તેને એક ડૂવા ઉપર લઈજઈ ઉભો કર્યો અને કહ્યું કે “આ ડૂવામાં તારૂં સ્વરૂપ જો અને તને જણાશે કે તું મારાજ જેવો સિંહ છે.” ત્યારે તે બચ્ચું ડૂવામાં જોવા લાગ્યું અને જ્યારે પોતાનું સ્વરૂપ પેલા સિંહના જેવું જોયું ત્યારે તે જોરથી સુસવાટા કરવા લાગ્યું અને ડૂવો મુકી તેણે વગડાનો રસ્તો લીધો અને બકરીઓનો સંગ છોડ્યો; એવી રીતે અજ્ઞાની લોકોને જ્યારે ખરો જ્ઞાની સદ્ગુરૂ મળે છે અને અજ્ઞાનરૂપી પડદો દૂર કરી ખરૂં આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે ત્યારે માલમ પડે છે કે અમો આત્મરૂપ છીએ, અને સંશય મટી જઈ બકરીપણું દૂર થઈ સિંહ સ્વરૂપ સમજાય છે અને પરિણામે આત્માનું કલ્યાણ થાય છે અને પરમાનંદ પેદા થાય છે. આ આનંદનો સ્નાદ પોતેજ સમજી શકે છે, જરા પણ શબ્દથી કહી શકાતો નથી. જેમ કોઈ બોબડો માણસ ગોળ ખાય

અને તેનો સ્વાદ કેવો છે તે તો તેજ સમજે છે, વળી જેમ કાંઈ અજ્ઞાની સંસારી માણસ સંસારવિલાસની વીર્યસ્રાવ વખતની પળવારની લજ્જતનો ઝાંક પોતેજ સમજી શકે છે અને તે વખતે સર્વ પદાર્થો લુલી જાય છે તેજ પ્રમાણે જે માણસ પરમાત્માનું દર્શન પામી આનંદ પામે છે તેનો સ્વાદ તેથી કરોડવાર અધિક છે અને અચળ છે અને તે સમજવી શકાતો નથી. જેને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે તેજ તે જાણે છે.

ભૂતકાળમાં મોટા મોટા રાજાઓ રાજ મુકી ફકીર થઈ ગયા છે અને આત્માનું ધ્યાન ધરી મહા આનંદી થયા છે. શું તેમને કાંઈ યુદ્ધિ નહોતી અને શું તેઓ ઘડેલા હતા કે રાજનું અને સંસારનું સુખ તજી ફકીરીના દુઃખમાં પડ્યા ? નહીં નહીં, એવું ન સમજો. તેઓ મહાયુદ્ધિશાળી હતા, તેઓમાં યુદ્ધિ, જ્ઞાન, ધર્મ અને સત્ય એવા મહા બળવાન ગુણો હતા તેથી તેઓ સત્ય માર્ગ શોધી તે માર્ગે અનુસરતા હતા. અજ્ઞાની માણસો સંસારના તુચ્છ સુખને અને માયાને વળગી રહી ખરી વસ્તુ લુલી ગયા છે. જેમ નાના બાળક આગળ માટીનાં રમકડાં લાવીને મુકશે તો તે બાળક હાથમાં પકડી પોતાનાં જેવાં સમજી તે સાથે રમે છે અને તે ઉપર લોભાય છે; અને કદાપિ તે તેની પાસેથી પડાવી લેવામાં આવે તો તે રડવા માંડે છે અને જાણે પોતાની દોલત લુટાઈ ગઈ હોય તેવું તેને દુઃખ થાય છે, પણ તેને રહેવાનું ધરખાર અગર એવી મીલકત લુટી લેવામાં આવે તો તેથી તેને કાંઈ દુઃખ થતું નથી, એવી રીતે અજ્ઞાની માણસો સંસારની ખોટી માયાને ગ્રહણ કરે છે અને તે જો જરા નાશ પામે છે તો દુઃખી થાય છે, પણ આત્માની દોલત અંધારામાં લુટાઈ જાય છે તો તેની ચિંતા જરા પણ કરતા નથી. ત્યારે અજ્ઞાની અને બાળકની યુદ્ધિમાં શો ફેર ? માટે અય ભાઈઓ ! ગુરૂ કરી આત્મજ્ઞાનદીવો પ્રાપ્ત કરી તમારા અંતરના ધરને સાફ કરો જેથી અજ્ઞવાળું થાય. તમારા ધરમાં કુતરાં બિલાડાં પેસે છે તો તમે લાકડી લઈ મારવા જાઓ છો અને કાઢી મુકો છો પણ તમારા અંતરરૂપી ધરમાં કુરુણેશ્વરી કુતરાં બિલાડાં પેડાં છે અને પેસે છે અને ઘણોજ અગાડ

કરે છે તો પણ તેની કાંઈ તમને સમજ પડતી નથી. આવી રીતે ક્યાં સુધી અંધારામાં પડી રહેશો ? જાગૃત થાઓ ! હૌશીઆર રહો ! અંતરમાં દાખલ થયેલી ભ્રમણાઓ, કૂડ, કપટ, લાલચ, મોહ, અભિમાન અને અજ્ઞાનને દૂર કરી, જ્ઞાન, દયા, ભાવ, ભક્તિ વીગેરે સદ્-ગુણો દાખલ કરી આ મનુષ્યભવ સુધારો અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરો. જેવી રીતે તમે સંસારની માયામાં ચિત્ત રાખો છો તેવું આત્મધ્યાનમાં ચિત્ત રાખો તો મોક્ષ દૂર નથી. ગુરૂ પાસે રહી ધ્યાનની ક્રિયાઓ શીખો અને આત્મધ્યાની બનો.

વ્યવહારી માણસોને વ્યવહારમાં રહી ધ્યાન કરી શકાય છે. જેવી રીતે વેપારીના ઘરમાં અશીષ અથવા ઝેર ભરેલું હોય અને તે કાંઈ તેનો ઉપયોગ ખાવામાં કરતો નથી અને તેથી તે તથા તેનાં બાળ બચ્ચાં મરતાં નથી, ભલે ઠામ ઠામ ઝેર પડેલું હોય પણ તે મરતો નથી પણ ખાવાથીજ મરે, તેમ માયામાં રહી વ્યવહાર જાળવવાથી કાંઈ માયા વળગતી નથી, પણ મનમાં તે મિથ્યા જાણી આત્મસ્વરૂપ સત્ય માની વ્યવહાર ચલાવવામાં આવે તો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ઘણા સંત સાધુઓ આ પ્રમાણે વ્યવહારમાં રહી મોક્ષનું સાધન મેળવી શક્યા છે અને તેમને જરા પણ માયા નડી નથી. વળી જેમ કોઈ વેદીઆ અગર મજુરને પકડી તેની પાસે આપણું કામ કરાવીએ તો તે પોતાના મનથી તે વસ્તુ પોતાની સમજતો નથી અને કામ કરે છે, કદાપિ તે વસ્તુ બગડી, ટુટી કે ભાગ્યે ગઈ તો તે ચિંતા કરતો નથી, કેમકે તે વસ્તુ પોતાની નથી અને કદાપિ તેમાં લાભ મળે તો પણ રાજ થતો નથી, એવી રીતે સંસારી માણસ વ્યવહાર ચલાવી ધન રાખી વેપાર કરે તો તેને કોઈ વસ્તુ નડતી નથી.

ભજન અગર ભક્તિ કરવામાં ભાવની ખાસ જરૂર છે. એક વખતે કોઈ ગવૈયો કોઈ મોટા મંદીરમાં ગયો તો અંદર દાખલ થતાં કોઈ એક પરમેશ્વરનો ખરો ભક્ત દેવની પ્રાર્થના કરતો સંભળાયો, ભાવના આવેશથી તે ભક્ત ગમે તેમ રાગ ખેંચતો હતો અને હાથથી તાળી પાડતો હતો. આવા તેના રાગથી અને હાથના તાળથી તે ગવૈયાને ઠીક લાગ્યું નહીં તેથી જરા વાર શાંત રહી તે ભક્ત ગાઇ રહ્યો ત્યારે

ગવૈયાએ ભક્તને કહ્યું “ હે ભક્તરાજ ! આપ ગાઓ છો તે બરાબર સુરમાં કે તાળમાં નથી; સાંભળો, અમારા સંગીતશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે “ જેસા લુણુ ખીન ખાના એસા તાલ ખીન ગાના. ” આ સાંભળી તે ભક્તે નજર ઉઘી કરી અને ગવૈયાની સામું જોઈ કહ્યું “ ભાઈ ! તમે લુણો છો આપના ગાનશાસ્ત્રમાં કે સંગીતના ગ્રંથોમાં ગમે તે લખ્યું હશે પણ અમારા ભક્ત જનોના ભક્તિશાસ્ત્રમાં તો કહ્યું છે કે “ જેસા ભૂખ ખીન ખાના એસા ભાવ ખીન ગાના ” બજનમાં ભાવ ન હોય તો પછી સુર કે તાળ સૌ નકામા છે, તાળ અને સુર તે તો ગવૈયા માટે છે અને ભાવ તે ભક્ત માટે છે. ” અય ભાઈઓ ! વિચાર કરો કે આ ગવૈયા અને ભક્તના સ્વાલ જવાબના શબ્દોથી આપણને કેવો ખ્યાલ આવે છે ! બે નાની લીટીઓમાંથી કેવી અમુલ્ય નસીહત મળે છે ! જે વખતે આપણને કરકડીને ભુખ લાગી હોય છે તે વખતે ગમે તેવો લુખો પાખો સુકો ખોરાક પણ મીઠો લાગે છે અને ગળે ઉતરે છે પણ જ્યારે ભુખ નથી હોતી ત્યારે ગમે તેવાં સ્વાદીષ્ટ ભોજન આપણા આગળ ધર્યાં હોય છે તો પણ તેમાંનો કોઈપણ પદાર્થ આપવાનું આપણને મન થતું નથી અને કદાચ પરાણે મોઢામાં ધાલવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો તેથી ઉલટી થાય છે અને પકવાન તે ઝેર સમાન થાય છે, તેજ પ્રમાણે બજન કરતી વખતે હૃદયમાં ભાવ હોય છે તો તે બજન ગમે તે રાગનું હોય અગર તાળમાં કે પદમાં ગમે તેમ તુટતું હોય તો પણ હૃદયના ભાવના ઉભરાના લીધે તેમાં મીઠાશ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગાનારને વારંવાર ગાવાની ઉલટ થાય છે માટે ભાવ વિના કદી પણ બજન અગર ભક્તિમાં સ્વાદરસ ઉત્પન્ન થતો નથી. ઉપરથી ગળું ખેંચી ગાવું તે બજન કર્યું કહેવાય નહીં, તે તો માત્ર ખાળકોનાં ઢીંગલા ઢીંગલીની રમત જેવું છે, એમાં શું રસ અને સ્વાદ આવે ! નાની નાની છોડીઓ ઢીંગલા ઢીંગલીને પરણાવી અગર છોડી-ઓમાંથી કોઈને છોકરાનો પોશાક પેરાવી તેને પરણાવી તેમને સંસાર વિલાસની કીડાઓ કરાવે છે અને પછી પોતે ખુશી થાય છે. હવે આ નાની છોડીઓમાંથી કોઈ મોટી ઉમર લાયક થવાથી પરણી પોતાના સાસરે જઈ પોતાના ખરા પતિને મળી સુખ પામે છે અને

પાછી પિયરે આવી પોતાની પ્રથમની સખીઓને મળે છે ત્યારે બધી બેગી મળી પુછે કે “તું તારા પતિને મળી તેમાં તને શું રસ આનંદ પ્રાપ્ત થયો ? જેવી રીતે આપણે ઢીંગલા ઢીંગલી વીગેરેને પરણાવી બેગમાં સુવાડી આનંદ પામતાં હતાં તેવોજ આનંદ કે કેમ ?” ત્યારે તે શરમાઇ ચૂપ બની વિચાર કરવા લાગી કે આ બધી મૂરખીઓને શું જવાબ આપું ? પછી પોતે ધીમે રહી બોલી “ કયાં તે સ્વાદ અને કયાં આ સ્વાદ ? સાચા ધણીને મળવામાં જે રસ પ્રાપ્ત થાય છે તે કહી શકાતો નથી, જ્યારે તમે સાચા ધણીને મળશો ત્યારે તમે સમજી શકશો. ” માટે ભાઈઓ ! ભજન અને ભક્તિ એવા પ્રકારની છે. ધણીનાં નામ તો ધણાં છે, સૌ પોતપોતાના ધર્મની રૂઢીને અનુસરીને જુદાં જુદાં નામ લે છે પણ તે નામવાળા કાણ છે, શું છે, તેની શોધ ખોળ અગ્નાની માણસો કરતા નથી; માટે પરમેશ્વરને બરાબર જાણખી તેના ગુણનું ભજન ગાય તો તેમાં સ્વાદ આવે. પરમેશ્વરને માલકે કદીમ (અનાદિ પરમેશ્વર) કહેવામાં આવે છે, રામ જે સર્વમાં રમી રહ્યો છે અને સર્વમાં વ્યાપક છે તે, સુષી એટલે આત્મજ્ઞાની લોક કૃષ્ણને લાહુત કહે છે કે જે નર પહેલાં જાહેર હતો, સામાન્ય રીતે લાડ અને પ્યારમાં કહાન પણ કહે છે, એવી રીતે ખીર્ન નામ પણ છે. કદાપિ એની ટીકા પેઢી દર પેઢી વાંચો તો આવતાં આવતાં છેવટે તેનું મૂળ પોતાના આત્મામાં સમાધ જશે; તે વારતે કહાન પણ એજ આત્માને કહે છે.

આ પુસ્તકમાં જે મેં ગરખીઓ લખી છે તે તદ્દન ભક્તિરસની છે, શૃંગારરસની નથી. આત્માને કૃષ્ણ, કહાન, પાતળીયા, શ્યામળીયા, મોહનજી એવા નામથી જાણખાવ્યો છે, મનની ભ્રમણાઓને ગોપીઓ કહી છે, નદસ એટલે મનને કુખ્જની ઉપમા આપી છે, પાંચ તત્વ અને તેના પચીસ ગુણોને તેની સાથે રહેનાર સખીઓ ગણી છે અને કેટલેક સ્થળે ગોપીઓ ગણી છે. આ બાબતની સંપૂર્ણ ટીકા મેં પાંચ ગરખીઓનું ઉર્દુ ભાષામાં વિવેચન લખ્યું છે તેમાં કરેલી છે તે વાંચવાથી સમજશે, એટલે અત્રે ટુંકામાં જણાવ્યું છે. આવી ગરખીઓ બરાબર સમજવી જોઈએ; ઢીંગલા ઢીંગલીના મિથ્યા લક્ષની માફક

ઉપરથી ગાવાથી કાંઈ સાર નથી. સમજી ભાવ રાખી ભક્તિ કરાય તોજ આત્મસિદ્ધિ થાય.

આ શરીરમાં મુખ્ય આત્મા છે અને શરીરમાં રહેલી સર્વ પ્રકારની શક્તિ તેનીજ છે; જ્ઞાન, દયા, હૃદય, કુદરત, શક્તિ, સિદ્ધિ વીગેરે સર્વે આત્માની અંદરથી પ્રાપ્ત થાય છે, કાંઈ બહારથી લાવવી પડતી નથી. સર્વ વસ્તુઓ આત્મામાંજ સમાયેલી છે. પણ જ્ઞાન થાય તોજ સમજાય. આત્માનું ધ્યાન ધરવાથી આત્મરૂપ બની જાય છે. ધણા લોકો એવા થઈ ગયા છે કે આગમાં બેસે તો આગ બને, પાણીમાં બેસે તો પાણીરૂપ થાય. જેમ ભમરી કીડાને* લાવી પોતાના ઘરમાં મુકે છે અને તેના મસ્તકમાં ત્રિપુટી વચ્ચે ડંખ મારે છે, તે ડંખની પીડાથી તે કીડાની સુરતી ભમરી પ્રત્યે લાગી જાય છે અને પોતાને ભુલી જઈ ભમરીના માંહે લીન થઈ જાય છે અને છેવટે કીડો ભમરી થઈ જાય છે, એમ જે કોઈ આત્મધ્યાનમાં લીન થઈ જાય તો તે છેવટે આત્મરૂપ બની જાય છે, અને શરીર નિર્મળ થઈ જાય છે. આ શરીરમાં બીજી વસ્તુ નથી. પાંચ તત્ત્વનું પુતળું બનાવેલું છે, તત્ત્વો અલ્પથીજ પેદા થયેલા છે, એટલે સર્વનું મૂળ તપાસતાં સર્વ અલ્પરૂપ છે.

દુનિયામાં જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તે તે માત્ર જુદાં જુદાં રૂપ છે પણ વસ્તુ આખરે એકજ છે. જેમ એમ ઘઉંનો દાણો લઈ માટીમાં વાવશો તો પ્રથમ તે ડુલી નરમ થઈ ફાટી તેમાંથી ઝાડ રૂપ ધારણ કરે છે. પહેલાં તે દાણો હોતો, હવે તે બે પાંદડાના આકારમાં દેખાય છે, પછી જેમ જેમ તે છોડવો વધે છે તેમ તેમ પાંદડાં અને ડાળીઓ નીકળે છે, પછી ઉખી આવે છે અને તેમાં દાણા દેખાય છે. તે સુકાયા પછી લઈ લેવામાં આવે છે અને તે દાણાનો લોટ બનાવી રોટલી વીગેરે ભાતભાતના પદાર્થો બનાવવામાં આવે છે. તે પદાર્થો માણસ ખાય છે અને તે હોજરીમાં થઈ કેટલુંક લોહીરૂપમાં અને

* ચિદાનેદજી પોતાની બહોતરીના પદમાં કીડા વિષે જણાવે છે કે

“ સુણકે શબ્દ કીટ ભંગીકો, નિજ તન મનકી શુદ્ધ બિસરાવે,
દેખહ પ્રકટ ધ્યાનકી મહિમા, સોહી કીટ ભંગી હો નવે.”

કેટલુંક મળરૂપમાં બહાર આવી મારી પવન અગ્નિ વીગેરેમાં ભળી જાય છે. વિચાર કરો કે એક દાણો કેટલાં બધાં રૂપ ધારણ કરી પાછો મૂળ સ્વરૂપમાં મળી ગયો ! એજ પ્રમાણે મનુષ્યની પણ ઉત્પત્તિ છે.

આ ચોપડીમાં લોકોને ક્ષાયદો પહોંચાડવા સાઝ નેક નૈયતીથી નૂરચક્ષ્મ મીરઝાં હયાતખાં નીઝામખાંએ તસ્દી લઈ મારાં કાવ્યોને ઉર્દુમાંથી ગુજરાતીમાં લખી શેઠ મહાસુખભાઈને મદદ આપી છે અને શેઠ મહાસુખભાઈએ તમામ કાવ્ય બરાબર શુદ્ધ કરી તેના ઉપર ટીકા લખી યથાર્થ ભાવાર્થ સમજાવવામાં ખાસ તન મન અને ધનથી મહા મહેનત અને કાશેશ લીધેલી છે તેના માટે તે બંને ભાઈઓને આ પરમાર્થ કાર્ય કરવાના બદલામાં માલેક તેમની વય દોલત અને આબરૂમાં વધારો કરી સુખી રાખે.

અય ભાઈઓ ! મારી યથામતિથી લખેલાં પદ ભજન ગરબી ગઝલ વીગેરે આપ ભાઈઓને બરાબર સમજી શકાય એ માટે ઉપર પ્રમાણે થોડો ખુલાસો લખ્યો છે અને હવે છેવટમાં ભુલ ચુકના માટે આપ સર્વ ભાઈઓની મારી ચાહું છું.

વિસનગર.

સંવત ૧૯૭૧.

}

લી. આપનો નમ્ર સેવક

કાજી અનવર.

અનુક્રમણિકા.

ભજનસંગ્રહ.

સંતો સત ઈતલાના રે૦	૧ પૃષ્ઠ.	નિશ્ચે સતમાનો અલખ નિરંજન૦	૩૪
આતમ અમર રહુંગા રે૦	૨	જરા મોતસેં ડર સમજ મન૦	૪૦
હમ તો સરભંગી હે રે૦	૩	મરના હે બેરાક સમજ મન૦	૪૦
હમને શોધી કાયા રે૦	૪	કયું ગફલત કરતા સમજ મન૦	૪૧
સાધુ આતમસિદ્ધિ કરો૦	૫	હો ના તું હુશિયાર સમજ મન૦	૪૨
હમને સફર કીયા તનમેં૦	૬	અખ કેસા કરના સમજ મન૦	૪૨
હમ તો ગુરુ બચનકે સંગ૦	૭	સાંભળોને સંતો સત બચન૦	૪૩
હરકા દેખા દરસન મેં૦	૮	આ રે કલજુગના માનવી૦	૪૩
હરકો હમને પાયા રે૦	૯	કાયાનગરના કોટમાં જે કોઈ૦	૪૪
હમને બ્રહ્મ બિચારા રે૦	૧૦	આ રે કલજુગના પહોરમાં૦	૪૫
જગતમેં બુક્તિ ફેલાઈ૦	૧૧	સાધુ સુણો શબ્દોનો અર્થ૦	૪૫
તેરા ખોજ કીયા તનમેં૦	૧૨	સાધુ જે કોઈ કરશે આ કષ્ટ૦	૫૦
તેરી અકળિત માયા રે૦	૧૪	અગમ ગઢ હાલોને રે સંતો૦	૫૨
તેરા બેઠ સબી ન્યારા૦	૧૫	પ્રેમરસ પીઓને રે સંતો૦	૫૩
હમ તો આશક મસ્તાને૦	૧૬	આતમજ્ઞાની ધ્યાન કરો૦	૫૫
કલમા ભલા પઢાયા રે૦	૧૮	સાધુ તમે સુરતા શિખર ગઢ૦	૫૮
સાધુ શબ્દ સુનો મેરા૦	૨૦	સાધુ કરો શુભ અનંપા૦	૬૦
જ્ઞાની ગુરુગુણ ગાવે રે૦	૨૧	સાધુ તમે અણી રે અમે૦	૬૧
અભિમાન એવું શિદ કરે૦	૨૨	સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ૦	૬૩
ગુરુ કરી જ્ઞાન વિચારે૦	૨૩	ભજન કરો ભાવે કરી નર૦	૬૫
કાયા તારી શાશી વટલાણી૦	૨૫	કલજુગ આવ્યો ખોટો સુણો૦	૬૬
શાશી વટલાણી તારી કાયા૦	૨૬	સાધુ તમે માયાના લોભી૦	૬૬
સાધુ અજળ બના એક તારા૦	૨૮	સંતો તુમ નામ નિરંજન૦	૭૧
ખલકો ખૂબ બનાયો મેરે૦	૨૯	માલક મેરે મેં હું ગરીબ૦	૭૫
સુરત હમારી છેલ છબીલી૦	૩૦	માલક મેં તો સખસેં બુરા૦	૭૬
બડી ઝડપસેં સભાકે અંદર૦	૩૧	માલક સખમેં તું હે જોર૦	૭૬
જોગકી પહેલાં મઠીયાં બનાવો૦	૩૧	અંતર અપના ખોળેને મેરે૦	૮૧

(ભજન.)	પૃષ્ઠ.	(ભજન.)	પૃષ્ઠ.
માટી કરે બંગલેમેં બોલતાં	૮૨	સાધુ બેને બોળે છે તેં	૮૬
હરિજન જ્ઞાન બિચારો રેં	૮૪	સાધુ તમે જીવતાં લોનેં	૮૬
સાધુ તમે સુરતા સંભાળોં	૮૫	સાધુ તમે સફુર વશં	૯૦
ગુરને મુજકે જ્ઞાન બતાયાં	૮૬	સાધુ તમે બોજ હરીનુંં	૯૧
ગુરગમ હાથમેં આયા રેં	૮૭	ચહાં કોઈ નહીં તેરા સમજં	૯૨
સાધુ કોણુ ઘટડામાં બોલેં	૮૮	ક્યું રહેતા ગાફલ સમજં	૯૨

ગરબીસંગ્રહ.

બહાલે વાંસલી વગાડી રેં	૯૪	સખી મહાપદની તે વાતં	૧૩૬
આવો આવોને અલબેલાં	૧૦૭	સખી પડવે લીધો પંથ હરિએં	૧૩૮
દીલડાં પિયુજને દીધાં રેં	૧૧૨	પડવે કીધી પ્રિત પિયુનાં	૧૩૯
પ્રેમ પિયુજથી પીધા રેં	૧૧૪	કક્કા કામ કોથ સર્વે ત્યાગોરેં	૧૪૧
મોહન મોરલી વગાડી રેં	૧૧૭	મોહનજી બહાલા મારા ઘેરં	૧૪૩
નઝો નઝોને પાતળીઆજં	૧૧૯	સખી કોઈ કંથને સમજવેં	૧૪૫
બહાલા પ્રેમ કઠારી રેં મનેં	૧૨૦	આવો હરિ ઘેર ઉત્તમ અલબેલાં	૧૪૬
મહોલે આવોને મોહનલાલં	૧૨૧	કહોને સખી રયામ વિનાં	૧૪૭
મોહું મોહું મોહનના સાથરેં	૧૨૧	કારતકે કંથ સિંધાવીયાં	૧૪૮
હરિ આવોને આપણે સુખં	૧૨૨	પહેલાં તો સુન હવું સાંભળોં	૧૪૯
શા માટે રીસાયા મારાં	૧૨૨	દયાળા આરા આવો રેં	૧૫૧
વાલમા વાલમા વાલમા રેં	૧૨૫	મને દાડી દરસન દેને રેં	૧૫૨
વાટેં બેઉં તમારી મોહનં	૧૨૬	અલબેલા અળગા રહોને રેં	૧૫૩
આવો તો ભઈ હું વારીં	૧૨૭	ગાવાલણુ ધુધટ બોલો રેં	૧૫૩
મારી છે પ્રેમની કઠારીં	૧૨૮	હરિ મારા મહોલે પધારો રેં	૧૫૪
મીઠું નામ છે તમારે હેં	૧૨૯	હરિ મારા હેડામાં બહાલા રેં	૧૫૫
લાગી છે પ્રીતડી તમારીં	૧૩૦	હરિ મારા ભાવના ભોગી રેં	૧૫૬
સખી હરિ મળવાના કાજં	૧૩૧	મોહન મને શિદને વિસારો રેં	૧૫૭
શું કહું અલખ મહારાજં	૧૩૨	કહું પ્રેમની વાત હું સુણં	૧૫૮
સખી જ્ઞાનીની વાણી સારં	૧૩૩		

પદસંગ્રહ.

નગો નગો પ્રેમી સ્નેહીં	૧૬૦	એસા રે નવશાહ કોન હેં	૧૬૧
શું રે કહું પ્રેમવાતડી કોનેં	૧૬૦	સુણ લે મીયાં મેરી વિનતીં	૧૬૨

(૫૬.)	૫૪.	(૫૬.)	૫૪.
ધન ધન માલી બાગકે બાગકે	૧૬૩	તે હોરી ખેલકે મોરી અંગીઆ	૧૮૨
સંતો આ સુધિ તો અમર	૧૬૪	બાલમ મોકો અબ ના કુઓ	૧૮૨
નગો મેરે પ્યારે રે ઉઠો	૧૬૭	એસો રંગ બનાયો અહમદ	૧૮૩
બાન કેમ બૂઠયો રે સુરતા	૧૬૮	એસા નવશાહ બનાયો	૧૮૪
ભાવ કરી બજાએ રે મૂરખ	૧૬૯	એક બ્રહ્મ આર દ્વિતીયા	૧૮૫
હરિ દયા આણો રે હું તો	૧૭૦	જળ ઉઠય અનુભવભાન	૧૮૬
મન મસ્તાનો રે મારો તમે	૧૭૧	આતમ આનો આપકો	૧૮૭
જીવ લલચાયો રે સાચી માની	૧૭૩	કયા કહેના હાલ કૃપીકૃંકા	૧૮૮
મૂરખ માયા માગે રે માયા	૧૭૩	દાસ જ્ઞાની જળ ચડે અકાશ	૧૮૮
બાંસરીઆ રે અબ મત	૧૭૫	જ્ઞાની દુનિયા દીનસેં હાથ	૧૮૯
બાલમ મોકો રે તુમ સંગ	૧૭૫	જ્ઞાની મખફી ગંજ થા વહાં	૧૯૦
સખીરી મોકો રે પિયા બિના	૧૭૬	જ્ઞાની તેરી બૂલ હે તુજકો	૧૯૧
કોહરીઆ રે તું કયું કુ ક કરે	૧૭૭	મોહનજી મંદીર પધારો રે	૧૯૪
પપૈયા પાપી રે મત લે	૧૭૭	મને મહોલે ના સોહાય	૧૯૪
હે સજના રે તું મોરી સેજપે	૧૭૮	મને લાગેયો ચારો નેહ	૧૯૫
બાલમ મોકો રે તુમ બિન	૧૭૯	બિરાને સ્વામી નાથ હો	૧૯૫
તે બનડા રે બનડન બિહાને	૧૮૦	પધારો મારા રાજ હો	૧૯૬
હું તો પિયુ પર મોહી રે	૧૮૦	સાધુ તમે સમને રે	૧૯૭
મોરો બાલમ એસો અઠારો	૧૮૧	સાધુ તમે જળમાં રલા	૧૯૮

ગઝલસંગ્રહ.

એક શોખ કરકે અશવા	૧૯૯	તેરે ઈશકમેં મુજે અય સનમ	૨૧૫
કુછ ન થા તબ ગંજ મખફીમેં	૨૦૧	ઝાહદા પરહેજ તકવા હકને	૨૧૬
કયા કંઝે ગીલા તેરા અય	૨૦૩	બાગ દુનિયામેં સનમને	૨૧૮
લગી આગ સીનેમેં અય	૨૦૪	ગીરેબાં ચાકકર સેહેરામેં	૨૧૯
સંભલીયે રામેઝ મેહફલમેં	૨૦૫	કહા કર દર્દ દિલ રો રો	૨૨૦
દિલ સદા બેચેન હે મુજ	૨૦૭	કયું મીસ્લે કતાં ચાંદકા	૨૨૧
તેરી અશ્મ નહુને અય પરી	૨૦૮	યે રમ્ઝે મારેફત હોતી હે	૨૨૪
નની ઉઠા લે અબ તો યે	૨૧૦	મેરે દિલમેં દિલકા પ્યારો	૨૨૮
દેખકર બુલકે સનમકી મુજકો	૨૧૨	કર અશવા સનમને નેનનમેં	૨૨૯
મુજે જલ્દીસેં દે સાકી તું	૨૧૩	જલવા દીબાકે ચારને દિલકો	૨૩૦

(ગઝલ.)	પૃષ્ઠ.
તું હર શેમેં અયાં હે યા નહીં	૨૩૦
સાતું હર રોહે વીચ ઝાહરં	૨૩૧
નાઓ અદાસેં સામને મેરેં	૨૩૨
જલવા દીખાયા ચારને મુજકોં	૨૩૩
હમારી અઝ હે અચ મહેરબાં	૨૩૪
નિકાબ મોહસેં ઠકા લો જરાં	૨૩૫
મુજકો હે કામ ખુદાસેં	૨૩૬
હીજને તેરે સનમ અબ	૨૩૭
અબચબ શીકલ હે ઉસ	૨૩૭
તેરે જામ વસ્લકા અચ સનમ	૨૩૮
રંજ ખાતનકા મેરે આહ	૨૩૯
હુએ આશક તુમારે હમ	૨૪૦
મુસલમાં હું ખુદાકો જાનતાં	૨૪૧
જહાંમેં કબસેં હુવા હે યે	૨૪૨
લપટકે સોઈએ પલંગ પર	૨૪૩
આહ મુજસેં નહીં મીલો	૨૪૪
તેરેપે હોકે ફીદા તુજકો દિલ	૨૪૫

(ગઝલ.)	પૃષ્ઠ.
એ બી ન હુવા વોહ બી	૨૪૬
રખોગે કબ તલક મહેજુર	૨૪૭
ધરક એહમદકા મેરે દિલકો	૨૪૮
મહમદસેં મેં દિલ લગાયા	૨૪૯
ખ્યારે એહમદ તો મુજ	૨૫૦
હુવે બદનામ તુમસેં દિલ	૨૫૧
આશક હું મુબતિલા હું	૨૫૩
તુમેં અચ અહલે ઝાહરં	૨૫૪
ધરકકે સદમુસેં હમ રો રોકે	૨૫૫
કીજે નહર ધિરકો મહેરબાં	૨૫૬
તેરી યાદ હમ દિલમેં લાયા	૨૫૭
હમી લામકાસેં તો આયે	૨૫૯
ખવા મ ખવા અબ હો ગયા	૨૬૦
અહલાહુ કર અહલાહુ	૨૬૧
આઓ ધિરકો આઓ	૨૬૨
ફકા દુનિયાહી દુનિયા હે	૨૬૩
મીરસી લખે રોશનયે	૨૬૩

પરચુરણ કાવ્યસંગ્રહ.

(ફારસી ગઝલો.)	
મમરૂઝ પરેશાનમ સાકી	૨૬૫
સાકીયા જામ મયે વસ્લ	૨૬૬
અઝ મન ચિરા રંજ દઈ	૨૬૭

(સિંધી કાફીઓ.)	
આ હું નીત મુખડો ડીસાં	૨૬૯
આ હું આહયાં તુંહને	૨૬૯
હો મેહસર નેહીં મોમીનાબ	૨૭૦
હો મુસ્કેલ પવેદી માંધ	૨૭૦
તું કર જા મુંજ વાર	૨૭૧

(સિંધી કાફીઓ.)	
અરજું મુજ મીયાં અક્લાહ	૨૭૨
તો નખી મહમદ રખબ	૨૭૨

(પરચુરણ કાવ્ય.)	
નસીહત યાને ઉપદેશ.	૨૭૩
મુનાબત યાને પ્રાર્થના. ૧, ૨, ૩, ૪.	૨૭૪
દુઆ યાને આશિષ.	૨૮૦
માફી યાને ક્ષમા.	૨૮૨
તારીખ ૧, ૨, ૩.	૨૮૪

કાવ્યસરિતા—વાંચો જાહેરખબર : પૃષ્ઠ ૨૮૮

अनवर काव्य.

भजन संग्रह.

भजन १.

मैंने मुझे न जाना ७.^१

संतो सत भतलाना रे के मैंने मुझे न जाना ७. टेक.
नहीं मैं छिंदु नहीं मुसलमान नहीं योगीका चेला रे बाध,
सभ लोकोंसे मैं हूँ भीलता सभसे रहूँ ऐकीला, संतो० १
नहीं मैं आदम नहीं देवता तिन लोकोंसे^२ न्यारा रे बाध,
कीसीने मेरा अंत न पाया मेरा रूप अपारा, संतो० २
नहीं मैं भाटी नहीं मैं अभि नहीं पवन नहीं पानी रे बाध,
नहीं हे मुजको कीसीने जाना मुझे तो जाने ज्ञानी, संतो० ३
नहीं मे' उपर नहीं मैं नीचे नहीं जगतके अंदर रे बाध,
नहीं हे मेरा काम ठेकाना नहीं म्हेल ना मंदर, संतो० ४
वही हे अण्वल वही हे आभर वही हे यावा छाना रे बाध,
ज्यां देखा वहां वही वही हे वही हे मैंने भाना, संतो० ५
उसीको देखा उसीको परभा उसीको समझ पुन रे बाध,
उसीका परछाया सभ जग हे उसी भिना नहीं दुन, संतो० ६

१ आ भजन आत्मस्वरूप संजधी छे, आत्मा अज परमात्मा छे.

२ तिन लोकोंसे=स्वर्ग, मृत्यु अने पाताण अे त्रलु लोकधी.

વહી સો ખેલે વહી ખેલાવે વહી સખ નાચ નચાવે રે ભાઈ,
 વહી સો સખ કુછ કરે કરાવે પરકા નામ બતાવે, સંતો ૭
 વહી પુરૂષને ભજન બનાયા વહીને મીલકર ગાયા રે ભાઈ,
 વહી પુરૂષ હે સુનનેવાલા જ્ઞાનીને^૧ બતલાયા, સંતો ૮

ભજન ૨.

કાલસે નહીં મરૂંગા, ૭.^૨

આતમ અમર રહુંગા રે કાલસે નહીં મરૂંગા ૭. ટેક.
 પ્રેમ નગરમે^૩ બા બેહુંગા જ્ઞાનકે ગોલે^૪ મારૂંગા ભાઈ,
 કાલ કોટકા^૫ નાશ કરૂંગા જમકા શીષ ઉતાઈ, આતમ ૧
 પાંચકો માર પચીસકો મારૂ^૬ ગઢ ઉજજડ કર ડાહુંગા ભાઈ,
 અમર નગરકા^૭ રાબા હોકર સ્વર્ગ ભુવન બા મહાહું, આતમ ૨
 સુરત^૮ સુરતકા^૯ ઘોડા કરકે ગગન મંડળ બા ફેરૂંગા ભાઈ,
 ઓહુંગ સોહુંગકી^{૧૦} સડક બનાકે સુખમણી^{૧૧} ગઢ બા ઘેરૂં, આતમ ૩

૧ રચનાર કાઝી અનવર મીયાંએ કાવ્યના અંતમાં પોતાના નામની સંજ્ઞા તરીકે ઘણા ભાગે લખન ગરબી અને પદમાં “જ્ઞાની” શબ્દ અને ગઝલમાં “અનવર” શબ્દ વાપર્યો છે. આ બાબતનો ખુલાસો રચનારે પોતેજ આગળ ૨૪ મી ગરબીમાં નીચે પ્રમાણે કર્યો છે—

કર જોડી કહે કાઝી અનવર રે, નામ “જ્ઞાની” કવિતાની અંદર રે,

૨ આ લખન સમાધિનું છે. ૩ પ્રેમનગર=પ્રેમરૂપી નગર. ૪ જ્ઞાનકે ગોલે=જ્ઞાનરૂપી ગોળા. ૫ કાલ કોટકા=કાળરૂપી ક્ષિત્તિના. ૬ પાંચકો માર પચીસકો મારૂં=પાંચ ભૂત અને એક એકના પાંચ પાંચ ગુણ એટલે એકંદર પચીસ ગુણ (વાંચો ઉપોદ્ધાત). ૭ અમરનગર=ઉપર દરીાવેલા શત્રુઓને જીતે જત્યા છે એવા આત્માનું સ્થાન, સ્વર્ગ. ૮ સુરત=ધ્યાનમાં બેસી દીર્ઘ દાષ્ટનું મસ્તકમાં જવું. ૯ સુરત=સુરતને ઠરવાનું સ્થાન. ૧૦ ઓહુંગ (ઓમ) સોહુંગ (સોહ) =શ્વાસોચ્છ્વાસ, અનંપા નપ. ૧૧ સુખમણી (સુખમણ) =જ્યારે બંને નાસિકામાંથી સાથે શ્વાસ નિકળે ત્યારે સુખમણી નાડી કહેવાય છે; જ્યારે આ સ્થળે સ્વર આવે ત્યારે મનને સમાધિ થાય છે.

નામ ઠામકા નાશ કરૂંગા જન્મ મરણકો ટાળુંગા ભાઈ,
આપ એકીલા અમર રહુંગા મુનમેં શહેર બસાલું, આતમ ૦ ૪
આતમ નામી અમર નગરમેં પ્રદારૂંપ હો બોલુંગા ભાઈ,
સંતનકાં સેવક હો જ્ઞાની લેદ પ્રદાકા બોલું, આતમ ૦ ૫

ભજન ૩.

ચલન સખ ઉલટે ચલીએ જી.^૧

હમ તો સરભંગી^૨ હે રે ચલન સખ ઉલટે ચલીએ જી. ટેક.
બંકનાલ^૩ હે બાટ હમારી ગગન મંડળ જા ચલીએ રે ભાઈ,
ઉંડા દરિયા ખ્હોત અંધેરા^૪ વહાં કુદકર પડીએ, હમ તો ૦ ૧
અગમ અગોચર આર અંધેરા બહાં ઘોડા દોડાવે રે ભાઈ,
બસ્તીકો^૫ ઉજ્જડ કર ડાલે ઉજ્જડ ફેર બસાવે, હમ તો ૦ ૨
ઇંગલા^૬ પિંગલા^૭ અલોપ કરકે સુખમણ^૮ પૂર બહાવે રે ભાઈ,

૧ આ ભજન સમાધિનું સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૨ સરભંગી (સર્વાંગી) = બધામાં મળી જાય તેવો. ૩ બંકનાલ = ત્રિપુટી વચ્ચેનો વક્ર અને ઝીણા છેદ કે જેમાં થઇને સુરતી દસમા દ્વારે જાય છે. ૪ ઉંડા દરિયા ખ્હોત અંધેરા = જ્યારે સુરતી ઉપર ચડે ત્યારે મુન થઈ સર્વે ભ્રમણાથી વિરક્ત થવાય તેવી મુન સ્થિતિ. ૫ બસ્તીકો +++ = ભ્રમણા રૂપી વસ્તીનો નાશ કરી આત્મ-પ્રકાશની વસ્તી વસાવવી તે. ૬ ઇંગલા (ઇંડા) જ્યારે ડાબી નાસિકામાંથી સ્વર નિકળે ત્યારે ઇંડા અથવા ચંદ્ર નાડી પણ કહેવાય છે. ૭ પિંગલા = જ્યારે સ્વર જમણી નાસિકામાંથી નિકળે ત્યારે પિંગલા અથવા સૂર્ય નાડી પણ કહેવાય છે. ૮ સુખમણ (સુખમણા) = બંને નાસિકામાંથી સાથે શ્વાસ નિકળે તે નાડી; હડા ચ પિંગલા ચૈવ સુખમણા ચેતિ નાડિકા: । શશિ-સૂર્યશિવસ્થાનં વામદક્ષિણમધ્યમા: ॥ અર્થાત્ ઇંડા ડાબી બાજુની નાડી અને તેનું સ્થાન ચંદ્ર છે, પિંગલા જમણી બાજુની નાડી અને તેનું સ્થાન સૂર્ય છે અને સુખમણા ઉપરની બંને નાડીની મધ્યની નાડી અને તેનું સ્થાન શિવ છે.

ગુરુ ગમ સોટા હાથમે લેકર ઉલટી ગંગા^૧ તરીએ,^૨ હમ તો ૦ ૩
નાભિ કમલસે નાવ ચલાવે સોહંગ શખ્દ ચિત ધરીએ^૩ રે ભાઈ,
સુરત નુરત પર સુરતા રખકે તીરખુટી^૪ તીરથ ધાવે, હમ તો ૦ ૪
મનકી મોજમે આકર જ્ઞાની એસાં શખ્દ સુનાવે રે ભાઈ,
મરને પહેલે^૫ હમ મર જાવે^૬ ઓર અમર હો જાવે, હમ તો ૦ ૫

ભજન '૪.

લેદ અંતરકા પાયા ૭.^૧

હમને શોધી કાયા રે લેદ અંતરકા પાયા ૭. ટેક.
એકા એકી ઉનમુની^૭ હોકર સોહંગ શખ્દ રણકાયા રે ભાઈ,
દંડી^૮ મુંડી^૯ એક મીલાકર નેન નાસિકા લાયા, હમને ૦ ૧
ખસ્તી^{૧૦} છોડ શિખર^{૧૧} પર આયા અનહદ નાદ જગાયા રે ભાઈ,
અમૃત રસકા પીયા પ્યાલા તીરખુટી ધ્યાન ધરાયા, હમને ૦ ૨
ડુંગર ચડીયા દેખી મઢીયા^{૧૨} જળહળ જ્યોત^{૧૩} જગાયા રે ભાઈ,
ગુરુ અપનેકા ખોજ કીયા તખ અપના રૂપ દિખાયા, હમને ૦ ૩
ભયા પ્રકાશ ઓર હુવા ઉભલા અગમ મહેલમે^{૧૪} આયા રે ભાઈ,
અદ્ધર આસન જોગી^{૧૫} ખેઠા નૂર^{૧૬} નઝરું વરતાયા, હમને ૦ ૪
સુરત હમારી સુનમે પહોંચી અવઘટ ઘાટ મીલાયા રે ભાઈ,

૧ ઉલટી ગંગા=સુષુમ્ણા સ્વરૂપી ગંગા. ૨ તરીએ=ઉપર ચડીએ.
૩ તીરખુટી (ત્રિપુટી)=ખે ભમરના વચ્ચેની જગા. ૪ મરને પહેલે=
આત્માથી દેહ છુટો થાય તે પહેલાં. ૫ હમ મર જાવે=સંસાર તથા
શરીર વીગેરે બ્રમણાનું ભાન ભુલી આત્મસ્વરૂપમાં લીન થઈએ. ૬ આ
ભજન સમાધિનું સ્વરૂપ બતાવે છે. ૭ ઉનમુની=એકદમ સુખ. ૮ દંડી=
નાકની દાંડી. ૯ મુંડી=નાકની અણી. ૧૦ ખસ્તી=મનની બ્રમણારૂપ
વસ્તી. ૧૧ શિખર=બ્રહ્માંડરૂપ શિખર. ૧૨ મઢીયા=બ્રહ્માનું સ્થાન. ૧૩
જળહળ જ્યોત=આત્મપ્રકાશ. ૧૪ અગમ મહેલમે=સુનમાં. ૧૫ જોગી=
આત્મારૂપ જોગી. ૧૬ નૂર=બ્રહ્મપ્રકાશ.

તનુકો તોડા મનુકો જોડા ઉલટા આપ સમાયા, હમને૦ ૫
કહેતા જ્ઞાની મુનો મેરે સંતો અગમ પંથ મેં પાયા રે ભાઈ,
આપેસે જબ હમ આપ નિકલ ગયે અલખ પુરૂષ^૧ ઘર આયા, હ૦૬

ભજન ૫.

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો.^૨

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો સભી સિદ્ધિકો તમ બિસરો. ટેક.
અગ્નિ ખાવે અગ્નિમેં ન્હાવે અગ્નિમેં કરે પથારી રે ભાઈ,
અગ્નિ હોકર અગ્નિમેં મીલ જાય શીર નિકળે સિદ્ધ ભારી, સાધુ૦ ૧
જલમેં ઘુસકર કોરે નિકળે જલ પર ચલને લાગે રે ભાઈ,
જલમેં જાકર જલ બન જાવે શીર જલમેંસેં જાગે, સાધુ૦ ૨
પવનપે ચાલે પવનપે બેઠે પવન પર અદ્ધર સોવે રે ભાઈ,
પવનમેં મીલકર પવન હો જાવે શીરકર પરગટ હોવે, સાધુ૦ ૩
મીટ્ટીમેં મીલકર મીટ્ટી હોજાવે મીટ્ટી બીચ સમાવે રે ભાઈ,
ચહાં સમાવે કહીં જા નિકળે શીર ચહાં પર આવે, સાધુ૦ ૪
અકાશમેં જા અલોપ હો જાવે જડ ના રહેવે કાયા રે ભાઈ,
શસ્ત્ર કોઈ ચલે નહીં ઉસ પર તળ ંહો સિદ્ધ કહાયા, સાધુ૦ ૫
એક શરીરકે અનેક બનાવે જ્યાં ધારે ંહાં જાવે રે ભાઈ,
જો કુછ મોસેં બચન નિકાલે ઓહી તુરત હો જાવે, સાધુ૦ ૬
તણ હમ ઉસકો સિદ્ધ બિચારે ચોર સિદ્ધિ સળ ખોટી રે ભાઈ,
દુનિયા ભીતર ઢોંગ ચલાવે ખાત બનાવે મોટી, સાધુ૦ ૭
તિન કાલકી^૩ ખાત બતાવે ચૌદ લોકકી^૪ જાને રે ભાઈ,

૧ અલખ પુરૂષ = આત્મા. ૨ મોક્ષનું દ્વાર આત્મસિદ્ધિ છે એ આ
ભજનનો સાર છે. ૩ તિન કાલકી = ભૂત, વર્તમાન
અને ભવિષ્ય એ રીતે ત્રણ કાળની. ૪ ચૌદ લોકકી = સાત આકાશના અને
સાત પાતાળના મળી ચૌદ લોકની.

અપની કાયા અમર રાખે તણ સિદ્ધિ પરમાને, સાધુ૦ ૮
રિદ્ધિ સિદ્ધિ છોડકે સંતો આત્મજ્ઞાન બિચારો રે ભાઈ,
અપને સ્વરૂપકો આપ પિછાનો ઓર અપના ભવ તારો, સાધુ૦ ૯
જન્મ મરણ ફીર નહીં હે સંતો જ્ઞાની કહેતો વાણી રે ભાઈ,
ઈસ પિંજરેસે^૧ જીસ દિન છૂટે ફીર નહીં આવે પ્રાણી, સાધુ૦ ૧૦

ભજન ૬.

હમને સફર કીયા તનમે.^૨

હમને સફર કીયા તનમે મીલે જા અલખ નિરંજનસે. ટેક.
શીતળ કુંડમે નહાકર સંતો નિવૃત્તિ ઘર આયે રે ભાઈ,
ધીર ગંભીર ધરી મન અંદર હરમે ધ્યાન લગાયે, હમને૦ ૧
મન પવનકો બાંધકે સંતો ઘટકે ચોર નિકાલે રે ભાઈ,
ચેતન ચોકી બીઠાકે અંદર અગમકે મારગ ચાલે, હમને૦ ૨
સીધા મારગ છોડકે સંતો ઉલટે રસ્તે આયે રે ભાઈ,
તીરખુટી ઘાટપર આકર સંતો આપમે આપ સમાયે^૩, હમને૦ ૩
સુખમણ સેજમે આકર સંતો સુરતી સુનમે જોડી રે ભાઈ,
પાંચ ઇંદ્રિકો બસ કર લીની તનકી શુદ્ધિ છોડી, હમને૦ ૪
અગમ અગોચર હુંડકે સંતો સુનકે ભીતર આયે રે ભાઈ,
બંકનાલકે મારગ હોકર ગગન મંડલમે ધાયે, હમને૦ ૫
મહાસુનમે હમ જાકર સંતો ધીરે ધીરે ચાલે રે ભાઈ,
પ્રેમ લહેર જળ ચડ ગઈ હમકો સુનસે પાર નિકાલે, હમને૦ ૬
પિંડ પ્રહ્લાંડકો ફોડકે સંતો અકાશ મારગ દોડે રે ભાઈ,

૧ પિંજરેસે = શરીરરૂપી પાંજરાથી. ૨ આ ભજન સમાધિ સંબંધી છે અને સમાધિની ક્રિયાને મુસાફરીરૂપે કલ્પના કરી ઉપકૃત જણાવી છે. ૩ આપમે આપ સમાયે = બાહ્ય અને અંતર રાગદ્વેષની વૃત્તિઓથી વિરક્ત થઈ એકાગ્રતામાં રહે.

આગે ફીર એક દેખા મેઘાન હમને ખુલ્લે ચોડે, હમને૦ ૭
વહાં નળીકી^૧ મીજલસ દેખી હમે અદખસે આયે રે ભાઈ,
સલી સહાયાં દેખે ઉસ જા નળીકા દર્શન પાચે, હમને૦ ૮
ઠંડાંસે હમ ગયે સંગ નળીકે બીચમે જન્નત^૨ આઈ રે ભાઈ,
ખડોત તમાશે દેખે ઉસ જા રૂઢાં^૩ ખડોત દિખાઈ, હમને૦ ૯
ઠંડાંસે પહોંચે અર્શકે^૪ ઉપર નૂર ખડોતસા દેખા રે ભાઈ,
ઉસે આગે નૂર જાત હે નહીં હે ઉસકા લેખા, હમને૦ ૧૦
વહાં તુરકા શોર સાર હે તરેહ તરેહકા બાબ રે ભાઈ,
નૂર અલખકા વહાં દેખાવે એહી ધામ મહારાબ, હમને૦ ૧૧
એ તો બાત દેખેકી હેગી કહેનેમે નહીં આવે રે ભાઈ,
જ્ઞાની જો જીતે મર જાવે ઠહો એ રસ્તા પાવે, હમને૦ ૧૨

ભજન ૭.

ગગનમે ચડકર હો ગયે દંગ.^૫

હમ તો ગુરૂ બચનકે સંગ ગગનમે ચડકર હો ગયે દંગ. ટેક.
પહેલી સીધી અનહદ^૬ બાબ તરેહ તરેહકા બાબ રે ભાઈ,
એ બાબ ફીર ખડતે ખડતે જેસા બાદલ ગાબ, હમ તો૦ ૧
ઉસ બાજેમે રણુંકાર હે ઘોર ખડોત હે લંબા રે ભાઈ,
રણુંકારકે ઉપર હમને દેખા ખડોત અચંબા, હમ તો૦ ૨
ચંદ્ર સૂરજ આર તારે દેખે બિજલીકા ચમકારા રે ભાઈ,
ચંદ્રકે બીતર દેખી મૂરત ઉસકા નૂર અપારા, હમ તો૦ ૩

૧ નળીકી = પેગંબરમી. ૨ જન્નત = સ્વર્ગ. ૩ રૂઢાં = જીવો. ૪ અર્શકે =
બ્રહ્માંડના. ૫ આ ભજન સમાધિનું છે. ૬ અનહદ નાદ દસ છે તે નીચે
પ્રમાણ:—પહેલો ચીણી ચીણી પ્રથમ, બીજો ચીણી ચીણી, ત્રીજો ઘંટનાદ,
ચોથો શંખનાદ, પાંચમો તંત્રીનાદ, છઠ્ઠો તાલનાદ, સાતમો વેણુનાદ, આ-
ઠમો ભેરીનાદ, નવમો મૃદંગનાદ, અને દસમો મેઘનાદ.

ઝોરુ ખડોતસી મૂરતાં દેખી જળહળ જ્યોત સમાની રે ભાઈ,
 મહા રૂપ મહા સુંદર મુખડા સકળ શરીર નૂરાની, હમ તો ૦ ૪
 ઝોર હમને કુછ એસા દેખા બડા નૂરકા દરિયા રે ભાઈ,
 કોટ ભાન^૧ બંદાં શરમા જાવે એસા નૂરસેં ભરીયા, હમ તો ૦ ૫
 ઝોર હમને એક જંગલ દેખા લાલ રંગસેં પૂરા રે ભાઈ,
 ઉસ ભીતર એક મૂરત દેખી બેહદ ઉસકા નૂરા, હમ તો ૦ ૬
 ફીર હમમેં હમ સમા ગયે ઝોર એસા નૂર કુછ દેખા રે ભાઈ,
 ના ઉસકા કુછ નામ ઠામ હે નહીં રૂપ ના રેખા, હમ તો ૦ ૭
 જો ચાહે સો ઇસીમેં પાવે એહી ભજન હે ભારી રે ભાઈ,
 બ્રહ્મરૂપ ભી ઇસીમેં હોવે ઇસકી કલા હે ત્યારી, હમ તો ૦ ૮
 અકાશ વાણી ઇસીમેં હોવે ઇસીમેં મુક્તિ જાનો રે ભાઈ,
 સભી દેવતા પાઉં પડે આ ઇસીમેં નિશ્ચ માનો, હમ તો ૦ ૯
 જો કોઈ આપમેં આપ સમાવે બંદો એ રસ્તા પાવે રે ભાઈ,
 બિના ગુરુ એ ભેદ કઠન હે મુક્ત નહીં મીલ જાવે, હમ તો ૦ ૧૦
 જીસને એ મારગ હે દેખા ઉસકા ભેદ અપારા રે ભાઈ,
 કીસીસેં ઉસકા જીવ મીલે નહીં રહેવે સખસેં ત્યારા, હમ તો ૦ ૧૧
 કીસી જીવકો દુઃખ નહીં દેવે બેઠે ચુપકા છાના રે ભાઈ,
 કોઈ કામમેં ચિત્ત ના લાગે જ્યું મૂરખ નાદાના, હમ તો ૦ ૧૨
 બિના ગુરુ એ રાહ ન પાવે શાસ્તર ભીતર નાહીં રે ભાઈ,
 એ બાતાં સખ રહી હે છાની ગુરુકે હૃદયે માંહી, હમ તો ૦ ૧૩
 ગુરુ કરે ઝોર ગુરુકે ઉપર તન મન ધન સખ બારે રે ભાઈ,
 કહેતે જ્ઞાની તલી ગુરુજી બેડા પાર ઉતારે, હમ તો ૦ ૧૪

૧ કોટ ભાન. બંદાં શરમા જાવે = કરોડો સૂર્ય પણ શરમાઈ જાય અર્થાત્
 અતિશય તેજસ્વી.

ભજન ૮.

સમજકર મગન હુવા મનમે.^૧

હરકા દેખા દરશન મેં સમજકર મગન હુવા મનમે. ટેક.
જલમેં દેખા સ્થલમેં દેખા દેખા પવન અગનમેં રે ભાઈ,
કંકર પથ્થર સખમેં દેખા મનવા ભયા મગનમેં, હરકાં ૧
ઝાડમેં દેખા પાંતમેં દેખા દેખા ફલ ફૂલનમેં રે ભાઈ,
ઠામ ઠામમેં દરશન પાયા જ્ઞાનરૂપ દરપનમેં, હરકાં ૨
તમમેં દેખા હમમેં દેખા દેખા સખ પુરૂષનમેં રે ભાઈ,
કોઈ ઉસી બિન નઝર ન આયા હમકો જગ દરશનમેં, હરકાં ૩
અકાશ દેખા પતાળ દેખા દેખા સભી ગગનમેં રે ભાઈ,
તિન લોકમેં ઉસકો દેખા રમતા સખકે તનમેં, હરકાં ૪
ઉસી બિના કોઈ ચીજ ન દેખી સમુંદર બસ્તી બનમેં રે ભાઈ,
ઐહ ખંડમેં આપ સમાયા તરેહ તરેહકે ફનમેં,^૨ હરકાં ૫
હરેક જગામેં ઉસકો દેખા નૂર ભયા લોચનમેં^૩ રે ભાઈ,
ઉસ બિન દુબ કછુ ન દેખા બોલા સત્ય બચન મેં, હરકાં ૬
ઉસીસેં દોરી લગી હે સખકી ખેંચે સખ કારનમેં રે ભાઈ,
બાજીગર જયું પુતલિયુંકા ખેલ કરે લોકનમેં, હરકાં ૭
કલી અમારા સંગ ન છોડે જગૃત ઓર સુપનમેં^૪ રે ભાઈ,
આહું પહેર^૫ હાઝર હે રહેતા જ્ઞાનીકે ચેતનમેં, હરકાં ૮

ભજન ૯.

હરકો હમને પાયા.^૬

હરકો હમને પાયા રે ગુરૂને જ્ઞાન બતાયા જી. ટેક.
જળ થળમેં ઓર પવન અગનમેં સાહેબ આપ સમાયા રે ભાઈ,

૧ આ ભજન બ્રહ્મસ્વરૂપ અને બ્રહ્મની સર્વવ્યાપકતા બતાવે છે.
૨ ફન=રૂપ. ૩ લોચન=આંખ. ૪ સુપનમેં=સ્વપ્નમાં. ૫ આહું
પહેર=આઠ પહોર, રાત દિવસ. ૬ આ ભજનનું સ્વરૂપ પણ ઉપરના ભજન

જ્યાં દેખા બહાં રૂપ ઉસીકા નઝર હમારે આયા, હરકોં ૧
 અકાશ પાયા પતાળ પાયા તિન લોક નિરખાયા રે ભાઈ,
 કંકર પથ્થર સખમેં હમને નૂર નઝરે વરતાયા, હરકોં ૨
 ઘટમેં પાયા પરઘટ પાયા જ્યાં જ્યાં મનવા ધાયા રે ભાઈ,
 તુમમેં હમમેં સખ લોકોમેં ઓહી મેરે મન આયા, હરકોં ૩
 હરેક જગામેં ઉસકો પાયા અજબ અજબ રંગ લાયા રે ભાઈ,
 ઉસ બિન હમને કછુ ન પાયા સચ્ચી ખાત સુનાયા, હરકોં ૪
 ઉસીસેં દોરી લગી હે સખકી હલચલ ઉન્ને કરાયા રે ભાઈ,
 બાજીગર જ્યું પુતલિયુંમેં લટકા આપ બતાયા, હરકોં ૫
 ઝાડ પાંત ઓર ફલ ફૂલનેં ઉસકા ભેદ છુપાયા રે ભાઈ,
 જીવ જંત ઓર પશુ પંખીમેં ઓહી પુરૂષ દરશાયા, હરકોં ૬
 બે કુછ હે સખ વહી હે સંતો હમને ઉસકો પાયા રે ભાઈ,
 ઉસીકો દેખા ઉસીકો પરખા અપના મન સમજાયા, હરકોં ૭
 જ્ઞાનીકો જબ જ્ઞાન હુવા તબ અલખ પુરૂષ દરશાયા રે ભાઈ,
 મનવા પરસન હુઆ હમારા પ્રેમ લહેર ચડ આયા, હરકોં ૮

ભજન ૧૦.

હમારા પંથ હે ન્યારા જી.^૧

હમને બ્રહ્મ બિયારા રે હમારા પંથ હે ન્યારા જી. ટેક.
 માલા મણકા હમ નહીં ફેરે પુસ્તક ગ્રંથ બિસારા રે ભાઈ,
 ધામ જત્રા હમ નહીં જાવે ભટકે નહીં સંસારા, હમને ૧

પ્રમાણે બ્રહ્મસ્વરૂપનું છે અને તેનો ભાવાર્થ નીચેના શ્લોકને મળતો છે:—
 જલે વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુર્વિષ્ણુઃ પર્વતમસ્તકે । જ્વાલામાલાકુલે વિષ્ણુઃ
 સર્વં વિષ્ણુમયં જગત્ ॥ અર્થાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પરમેશ્વર જળમાં,
 સ્થળમાં, પર્વતમાં, અગ્નિમાં, બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક છે, આખું જગત્ બ્રહ્મમય છે.
 ૧. આ ભજન બ્રહ્મજ્ઞાન સમજાવે છે.

દેવી દેવતા હમ નહીં પૂજે પથરા કૈન બિચારા રે ભાઈ,
 દેવળ મંદિર હમ નહીં જાવે છોડા ઠાકર દ્વારા, હમનેં ૨
 પૂજા ક્રિયા વ્રત સમાધિ કરતવ^૧ છોડા સારા રે ભાઈ,
 તપ જપ તો હમ કહ્યુ ન કરીએ ભાવ હમારા ચારા,^૨ હમનેં ૩
 ચિત્ત હમારા જીસે લાગા ઓહી અમારા પ્યારા રે ભાઈ,
 મુરતા ઉસકે સન્મુખ રખાએ આનંદ હોય અપારા, હમનેં ૪
 દિન ઓર રાત મગન હો રહેવે મન મોહન પર વારા રે ભાઈ,
 પ્રેમ પ્યાલે ભર ભર પીવે એ હે કામ હમારા, હમનેં ૫
 સોહં સિદ્ધ કીયા મન અંદર છોડા સખ વિસ્તારા રે ભાઈ,
 એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીય નાસ્તિ^૩ એહી શબ્દ લલકારા, હમનેં ૬
 કલી નહીં હમ કપડે રંગે નહીં મુંડાવનહારા^૪ રે ભાઈ,
 કલી નહીં હમ જટા ખડાવે છોડા સખ આચારા,^૫ હમનેં ૭
 સખ સંસારકે જુઠે ઝગડે આવે નહીં નિસ્તારા^૬ રે ભાઈ,
 જ્ઞાન નાવમેં બેઠકે સંતો જ્ઞાનીને ભવ તારા. હમનેં ૮

ભજન ૧૧.

જગતમેં જુક્તિ ફેલાઈ.^૭

જગતમેં જુક્તિ ફેલાઈ નિરંજન નિરખો રે ભાઈ. ટેક.
 કહીં હે હિંદુ કહીં મુસલમાન કહીં બંમન કહીં બનીઆ રે ભાઈ,
 કહીં હે ઋષિ કહીં હે મુનિ કહીં હે આપ કસાઈ, જગતં ૧

૧ કરતવ (કર્તવ્ય) = કરજ. ૨ ભાવ અમારા ચારા = ભાવ એજ અમારો ખોરાક. ૩ એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીય નાસ્તિ = માત્ર એક બ્રહ્મ છે બીજું કંઈ નથી. ૪ મુંડાવનહારા = માથું મુંડાવવાવાળા. ૫ આચારા = ધર્મના રીત રીવાજ, આચાર. ૬ નિસ્તારા = પાર, છેડા. ૭ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે. દુનિયામાં જીવનાં જુદાં જુદાં સ્વરૂપ જોવામાં આવે છે પરંતુ તે તમામનો છેવટ સુધી વિચાર કરીશું તો આત્માપરમાત્મા સિવાય કંઈ બીજું આગળ સમજાવતું નથી.

કહી હે જોગી કહી હે જંગમ કહી હે ભક્તિવાલા રે ભાઈ,
 કહી હે મુખ પર તિલક બનાઈ કહી હે ખાખ લગાઈ, જગત ૦ ૨
 કહી હે મૂરખ કહી હે પંડિત કહી શુર કહી ચેલા રે ભાઈ,
 કહી હે કાઝી કહી હે મુદ્દા કહી હે ખાંગ સુનાઈ, જગત ૦ ૩
 કહી ખાગ હે કહી હે માલી કહી ફૂલ કહી ખુદા રે ભાઈ,
 કહી હે બુલબુલ કહી હે ભમરા કહી કોયલ બન આઈ, જગત ૦ ૪
 કહી ગગન હે કહી હે ચંદર કહી સૂરજ કહી તારે રે ભાઈ,
 કહી હે પૃથ્વી કહી સમુંદર કહી હે મોજ ચડ આઈ, જગત ૦ ૫
 કહી હે કીડી કહી હે હસ્તી કહી નૂર કહી છાયા રે ભાઈ,
 કહી હે હીરા કહી હે મોતી કહી હે જ્યોત લગાઈ, જગત ૦ ૬
 એકસે લેકર લાખ બિચારો નહીં ઉસકા છેડા રે ભાઈ,
 ઘટત ઘટત જખ એક લય^૨ લાગી આગે રાહ ન પાઈ, જગત ૦ ૭
 જુસકે ઉસસે મીલના હોવે સબી ધર્મકો છોડે રે ભાઈ,
 આપકે અંદર આપ સમાવે એ જ્ઞાનીકે મન લાચી, જગત ૦ ૮

ભજન ૧૨.

તું આકર છુપા મેરે મનમે.^૧

તેરા જોજ કીયા તનમે તું આકર છુપા મેરે મનમે. ટેક.
 ગોકુલ મથુરા કાશી હુંડા હુંડા બિદ્રાબનમે રે ભાઈ,
 ગંગા જમુના સરસ્વતી હુંડે દર્શનકે કારણ મેં, તેરા ૦ ૧
 જતિ સતી^૪ સંન્યાસી હુંડે હુંડા સખ પુરૂષનમે રે ભાઈ,
 પંડિતકે પુસ્તકમે હુંડા બ્રહ્માકે સમરનમે, તેરા ૦ ૨
 ધ્યાની હુંડે મુનિ હુંડે તપસીકે આભરનમે^૫ રે ભાઈ,

૧ બન આઈ=બનીને આવી. ૨ લય=ધુન. ૩ આ ભજન આત્મ-સ્વરૂપ સંબંધી છે. ૪ સતી=સત્ય પુરૂષો. ૫ આભરનમે (આભરણ)=કપડામાં.

ભગત હુંડે ભજનાનંદ હુંડે જોગીકે આસનમેં, તેરાં ૩
 જંગમ ઓર બેરાગી હુંડે સાધુ ઓર સંતનમેં રે ભાઈ,
 ફકીર હુંડે અતીત હુંડે હુંડા ખટ દર્શનમેં,^૧ તેરાં ૪
 રાગ તાલ ઓર નાયમેં હુંડા હુંડા ગીત ભજનમેં રે ભાઈ,
 કામ કોધ ઓર મોહ ન છુટા ભુલ રહા સખ ધનમેં, તેરાં ૫
 પહાડ હુંડે પર્વત હુંડે હુંડા ઝાડી બનમેં રે ભાઈ,
 પૃથ્વી પર કોઈ ઠેર ન છોડા દેખા નહીં સુપનમેં, તેરાં ૬
 તીરથ જાત્રા સારે હુંડે હુંડા બાગ ચમનમેં રે ભાઈ,
 મંદિર ઓર મસીતાં હુંડી ના દેખા મોહન મેં, તેરાં ૭
 સાત સમુંદર સારે હુંડે લાહુંકી^૨ જ્યોતનમેં રે ભાઈ,
 હીરા પંના માણુક હુંડે મોતીકી માલનમેં, તેરાં ૮
 અકાસ હુંડા પતાલ હુંડા હુંડા સકલ ગગનમેં રે ભાઈ,
 ચંદ્ર સૂરજ ઓર તારે હુંડે કીયા નહીં દર્શન મેં, તેરાં ૯
 બાટ બાટ ઓર ઘાટ ઘાટમેં હુંડ પ્રીરા હર ફનમેં રે ભાઈ,
 જોગી બનકર જગ સખ હુંડા જન્મ ગયા બાતનમેં, તેરાં ૧૦
 તપસી બનકર પિંડ સુકાયા તાપા ખડોત અગનમેં રે ભાઈ,
 ધ્યાન કીયા પણ જ્ઞાન બિના તો રહી બાસના મનમેં, તેરાં ૧૧
 જ્ઞાન બિના જ્યું આઘલા^૩ ફીરતા સુગંધી કેરી ધુનમેં રે ભાઈ,
 હુંડીમેં કસ્તુરી ભરકર ભટકત હે બન બનમેં, તેરાં ૧૨
 સદ્ગુરૂ પાયા જ્ઞાન બતાયા સમજ એક બચનમેં રે ભાઈ,
 અખંડ જ્યોતકા અજવાલા મેં નિરખ લીયા નેનનમેં, તેરાં ૧૩
 અંતર બોજ દર્શન પાયા પરખ લીયા ચેતનમેં રે ભાઈ,
 સદ્ગુરૂ ચરણે શીષ નમાયા મનમેં હુઆ પરસન મેં, તેરાં ૧૪
 સદ્ગુરૂને જબ સાન બતાઈ જા બેઠા સુખમણમેં રે ભાઈ,

૧ ખટ દર્શનમેં (ખટદર્શન)=૭ શાસ્ત્રમાં. ૨ લાહુંકી=માણુક રત્ન વિગેરેની. ૩ અઘલા (મૃગ)=હરણ.

પ્રેમ હુઆ ઓર ધ્યાન લગાયા સુરતા ખોલી સુનમે, તેરાં ૧૫
 આપ બિસરકર આપકો દેખા ઉલટ સમાયા તનમેં રે ભાઈ,
 શ્રમણા ભાગી સંશય મીટીયા દેખા દિલ દર્પનમેં, તેરાં ૧૬
 જયું સમશેર હે મ્યાનકે બીતર યું માલક હે તનમેં, રે ભાઈ,
 શરીરમેં સખ ઉસકી શક્તિ સમજા અપને મનમેં, તેરાં ૧૭
 મસ્ત બના મેં હું મતવાલા લાલન^૧ કેરે લગનમેં રે ભાઈ,
 પ્રેમ ખ્યાલે ભર ભર પીતા જ્ઞાની બયા મગનમેં, તેરાં ૧૮

ભજન ૧૩.

ભેદ કોઇને ન પાયા જી.^૨

તેરી અકળિત^૩ માયા રે ભેદ કોઇને ન પાયા જી. ટેક.
 જો સમજ્યા સો હુવા દીવાના જો મૂરખ સો ડાહ્યા રે ભાઈ,
 તુજસેં મીલીયા સખસેં બીગડા એ કેસા રંગ લાયા, તેરીં ૧
 સત ચલે સો સખકા વેરી^૪ પાખંડી શિર છાયા રે ભાઈ,
 જ્ઞાનીકી કોઈ બાત ન માને જુઠે જગત ભરમાયા, તેરીં ૨
 ખરે મારગ કોઈ સંત સિધાવે જોટે સખ કોઈ ધાયા રે ભાઈ,
 નઝરખંધીકા ખેડ જગતમેં તુંને ઠીક બનાયા, તેરીં ૩
 સ્વર્ગ નરક ઓર દેવલોકમેં તું હે આપ સમાયા રે ભાઈ,
 તુજ બિન મુજકો તિન લોકમેં કોઈ નઝર નહીં આયા, તેરીં ૪
 મોક્ષ પદારથ તુંહી પાવે સ્વર્ગ બી તુંને પાયા રે ભાઈ,
 નરક કુંડમેં આપ સમાવે કેસા ભેદ રચાયા, તેરીં ૫

૧ લાલન = પિયુ, માલિક. ૨ આ ભજન પરમાત્માની અકળ
 માયા અને અભેદ સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૩ અકળિત = કળી શકાય નહીં
 તેવી. ૪ વેરી = દુશ્મન.

સખકે ઘટમેં તું હે પરગટ તેરી હે સખ માયા રે ભાઈ,
જ્ઞાની તેરા બુના સંગી ફેર મીલનકો આયા, તેરી૦ ૬

ભજન ૧૪.

તેરા ભેદ સહી ન્યારા.^૧

તેરા ભેદ સહી ન્યારા તેરે બિન નહીં કીસે ચારા. ટેક.
કીસીકે તહીં તું કુછ સમજાવે કીસીકો કુછ બતલાવે રે ભાઈ,
કીસીકે તહીં કુછ ઓર કહે તું કરતા અપના ધારા, તેરા૦ ૧
એક લાખ ચોખીસ હજાર પેગંબર થે તુજ ન્યારે રે ભાઈ,
કમી ભાદે તું જાને પણ સખ સખકે રસ્તે ન્યારે, તેરા૦ ૨
સખસેં છેલ્લે નખી મહંમદ તેરી તરફસેં આયે રે ભાઈ,
સખ દીનોકો^૨ મનસુખ^૩ કરકે તેરે હુકમ સુનાયે, તેરા૦ ૩
ચોખીસ તીર્થકર^૪ જૈની હો ગયે ઉનકા ઓર થા ખાસા^૫ રે ભાઈ,
એકસો આઠ અવતાર કહા ગયે ઉનકા બુદ્ધ તમાશા, તેરા૦ ૪
જ્ઞાની આરફ^૬ ઓર વેહવારી શરધ^૭ સુફી^૮ સાલીક^૯ રે ભાઈ,
તરેહ તરેહકે ભેદ કીયે તેં તું હે સખકા માલીક, તેરા૦ ૫
વલીઉકો^{૧૦} કુછ ઓર હી સુઝા આશકોકા^{૧૧} રંગ હુબ રે ભાઈ,
જ્ઞાની તેં સખ કીયે તમાશે ભેદ કીને ના બુબ,^{૧૨} તેરા૦ ૬

૧ આ ભજન પરમાત્માનાં બૃહદાં બૃહદાં સ્વરૂપ સમજાવી એક
પરમાત્માની સમજ બતાવે છે. ૨ દીનોકો = ધર્મોને. ૩ મનસુખ કરકે =
બંધ કરી દધને, ટાળી નાખીને. ૪ ચોખીસ તીર્થકર જૈની હો ગયે = જૈન
ધર્મવાળાઓમાં તેમના ચોવીસ દેવો થઈ ગયા છે જેને તેઓ તીર્થકર કહે છે.
૫ ખાસા = સ્વભાવ. ૬ આરફ = અનુભવવાળો, ૭ શરધ = મુસલમાની ધર્મ
ઉપર આધાર. ૮ સુફી = ત્યાગી. ૯ સાલીક = ફકીરીના રસ્તે ચાલનાર.
૧૦ વલીઉ = એલીઆઓ. ૧૧ આશકો = પ્રેમી જનો. ૧૨ બુબ = સમજાવ્યા.

ભજન ૧૫.

હમ તો આશક મસ્તાને.^૧

હમ તો આશક મસ્તાને,^૨ કીસીકી ખાત ન માને જી. ટેક-
 જીવ હમારા પિયુસેં લાગા ઉસીસેં લાડ લડાવે રે ભાઈ,
 કલી ભાવ કર પ્રેમ બડાવે કલી ખફા^૩ હો જાવે, હમ તો ૧
 દુનયા ભીતર રહે દીવાને કીસે ભેદ ન દેવે રે ભાઈ,
 દિલકે અંદર પ્રેમ પ્રીતસેં નામ પિયાકા લેવે, હમ તો ૨
 કલી ખુશીસેં મગન હો રહેવે આશ પિયાકી રાખે રે ભાઈ,
 કલી દરશ બિન રહે ઉદાસી જહોત નિશાસે નાખે, હમ તો ૩
 કલી હસે હમ મોજમેં આકે મનસેં ખાતાં કરીએ રે ભાઈ,
 કલી એકીલે બેઠકે રાવે ખોફ^૪ ધણીકા ધરીએ, હમ તો ૪
 કલી સખુસેં બોલે ચાલે મીલે જુલે લોકોસેં રે ભાઈ,
 કલી કીસીકી ગરજ ન રાખે ચુપકે રહેવે મોસેં, હમ તો ૫
 કલી પેટ ભર ખાવે પીવે આર ખુશીસેં સોવે રે ભાઈ,
 કલી ખ્યાસે^૫ ભૂખે રહેવે નિદ્રાત્યાગી^૬ હોવે, હમ તો ૬
 કલી દીવાને હોકર ફીરીએ મોસેં એકીલે બકીએ રે ભાઈ,
 કલી કીસીસેં ખાત ન કરીએ ફક્ત આંખોસેં તકીએ, હમ તો ૭
 કલી જ્ઞાનસેં ગગન જા ચઢીએ સહેલ વહાંકી કરીએ રે ભાઈ,
 કલી અલમસેં^૭ બેશુદ્ધ હોકર શુદ્ધ અપની ના ધરીએ, હમ તો ૮
 કલી પિયાસેં સન્મુખ હોકર હર જા^૮ ઉસકો દેખે રે ભાઈ,

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાનનું છે અને તેમાં પરમેશ્વરને પિયા એટલે પતિ-
 પિયુના સ્વરૂપમાં કલ્પના કરી ખરા પ્રેમનાં સ્વરૂપ જણાવ્યાં છે. ૨ આ-
 શકમસ્તાને=ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રેમધેલા, સંસારથી વિરક્ત, સંસારી લોકોને તેમની
 રીતભાત ઉલટી અને ગાંડા જેવી લાગે છે, તેઓ અંતરથી આત્મધ્યાનમાં
 તક્ષીન હોય છે. ૩ ખફા=ગુસ્સે. ૪ ખોફ=ડર. ૫ ખ્યાસે=તરસ્યા.
 ૬ નિદ્રાત્યાગી=ઉઠ જાગે ત્યાગી છે તેવો. ૭ અલમસેં=ફીકરથી. ૮ હર
 જા=દરેક જગોએ.

કલી નાઝમે^૧ આકર અપને આપ અપનેકો પેખે, હમ તો૦ ૯
 કલી રંગીલે કલી છળીલે કલી મતવાલે ફીરીએ રે ભાઈ,
 કલી ગરીબી કલી ફકીરી લેકર ભૂપર ગીરીએ, હમ તો૦ ૧૦
 સંસારીસેં બાત ન કરીએ મૈનપણેસેં^૨ રહીએ રે ભાઈ,
 બૂરા ભલા જે કોઈ કહે તો ધ્યાન ઉસ પર ન ધરીએ, હમ તો૦ ૧૧
 રાત દિન હમ મુનિ બનકર ચિત્ત પિયામેં ધરીએ રે ભાઈ,
 સદા પિયાકે સન્મુખ રહીએ ધ્યાન પિયાકા કરીએ, હમ તો૦ ૧૨
 પ્રેમ નગરમેં પેઠે જળસેં ચાલ જગતકા છુટા રે ભાઈ,
 જીતના થા શાસ્તરકા બંધન સભી એકદમ તુટા, હમ તો૦ ૧૩
 જે કોઈ આશક રહે પિયાકા એસી હાલત હોવે રે ભાઈ,
 દુનિયાં ભીતર ચિત્ત ન લાગે અકલ અપનીકો ખોવે, હમ તો૦ ૧૪
 ઘડી ઘડીમેં રંગ ન્યારે આશકકે બદલાવે રે ભાઈ,
 સંસારી એ લોક હમારા કોઈ પાર ના પાવે, હમ તો૦ ૧૫
 હમ હે આશક હમ સરભંગી હમ ત્યાગી વેરાગી રે ભાઈ,
 હમ હે જોગી લગન^૩ હમારી પિયા સંગ હે લાગી, હમ તો૦ ૧૬
 ભાવ બિના લક્ષિત ન હોવે પ્રેમ પિયા પર રાખો રે ભાઈ,
 પ્રેમ બિના પિયા કલી મીલે નહીં સભી પ્રેમ રસ ચાખો, હમ૦ ૧૭
 તપ જપ ક્રિયા વ્રત સમાધિ ભાવ બિના સખ ખોટી રે ભાઈ,
 અંતર ભીતર પ્રેમ જે રાખે ઉસકી બાત હે મોટી, હમ તો૦ ૧૮
 સંસારીકે જોગી આગે શીષ ચરણ પર ધરના રે ભાઈ,
 કલી જોગીકા અંત ન લેના ભાવસેં લક્ષિત કરના, હમ તો૦ ૧૯
 જ્ઞાની પિયુસેં પ્રેમ લગાવો માન બડાઈ છોડો રે ભાઈ,
 સખ દુનિયાસેં તોડકે જલદી પિયા સંગ દિલ જોડો, હમ તો૦ ૨૦

૧ નાઝ=ચાળા. ૨ મૈનપણે=સુપથી. ૩ લગન=એકાગ્ર પ્રીતિ, અતિ પ્રેમ.

ભજન ૧૬.

કલમા લલા પઢાયા રે.^૧

કલમા^૨ લલા પઢાયા રે મુસલમાન પાક^૩ બનાયા જી. ટેક.
 કલમે જેસા ઝોર પદારથ કહીં નજર નહીં આયા રે ભાઈ,
 હર હર દમમે કલમા પઢીયા કલમે રંગ લગાયા, કલમા૦ ૧
 બિન કલમે કલ^૪ નહીં પડત હે કલમે ધ્યાન લગાયા રે ભાઈ,
 કલમેકો જો ખોલકે દેખા કલમેમે કલ^૫ પાયા, કલમા૦ ૨
 ઈસ કલમેકી કલકો સંતો વિરલા કોઈ નર પાયા રે ભાઈ,
 જીસને પાયા ઉને છુપાયા વોહી મોક્ષ સિધાયા, કલમા૦ ૩
 મહા મંત્ર ચે કલમા હેગા આઝમ ઈસ્મ^૬ કહાયા રે ભાઈ,
 ખુદા મીલનકા લેહ હે સારા કલમે બીચ છૂપાયા, કલમા૦ ૪
 જીસને ઉસકા અર્થ પિછાના જ્ઞાન ઉસીકો આયા રે ભાઈ,
 જીસને કલમા દિલસે પઢીયા ઉસકો રખસે^૭ મીલાયા, કલમા૦ ૫
 કલમેને ઘટ કીયા ઉબલા પલમે પાપ મીટાયા રે ભાઈ,
 પાપ મીટાકર પાક બનાયા દુઃખસે જીવ છુડાયા, કલમા૦ ૬
 કલમા કહે સો નરક ન જાવે સચ્ચી બાત સુનાયા રે ભાઈ,
 એસા કલમા કોઈ ધર્મમે નજર નહીં સુજ આયા, કલમા૦ ૭
 સલી કરામત હે કલમેમે જો કુછ જીસને ચાહા રે ભાઈ,
 કલમા પઢકર જો કુછ માગા વોહી પદારથ પાયા, કલમા૦ ૮

૧. આ ભજનમાં મુસલમાનના મૂળ મંત્ર કલમાનો મહિમા વર્ણવ્યો છે. કલમા માટે કપીર સાહેબ કહે છે કે:—

(હોહરો)—કલમા કહું તો કલ પડે બિન કલમે કલ નાહ,
 જો ખોલ દેખા કલમેકો તો કલ હે કલમે માંહ.

૨ કલમા=મુસલમાનના ધર્મનો મૂળ મંત્ર. ૩ પાક=પવિત્ર, શુદ્ધ. ૪ કલ=ચેન, સુખ. ૫ કલ=કળા, કુંચી, અનુલવરૂપી કળ. ૬ આઝમ ઈસ્મ=મોહું નામ, મહાપદ. ૭ રખસે=પરમેશ્વરથી.

રિદ્ધિ સિદ્ધિ^૧ ઝોર કરામત દીન^૨ દુનિયાકી માયા રે ભાઈ,
 કલમા પઠકર જીસને માગા ઉસકો રખ પહોંચાયા, કલમા૦ ૬
 યે ખાતાં સખ સચ્ચ સુનાઈ જીઠં નહીં મુજ ભાયા રે ભાઈ,
 જો કોઈ ચાહે કરે પારખા મેં તો સચ્ચ બતાયા, કલમા૦ ૧૦
 કલમેકી સખ રચના રચકર સારા જગત બનાયા રે ભાઈ,
 કલમા સખકી જડ હે સંતો ઇસમેં જગત સમાયા, કલમા૦ ૧૧
 વલી નખી ઝોર પીર પેગંબર સખ કોઈ કલમે ધાયા રે ભાઈ,
 કલમે બિન કોઈ મોક્ષ ન પાવે જો ભુલા પરતાયા, કલમા૦ ૧૨
 મોક્ષકા મારગ કલમે અંદર જીન હુંડા તીન પાયા રે ભાઈ,
 કલમા હેગા મોક્ષકી કુંચી સખકો ભેદ બતાયા, કલમા૦ ૧૩
 ઋષિ તપસી ઝોર તીર્થકર જીસને જોગ ઉઠાયા રે ભાઈ,
 જો કલમેકી કલકો પાયા વોહી મોક્ષ સિધાયા, કલમા૦ ૧૪
 ભગત અતીત ઝોર જ્ઞાની મુનિ સાધુ સંત કહાયા રે ભાઈ,
 બિન કલમેકી કલકે સંતો કોઈ જ્ઞાન નહીં પાયા, કલમા૦ ૧૫
 ચાર શબ્દકે કલમે^૩ અંદર સારા ભેદ છુપાયા રે ભાઈ,
 યે કુદરતકા બડા તમાશા દરિયા ઘટમેં સમાયા, કલમા૦ ૧૬
 કલમા કહે સો સ્વર્ગમેં જાવે મેં કલમે ચિત લાયા રે ભાઈ,
 મોસેં પઢીયા દિલસેં માના વૈકુંઠ દ્વાર ખુલાયા, કલમા૦ ૧૭
 કેવલજ્ઞાન^૪ કલમેસેં હોવે અગમ સમજમેં આયા રે ભાઈ,
 પાપ પુન્ય દોનું એક કાંટે^૫ કલમા પઠકર લાયા, કલમા૦ ૧૮
 ચાડું વેદ કલમેકે અંદર ગુરૂને ખોલ બતાયા રે ભાઈ,
 કહોં તક મેં કલમેકો બખાનું કોઈ પાર નહીં પાયા ! કલમા૦ ૧૯

૧ રિદ્ધિસિદ્ધિ=ધનદોલત, વેશવ વિગેરે. ૨ દીન=ધર્મ. ૩ ચાર શબ્દકે કલમે=કલમાના ચાર શબ્દ એટલે એક લા ઇલાહ, બીજો ઇલ્લહાહ, ત્રીજો મહંમદ અને ચોથો રસુલ્લહાહ. ૪ કેવલજ્ઞાન=ત્રણ કાળનું જ્ઞાન. ૫ એક કાંટે=સમતોલ.

કલમા પઠ સતશુદ્ધિ પૂછા ઉસને લેદ બતાયા રે ભાઈ,
ઈસ કલમેકી કલમે જ્ઞાની કયા કયા રંગ રચાયા ! કલમા૦ ૨૦

ભજન ૧૭.

સમજકર સફલ કરો દેરા.^૧

સાધુ શબ્દ સુનો મેરા સમજકર સફલ કરો દેરા. ટેક.
સાધુ હમને એક તરવર^૨ દેખા પાંચ ફૂલ^૩ ંહો લાયા રે ભાઈ,
નહીં જમીસેં નહીં અકાશા અચરજ હરકી માયા, સાધુ૦ ૧
ઉસ તરવરમેં માલા^૪ હેગા ઉસમેં પંખી^૫ રહેતા રે ભાઈ,
ઉડ ઉડ બેઠે પાંચ ફૂલ પર આસ સુગંધી લેતા, સાધુ૦ ૨
ઉસ પંખીકે પેટકે અંદર રહેતી હે એક ત્રિયા^૬ રે ભાઈ,
તિન ભોજનકા^૭ અહાર હે કરતી નહીં રૂપ નહીં કાયા, સાધુ૦ ૩
ઉસ ત્રિયાકો બિના ભોગકે રહેતા હે આધાના^૮ રે ભાઈ,
ંહો પુત્ર^૯ કોઈ જનમે શૂરવીર ઉડ જાવે વેમાના, સાધુ૦ ૪
હુંડ નિકાલે પિતા^{૧૦} ંહો પુત્ર ભોગ કરે તબ માતા રે ભાઈ,
ઈસકા સાંસા^{૧૧} મુજકો હેગા કહે દો મેરે દાતા, સાધુ૦ ૫
જો પાયા સો લેદ બતાવે અંબના કયા જાને રે ભાઈ ?
જ્ઞાની હોય સો સમજે ઉસકો બાત જ્ઞાનીકી માને, સાધુ૦ ૬

૧ ઉલટી વાણી છે, સમાધિ સંબંધી ભજન છે. ૨ તરવર=ઝાડ, શરીરરૂપી ઝાડ. ૩ પાંચ ફૂલ=પંચ ભૂતરૂપી ફૂલ. ૪ માલા=મનરૂપી માળો. ૫ પંખી=જીવરૂપી પક્ષી. ૬ ત્રિયા=ઈચ્છારૂપી સ્ત્રી. ૭ તિન ભોજન=રજોગુણ, સત્વગુણ, તમોગુણ એ ત્રણ ગુણરૂપી ભોજન. ૮ આધાના=ગર્ભ. ૯ પુત્ર=સુરતરૂપી પુત્ર. ૧૦ પિતા=પરમેશ્વરરૂપી પિતા. ૧૧ સાંસા=સંશય, શંકા.

ભજન ૧૮.

ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે.^૧

જ્ઞાની ગુરૂ ગુણ ગાવે રે ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે જી. ટેક.
ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે ગુરૂ ગુણ મહા ભારી રે ભાઈ,
ગુરૂ હમારા માલક મૌલા ગુરૂકા મેં ભિખારી, જ્ઞાની૦ ૧
ગુરૂસેં ઓર કોઈ બડા ન જાતું જ્ઞાન ગુરૂ મન ધારું રે ભાઈ,
તન મન ધન કર ગુરૂકો અર્પણ જીવ ગુરૂ પર વારું, જ્ઞાની૦ ૨
ગુરૂકી સેવા કરું મેં નિશ દિન^૨ ગુરૂકે ચરણ પખાળું^૩ રે ભાઈ,
ગુરૂ હુકમકે આધીન^૪ હોકર બાટ ગુરૂકી ચાલું, જ્ઞાની૦ ૩
ગુરૂને જો કુછ જ્ઞાન બતાયા મનમેં દૃઢ^૫ કર રાખું રે ભાઈ,
ગુરૂ બચનકો નિશ્ચે માનું ઓર ન દુભ ભાખું, જ્ઞાની૦ ૪
ગુરૂ પીર મુરશદકો જાતું ઓર ન દુભ કોઈ રે ભાઈ,
જો ગુરૂ મુજકો જ્ઞાન બતાવે, સતગુરૂ મેરા સોઈ. જ્ઞાની૦ ૫
ગુરૂકી નાત ઓર જાત ન દેખું ગુરૂકે દેખું ગુણકો રે ભાઈ,
જો ગુરૂ રબકો સમજા હોવે ઓર સમજાવે મુજકો, જ્ઞાની૦ ૬
ગુરૂકે અવગુણ કલી ન દેખું, ઉસમેં મેં કયા જાતું રે ભાઈ ?
અપની બુદ્ધિ ઓછી સમજું ગુરૂ કહે સો માનું, જ્ઞાની૦ ૭
મડા^૬ જ્યું હોવે જીતુંકે વશ યું ગુરૂ વશ હો જાઉં રે ભાઈ,
ચાહે મારે યા જીતા છોડે મેં સખમેં સુખ પાવું, જ્ઞાની૦ ૮
જો કુછ કરે હુકમ ગુરૂ મુજ પર ઉસ પર શીષ નમાવું રે ભાઈ,
ગુરૂસેં કુછ અંતર ન રખું ગુરૂ હાથ ખેચાવું, જ્ઞાની૦ ૯
ગુરૂ બિના ગમ કલી ન પાવે નુગરા^૭ મૂઢ બિચારા રે ભાઈ,
જ્ઞાનીકો જબ સતગુરૂ મીલીયા ભેદ બતાયા સારા, જ્ઞાની૦ ૧૦

૧. આ ભજનમાં ગુરૂની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. ૨ નિશદિન = રાત દહાડો, હમેશાં. ૩ ચરણ પખાળું = પગ ધોઈ. ૪ આધીન = તાબે. ૫ દૃઢ = ચોકસ. ૬ મડા = મરડું. ૭ નુગરા = ગુરૂ વિનાના.

ભજન ૧૯.

અભિમાન એવું શિદ કરે ?^૧

અભિમાન એવું શિદ કરે ? મૂરખ મન,
 અભિમાન એવું શિદ કરે રે હે જી ? ટેક.
 કામ અને ક્રોધ અભિમાન છે અપારો તને,
 મોહ મમતા છે ઘણી ભારી રે હે જી,
 લોભ ને લાલચ અને માયા ઘણી મન માંહે,
 કુડ ને કપટ મન ધરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૧
 શેના પર એટલું તું કૂલે છે ફેકટીઆ ?
 મારી શું ગઈ મતિ તારી રે હે જી ?
 કુમતિનો સંગ કરી જાય છે નરકમાં તું,
 ભાન ભુલીને શિદ કરે ? મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૨
 જાતડી રે જોને તારી ગંદી કાયાની પાપી,
 મનમાં તું સમજ વિચારી રે હે જી,
 પિંડ તો બંધાયો તારો પેશાબે કરીને મૂઠ,
 પેટમાં ભર્યું છે નર્ક^૨ ખરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૩
 સ્વભાવ છે તારો અલ્યા કુતરા સરીખો જોને,
 ભુખ્યો ભટકે ને ધાખ્યો^૩ સુવે રે હે જી,
 ઉઘ ને આહાર^૪ એ તો કામજ છે તારાં પાપી,
 ભજન તો કદી નવ કરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૪
 કુડ ને કપટમાં તે જનમ ગુમાવ્યો પ્રાણી,
 ગુરૂ વિના ગમ નહીં પડે રે હે જી,
 ગુરૂ રે મળે તો તને પાપથી છોડાવે પ્રાણી,

૧ અભિમાન તજવા વિષે આ ભજન છે. ૨ નર્ક = મળ મૂત્ર વિગેરે.
 ૩ ધાખ્યો = ધરાયો. ૪ આહાર = ખોરાક.

પછી તારો આ ભવ તરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૫
 હાસ જ્ઞાની કહે મને સાચો ગુરૂ મળીયો,
 અતુલવ થયો એક વારે રે હે જી,
 જ્ઞાન સમયેર લઈ કાળથી લડે છે જ્ઞાની,
 હવે તો તું કદી નહીં મરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૬

ભજન ૨૦.

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો.^૧

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો, મૂરખ તમે,
 ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો રે હે જી, ટેક.
 નુગરાની વાણી કશું કામ નહીં આવે જોયું
 ગધેડા પર પુસ્તક લાધ્યું રે હે જી,^૨
 મુખથી રે બોલે તેનું મન અજ્ઞાની તેને
 પંડિત ન કહીએ નહારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૧
 ભજન બોલ્યાથી ભવ કદીએ ન તરે એ તો
 ગુરૂ વિના ગમ નહીં પડે રે હે જી,
 રાતરે રૂવે છે પેલાં કુતરાંઓ તેને કદી
 વૈકુંઠ વાસ ન ધારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૨
 જ્ઞાન કેરા દીવડાને હાથમાં લઈને તમે
 ચાલો સતગુરૂ કેરી ચાલે રે હે જી,
 ગુરૂ કરો તો તમને જ્ઞાન બતાવે ત્યારે
 સુએ તમને મુક્તિનો આરો,^૩ મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૩

૧ ગુરૂ કરી જ્ઞાન મેળવવા સંબંધી આ ભજન છે. ૨ જેમ ગધેડા ઉપર બેસેલું પુસ્તક નકામું છે તેમ ગુરૂ વિનાના વિદ્વાનની વિદ્યા નકામી છે. ૩ મુક્તિનો આરો = મોક્ષનો કિનારો, સંસારરૂપી સમુદ્રનો મુક્તિરૂપી આરો.

નુગરાના જેવો કોઈ બીજો નથી પાપી એ તો
 દુષ્ટમાં દુષ્ટ નકારો રે હે જી,
 હરિ મળવાનું તેને જ્ઞાનજ ન હોય એવો
 નુગરાના ઘટમાં અંધારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૪
 ભજન તો ગાય ઘણા તુરી તરગાળા અને
 ધાંચી મોચી તાઈને તંબોળી રે હે જી,
 ભજન ગાયાથી કોઈ ભગત ન હોય એ તો
 ભક્તિનો ભેદ છે ન્યારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૫
 ગુરૂં કરો તો સર્વે ભ્રમણાઓ^૧ ભાગે અને
 સંશય સર્વે ટાળે રે હે જી,
 જ્ઞાન ગંગામાં મન ધ્રુવો તમારૂં પછી
 દેખો તમે પ્રદ્ધ ઝળકારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૬
 અગમ પંથ ઘણો અનુભવો મારગ તમે
 ભોમિયા વિના તો નવ હાલો^૨ રે હે જી,
 ભુલા પડીને તમે ફરશો ભટકતા ને
 મનખો^૩ બગડશે તમારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૭
 જ્ઞાની કહે ગુરૂં પર તન મન વારો અને
 ધન દોલત સર્વે વારો રે હે જી,
 ચરણ પખાળી^૪ નિત્ય ચરણામૃત^૫ લેજો તમે
 ભાવે કરી આરતી ઉતારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૮

૧ ભ્રમણાઓ = ધર્મ સંબંધી મનના જુદા જુદા વહેમો. ૨ હાલો =
 ચાલો. ૩ મનખો = જીવતર. ૪ ચરણ પખાળી = પગ ઘોઘને. ૫ ચરણામૃત =
 પગ ઘોઘેલું પાણી, તે પાણી પવિત્ર ગણેલું હોવાથી અમૃત તરીકે ગણાય છે.

ભજન ૨૧.

કાયા તારી શાથી વટલાણી ?^૧

કાયા તારી શાથી વટલાણી ? મૂરખ મન,
 કાયા તારી શાથી વટલાણી રે હે જી ? ટેક.
 પાંચ તત્વની કાયા બની તારી પ્રાણી,
 તેના માંહી ચેતન આંચો રે હે જી,
 ચેતન કાયાને કથું વટાવ ન હોય એ તો
 ઢેડ ભંગીઆનું પીચે પાણી, મૂરખ મન, કાયા તારી ૧
 જે રે વસ્તુની તારી કાયા બંધાણી પ્રાણી
 ઢેડ ભંગીઆની કાયા તેવી રે હે જી,
 ચેતન તો સર્વેનો એકજ રૂપ છે,
 તેમાં તે જુદાઈ શાની બાણી ? મૂરખ મન, કાયા તારી ૨
 જ્યાંથી તું આંચો ત્યાંથી સર્વે લોકો આંચા,
 સૌનું જન્મ મરણ એક ભાતે રે હે જી,
 શરીરનો ઘાટ સૌનો એક જ સરીખો,
 સરખાં હાથ પગ મુખ વાણી, મૂરખ મન, કાયા તારી ૩

૧ આ અને આ પછીનું ભજન અભેદ સ્વરૂપ સમજાવે છે, જ્ઞાતિ તથા ભતિભેદના ખંડનનો ભાસ કરાવે છે, પરંતુ આ ભજન વ્યવહારના પંથે ચાલનાર માણસ માટે નથી, ઉલટા આથી તેઓ અવળા રસ્તે દોરવાઈ ‘અતે બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ’ જેવા બની પોતાનો ભવ ખરાબ કરે છે; વ્યવહારી સંસારી લોકોને તો સદ્ગતિ માટે વ્યવહારમાં રહી પોતાના ધર્મના નિયમોને અનુસરી ધર્મક્રિયા કરવાની છે; જે માણસો અંતરમાં તદન વિરક્ત થઈ ગયા છે, સર્વને સરખા માને છે, દુનિયાની દરકાર કર્યા શિવાય આત્મધ્યાનમાં તક્લીન રહે છે અને પોતાના આત્માને જ પરમાત્મા માની અખંડ અભેદ આનંદમાં મહાલે છે તેવા ઉચ્ચ અધિકારે પહોંચેલા માણસ માટે જ આ ભજન છે; વ્યવહારી સંસારી જનો માટે નથી જ એ ખાસ સમજવું.

ખાવાના કાળે છે સૌને માટીના પદાર્થ સૌ,
 માટીથી થયું ને માટી થાશે રે હે જી,
 પાંચ તત્વ વિના બીજું ક્યાંથી આવ્યું એ તો ?
 સર્વે વસ્તુ એક પરમાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૪
 આ રે કાયામાં તારી શું રે બગડ્યું છે પ્રાણી ?
 ઘટ્યું ને વધ્યું તો કાંઈ નથી રે હે જી,
 મન બગડ્યાથી સર્વે સંસાર બગડ્યો,
 શંકા તારા મનમાં ભરાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૫
 જે જે વસ્તુ જીએ તેને તારું અંગ જોજે પ્રાણી,
 તેમાં ને તારામાં ભિન્ન નથી રે હે જી,
 એક બ્રહ્મ એાર દ્વિતીયા નાસ્તિ છે પ્રાણી,
 જ્ઞાની તણી વાણી છે વખાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૬

ભજન ૨૨.

શાથી વટલાણી તારી કાયા ?^૧

શાથી વટલાણી તારી કાયા ? મૂરખ મન,
 શાથી વટલે છે તારી કાયા રે હે જી ? ટેક.
 આ રે બ્રહ્મ કાયા તારી શુદ્ધ ક્યાંથી આવી એ તો
 અશુદ્ધ છે જેવો ઢેડવાડો રે હે જી,
 હાડકાં ને માંસ અને રગત^૨ ચામડાનો
 ઢગલો છે એ તો જોને કાહ્યા, મૂરખ મન, શાથીં ૧
 મુખ માંહે હાડકાં ને માંસ છે મૂરખ તારે,
 પેટમાં નરક ભર્યો તારે રે હે જી,

૧ આ ભજનનું સ્વરૂપ પાછળના ભજન પ્રમાણે છે તે ધ્યાનમાં રાખી વાંચવું. ૨ રગત (રક્ત)=રોહી.

તે રે ઢેડવાડા માંહી કોણુ કોણુ વટલે છે
 એ તો મને કહેને મારા લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૨
 નવ માસ પેટ માંહી રૂધિર તેં ખાધાં પ્રાણી,
 હાડ માંસ માંહે કરી વાસો રે હે જી,
 ત્યારે તો તું વટલ્યો નહીં સુણને મૂરખ મૂઠ,
 હવે વટલ્યાનું બહેમ લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૩
 પેટમાંથી જહાર પડી છાતીથી રૂધિર પીધું,
 રગ રગમાંથી ખેંચી તાણી રે હે જી,
 માંસ તણા લોથડાને^૧ ચુસી ચુસી મોટો થયો,
 હવે અભિમાન ક્યાંથી લાયા ? મૂરખ મન, શાથીં ૪
 મોટો થયા કેડે પણ હાડ માંસ ચામડાનું
 રસ કસ ખાધું ઘણા ભાવે રે હે જી,
 દુધ અને ઘી છે એ તો હાડ માંસ ચામડાનું
 કસ છે તે ખાઈને ધરાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૫
 સર્વેથી બ્રહ્મ તારી કાયા છે મૂરખ પ્રાણી,
 મનમાં તું દેખને વિચારી રે હે જી,
 મજની^૨ તે ખુંદ થકી કાયાની છે ઉત્પત્તિ,
 હાડ માંસ તેમાંથી બંધાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૬
 એ તો તારા મન માંહે ભ્રમણા ભરાઈ મૂઠ !
 અજ્ઞાન અંધકાર આબેયો રે હે જી,
 એવી બ્રહ્મ કાયાથી છે ખીન્નું કોણુ ભુંડું પ્રાણી ?
 જેથી હાડ માંસ વટલાયાં, મૂરખ મન, શાથીં ૭
 કાયા કદી વટલે નહીં નિશ્ચે જાણુ મૂરખા તું !
 એ તો જડ માટી કેરી પિંડી રે હે જી,

૧ માંસતણા લોથડાને=જીની છાતીને. (ભત્રુંહરિએ પણ કહ્યું છે કે
 સ્તનૌ માંસગ્રંથી અર્થાત્ જીનાં જે સ્તન તે માંસના લોથા છે.) ૨ મજ=વીર્ય.

તું તો છે કાયાથી જૂદો ચેતન પ્રદ્ધ સ્વરૂપ,
 જેને કશી વળગે નહીં માયા, મૂરખ મન, શાથીં ૮
 કાયાનો અભિમાન મુકી દેને મૂરખા તું !
 થાને નિરુપૃહી^૧ પ્રદ્ધજ્ઞાની રે હે જી,
 એક પ્રદ્ધ અન દ્વિતીયા નાસ્તિ ને
 સોહું શબ્દ મન ભાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૯
 તું તો પરમાત્મા છે અખંડ પ્રદ્ધ રૂપ
 તું ન વટલે ન અભડાય રે હે જી,
 બહેમ તારા મનમાંથી કાઢી નાખ પ્રાણી તને
 જ્ઞાની પ્રદ્ધજ્ઞાન સમજાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૧૦

ભજન ૨૩.

અજખ બના એક તારા.^૨

(એકતારાની ધુનમાં ગેલવો.)

સાધુ અજખ બના એકતારા હો જી,
 બાકા અલખ બબલવનહારા, મેરે સંતો ! અજખં ટેક.
 સાધુ સુરતાકા તાર નુરતકી હે ખુંડી,
 વામે સોહું શબ્દ જણુકારા, મેરે સંતો ! અજખં ૧
 સાધુ સતકા હે તુંબા સુખમણુકી હે નાલી,
 વામે નિશ્ચે નખીકો^૩ સમારા, મેરે સંતો ! અજખં ૨

૧ નિરુપૃહી=કોઈની પણ દરકાર વિનાનો. ૨ આત્મધ્યાન સંબંધી ભજન છે. આત્મધ્યાનને એક તારાની ઉપમા આપી છે, જેમ એકતારાની રચનામાં તાર, ખુંડી, ઘોડી, નાળી, ચામડું વિગેરે વસ્તુઓની જરૂર છે તેમ આત્મધ્યાનમાં સુરત, સત્ય, સંતોષ, શીલ, વિગેરે ગુણોની જરૂર છે તે આ ભજનમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. ૩ નખી=સતાર વગાડવાની વીંટી.

સાધુ શીલકી^૧ ખાલ સંતોષકી મેખાં,
વામે જ્ઞાન ઘોડીકા સહારા, મેરે સંતો ! અજબ૦ ૩
સાધુ ભજનકા રંગ ભાવકી હે કલગી,
જામે હરિ જનને જ્ઞાન ખિચારા, મેરે સંતો ! અજબ૦ ૪
સાધુ તાર મીલાકે બળવન લાગે,
ખાલ તુંહી તુંહીકા રણકારા, મેરે સંતો ! અજબ૦ ૫
જ્ઞાની ઇસ હી રાગમે મગન હોઈ રહેતે,
પીતે પ્રેમ રસ મન ધારા, મેરે સંતો ! અજબ૦ ૬

ભજન ૨૪.

ખલકો ખૂબ બનાયો.^૨

ખલકો^૩ ખૂબ બનાયો, મેરે સતગુરૂ, ખલકો ખૂબ બનાયો હોહ.
અમર નગરસે આયો રે વેપારી, ભારી વસ્તુ લાયો,
મેરે સતગુરૂ, ખલકો ખૂબ બનાયો હો હ,
વામે મેરો સતગુરૂ આપ સમાયો, મેરે સતગુરૂ, ખલકો ટેક.
પાંચ પાટકો^૪ ખલકો બનાયો પચીસ કલીયો^૫ લગાયો હો હ,
સુરતાકી સુઈ નુરત કેરો ટાંકો સાંધો ભલો લગાયો, મેરે ૧
ભાવ કેરો ગેરૂ ભજન કેરૂં પાણી પ્રેમ કેરો રંગ ચડાયો હો હ,
સત કેરી ખાંચ શીયલ કેરી ગુંડી^૬ તપ કેરો નાકો લગાયો, મેરે ૨

૧ શીલ = શીયલ વ્રત. ૨ આત્મજ્ઞાન અને કાયાના સ્વરૂપ સંબંધી આ ભજન છે. ૩ ખલકો = શરીરરૂપી ખલકો, ઝલ્લો. શરીરને ખલકાની ઉપમા આપી આત્મા, શરીર, ઇન્દ્રિયો, ગુણ વિગેરેની હકીકત સમજાવી આત્મા અમર છે અને શરીર બદલાય છે એવો ભાવ બતાવ્યો છે. ૪ પાંચ પાટ = પંચતત્ત્વરૂપી ખલકાના કપડાના પાટ. ૫ પચીસ કલીયો = પચીસ ગુણરૂપ ખલકાની કળીઓ. ૬ ગુંડી = બાર.

જીવ કેરો જોગી શરીર કેરો ખલકો વામ હે લેલ છુપાયો હો જી,
આતમરામે આનંદ હોઈ પહેર્યો આદમ^૧ બનકર આયો, મેરે ૦ ૩
જ્ઞાનીકે ખલકેમેં અમર પુરૂષ હે મોત કલી નહીં પાયો હો જી,
ખલકો જો વાકો લયો પુરાનો^૨ ફેર નવો બદલાયો,^૩ મેરે ૦ ૪

ભજન ૨૫.

હુવા મન મસ્તાના.^૪

(લાવણીની રાહ.)

સુરત હમારી છેલ છળીલી, મનવા હમારા મસ્તાના. ટેક.
સુરત હમારી શિખર ચડી ઝોર
દેખા અલખ દરબાર, હુવા મન મસ્તાના. ૧
નવ દરવાજે^૫ બંધ કીયે ઝોર
દસમા ખુલ ગયા દ્વાર, હુવા મન મસ્તાના. ૨
પાંચ ઇંદ્રિકો બસ^૬ કર લીની ઝોર
ગગને ચડાયા તાર, હુવા મન મસ્તાના. ૩
જ્ઞાની આપા^૭ બિસર ગયે ઝોર
દેખ લીયા દિદાર,^૮ હુવા મન મસ્તાના ૪

૧ આદમ=મનુષ્ય. ૨ લયો પુરાનો=જુનો થયો અર્થાત્ મરણ પામ્યો. ૩ ફેર નવો બદલાયો=શરીરરૂપ ખલકો નવો થાય છે, અર્થાત્ જીવ નવું શરીર ધારણ કરે છે. આ સંબંધી રચનારે શરૂઆતમાં ઉપોદ્ધાત યાને દિબાયામાં ખુલાસાવાર હકીકત લખી છે તે વાંચવાથી સમજવામાં આવશે. ૪ સમાધિનું ભજન છે. ૫ શરીરમાં નવ દરવાજા છે:—બે આંખ, બે કાન, બે નાસિકા, એક મોં, એક મળદ્વાર, એક મૂત્રદ્વાર, એ રીતે નવ દ્વાર છે અને દસમો દ્વાર તે બ્રહ્માંડ કહેવાય છે. ૬ બસ=વશ. ૭ આપા=મારાપણું. ૮ દિદાર=બ્રહ્મસ્વરૂપ.

ભજન ૨૬.

હમારા મંજરા.^૧

બડી ઝડપસેં સભાકે અંદર,	બજે હમારા મંજરા. ટેક.
ચંદા સૂરજ ^૨ એ દો કટોરીયાં,	
સુરત નુરતકા તાર,	હમારા મંજરા. ૧
સુખમણ નારી બજાવન લાગી,	
સોહં શબ્દ જણુકાર,	હમારા મંજરા. ૨
તાલ પખાવજ મૃદંગ બાજે,	
અનહદ અપરંપાર,	હમારા મંજરા. ૩
જીતને બાજે બજે સભામેં	
સબકા હે સરદાર,	હમારા મંજરા. ૪
બિના ઘડેલા ઘાટ ગુણી જન,	
બના અજબ ગુલઝાર, ^૩	હમારા મંજરા. ૫
જ્ઞાની પુરૂષકી સભાકે અંદર,	
બોલે ભજન એકતાર,	હમારા મંજરા. ૬

ભજન ૨૭.

જોગકી પહેલે મઢીયાં બનાવો.^૪

(જોગી નામાની રાહ.)

જોગી પિયુકા^૫ જોદરશન ચહાવો, જોગકી પહેલે મઢીયાં બનાવો,

૧ આત્મધ્યાનને મંજરાની ઉપમા આપી મંજરાના રૂપમાં આત્મધ્યાન બતાવવામાં આવ્યું છે. મંજરા=તાલ આપવા માટે ધાતુની જે કટોરીઓ, તાલ. ૨ ચંદા સૂરજ=ઈડા પિંગલા એ જે નાડીઓ. ૩ ગુલઝાર=સુંદર. ૪ યોગ સાધવા સંબંધી આ ભજન છે. યોગને મઢીની (કોટડીની) ઉપમા આપી ભોંયતળીયાથી જાપરા સુધીનું વિવેચન કરી યોગનું સ્વરૂપ સમજાવી અક્ષજ્ઞાનનો બોધ દીધો છે. ૫ પિયુ=પરમેશ્વર.

ફીર ઉસીમેં પિયુ પધરાવો રે, જોગકી પહેલે મઢીયાં બનાવો. ૧
 ભૂતજોકી જમી કર બરાબર, ફીર બનાવો મઢી ઉસકે ઉપર,
 કામ અરછા ઉસ ઉપર ઉઠાવો રે, જોગકી ૦ ૨
 પહેલે પાયેકી ડાલો ખીના^૧ તમ, ફીર ચુનો ઉસપે ભીંતોંકો બાહમ,
 ફીર તુમે ઉસપે છપ્પરકો છાવો રે, જોગકી ૦ ૩
 જળકે મઢીયાં હોવે બનકે તૈયાર, ફીર સફાર્ રખો ઉસમેં અચ ચાર,
 કચરા ઉસમેંસેં સારા ઉઠાવો રે, જોગકી ૦ ૪
 જળકે ઉસમેંસેં કચરા નિકાલા, ફીર કરો ઉસકે ભીતર ઉબલા,
 દીવા તમ ઉસકે અંદર જલાવો રે, જોગકી ૦ ૫
 ફીર રખો ઉસમેં ગાદી સિંહાસન, તળ રહે ંહાં પિયુજીકા આસન,
 અપને ખ્યારેકો ઉસમેં બિઠાવો રે, જોગકી ૦ ૬
 જળકે રહેનેકે લાયક બને ઘર, ફીર તો પિયુજી રહે ઉસમેં આકર,
 તળ તો પિયુજીકે દરશનકો પાવો રે, જોગકી ૦ ૭
 ઉસ બિનાતો નહીં કુછ ઠેકાના, ખ્હોત મુશ્કેલ હે પિયુજીકા પાના,^૨
 ભેશ^૩ લાખું અગર કર બતાવો રે, જોગકી ૦ ૮
 મેં બતાવું બ્હો મઢીયાં બનાના, કીસ તરૈહ હોવે ઉસકા ચુનાના,
 ધ્યાનમેં મેરે કહેનેકો લાવો રે, જોગકી ૦ ૯
 પહેલે ખૈરાગકા દિલમેં લાના, દિલકો દોનું જહાંસેં^૪ છુડાના,
 ભૂતજોકી જમી એ બનાવો રે, જોગકી ૦ ૧૦
 ખાને સોનેકો ચોછા કરો તુમ, મીલના ચોર ખોલના લોકોસેં કમ,
 એ ખીના^૫ ચાઝું પાયેકી લાવોરે, જોગકી ૦ ૧૧
 રંગ પીલા હો દુખલા બદન હો, આંસુ નિકલે નિશાસે ભરે હો,
 ચાઝું ભીંતાં એ હે તુમ ચુનાઓ રે, જોગકી ૦ ૧૨
 છોડો રાગ^૬ ચોર દ્વેષ અપને મનસેં, દેખો પૂરણુ બ્રહ્મ એક સબમેં,

૧ ખીના = શરૂઆત. ૨ પાના = મળવું તે. ૩ ભેશ = વેશ. ૪ જહાંસેં =
 દુનિયાથી. ૫ ખીના = હકીકત, સ્થિતિ. ૬ રાગ = મોહ, માયા.

છપરા એકાગ્રદક્ષકા છાઓ રે, જોગકીં ૧૩
 ફીર કરો ઉસ મઢીમેં સક્ષાઈ, મેલ ઓર કચરા નિકાલો અચ ભાઈ,
 મેં બતાવું તુમે પાસ આવો રે, જોગકીં ૧૪
 કહેના મનકા તુમેં કુછ ના માનો, જો બતાયા શુરને સો જાનો,
 ખાત અપને શુરકી સચાઓ રે, જોગકીં ૧૫
 વસ વસે^૧ ઓર જમનાકો ટાલો, મેંપના^૨ ઓર ખુદીકો^૩ ખિસારો,
 હોકે એકાગ્ર^૪ ચિત્ત લગાવો રે, જોગકીં ૧૬
 તખ તો મઢીયાંમેં હોવે સક્ષાઈ, મેલ ઓર કચરા નિકલ જાવે ભાઈ,
 જબકે મુરશદકે^૫ રસ્તે પર આવો રે, જોગકીં ૧૭
 ફીર શુરસેં કરો જ્ઞાન પેદા, ઓર કરો ધ્યાન તુમ આત્માકા,
 ઓર અનુભવકા દીવા જલાવો રે, જોગકીં ૧૮
 તખ હો ઘટમેં તુમારે ઉબલા, દેખ લો ઘરકા તુમ રહેનેવાલા,
 ફીર ભટકનેકો તુમ કહીં ન જાઓ રે, જોગકીં ૧૯
 ફીર તો ચેતનકો નિશ્ચે કરો તુમ, ધ્યાન સોહં શબદકા ધરો તુમ,
 છોડો તન મન ઓર આત્માકો ધ્યાવો રે, જોગકીં ૨૦
 એ હે પિયુજીકા ગાદીસિંહાસન, ઉસપર રહેતા હે પિયુજીકા આસન,
 ઉસ પર ખ્યારા પિચ્છ પધરાવો રે, જોગકીં ૨૧
 એસી મઢીયાં બને જબકે તૈયાર, ફીર પિયુજી રહે ઉસમેં અચ ચાર,
 ફીર હો સન્મુખ ચિત્ત અપના લગાવો રે, જોગકીં ૨૨
 ઉસ બિના તો ઠેકાના ન પાવે, લેશ લાખું અગર કોઈ બનાવે,
 ખાલી કેહનેકો જોગી કહાવો રે, જોગકીં ૨૩
 એસી મઢીયાંકો પહેલે બનાવો, ફીર તુમે જોગી બન ઉસમેં આવો,
 માર આસન^૬ વહાં બેઠ જાઓ રે, જોગકીં ૨૪

૧ વસવસે=વહેમ. ૨ મેંપના=મારાપાણું. ૩ ખુદી=હુંપદ, અભિમાન.
 ૪ એકાગ્ર=એકસ. ૫ મુરશદ=શુર. ૬ માર આસન=આસન કરીને.

શ્રીર વહાં જોગ સિદ્ધિ કરો તુમ, ધ્યાન ચેતનકા અપને ધરો તુમ,
 તુમ ઉલટ આપમેં જા સમાઓ રે, જોગકીં ૨૫
 તબ તો પિયુજીકા હો તુમકો દર્શન, ઝોર પિયુજી રહે તુમપે પરસન,
 શ્રીર તુમે આપ પિયુજી હો જાવો રે, જોગકીં ૨૬
 શ્રીર તો તુમહી પિયુ તુમહી જોગી તુમહી મઢીયાં હો ઝોર તુમહીભોગી
 તુમ બિના ઝોર કોઈ ન પાવો રે, જોગકીં ૨૭
 લેકીન સિખો એ રસ્તા ગુરૂસેં, ઝોર કરો સિદ્ધિ તુમ રૂપરૂસેં,
 ગુરૂકે કહેને પર સુરતા^૧ લગાવો રે, જોગકીં ૨૮
 તબ તો નિશ્ચે તુમારા બને કામ, ઝોર જ્ઞાની તુમારા રહે નામ,
 શ્રીર ના કરના પડે કુછ બનાવો રે, જોગકીં ૨૯

ભજન ૨૮.

નિશ્ચે સત માનો અલખ નિરંજન.^૨

(ચોપાઈની રાહ.)

સાધુ જો તમે ઇચ્છો છો દર્શન, નિશ્ચે સત માનો અલખ^૩ નિરંજન,
 તેથી થાશે હરિ તમને પરસન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ટેક.
 તે છે નિશ્ચે નિરંજન^૪ અનાદિ,^૫ તેથી થઈ છે આ સર્વે આબાદી,
 તેને લાગે નહીં કાંઈ લંછન,^૬ નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧
 તે તો છે સર્વે સૃષ્ટિનો કર્તા, તેની શક્તિથી સર્વેને સત્તા,
 તે વિના કોઈ ઠાલી ન હોય તન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨
 ચર્મ ચક્ષુથી^૭ તે ન જણાય, તુચ્છ બુદ્ધિ તો ત્યાં નવ જાય,
 તેથી નાસ્તિક^૮ થાય મૂરખ મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩

૧ સુરતા = ધ્યાન, ચિત્ત. ૨ નાસ્તિક મત ખંડન સંબંધી ભજન છે.

૩ અલખ (અલક્ષ્ય) = લક્ષમાં ન આવે તેવા. ૪ નિરંજન = નિર્મળ, દોષ

રહિત ૫ અનાદિ = જેની શરૂઆત નથી તેવા. ૬ લંછન = એળ, ડાઘ, ક્લંક.

૭ ચર્મ ચક્ષુ = કાયાની આંખ, બાહ્યદ્રષ્ટિ. ૮ નાસ્તિક = ઈશ્વરને નહીં માનનાર.

જ્ઞાન બુદ્ધિથી તે સમજાય, માંહેલી આંખોથી^૧ દર્શન થાય,
 જ્યારે સદ્ગુરૂ મળશે હરિજન, નિશ્ચે સત માનો ૪
 કેવો ચાલે છે આ કારખાનો સર્વે સૃષ્ટિનો અચરજ માનો,
 તેનો માલક છે મોટો કોઈ જન, નિશ્ચે સત માનો ૫
 તે વિના કેમ બને આ બનાવો ! વિના માલક ન થાય નિભાવો,
 એટલું મૂરખ પણ જાણે ખરે મન, નિશ્ચે સત માનો ૬
 એની લીલાને જોઈને જાણે, ઘાટ જોઈને કારીગર પિછાણે,
 આપા પંથી ન થાઓ ગુણી જન, નિશ્ચે સત માનો ૭
 ભીંત કેડે ધૂમાડો દેખાય, ત્યાં છે અગ્નિ એવું સમજાય,
 હરની માયાને દેખી મહા જન, નિશ્ચે સત માનો ૮
 ઘરમાં બેઠે જો દેખાય તડકો, સૂર્ય ઉદય છે એવુંજ પરખો,
 ત્યારે આ રચના રચવાનાં કારણ, નિશ્ચે સત માનો ૯
 વાટમાં દેખી લોકોનાં પગલાં, સમજો કોઈ ગયા ભરતા ડગલાં,
 ત્યારે જોઈને કુદરતનાં લંછન,^૨ નિશ્ચે સત માનો ૧૦
 ઘરની અંદર કદી કોઈ ઉચરે, સુરતે માણસ છે એવુંજ સમજો,
 ઘટમાં આત્મા બોલે છે ગુંજન,^૩ નિશ્ચે સત માનો ૧૧
 એવી લાખો છે હરની નિશાની, જ્ઞાન બુદ્ધિથી સમજો હે જ્ઞાની,
 સૃષ્ટિ છે હરને જોવાનું દર્પણ, નિશ્ચે સત માનો ૧૨
 ઘણા લોકો માગે છે પુરાવો, કહે છે વણ દેખી વાત ન માનો,
 આંધળાને તે શું કરે અંજન ? નિશ્ચે સત માનો ૧૩
 તેને પુછો કે તારા જનકને,^૪ તે ક્યાં જોયો છે સંભોગ^૫ કરતે ?
 તું કેમ જાણે તું એ બીજનું તન ? નિશ્ચે સત માનો ૧૪
 એ તો લોકોના કહેવાથી જાણ્યું, સાંભળીને નિશ્ચે મન આણ્યું,
 તેનો પુરાવો છે સર્વે સાજન, નિશ્ચે સત માનો ૧૫

૧ માંહેલી આંખો = અંતર દષ્ટિ, જ્ઞાનચક્ષુ. ૨ લંછન = નિશાની.

૩ ગુંજન = ગુંજન કરતો અવાજ. ૪ જનકને = જન્મપતે. ૫ સંભોગ = સંભોગ.

એવા હરિના પુરાવાનાં કારણ, સર્વે શાસ્ત્ર ને પુસ્તક ને દર્શન,^૧
 મોટા રૂપિ ને જ્ઞાની હરિજન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૬
 એવા લાખો કરોડો થયા છે, સર્વે અલખ છે સત કહી ગયા છે,
 તેને કેમ ભૂઠ કહીએ નૂરી જન^૨? નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૭
 ઘણા લોકો કહે છે જે વાત, જોયા કરતાં તે અદકી સાક્ષાત,
 સૌથી શ્રેષ્ઠ પુરાવો મહા જન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૮
 થાય ઈનસાફ કોરટમાં જ્યારે, લોકોને પૂછે મુનસફ બી ત્યારે,
 તે ક્યાં જોવા ફરે વસ્તી ને વન ! નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૯
 એવું લોકોના કહેવાથી જાણો, મનમાં નિશ્ચે કરીને પિછાણો,
 ખોટું ન હોય મહા જનનું ભાષણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૦
 એને જોનાર છે બ્રહ્મજ્ઞાની, એના જોનાર આતમધ્યાની,
 તેને અર્પણ કરો જઈ તન મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૧
 તે ગુરૂ જો કદી સમજાવે, માનવામાં તમારે તો આવે,
 નહીં તો થાશે નરક માંહી વાસન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૨
 હિન્દમાં મહારાણીનું છે નામ, તેના હુકમથી ચાલે સૌ કામ,
 તેનાં અમને થયાં નથી દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૩
 તેમ કળનો જ્યાં છે કારખાનો, ત્યાં કળો બધી હાલે છે માનો
 પહેલી કળથી છે સર્વેનું બંધન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૪
 તેમ આકાશ ધરતી ને તારા, નથી ઈશ્વરના હુકમથી ન્યારા,
 તે કરે કામ હુકમથી નિશ દન^૩ નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૫
 જેમ વાદી પુતળીઓ નચાવે, તેમાં પોતાનો લટકો બતાવે,
 લોક થાય પુતળીઓને પરસન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૬
 એમ આત્માની ઈચ્છા જો થાયે, સર્વે તનની કળોને હલાવે,
 તન માંહે આત્માનું છે આસન,^૪ નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૭

૧ દર્શન=શાસ્ત્ર. ૨ નૂરી જન=સમજવાળા માણસો. ૩ નિશ દન=શાત દિવસ. ૪ આસન=સ્થાન, રહેવાનું ઠેકાણું.

આત્મા ઈશ્વરથી જૂદો ન બાણું, તે છે તડકો અને જેમ ભાનુ,^૧
 જેવાં ખરડ ને પાણી છે એક તન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૮
 આત્મા જ્યારે શરીરમાંથી જાય, ત્યારે શરીરનો શો હાલ થાય ?
 જાતાં રહે સર્વે ક્રિયા ને કારણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૯
 કેવી સિદ્ધિ હતી આત્મામાં ? કેવી શક્તિ હતી આત્મામાં ?
 એ વિચારો તમે આપણા મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૦
 તે વિચારીને પોતાને જાણો, કોણ છે તમે તે મન આણો,
 ત્યારે તમને પડે કાંઈ સમજણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૧
 પણ જે મળે સદ્ગુરૂ સાચો, બ્રહ્મજ્ઞાની ને પ્રેમરંગ રાચ્યો,^૨
 ત્યારે રંગી દે તે આપણું મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૨
 પણ ત્યાગી પહેલાં સર્વે સંસાર, મુકી માયા ને મમતા ને ઘરબાર,
 છોડી દુનિયા તણાં સર્વે અંધન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૩
 પછી ચરણે ગુરૂના પધારો, પહેલાં તન મન ગુરૂ પર વારો,
 ગુરૂને અર્પણ કરો માલ ને ધન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૪
 પછી ગુરૂ તમને જ્ઞાન બતાવે, સર્વે પાપથી તમને છોડાવે,
 નામની તે બતાવે પછી ધુન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૫
 પછી દુનિયાની ઈચ્છાને મુકી, વાસના^૩ મનની દો સર્વે પુંકી,
 એક ઇચ્છો તે ઈશ્વરનું દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૬
 ખાલું પીલું તે સૂક્ષ્મજ^૪ રાખો, નામ વિના વચન નવ ભાખો,
 ઉઘ આહારને મારો ગરદન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૭
 પછી એકાંતે બેસી અંધારે, કોઈથી મળવું નહીં એક વારે,
 કરો એકાગ્ર થઈને સમરણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૮
 જ્યારે તમને હાર ધ્યાન લાગે, ઘટમાં પ્રેમ હરિનો જાગે,
 ત્યારે ગુરૂ આપે સુરતીનું સાધન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૯

૧ ભાનુ = સૂર્ય. ૨ પ્રેમરંગરાચ્યો = પ્રેમરંગથી રંગાયેલો, સંપૂર્ણ પ્રેમી.
 ૩ વાસના = ઈચ્છાઓ. ૪ સૂક્ષ્મ = થોડું, અલ્પ.

તમને ત્રિવેણી ધ્યાન ધરાવે, સુરતી ઉલટી આકાશે ચડાવે,
 ત્યારે સુખમણ્ણમાં આવી થાઓ સુન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૦
 ચોર ઘટમાંથી નાસે તમારે, સર્વે પાંચ પચીસ એક વારે,
 પછી પ્રેમ લેહેર ઉઠે તન મન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૧
 પછી પ્રેમ લેહેરની સંગાથે, સુરતી ઝંકનાલ થઈને જાશે,
 ખોળો અગમ અગોચર દર્શન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૨
 મહાસુનમાં પછી તમે જાશો, ત્યાં તો આવશે એક અંધારો,^૧
 પછી મેદાન આવે હરિજન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૩
 ત્યાં તો દેવતાનાં દરશન થાશે, વળી રસ્તામાં સ્વર્ગ દેખાશે,
 ત્યાં ન રહેજો તમે થઈને પરસન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૪
 તેથી આગળ અલખનું છે ધામ, મહા તેજ છે પ્રકાશ તે ઠામ,
 તુર^૨ વાળંની છે ધુમ ચેતન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૫
 ત્યાં થશે તમને અલખનાં દર્શન, મહા આનંદમાં થાશે પરસન,
 ત્યાં જે પહોંચે તેને ધન્ય ધન્ય, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૬
 જ્યારે આપાને ભુલશો સાધુ, ત્યારે આત્માજ દેખશો સાધુ,
 તમો આપ છો નિર્મળ કંચન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૭
 જેવો દુધમાં ઘૂત^૩ સમાયો, તેવો આ તનમાં આત્મા આવ્યો,
 તમે તે આત્મા છો હરિજન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૮
 જેમ બહુરૂપીઓ રૂપ બદલે, તેમ આત્મા સર્વેમાં સ્વરૂપ લે,
 તે બતાવે છે પોતાનાં જોળન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૪૯
 તમને આપાનો ંહેમ રહ્યો છે, એ તો દોરડીનો સર્પ થયો છે,
 નહીં તો પ્રગટ છે અલખ નિરંજન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૦
 તમે આપ નથી કોઈ ઠામ, એ તો જીહું ધરાયું છે નામ,

૧ અંધારો = અંધારું; રચનારની માતૃભાષા મુસલમાની હોવાથી
 આવા જાતિભેદ ઘણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. એવી રીતે કારખાનો શબ્દ
 પણ આ સજનમાં વાપર્યો છે. ૨ તુર = પ્રેમ, મસ્તી. ૩ ઘૂત = ધી.

સર્વે નૂર નિરંજન છે સજ્જન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૧
 તમે ક્યાં હતા પહેલાં બતાવો? આ તો કુદરતનો છે કારખાનો,
 એક પાણીના^૧ છાંટાનું આ તન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૨
 જ્યારે કૃપા ગુફતણી થાશે, ત્યારે તમને નિરંજન દેખાશે,
 ત્યારે કરશે તમે હરનાં કીર્તન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૩
 આત્માનો છે હૃદયમાં વાસ, તેનો ત્રિવેણીમાં છે પ્રકાશ,
 તેને સમજીને સાધો હરિજન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૪
 જ્યારે તમને સમાધિ જો થાશે, શુદ્ધ શરીરની સઘળી જો જાશે,
 ત્યારે થાશે અગમ ગઢ આસન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૫
 નૂર પ્રકાશ ત્યાં તો દેખાશે, ગેળી^૨ લીલાનાં દર્શન થાશે,
 પરચા^૩ મળશે ઘણા તમને દન દન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૬
 ગેળી લીલામાં નિત્ય નિત્ય ફરશે, દેવતાઓનાં દર્શન કરશે,
 કરશે આશ્ચર્ય લીલાનાં દર્શન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૭
 ત્યારે વિશ્વાસ તમને જ થાશે, બહેમ બધો તમારો ત્યાં જાશે,
 ત્યારે સત માનશે આ મૂરખ મન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૮
 તમે આપ છો જો તમને ખોશો, આપ વિના બીજું કોઈ ન જાશે,
 બીજું હોય તો દેખાય દર્શન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૯
 ઈશ્વર દરિયો છે એવું જાણો, તમે મોજ દરિયાની પિછાણો,
 થાય મોજ સમાધને એક તન, નિશ્ચે સત માનો ૬૦
 તનમાં ઈશ્વરનું આસન જાણો, ઘટમાં બધો સમુદ્ર સમાણો,
 બહાર ખોળેથી થાય ન દર્શન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૬૧
 ઈશ્વર મળશે તમારા આ તનમાં, એવું નિશ્ચે કરી જાણો મનમાં,
 તન છે ઈશ્વરને જોવાનું દર્પણ, નિશ્ચે સત માનો૦ ૬૨
 આપ જોવાને ઈશ્વરે ચાહ્યું, ત્યારે મનુષ્યનું રૂપ ધરાયું,

૧ પાણી=વીર્ય. ૨ ગેળી=અદર્ય, નહિ જણાય તેવી. ૩ પરચા=
 સત્ય સ્વરૂપ, દાખલા, ચમત્કાર.

તેથી આનંદ થયો હરને પૂરણ, નિશ્ચે સત માનો ૬૩
 તમે અંદર જુઓ આપનું મુખ, તેથી થાશે ઘણું તમને સુખ,
 દિલનું દર્પણ છે જોવાના કારણ, નિશ્ચે સત માનો ૬૪
 આપો ત્યાગી જો સુનમાં સમાશે, ફેડી બ્રહ્માંડના ગગને^૧ જાશે,
 ત્યારે જ્ઞાની થશે તમને દર્શન, નિશ્ચે સત માનો. ૬૫

ભજન ૨૯.

જરા મોતસેં ડર.^૨

સમજ મન મેરા રે જરા મોતસેં ડર,
 એ તો જુઠી બાત નહીં હે નિશ્ચે જાયગા મર; સમજ ૦ ટેક.
 બાતા પીતા ખુશીયાં કરતા ગફલતમેં બેડર,
 મોત તો તુજ પર તાક રહી હે ઉસકી નહીં ખબર, સમજ ૦ ૧
 માન બડાઈ ખુદીકે અંદર રહેતા હે તું મસ્ત,
 એક જરા મરનેકી તુજકો દિલમેં નહીં ફિકર, સમજ ૦ ૨
 પેસે પીછે શીરતા હે તું હુંડતા દેશ બદેશ,
 અય મૂરખ એ કામ નહીં આવે મરનેકા ગમ કર, સમજ ૦ ૩
 માલ ખજાના ચોર મગફરી^૩ ધરી રહેગી યહાં,
 ગરીબ હોકર તું જાયગા જ્ઞાની બંદગી^૪ રખકી^૫ કર, સમજ ૦ ૪

ભજન ૩૦.

મરના હે બેશક.^૬

સમજ મન મેરા રે મરના હે બેશક,
 ગરીબ તવંગર^૭ સખ મર જાવે નહીં હે ઉસમેં શક, સમજ ટેક.

૧ બ્રહ્માંડના ગગને = બ્રહ્મરૂપમાં. ૨ મનને ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે.

૩ મગફરી = અભિમાન. ૪ બંદગી = પ્રાર્થના. ૫ રખકી = પરમેશ્વરની.

૬ આ ભજનમાં મનને ઉપદેશ દીધો છે. ૭ તવંગર = શ્રીમંત.

કયું ભુલા ગફલતમે મૂરખ સમજ સમજ કુછ ચેત,
 તેરે જીવકે ઉપર ગાફલ મોત રહી હે તક, સમજ૦ ૧
 તું ભુલા કીરતા હે બંદે ગફલતમે દિન રાત,
 લોકોકે અંદર બેઠકે નિશ દિન કરતા હે બક બક, સમજ૦ ૨
 છોડ દે સખ ગફલતકો બંદે હો જા તું હુંશિયાર,
 ઇસ દુનિયાકી મોહ જાલમે^૧ રહેગા તું કબ તક ? સમજ૦ ૩
 ઉમર ગમાઇ સખ ગફલતમે કરી ન બંદગી કુછ,
 કયું રહેતા ગફલતમે જ્ઞાની ચેતા નહીં અબ તક, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૧.

કયું ગફલત કરતા ? ^૨

સમજ મન મેરા રે કયું ગફલત કરતા ?
 ખરચી થોડી રાહ કઠણ હે જરા નહીં ડરતા, સમજ૦ ટેક.
 બીચમે દરિયા ખહોત બિકટ હે ઉસસે પાર ઉતરના,
 નાવ^૩ પુરાની^૪ હેગી તેરી ભાર ખહોત હે ભરતા, સમજ૦ ૧
 માલકકે દરબારમે તુજકો હિસાબ દેને જાના,
 ખિસા તેરા હેગા ખાલી દામ^૫ નહીં સંગ ધરતા, સમજ૦ ૨
 કરઝદાર^૬ તું હેગા બંદે થોડા તો સંગ લે જા,
 બિના દામકે દોનું જગતમે^૭ કોઇ કાજ નહીં સરતા, સમજ૦ ૩
 પીડ પરાઇ કાયકો કરના અપની આપ સમજના,
 જ્ઞાની તું હર શ્વાસકે અંદર સાહેબ નામ સમરતા, સમજ૦ ૪

૧ મોહજાલમે = માયાની જાંજળમાં. ૨ મનને ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે. ૩ નાવ = વહાણ. ૪ પુરાની = જુની, જૂઠી. ૫ દામ = પૈસો, પુન્ય, સત્કર્મ વિગેરે સારાં કૃત્યોથી પૈસો. ૬ કરઝદાર = દેવાદાર, દુષ્ટકર્મી. ૭ દોનું જગતમ = આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ભજન ૩૨.

હો જા તું હુંશિયાર.

સમજ મન મેરા રે હો જા તું હુંશિયાર,
 જો દુનિયામેં ભુલ રહેગા બીગડ જાચગા કાર,^૧ સમજ૦ ટેક.
 ઇસ દમકા કુછ નહીં ભરોંસા અચ મૂરખ નાદાન,
 એકા એકી જાના હોગા સાહેબકે દરબાર, સમજ૦ ૧
 ફીર પસ્તાના કામ નહીં આવે પહેલેસેં તું ચેત,
 જો બિન ચેતે ચલા જાચગા પડેગી તુજકો માર, સમજ૦ ૨
 ચહાં તુજસેં કુછ હો સકે બંદે રબકી^૨ બંદગી કર લે,
 બહાં તો તુજકો નબી^૩ નામ બિન નહીં હે કુછ આધાર, સમજ૦ ૩
 જો કરના સો આજ હી કર લે જ્ઞાની મત કર દેર,^૪
 ઉમર જો તેરી ચલી જાચગી કામ ન આવે બિચાર, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૩.

અબ કેસા કરના ?

સમજ મન મેરા રે અબ કેસા કરના ?
 દુનિયાસેં મત પ્રીત લગાના આખર હે મરના, સમજ૦ ૧
 પિયા અપનેકો જીને પીછાના ફીર નામ નહીં લેતા,
 જીને પાયા ઉને છુપાયા કોઈ ભ્રમ નહીં દેતા, સમજ૦ ૨
 બગલમેં લડકા શહેર હંડેરા ચુંહી ભટકતે હે ફીરના,
 ખુરે ભલે સબ લેશ જનાકે દેખે લોક ફજેતા, સમજ૦ ૩
 હરહર દમકે અંદર સંતો ઉસકા હી દમ ભરના,
 સમજજી હોય તો સમજ લે પ્યારે મેં સમજાવું કેતા ? સમજ૦ ૪
 આગે રસ્તા ખડોત કઠણ હે ચેતા સો નર જીતા,
 કયું ગફલતમેં સુતા જ્ઞાની હજી નહીં તું ચેતા, સમજ૦ ૫

૧ કાર=કામ. ૨ રબકી=પ્રભુની. ૩ નબી=પેગંબર. ૪ દેર=વાર.

ભજન ૩૪.^૧

સાંભળોને સંતો સત બચન.

સાંભળોને સંતો સત બચન બોલું જ્ઞાન અપારી જી,
કાષ્ટનું સમરણ શું કરે ? માળા મનની તે સારી જી, સાંભળો ૧
કાશી હીમાળે જઈ કરી શીઠ દેહને પાડી જી ?
બુલમ ન કરીએ જીવ ઉપર, બેસો આપાને મારી જી, સાંભળો ૨
ગંગા ને જમના જઈ કરી શુદ્ધ થયા બ્રહ્મચારી જી,
મેલ તો મનનો ઉતર્યો નહીં, જ્ઞાન કોટડી અંધારી જી, સાંભળો ૩
જ્ઞાની તે એને બાણીએ બેસે ધ્યાન લગાવી જી,
ખખર ન રાખે સંસારની મુકે દેહને વિસારી જી, સાંભળો ૪
દોરી રે તાણી પ્રેમની સુનમાં સુરતી લગાડી જી,
તાર ન તુટે તાણતાં કહે છે જ્ઞાની ઉચારી જી, સાંભળો ૫

ભજન ૩૫.

આ રે કળબુગના માનવી.^૨

આ રે કળબુગના માનવી મુખે કીર્તન ગાવે જી,
કહેણી^૩ છે રહેણી^૪ નહીં તેમાં શું ફળ પાવે જી ? આ રે ૧
કંઠી રે બાંધે કાષ્ટની તાલ મૃદંગ બબાવે જી,
લેહ ન બાણે ભજનનો બુઠી ભક્તિ ચલાવે જી, આ રે ૨
ભગવાં રે રંગે લુગડાં અંગ ભભૂત લગાવે જી,
રંગ ન બાણે અલખનો રૂપ આપનું બનાવે જી, આ રે ૩
ધૂણી રે તાપે ધૂપમાં શીષ તિલક લગાવે જી,
હરથી તો હેત કરે નહીં અબધૂત કહાવે જી, આ રે ૪

૧ આ ભજન અંતર જ્ઞાન અને આત્મશુદ્ધિ સંબંધી છે. ૨ આ ભજન દુનિયાનું પાખંડ દર્શાવી ખરું બ્રહ્મજ્ઞાન બતાવે છે. ૩ કહેણી=કહેવું તે, ૪ રહેણી=વર્તવું તે, વર્તન.

સર્વેનો નાશ તે જે કરે આપને ભુલી જાવે જી,
 કોઈને બાકી તે રાખે નહીં હરને તે નર પાવે જી, આ રે૦ ૫
 સુન મહાસુનમાં તે ધામ છે ત્યાં કોઈ વિરલા રે જાવે જી,
 પિંડ બ્રહ્માંડ ફેલી કરી સુરતા આઘી ચલાવે જી, આ રે૦ ૬
 જ્ઞાની રે દાસ અલોપમાં હરથી હેત વધાવે જી,
 પ્રેમ રસ નિત્ય પીયે ઘણો મન મગન હોઈ જાવે જી, આ રે૦ ૭

ભજન ૩૬.

કાયા નગરના કોટમાં.^૧

કાયા નગરના કોટમાં જે કોઈ ધ્યાન લગાવે જી,
 અંતર ખેંચે આપનું સત સ્વામીને પાવે જી, કાયા૦ ૧
 પંથ ધર્મ ને જાત્રા પાઠ પૂજા ને પોથી જી,
 એ ઝઘડા સંસારના તેમાં જન્મ ગુમાવે જી, કાયા૦ ૨
 મરવા રે પહેલાં જે મરે કોઈની ગણતી ન રાખે જી,
 સર્વેનો નાશ નિશ્ચે કરે તે નર જ્ઞાની ઠહાવે જી. કાયા૦ ૩
 એક વિના બીજું જે જીએ તેનો ફેકટ ફેરો જી,
 દોઈતા^૨ એજ અજ્ઞાનતા એનો પાર ન આવે જી, કાયા૦ ૪
 એકજ એક જે કોઈ જીએ બીજું નામ ન જાણે જી,
 આપ વિસારે આપને આપો આપ હો જાવે જી, કાયા૦ ૫
 પાંચ પચીસ ચોર વશ કરો પૂજા પુસ્તક મેલો જી,
 સદ્ગુણના પાચે નમો તમને જ્ઞાન બતાવે જી, કાયા૦ ૬
 એટલો અર્થ જે નિશ્ચે કરે સોઈ સદ્ગુણ અમારો જી,
 દાસ જ્ઞાની એમ આપના મનને સમજાવે જી, કાયા૦ ૭

૧ આ કાવ્ય દુનિયાના વ્યવહારની જાળમાં મિથ્યા જાણી બ્રહ્મ સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૨ દોઈતા (દ્વિતીયા)=બે, કું અને તે.

ભજન ૩૭.

આ રે કળભુગના ખોરમાં.^૧

આરે કળભુગના ખોરમાં કુડાં થયાં રે સંસારી જી,
હવે રે અમારા સદ્ગુરૂ લાજ રાખે અમારી જી, આ રે૦ ૧
કામ ક્રોધ ઘણો વાપર્યો મોહ મમતા અપારી જી,
ઘણા રે અભિમાન આવીયા સંતો ચાલો વિચારી જી, આ રે૦ ૨
ઝોહુંગ સોહુંગ પર ચિત ધરો પેલા આપાને મારી જી,
અખંડ અમર જ્યોત^૨ જગશે તેને લોને સંભારી જી, આ રે૦ ૩
સુન મહાસુનમાં જઈ રહો પાંચ પચીસને મારી જી,
ત્યાં નિર્મળ નૂર દેખશે સુણે સત બ્રહ્મચારી જી, આ રે૦ ૪
ત્યાં તુર વાળં છે ઘણાં ધુમ ધામ છે ભારી જી,
તે ઘર અલખ બિરાજ્યા માનો વાત અમારી જી, આ રે૦ ૫
પ્રેમ પ્યાલા સંતો ચાખીએ મેલ મનનો ઉતારી જી,
અગમ અગોચર ખોળીએ ત્યાં મળે મઠધારી^૩ જી, આ રે૦ ૬
સાચા શબ્દ છે બોલીયો દાસ જ્ઞાની ઉચારી જી,
સદ્ગુરૂ સાહેબના ચરણ પર નિત્ય જાઉં હું વારી જી, આ રે૦ ૭

ભજન ૩૮.

શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો.^૪

સાધુ સુણો શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો,

કોના પાસે વાત પૂછવા જશો ? સાધુ૦ ટેક,

૧ આ ભજન કામ ક્રોધ મોહ વિગેરે દુર્ગુણો દૂર કરી સમાધિ-
સ્વરૂપ સમજવી બ્રહ્મજ્ઞાન બતાવે છે. ૨ જ્યોત=બ્રહ્મતેજ. ૩ મઠધારી=
પરમાત્મા. ૪ આ ભજનમાં સમાધિ સંબંધીના શબ્દોના અર્થની સમજૂતી
કરવામાં આવી છે, સમજૂતી સ્પષ્ટ અને સરળ હોવાથી, વળી ઘણા ખરા
શબ્દોના અર્થ આગળ ટીકામાં ચર્ચા જવાથી, તેમજ રચનારે ઉપોદ્ધાતમાં
સંપૂર્ણ વિવેચન કરેલું હોવાથી આ સ્થળે ફરી અર્થ લખી ટીકા કરી નથી.

તરવેણી તો બે ભમરો વચ્ચે જાણો,
 તિરખુટી પણ તેનેજ સંતો વખાણો,
 તેને સમજી મનમાં ઘણું સુખ માણો, સાધુ૦ ૧
 સાધુ તમે અણી રે અગ્નિને વિચારો,
 તેને અણી નાકની મનમાં તે ધારો,
 તેને તમે જાણી મનખો સુધારો, સાધુ૦ ૨
 સુરતી તો છે આત્મા તણો પરકાશ,
 તરવેણીમાં રાખ્યો છે તેનો તે વાસ,
 તે સુરતી તો ઉડીને જાય આકાશ, સાધુ૦ ૩
 કહું ખંકનાલ તરવેણી માંહ,
 કાણું એક વાંકું ને ઝીણું છે ત્યાંહ,
 તેમાં થઈને સંત બ્રહ્માંડમાં જાય, સાધુ૦ ૪
 જેને તમે સુપનામાં દેખો તે સુરતી,
 તેની તો છે તમારા જેવીજ મૂરતી,
 તેથી થાશે સિદ્ધિ સાધુ કામ પૂરતી, સાધુ૦ ૫
 સુખમણ જેને કહીએ તે નાડી વખાણો,
 નાલિથી તે માથાના તાલુમાં જાણો,
 તેમાં સૂર આવે ત્યારે સુખ માણો, સાધુ૦ ૬
 તેમાં સૂર આઠ્યાથી મન થાય સ્થિર,
 નાસિકા બેમાં સૂર આવે બરાબર,
 ત્યારે બહેમ જાય ને સુન થાય તે નર, સાધુ૦ ૭
 તમે સુનને મહા અંધકાર રાખો,
 મહાસુનને તમે તેવીજ ભાખો,
 ત્યાંથી બહાર નિકળી અમૃત રસ આખો, સાધુ૦ ૮
 તાલુ વચ્ચે કાણું તે દસમે દ્વાર,
 ત્યાં થઈને નિકલશે જ્યારે બહાર,

ત્યારે જોશો અલખ તણો દરબાર, સાધુ૦ ૯
 માથાના બે ભાગ છે સાધુ સંભાળો,
 આગળના તો ભાગમાં છે અજવાળો,
 પાછળ ભાગમાં છે અંધારો નિરાળો, સાધુ૦ ૧૦
 જ્યારે ઉઘ સાધુ તમને રે થાય,
 દસમા દ્વારમાં ઝીણું બાદળ છવાય,
 ધૂમાડો તે આંખોમાં આવી ફેલાય, સાધુ૦ ૧૧
 પછી છેક હૃદય કમળ સુધી આવે,
 ત્યારે તમને તે થડી ઉઘ જ આવે,
 કરી દે બેશુદ્ધ ને તમને ઉઘાવે, સાધુ૦ ૧૨
 જેનું ધ્યાન દસમા દ્વારમાં લાગે,
 સુરતી તેમાં રાખીને બેઠા તે જાગે,
 તેની ઉઘ તેના શરીરથી ભાગે, સાધુ૦ ૧૩
 સાધુ જેને અનહદ વાણું કહ્યું છે,
 માથા વાચે તે વાણું વાગી રહ્યું છે,
 તેનું નામ અનહદ નાદ થયું છે, સાધુ૦ ૧૪
 કાનને જો બંધ કરે તો સુણાયે,
 બીતર વાણું તરેહ તરેહનું થાયે,
 તુરે વાણું સુન થયા કેડે બજાવે, સાધુ૦ ૧૫
 અજંપા જાપ તે શ્વાસ વિચારો,
 તેના સાથે હરદમ સ્વામીને સંભારો,
 તે હું છું એવું તમે ચિત્તમાં ધારો, સાધુ૦ ૧૬
 અગમ જેની ગમ નથી કોઈને તે ઘર,
 નથી જેનું ઠામ તે જાણો અગોચર,
 અંધારાને સુન જાણીને હે ચતુર નર, સાધુ૦ ૧૭
 છે અવધટ ઘાટ એવું મન આણો,

જેનું કોઈ કામ ઠેકાણું ન જાણો,
 તે સુન માંહી જોઈને તેને વખાણો, સાધુ૦ ૧૮
 જેવા કાચમાં તમે સામા દેખાઓ,
 કયા કામ છો કાચમાં તે બતાવો ?
 છો ખેડા તમે ક્યાં મને સમજાવો ? સાધુ૦ ૧૯
 શિખર એ તો મસ્તક માથું કપાળ,
 સુરશદ્ધ એ તો સદ્ગુરુ દાતા દયાળ,
 ઇશિક એ તો પ્રેમ હરિનો નિહાળ, સાધુ૦ ૨૦
 આશક એ તો પ્રેમી ને ભાવી જ જાણો,
 સંસારથી થઈ જાય અળગો અજાણો,
 તેને તમે ત્યાગી વૈરાગી વખાણો, સાધુ૦ ૨૧
 આત્મા એ તો ચેતન બ્રહ્મ સ્વરૂપ,
 સાક્ષી રૂપ સર્વેનો જાણુ અરૂપ,
 રાજઓનો રાજ ને ભૂપનો ભૂપ, સાધુ૦ ૨૨
 રામ એને જાણો જે સૌમાં રમે છે,
 જેને સર્વે લોક તે નિત્ય નમે છે,
 નિરંજન નામ તે સૌને ગમે છે, સાધુ૦ ૨૩
 ખીન્ન એવાં આબ્યાં છે જેટલાં નામ,
 હરિ ગિરધારી ને વિઠ્ઠલશ્યામ,
 અલખ ને શિવ ને સ્વામી તમામ, સાધુ૦ ૨૪
 તે સર્વેને અલખ નિરંજન ધારો,
 તે છે એક સર્વેનો માલીક વિચારો,
 તેને શ્વાસોશ્વાસ તે ઘટમાં સંભારો, સાધુ૦ ૨૫
 મરવું એ તો મનના સૌ બહેમને મૂકી,
 સર્વે જ્ઞાન ઈદ્રિ તણાં બાન ચુકી,
 થાય સુન શરીરને દે સર્વે કુંકી, સાધુ૦ ૨૬

જીવે એ તો ઘટ માંહી ચેતન થાય,
 પોતાનું તે સ્વરૂપ પોતાને દેખાય,
 સુરતી સાથે જ્યાં ધારે ત્યાં જાય, સાધુ૦ ૨૭
 તમને પાંચ જ્ઞાન ઇંદ્રિ હું બતાવું,
 આંખો નાક કાન ને જીભ્યા સુણાવું,
 શરીરની ખાલ છે તે સમજાવું, સાધુ૦ ૨૮
 બીજી પાંચ કિર્મ ઇંદ્રિ તમે જાણો,
 જીભ્યા હાથ પગ અને ઇંદ્રિ પ્રમાણો,
 પછી મળદ્વાર તમે મન આણો, સાધુ૦ ૨૯
 ચક્રીન છે નિશ્ચય સમજો ખરાબર,
 સર્વે સિદ્ધિ થાય છે સંતોને તે ઘર,
 તેના ત્રણ પ્રકાર સમજોને ચાતર, સાધુ૦ ૩૦
 પહેલો જેવો દેખીને સમજે પિતાને,
 બીજો લોકના કહેવાથી બાપ તે માને,
 ત્રિજો ખરો બાપજ માતા જે જાણે, સાધુ૦ ૩૧
 જે માતાનો નિશ્ચય તે દઢ જાણે,
 બીજા બેમાં શક છે તમે મન આણો,
 માતાને છે નિશ્ચય ને બાળક અજાણો, સાધુ૦ ૩૨
 ગઝલમાં જે આવ્યો છે પૂલનો ઉચ્ચાર,^૧
 તે તો બંકનાલથી દસમો દ્વાર,
 સમાધિની વાત તે કરી લો વિચાર, સાધુ૦ ૩૩
 નિરંજન તે જેને નથી કાંઈ અંજન,
 છે બેએબ^૨ પાક ને નિર્મળ નિરંજન,
 તેને સર્વે શીષ નમાવો હરિજન, સાધુ૦ ૩૪

૧ પુલ=નદી ઉપર પુલ બાંધે છે તે, એટલે આ દેકાણે સુરતીની દરિયો પુલ. જુઓ ગજલ ૧૩. ૨ બેએબ=એબ વગરનો.

અલખ કોઈના સમજ્યામાં આવે નહીં તે,
 છે વસ્તુ પણ કોઈના જેવી નહીં તે,
 જે છે સર્વે સત્તા ને શક્તિ સહિત તે, સાધુ૦ ૩૫
 જ્ઞાની પાંચ પચીસ ચૌર નામ જેનાં,
 તે છે પંચ ભૂત પચીસ ગુણ તેના,
 બૂદ્ધાં બૂદ્ધાં નામ છે શાસ્ત્રમાં એનાં, સાધુ૦ ૩૬

ભજન ૩૯.

કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ.^૧

સાધુ જે કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ,
 તેણે ભોગ સિદ્ધિ ખરેખરી સાધી, સાધુ૦ ટેક.
 જ્યારે સ્વર સુખમણની નાસિકા ચાલે,
 અગર તત્વ અગ્નિ ચાર આંગળાં બે હાલે,
 તે હોય સૂર્યના ઘરમાં તેને સંભાળે, સાધુ૦ ૧
 તે વારે તો નાભિથી ખેંચીને શ્વાસા,
 લાવે ઠેઠ બ્રહ્માંડમાં રાખી આશા,
 પછી બંધ રાખે ત્યાં દેખે તમાશા, સાધુ૦ ૨
 કરે બંધ શરીરના નવ દરવાજા,
 વાગે બ્રહ્માંડમાં અનહદ વાજાં,
 સુરતી સાધી બેસે સ્થિર થઇને રાજા, સાધુ૦ ૩
 જ્યારે શ્વાસ એનો ઘણો તે રૂંધાયે,
 ત્યારે થોડો થોડો તે છોડે કળાએ,
 ઘણા ધીરે શ્વાસને મુકે કે બાયે, સાધુ૦ ૪
 અગર શ્વાસ જલદીથી ભેરથી છોડે,
 વધે પેટ એનું એ છે તેમાં ખોડે,

૧ કિયાની વિધિ સાથે કષ્ટ સમાધિની સમજણ આપવામાં આવી છે.

વગર સમજે મૂરખ જે હોય માથું ફેાડે, સાધુ૦ ૫
 પછી શ્વાસ ખેચી ફરી પાછા બેસે,
 અગમ ધુન બાંધે કે ચોર ન પેસે,
 એવી રીતે સાધે તે મહાપદ^૧ લેશે, સાધુ૦ ૬
 એવી રીતે નિત્ય કરે સાધના જે,
 કરે તેમાં મહેનત હરખી તે કાળે,
 ઘણી વાર બેસે હરખે પોતાના જે, સાધુ૦ ૭
 તે વારે આહાર ઘણા થોડા ખાયે,
 નરમ આહાર દુધ કે ખીર બનાવે,
 સૂક્ષ્મ આહાર ખાય તે જોગ કમાયે, સાધુ૦ ૮
 અગર કોઈ પેટ ભરી ઘણું ખાશે,
 શરીરમાં વ્યાધિ તેને ઘણી થાશે,
 થશે રોગ સુખ સર્વે તેનું જાશે, સાધુ૦ ૯
 સૂક્ષ્મ આહાર ખાઈને મહેનત બધાવે,^૨
 તેના પેટમાં કોઈ રોગ ન આવે,
 પાકે^૩ પેટ તેનું તે મહા સુખ પાવે, સાધુ૦ ૧૦
 પછી તે જે ખાય તે સહુ ભરમ થાય,
 ન ખાય તો ભુખ તેને નવ ધાય,
 વધે જોર શરીરમાં તે સમજાય, સાધુ૦ ૧૧
 ઘણા દહાડા એવી રીતે તમે સાધો,
 પછી ખીજ તત્વને સાધુ આરાધો,
 એવો ચારે તત્વનો કરજો ધરિદો, સાધુ૦ ૧૨
 તેથી તમને દેખાશે ભીતર ઉજલો,
 ઘણા નૂર પરકાશ થાશે તે ભાળો,

૧ મહાપદ=મોક્ષ. ૨ બધાવે=વધારે. ૩ પાકે=ભુખ તથા તરસ
 સહન કરવા તેમજ જે ખાય તે પાચન કરવા શક્તિમાન થાય.

સર્વે સિદ્ધિ તેમાંથી થાશે સંભાળો,	સાધુ૦ ૧૩
તેથી તમે ઉડીને આકાશે જાશો,	
તમને જ્યાં કહીં જાવું હોય ત્યાં ધાશો,	
બ્રહ્મ રૂપ દેખી ઘણા ખુશી થાશો,	સાધુ૦ ૧૪
ઉડીને જે જાય તે નથી આ શરીર,	
એ તો આત્માનું છે સ્વરૂપ ગંભીર,	
તેને તમે સાધો તો થઈ જાશો પીર,	સાધુ૦ ૧૫
તે આત્મા પરમાત્માથી મીલાવે,	
પછી પરમાત્મા અલખ બતાવે,	
પછી સર્વે દુઃખ તમારું જ જાયે,	સાધુ૦ ૧૬
તેના સારૂ બેસો તમે પદ્માસન,	
સાધો આત્માને ને ભુલો આ તન મન,	
નમું મહા પુરૂષો તમને મહા ધન ધન,	સાધુ૦ ૧૭
સદા મહા પુરૂષોનો દાસ છે જ્ઞાની,	
એણે બધી વાતો કહી છે આ છાની,	
કરો એવું ધ્યાન સદા તમે ધ્યાની,	સાધુ૦ ૧૮

ભજન ૪૦.

અગમ ગઢ હાલોને.^૧

અગમ ^૨ ગઢ હાલોને રે સંતો ભાઈ,	
રૂડી રીતે કરી લો આ શુભ કમાઈ,	અગમ૦ ટેક.
અંતર માંહી ધીર ગંભીરતા રે રાખો,	
ઘટકામાંના ચોર સર્વે કાઢી નાખો,	
પછી તમે બેઠા પ્રેમ રસ ચાખો,	અગમ૦ ૧
તરવેણીમાં પોતાનું ધ્યાન ધરાવો,	

૧ સમાધિ વિધે ભજન છે. ૨ અગમ = જેની ગમ પડે નહીં તેવા.

સુરતા સાધી સુખમણ સેજમાં આવો,	
આપાનું ^૧ તે ભાનજ સર્વે ગુમાવો,	અગમ૦ ૨
પછી તમને પ્રેમ લહેર ચઢી આવે,	
સુરતીને તે સુન ધર માંહે પહોંચાવે,	
ત્યાંથી બંકનાલ જઈને ચઢાવે,	અગમ૦ ૩
પછી તમે પિંડ બ્રહ્માંડ ફેડી ચાલો,	
ગગન ગઢ ઉપર મેદાન ભાળો,	
ત્યાંથી તમે વૈકુંઠમાં જઈને મહાલો,	અગમ૦ ૪
ત્યાંથી આગળ આવશે અલખનું ધામ,	
મહા તેજ દેખો અપાર તે ઠામ,	
થાય તુર વાળંની બહુ ધુમ ધામ,	અગમ૦ ૫
ત્યાં તમને અલખનું દર્શન થાશે,	
પછી બધું દુઃખ તમારું જ જાશે,	
કરી છે આ વિનંતી જ્ઞાની દાસે,	અગમ૦ ૬

ભજન ૪૧.

પ્રેમરસ પીઓને.^૨

પ્રેમરસ પીઓને રે સંતો ભાઈ,	
તે પીને મુક્તિની કરી લો ઠમાઈ,	પ્રેમરસ૦ ટેક.
પ્રેમ તમને મહાપદને પહોંચાડે,	
અલખ કેરું નૂર તે તમને દેખાડે,	
અજ્ઞાન અંધકાર તમારું તે કાઢે,	પ્રેમરસ૦ ૧
પ્રેમ થકી તરવેણી ધ્યાન ધરાવો,	
ગુરૂ કેરું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં લાવો,	
એકાગ્ર થઈને આપો ભુલી જાઓ,	પ્રેમરસ૦ ૨

૧ આપાનું = મારાપણાનું. ૨ સમાધિ સાથે પ્રેમરસ વિષે ભજન છે.

સુરતી તમે ગુરૂના સ્વરૂપ પર રાખો,
 મનના બધા બંધેમ તમે કાઢી નાખો,
 પછી તમે બેઠા પ્રેમરસ આખો, પ્રેમરસ૦ ૩
 જરા તમે સુરતીને ડગવા ન દેજો,
 એક ચિત્તે ગુરૂનું સ્વરૂપ જોઈ રહેજો,
 તમને બુલી ગુરૂનું રૂપ ગ્રહી લેજો, પ્રેમરસ૦ ૪
 સુરતી એવી રીતે તે રાખો તમારી,
 જેવી રીતે ઉદરને તાકે બિલાડી,
 સુરતી ચુકશે ન કદાપિ ખેલાડી, પ્રેમરસ૦ ૫
 સુરતી જેવી રાખે શિકારી શિકારે,
 નજર, દિદવાન,^૧ મખખી,^૨ મૃગ,^૩ ચારે,^૪
 રોકી શ્વાસ એક કરે છે તે વારે, પ્રેમરસ૦ ૬
 એવી સુરતી જે ગુરૂ ઉપર ઠરાવે,
 ત્યારે તેને પ્રેમ લહેર ચઢી આવે,
 ઉડાડીને તેને આકાશે ચડાવે, પ્રેમરસ૦ ૭
 પછી તેનું કારજ સૌ સિદ્ધ થાશે,
 આત્મા તેનો ઉડી આકાશે જાશે,
 પછી તેને તેજ હરિનું દેખાશે, પ્રેમરસ૦ ૮
 ગુરૂને ન દેખો તો દેખો પોતાને,
 ધારો નિજ સ્વરૂપ તરવેણી સ્થાને,
 કરો ધ્યાન આપનું આપ તે ઠામે, પ્રેમરસ૦ ૯
 જેવું છે આ જાહેર તમારું સ્વરૂપ,

૧ દિદવાન=બંદૂક તાકતી વખતે નજર રાખવાનું ધોરા પાસેનું સ્થાન.
 ૨ મખખી=બંદૂકની નળીના છેડે નજર જોડવાનું સ્થાન. ૩ મૃગ=હરણ (તા-
 કવાનું નિશાન). ૪ ચારે=ચાર વસ્તુઓ. શિકારી શિકાર વખતે જેવી રીતે
 બંદૂક તાકતી વખતે નજર, દિદવાન, મખખી અને નિશાન એ ચારે, શ્વાસ
 બંધ કરી, એક ખીજ સાથે સીધી રીતે જોડે છે તેવી રીતની સુરતી.

એવું દેખો તરવેણીમાં અક્ષરૂપ,
 બીજું કાંઈ ધારો ન છાયા કે ધૂપ, પ્રેમરસ૦ ૧૦
 તેના ગુણ ઉપર કહ્યા તે જણાશે,
 તેથી તમને લાભ ઘણાએક થાશે,
 થાશે સુખ, કર્મ તમારાં ખપાશે,^૧ પ્રેમરસ૦ ૧૧
 સુરતી ખડારથી તાણી અંદર ઠરાવો,
 અક્ષરૂપ અંદર તમે લીન થાઓ,
 ત્યારે ભેદ હરિ મળવાનોજ પાઓ, પ્રેમરસ૦ ૧૨
 એ માર્ગ છે સૂક્ષ્મ સંતોના કાળે,
 નથી કદ એમાં જરા મહારાજે,
 તરવેણીમાં નૂર નિરંજન ધિરાળે, પ્રેમરસ૦ ૧૩
 એવી રીતે લીન કલાક જો થાશે,
 આપો ભૂલી પોતાપણું જો ગમાશે,
 ત્યારે જ્ઞાની સ્વામીનું દર્શન થાશે, પ્રેમરસ૦ ૧૪

ભજન ૪૨.

ધ્યાન કરો આત્માનું.^૨

આત્મજ્ઞાની ધ્યાન કરો આત્માનું,
 બીજું સર્વે નિશ્ચે છે નાશ થવાનું, આત્મજ્ઞાની૦ ટેક.
 સુરતી ખડારથી માંહી લાવી આ ઘટમાં,
 જુઓ આત્માને આ દેહના ઘુંઘટમાં,
 પોતે ખેડો ખેલ કરે છે આ મઠમાં,^૩ આત્મજ્ઞાની૦ ૧
 તમે તો આ જડ^૪ કાયાને ન જોજો,

૧ કર્મ તમારાં ખપાશે = તમારાં પાપ દૂર થશે. ૨ આ ભજન સૂક્ષ્મ સમાધિ બતાવે છે. ૩ મઠમાં = દેહરૂપી વાસમાં. ૪ જડ = ચેતન રહિત.

માટીની આ મૂર્તિ છે તેને ન મ્હોળો,
 ભીતર બેઈ શરીર તણું લાન જોળો, આત્મજ્ઞાની૦ ૨
 ભીતર આત્મા સર્વે ખેલ કરે છે,
 શરીરને તે લઇને રમતો ફરે છે,
 અમર છે તે આત્મા, શરીર મરે છે, આત્મજ્ઞાની૦ ૩
 આત્મજ્ઞાની તમે તો તે આત્મા છો,
 તમે જડ શરીરને શિદ્ધને બુઝો છો ?
 ભુલા પડી ગાંઠનું ગર્થ^૧ ખુઝો છો, આત્મજ્ઞાની૦ ૪
 સુરતી ઘટ ભીતર સદા સ્થિર રાખો,
 આત્મા દેખી બેઠા અમૃત રસ ચાખો,
 અહં બ્રહ્મ^૨ વિના બીજું નવ લાખો,^૩ આત્મજ્ઞાની૦ ૫
 એકાંતમાં બેશીને ધ્યાન ધરાવો,
 સુરતી ખડારથી ઘટ ભીતર લાવો,
 આંખો મીંચી અંતરમાં ધ્યાન લગાવો, આત્મજ્ઞાની૦ ૬
 તેથી જ્ઞાની તમને સમાધિ જ થાશે,
 મનના બહેમ તુરંગ સૌ મટી જાશે,
 તેથી તમને થાશે આત્મ પ્રકાશ, આત્મજ્ઞાની૦ ૭
 પછી તમને પ્રેમ લહેર ચડી આવે,
 આત્માને તે આકાશ માર્ગે ઉઠાવે,
 નિશ્ચે પરમ ઈશ્વરનાં દર્શન કરાવે, આત્મજ્ઞાની૦ ૮
 તે પણ એક સૂક્ષ્મ સમાધિ છે જ્ઞાની,
 તમે નિત્ય ધ્યાન કરો એનું ધ્યાની,
 તમ પર થાશે અલખની મહેરબાની, આત્મજ્ઞાની૦ ૯
 અંદર બહાર સર્વેમાં આત્મા દેખો,

૧ ગર્થ = પેસો, મુડી. ૨ અહં બ્રહ્મ (અહં બ્રહ્માસ્મિ) = હું પોતેજ બ્રહ્મ
 છું. ૩ લાખો = જોડો, ધ્યાન કરો.

ઘટ પટ માંહે નૂર નિરંજન પેખો,
 બીજી જડ વસ્તુનો રાખો ન લેખો,^૧ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૦
 જેના સાચું જુઓ તે જડને ન જોને,
 અંદર આત્મા દેખીને તે પર મ્હોળે,
 ચેતન આત્મા વિષે ચિત્ત પરોળે,^૨ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૧
 દેખો તમે જે કોઈ નર કિંવા^૩ નારી,
 તેના અંદર આત્મા જોળે વિચારી,
 ઉપરની તે દેહ ન જોળે નકારી, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૨
 ઉપરની કાયા તે મૂર્તિ મૃતિકાની,^૪
 તે તો જડ છે નિશ્ચે નાશ થવાની,
 એના ઉપર ધ્યાન ન રાખશો જ્ઞાની, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૩
 એને જોઈ કારીગર એનો પિછાણો,
 ચેતન આત્માને તે અંદર જાણો,
 તેને જોઈ રૂપ હરિનું વખાણો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૪
 પ્રાણી સહુમાં જુઓ આત્મા સમાન,^૫
 ત્યારે તમને થાશે આત્મ જુદિ જ્ઞાન,
 પછી કોઈનું કરશે નહીં અપમાન, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૫
 પછી તમે કોઈને દુઃખ નહીં દેશો,
 સહુના ઉપર દયા ને ભાવ કરી રહેશો,

૧ લેખો=લેખું, હિસાબ. ૨ પરોળે=પરોવળે, ધરળે. ૩ કિંવા=અથવા. ૪ મૃતિકા=માટી. ૫ પશુ પંખી વીગેરે તમામ પ્રાણીઓમાં આત્મા સરખો છે, એવું તમે જ્યારે જોશો ત્યારે તમને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે અને ત્યારેજ હું મોટો અને બીજા છોડી નાના એવું બીજા પ્રત્યેનું તમારા મનમાં રહેલું અપમાન એટલે કે તિરસ્કાર દૂર થશે અને સર્વ પ્રાણીઓને સરખા સમજશો; સમાન=સરખા; “આત્મવત્સર્વભૂતાનિ યઃ પश्यति स पश्यति । अर्थात् જે પુરૂષ પોતાના આત્મા સમાન સર્વ પ્રાણીઓને જુએ છે તેજ જુએ છે.” આ વિચારને અનુસરતો ઉપરનો ભાવ જણાય છે.

તેથી સુખ આનંદથી તમે બેસો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૬
 પછી તમે આનંદથી ધ્યાન કરશો,
 ખપાવીને કર્મને આ ભવ તરશો,
 પછી થાશો અમર, કદી નહીં મરશો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૭
 જ્ઞાની એવું ધ્યાન કરો આત્માનું,
 તેથી સર્વે કારજ નિશ્ચે થવાનું,
 તે વિના તો જીવતર અકારજ જવાનું, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૮

ભજન ૪૩.

સુરતા શિખર ગઢ રાખો.^૧

સાધુ તમે સુરતા શિખર ગઢ રાખો,
 આનંદથી બેઠા અમૃત રસ ચાખો. સાધુ૦ ટેક.
 સુરતા જેવી રાખે ઉપર પાણીઆરી,
 માથા ઉપર બેઠીકું લઈ ચાલે ભારી,
 રાખે ધ્યાન બેઠીલા ઉપર તે નારી, સાધુ૦ ૧
 એવી રીતે સુન શિખર ધ્યાન લાવો,
 બીજા સર્વે મનમાંથી બહેમ ભુલાવો,
 તમે સુન થઈને શિખર પર જાઓ, સાધુ૦ ૨
 ત્યાં તમને મળશે તે દસમો દ્વાર,
 ત્યાંથી તમે નિકળીને જાશો બહાર,
 પછી તમે જોશો તે પ્રહ્લ્લ ઝળકાર, સાધુ૦ ૩
 એવું ધ્યાન તમને કદાપિ ન લાગે,
 કરો પંથ જ્ઞાન ઇંદ્રિ ચાર જાગે,^૨
 સુણો નાદ તરવેણીમાં જે વાગે, સાધુ૦ ૪

૧ સમાધિનું ભજન છે. ૨ ચાર જાગે = પાંચ ઇંદ્રિઓ પૈકી આંખ,
 કાન, નાક અને મોં એ ચાર જગોએ. પાંચમી ત્વચા (ખોલ)ની જગોએ નહીં.

તરવેણીમાં તમરાનો સાદ સુણાશે,
 પછી બીજાં વાજાં તે પ્રગટ થાશે,
 વીણા મૃદંગ ને તાલ બજાશે, સાધુ ૫
 ઘણા પ્રકારનાં વાજાં ત્યાં વાગે,
 સર્વે બહેમ બુલીને ત્યાં ચિત્ત લાગે,
 પછી ત્યાંથી ચાલો સાધુ તમે આગે, સાધુ ૬
 તે વાજામાં છે એક શબ્દ રણુકાર,
 તેમાં તમે સુરતીને બાંધશો તાર,
 થશો તમે લીન તેનામાં તે વાર, સાધુ ૭
 પછી બીજાં વાજાં સર્વે બંધ થાશે,
 રણુકાર એકલો તમને સુણાશે,
 તેના સાથે સુરતી શિખર ગઢ બાશે, સાધુ ૮
 પછી રણુકાર વાજું બંધ થાશે,
 સુરતી સુન મંડળમાં જઈને સમાશે,
 પછી તમને અંધારું આગે દેખાશે, સાધુ ૯
 પછી તમને આવશે આગે ઉભળો,
 ત્યાંથી તમે હરખથી આગળ ચાલો,
 ત્યારે તમે બ્રહ્મના ઝળકાર ભાળો, સાધુ ૧૦
 તે પણ સાધુ સૂક્ષ્મ સમાધિ છે સારી,
 તેમાં કષ્ટ થોડું ને લાલ છે ભારી,
 તે માર્ગ છે સંતોને સુખકારી, સાધુ ૧૧
 સાધુ તમને જ્ઞાનીએ સાન બતાઈ,
 તેમાં તમે કરશો બે ખુબ કમાઈ,
 નિશ્ચે હરથી મળશો તમે સાધુ ભાઈ, સાધુ ૧૨

ભજન ૪૪.

કરો શુભ અંજંપા રે જાપ.^૧

સાધુ કરો શુભ અંજંપા રે જાપ, જેથી હર મળશે, જાશે બધું પાપ, સુરતી તમે નાભિ કમળ ^૨ માંડી લાવો, ત્યાંથી સોહું શબ્દનો શ્વાસ ઉઠાવો, શ્વાસોશ્વાસ આત્માનું ધ્યાન ધરાવો, મનમાં તમે હું આત્મા છું તે ધારો, શરીરનું જાન તે સર્વે વિસારો, શ્વાસોશ્વાસ આત્મારામ સંભારો, એવું ધ્યાન કરવાથી સહુ ંહેમ જાશે, તમને પ્રેમ મનમાં હરિ તણો થાશે, પછી બ્રહ્મ સ્વરૂપ તમને દેખાશે, રાખો રાત દહાડો એવો અભ્યાસ, ત્યારે સ્વામી મળશે તમારા પાસ, પછી સર્વે પૂરણ થાશે આશ, તેવું નવ થાય તો આ ધ્યાન કરજો, અગમ માંહે ધ્યાન હરિનું તે ધરજો, તુંહી તુંહી અંતર માંડી સમરજો, સુરતા કહીં જાવા ન દેજો બહાર, મનને તમે ડગવા ન દેજો લગાર, સ્વામી સાથે બાંધી દો સુરતીનો તાર, સન્મુખ થઈને એકાગ્ર ચિત્ત રાખો, તુંહી તુંહી અંતરમાં પ્રેમથી લાખો,	સાધુ૦ ટેક. સાધુ૦ ૧ સાધુ૦ ૨ સાધુ૦ ૩ સાધુ૦ ૪ સાધુ૦ ૫ સાધુ૦ ૬
---	--

હેતે કરી બેઠા પ્રેમ રસ ચાખો, સાધુ૦ ૭
 એમાં કશું કામ નથી બોલવાનું,
 નથી ઉચું કે નીચું એમાં થવાનું,
 એ તો પિયુથી પ્રેમરસ ઘોળવાનું, સાધુ૦ ૮
 એ માર્ગ તો છે હુકડો ઘણો સારો,
 તેમાં થાશે કારજ સાધુ તમારો,
 કમર કસી બાંધો ને હિમત ન હારો, સાધુ૦ ૯
 તેમાં પણ કદ નથી જ લગાર,
 મનમાં તમે કરી લોને સાધુ વિચાર,
 તે છે એક સૂક્ષ્મ સમાધિનો સાર, સાધુ૦ ૧૦
 જ્ઞાની એને ભાવથી નિત્ય કરે છે,
 હરખે કરી પ્રેમનાં ઘુંટ ભરે છે,
 એમાં એનો આત્મા ખુબ ઠરે છે, સાધુ૦ ૧૧

ભજન ૪૧.

અણી રે અગ્રે ધ્યાન લાવો.^૧

સાધુ તમે અણી રે અગ્રે^૨ ધ્યાન લાવો,
 અણી ઉપર નાકની સુરતા જમાવો, સાધુ૦ ટેક.
 આંખો ખુલ્લી રાખીને દેખે તે વારે,
 આંખો બંધ થાવા ન દે તે લગારે,
 અણી ઉપર તેજ દીવાનું તે ધારે, સાધુ૦ ૧
 તેથી દર્દ માથા ને આંખોમાં થાશે,
 આંખોમાંથી પાણી તમારે તે જાશે,
 થોડા દહાડા કરવાથી તે મટી જાશે, સાધુ૦ ૨

૧ સમાધિ વિષે ભજન છે. ૨ અણી રે અગ્રે = દેડ આંખી સુધી.

પછી સાધુ સુરતી ત્યાં સ્થિર થાશે,
 પછી સામે ચહેરા તમારો દેખાશે,
 તેથી તેજ ચહેરા ઉપર આવી જાશે, સાધુ૦ ૩
 પછી તમે નૂર ઝીણું ઝીણું જોશો,
 થાશે પ્રેમ તમને ને તે પર મ્હોશો,
 ત્યારે તમે તે માંડી ચિત્ત પરોશો, સાધુ૦ ૪
 તેમાં થોડું કષ્ટ છે પહેલાં સુણાવું,
 સમાધિ હું બીજી તે સૂક્ષ્મ બતાવું,
 ખુદ્દી રીતે કહીને તમને સમજાવું, સાધુ૦ ૫
 તમે ધ્યાન હૃદય કમળ માંહે ધારો,
 તેમાં તેજ પ્રદ્યુત્ત મનથી વિચારો,
 તેમાં મન લીન કરી દો તમારો, સાધુ૦ ૬
 તેનું ઠામ છે ડાળી છાતીના નીચે,
 સદાય તે હાથ ધર્યાથી ત્યાં ઘડકે,
 તેનું રૂપ એવું છે જેવું કમળ છે, સાધુ૦ ૭
 તે માંહે છે આત્માનો તે વાસ,
 એવો તમે રાખો સદા વિશ્વાસ,
 ન માનો તો કરી જુઓ આપ તપાસ, સાધુ૦ ૮
 શરીરમાં તો તેનો પડે પ્રકાશ,
 જેવો ઘરમાં દીવા તણો અજવાસ,
 ત્યાંથી સર્વે પૂરણ થાશે આશ, સાધુ૦ ૯
 તેના સામું ગરદન ને શીષ નમાવો,
 તેમાં તમે પોતાની સુરતી લગાવો,
 આપો ભુલી તેમાં તમે લીન થાઓ, સાધુ૦ ૧૦
 તેમાં હરને સમરો તમે વણ બોલો,
 તેમાં પ્રદ્યુત્ત દેખો વગર આંખ બોલો,

તેમાં તમને મળશે તે હીરો અમોલે,^૧ સાધુ૦ ૧૧
 તેમાં તમને બ્રહ્મનું તેજ દેખાશે,
 નવા નવા તેજના પ્રકાશ થાશે,
 પછી મનની આશા સર્વે પૂરી થાશે, સાધુ૦ ૧૨
 જ્ઞાનીની આ વાત સાચી વિચારો,
 કદી મન ડગવા ન દેજો તમારો,
 નિશ્ચં વિશ્વાસથી આ ધ્યાન ધારો, સાધુ૦ ૧૩

ભજન ૪૬.

સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ સાર.^૨

સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ સાર,
 જેને એક નામ તણો છે આધાર, સુણો૦ ટેક.
 સાધુ શુભ આચરણ શીલ સ્વભાવ,
 ગંભીરતા ને નિરુપૃહ દયા અને ભાવ,
 ત્યાગી નિજકામી^૩ રહે નિરધાર, સુણો૦ ૧
 જેની પાસે હું અને માંડું ન હોય,
 રાગ દ્વેષ ક્રોધ અભિમાનને ખોય,
 દેખે એક આત્મા સૌ સંસાર, સુણો૦ ૨
 સદા પરમાર્થ મન માંહી રાખે,
 કહવું વેણ કોઈને કદી નવ ભાખે,
 ભાવે કરી નિજ અધ્યાતમ^૪ ધારે, સુણો૦ ૩
 કાયા શોધી જાણે તે આત્મજ્ઞાન,
 અનુભવ પામી કરે નિત્ય ધ્યાન,
 સાધે આત્માને તે સાધુનો સાર. સુણો૦ ૪

૧ અમોલે=અમૂલ્ય. ૨ સંત પુરૂષનાં લક્ષણ વિષે આ ભજન છે.

૩ નિજકામી=શીલ પાળનાર. ૪ અધ્યાતમ (અધ્યાત્મ)=આત્મધ્યાન.

સદા સન્મુખ રહી સ્વામીને જાણે,
 ઘણા પ્રેમ લાવ મન માંહે આણે,
 કદી નવ તોડે તે સુરતીનો તાર, સુણો ૫
 આત્માને સાધે તે સાધુ કહાવે,
 અનુભવ પામીને મોક્ષે સિધાવે,
 વિના જ્ઞાન કોઈ ન ઉતરે પાર, સુણો ૬
 સાધુ મનમાં સંશય ને બ્રાંતિ ન રાખે,
 જ્ઞાને કરી બેઠો અમૃત રસ ચાખે,
 જ્ઞાન વિના વાસના રહે, ભવ હારે, સુણો ૭
 સાધુ કલ્પ વૃક્ષ સરીખો હોય,
 દુખીઓ કોઈ આવે તેનું દુઃખ ખોય,
 અમૃત વેણે સંશય કરે સૌ ખહાર, સુણો ૮
 સાધુ હોય આંખાના વૃક્ષ સમાન,
 વેરી મિત્ર બેને કરે ફળ દાન,
 કોઈ દુઃખ દે તો તે મનમાં ન ધારે, સુણો ૯
 સાધુ નીર નિર્મળ મોટો સમુદર,
 મિઠો અને શીતળ છે જેવો ચંદર,
 ધુએ મેલ મેલો ન થાય લગાર, સુણો ૧૦
 સાધુ જેવો વરસાદ સૌ પર વરસે,
 સૌને કરે તૃપ્ત કોઈ નહીં તરસે,
 ખોટું ખરું મનમાં કોઈને ન ધારે, સુણો ૧૧
 સાધુનો સુસંગ કરે રંગ લાગે,
 મનના સર્વે સંશય બ્રાંતિઓ ભાગે,
 થાયે જ્ઞાન જાયે સૌ અંધકાર, સુણો ૧૨
 એવો સિદ્ધ હોય તેને સાધુ કહેજો,
 સદા ચરણ ધોઈ ચરણામૃત લેજો,

તેથી થાય કલ્યાણ પાપ નિવારે, સુષોભ ૧૩
કરે છે આ વિનંતી દાસનો દાસ,
કદી નથી રાખતો કોઈની આશ,
જ્ઞાની થઈ રાખે છે ભોક્ષ વિચાર, સુષોભ ૧૪

ભજન ૪૭.

ભજન કરો ભાવે કરી.^૧

ભજન કરો ભાવે કરી નર નાર,
ભજન થકી આનંદ હોય અપાર. ભજન૦ ટેક.
ભજન કરે તે નર આનંદી હોય,
ભજન કરી દુઃખ દારિદ્ર જોય,
ભજન કરી સફળ કરે અવતાર, ભજન૦ ૧
કોને કહીએ આનંદી પુરૂષ સારો ?
જેને લોભ લાલચ ન હોય વિચારો,
કોઈની તે પરવા^૨ ન રાખે લગાર, ભજન૦ ૨
સદા તેના મનમાં રહે સંતોષ,
અંતરમાં ન રાખે તે હરખ ન શોષ,
લોકોથી તે અળગો રહે નિરધાર, ભજન૦ ૩
પોતાના તે ધ્યાનમાં સાબિત હોય,
સદા સન્મુખ રહે ગફલત જોય,
સદા રાખે સાબિત તે સુરતીનો તાર, ભજન૦ ૪
માયાની તે વાસના મનમાં ન રાખે,
મુનિ થઈ બેઠો પ્રેમ રસ ચાખે,
રાખે એક અલખ તથા આધાર, ભજન૦ ૫

૧ આ કાવ્યમાં ભજનનો મહિમા તથા સાધુ પુરૂષનાં લક્ષણ બતાવવામાં આવ્યાં છે. ૨ પરવા=દરકાર.

કોઈની ન રાખે કદાપિ તે આશ;
હરિનો તે રાખે સદા વિશ્વાસ,
લોભે કરી ભટકે ન લોકોના દ્વાર, ભજન૦ ૬
કરે નહીં કોઈની તે તો ખુશામત,
ચાહે તેવો આવે કોઈ શૂરો કે સામત,
હરખે નહીં આઘ્યાથી ભૂપ દરબાર, ભજન૦ ૭
ઉપાધિ ન રાખે તે લોભી ન થાય,
અનાસુરતી^૧ આવે તો ખરચે ને ખાય,
જ્ઞાની બેઠો સોહં શબ્દ મન ધારે, ભજન૦ ૮

ભજન ૪૮.

કળભુગ આવ્યો ખોટો.^૨

કળભુગ આવ્યો ખોટો સુણો સંતો ભાઈ,
હવે તમે મુકી દો માન બડાઈ. કળભુગ૦ ટેક.
કરો હવે જ્ઞાન ધ્યાન આત્માનો,
સંસારનો સર્વે પદાર્થ જવાનો,
કરો તમે ભજનની શુભ કમાઈ, કળભુગ૦ ૧
હવે લોક નાસ્તિક થાય છે ચુકી,
આપા પંથી થાય છે ધર્મને મુકી,
હવે લોકે પોતાની બુદ્ધિ ચલાઈ, કળભુગ૦ ૨
ભજનનો ભાવ નથી કોઈના મનમાં,
કપટનો કૂપ^૩ છે સર્વેના તનમાં,

૧ અનાસુરતી = અચાનક. ૨ ધર્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ બતાવવામાં આવ્યો છે, નાસ્તિક અને મોટા લોકો સંત સાધુની નિંદા કરે છે અને જો તે કોઈ પુન્યદાન કરે છે, તો તે પોતાની મોટાઈ અને નામનાની ખાતર કરે છે, તેઓ સાધુ માણસ આગળ વાત કરતાં પણ શરમાય છે, વિગેરે કળભુગના જમાનાની હકીકત જણાવી છે. ૩ કૂપ = ક્રોધ.

નથી સત્ય, કુડ રહ્યું વર્તાઈ,	કળબુગ ૦ ૩
મુખથી બોલે ધર્મની વાતો બરાબર,	
નથી વિશ્વાસ તો ધર્મના ઉપર,	
જીભ્યા ^૧ લકતની ને મન તો કસાઈ,	કળબુગ ૦ ૪
મહા કુડ કપટ ઠગી ^૨ વર્તાણી,	
નથી બીક ઈશ્વરની કંઈ મન આણી,	
સમજતો નથી પાપ તો કોઈ ભાઈ,	કળબુગ ૦ ૫
હવે જેવું મનમાં આવે તે કરે છે,	
ઠગી અને કુડથી પેટ ભરે છે,	
દયા તો છે કહેવાની, મનમાં ઠગાઈ,	કળબુગ ૦ ૬
હવે હેત માયા નથી કોઈના મનમાં,	
કપટ છળ ભેદ છે સૌના તનમાં,	
મુખ પર મીઠાઈ મનમાં કડવાઈ,	કળબુગ ૦ ૭
હવે ધર્મનું નામ માત્ર રહ્યું છે,	
અંતરમાંથી આંધળું લોક થયું છે,	
હૈયાની તો સર્વેની આંખો મુંઝાઈ,	કળબુગ ૦ ૮
મોટા લોક તો થયા મહા અભિમાની,	
ભજન ભાવની નથી ત્યાં તો નિશાની,	
રહ્યું નામકર્મ ^૩ છે મનમાં સમાઈ,	કળબુગ ૦ ૯
લકતો અને સાધુને લિધુક જાણે,	
જ્ઞાની અને ભાવીને તુચ્છ પ્રમાણે, ^૪	
કરે જ્ઞાન ભેખ તણી હલકાઈ,	કળબુગ ૦ ૧૦
સાધુ તમે એવાની પાસે ન જાઓ,	
એવાને તો મળવાથી ધર્મ ગમાશો,	

૧ જીભ્યા (જીભ) = જીભ. ૨ ઠગી = ઠગાઈ. ૩ નામકર્મ = પોતાના નામની ખાતર દાન કરવું તે. ૪ પ્રમાણે = ગણે, માને.

એવા લોક માને છે તુચ્છ ભક્તાઈ,	કળબ્જુગ૦ ૧૧
એવાને છે કામ ક્રોધ અભિમાન,	
ચોથું નામકર્મ એ મોટાનું ધ્યાન,	
નથી ભાવ ભક્તિ નથી નરમાઈ, ^૧	કળબ્જુગ૦ ૧૨
કરે પુન્ય ધર્મ તો નામના ભાવી,	
કરે દાન તો મહા અભિમાન ભાવી,	
નથી ધ્યાન ઈશ્વર તાહું એક રાઈ,	કળબ્જુગ૦ ૧૩
મરવા કેડે પાપથી દુઃખ પડે ત્યાં,	
એવી નથી બીક તે મોટાના મનમાં,	
મોટાને છે મમતા ને માન બડાઈ,	કળબ્જુગ૦ ૧૪
મોટા કોઈ લેખની પાસે ન જાય,	
સાધુ પાસે બેસતાં બહુ શરમાય,	
એવું જાણે જાતી રહેશે આ મોટાઈ,	કળબ્જુગ૦ ૧૫
એવો કાળ આંચો છે સાંભળો સંતો,	
તમે નવ મોટાની માયાને મ્હોળે,	
નહીં તો બધી ભક્તિ જશે લેળાઈ,	કળબ્જુગ૦ ૧૬
મોટાથી તો નાના ગરીબ છે સારા,	
મનમાં બીક ઈશ્વરની રાખે બિચારા,	
સાચા ભાવે ભક્તિ કરે સામા ધાઈ,	કળબ્જુગ૦ ૧૭
તેને કાંઈ માન મોટાઈ ન હોય,	
અભિમાનનું નામ મન થકી ખોય,	
માને વાત સાધુની તે સુખ પાઈ,	કળબ્જુગ૦ ૧૮
હજવા કર્મી ^૨ ભોળો ગરીબ તો હોય,	
રાખે ભાવ ભજનનો કપટને ખોય,	

^૧ નરમાઈ=નરમાશ, નમ્રતા. ^૨ હજવા કર્મી=જેનાં કર્મો ઓછા છે તે, જેને પાપરૂપા બોલે ઓછા છે તેવા.

રાખે પ્રેમ પ્રીત સાધુ પર સવાઈ, કળબુગ ૧૯
જ્ઞાની કેરી વાણીને સાંભળી સંતો,
મનમાં ઘણા ભાવથી સત્ય જ માનો,
ન માનો તો જોજો તમે અજમાઈ, કળબુગ ૨૦

ભજન ૪૯.

માયાના લોભી ન થાઓ.^૧

સાધુ તમે માયાના લોભી ન થાઓ,
ફકીરીમાં જેવું બને તે નિભાવો, સાધુ ૦ ટેક.
માયા તમને ભજન થકી દૂર રાખે,
માયા તણા લોભ થકી જીડ લાખે,
માયામાં છે ઘણી રે ઘણી દુઝાઓ,^૨ સાધુ ૦ ૧
મામાવાળા લોકો તો છે સૌ મજૂર,
માયા કેડે ભટકે ને ભજનથી દૂર,
તમે કદી માયાના કેડે ન જાઓ, સાધુ ૦ ૨
માયાના તે લોભમાં ધર્મને મૂકે,
કરે કુડ કપટ ને વચનથી ચૂકે,
મનમાં રાખે માયાના નિશ દિન ભાવો, સાધુ ૦ ૩
એના મનમાં પ્રેમ હરિનો ન આવે,
પૈસો કદી જાય તો ધાન ન ભાવે,
માયા લીધે કુડા કરે તે બનાવો, સાધુ ૦ ૪
કૃપણ^૩ હોય માયાનો લોભી ધૂતારો,
એનો ભવ બગડે ને થાય નઠારો,
છેવટ એનો નરકમાં હોય ઠરાવો, સાધુ ૦ ૫

૧ માયાનો ત્યાગ કરવા સંગ્રંધી આ ભજન છે. ૨ દુઝાઓ = ટ-
પામિ, જંભળ. ૩ કૃપણ = કંજુસ, ધન છતાં ધન ન ખરચે તે.

માયા એના સાથે ન જાશે વિચારો, છેવટ માયા છોડીને જાશે બિચારો, ઝરે મૂઠ મૂરખને કોઈ સમજાવો,	સાધુ૦ ૬
માયા તમને ઈશ્વરે આપી છે ભાઈ, આપો સુખ લોકોને કરી લો કમાઈ, કરો પરમાર્થ ખરચો ને ખાઓ,	સાધુ૦ ૭
માયા કદી કૃપણના કામ ન આવે, છેવટ હાથ ઘસતો મુકીને જાયે, ત્યારે થાય મનમાં ઘણો પસ્તાવો,	સાધુ૦ ૮
માયાને તે ઈશ્વરની તોલે ગણે છે, લજન સાટે માયાનું નામ લણે છે, માયા ઉપર દેવ ધર્મ જેવા ભાવો,	સાધુ૦ ૯
માયા લેગી કરવાનું છે એનું કામ, ગણી ગણી જોડે છે પાઈ બદામ, છેવટ માયા મુકી જાશે મૂરખાઓ,	સાધુ૦ ૧૦
માયા લેગી કરવાનો હોય એને ચોશ, માયા થકી કદી નહીં હોય સંતોષ, માયા કેડે લટકે તે શ્વાનસ્વભાવો, ^૧	સાધુ૦ ૧૧
માયાવાળો હોય મહા અભિમાની, લજન ભાવ જાણે નહીં અજ્ઞાની, કરે કુડ કપટના મનમાં ઉઠાવો,	સાધુ૦ ૧૨
માયા તો જ્યાં હોય ત્યાં લજન ન હોય, ન હોય ભાવ લક્ષિત ને ધર્મને ખોય, તેને હોય માન બઠાઈના ભાવો,	સાધુ૦ ૧૩
સાધુનો તે સંગ કદી નવ રાખે,	

૧ શ્વાનસ્વભાવો = કુતરાના જેવા સ્વભાવવાળો.

બ્રહ્મજ્ઞાન અમૃત રસ નવ ચાખે,
સદા મોથી ખોટી કરે બકવાઓ, સાધુ ૧૪
જ્ઞાની નિત્ય સાહેબનું નામ સંભારે,
માયાને તો મનમાંથી બિલકુલ વિસારે,
ત્યારે મનમાં આવશે ભક્તિના ભાવો, સાધુ ૧૫

ભજન ૫૦.

નામ નિરંજન ભજ લો.^૧

સંતો તુમ નામ નિરંજન ભજ લો,
ઠહો હે સખકા માલક એક સમજ લો, સંતો ૦ ટેક.

૧ આ ભજન પરમાત્મા સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મ નિરંજન નિરાકારની સ્થિતિ સમજાવે છે અને તેનો ભાવાર્થ શ્રીમદ્દશકરાચાર્ય રચેલાં નિર્વાણ-સ્તોત્રને અનુસરતો છે; તે સ્તોત્ર નીચે પ્રમાણે છે:—(બુદ્ધગી ૩૮) નિર્વાણદશકમ્ ॥ ન ભૂમિર્ન તાંયં ન તેજો ન વાયુઃ । ન ચ્વં નેદ્રિયં વા ન તેષાં સમૂહઃ । અનૈકાંતિકત્વાત્સુષુપ્ત્યેકસિદ્ધઃ તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિવઃ કેવલોઽદ્દમ્ ॥ ન વર્ણા ન વર્ણાશ્રમાચારધર્મા । ન મે ધારણાધ્યાનયોગાદયોપિ । અનાત્માશ્રયોહં મમાધ્યાસહાનાત્ । તદેકો ॥ ન માતા પિતા વા ન દેવા ન લોકાઃ । ન વેદા ન યજ્ઞા ન તીર્થં બ્રુવંતિ । સુષુપ્તૌ નિરસ્તાતિશૂન્યાત્મકત્વાત્ । તદેકો ॥ ન સાંખ્યં ન શૈવં ન તત્ત્વાંચરાત્રં । ન જૈનં ન મીમાંસકાદર્મતં વા । વિશિષ્ટાનુભૂત્યા વિશુદ્ધાત્મકત્વાત્ । તદેકો ॥ ન શુક્લં ન કૃષ્ણં ન રક્તં ન પીતં । ન પીનં ન કુઙ્ગં ન હલ્લં ન દીર્ઘમ્ । અરૂપં તથા જ્યોતિરાકારકત્વાત્ । તદેકો ॥ ન જામત્ર મે સ્વપ્રકો વા સુષુપ્તિઃ । ન વિશ્વો ન વા તૈજસઃ પ્રાજ્ઞકો વા । અવિદ્યાત્મકત્વાત્રયાણાં તુરીયમ્ । તદેકો ॥ ન શાસ્તા ન શાસ્ત્રં ન શિષ્યો ન શિક્ષા । ન ચ ત્વં ન ચાહં ન ચાયં પ્રપંચઃ । સ્વરૂપાવબોધાદિકલ્પાસહિષ્ણુઃ । તદેકો ॥ ન ચોર્ધ્વં ન ચાધો ન ચાંતર્નં બાહ્યં । ન મધ્યં ન તિર્યક્ ન પૂર્વા પરાદિક । વિચિત્રાંકત્વાપદ્યક્તં કરૂપઃ । તદેકો ॥ અપિ વ્યાપકત્વાદિતત્વા-

ॐहो हे सभका मादक, ने सभका भइहगार,
 करे काम सभके ओर आप निराकार,
 नहीं कीसकी परवा नहीं कीसका आधार, संतो० १
 नहीं उसका कोध भइहगार भाध,
 नहीं उसके भा आप ओर न लुगाध,
 नहीं भेटा भेटी न सगपषु सगाध, संतो० २
 नहीं उसके जेसा हे कोध भियारे
 न उसको कीसी वस्तु जेसा धारे,
 ॐहो हे पाक सभसे निराकार यारे, संतो० ३
 नहीं उसके प्रधान न आकर न बेल्ला,
 निरंजन निराकार हे ॐहो ओकीला,
 ॐहो हे आपसें, नहीं हे कीसका करेला, संतो० ४

त्रप्रयोगात् । स्वतः सिद्धभावादनन्याश्रयत्वात् । जगत्तुच्छमेतत्समस्तं
 तदन्यः । तदेको० ॥ न चैकं तदन्यद्वितीयं कुतः स्यात् । न चाकेवलत्वं
 न वा केवलत्वम् । न शून्यं न चाशून्यमद्वैतकत्वात् । कथं सर्ववेदांसिद्धं
 ब्रवीमि ॥१०॥ निर्वाणषट्कम् ॥ मनोबुद्धहंकारचित्तानि नाहं । न च
 श्रोत्रजिह्वे न च घ्राणनेत्रे । न च व्योमभूमिर्न तेजो न वायुः । चिदानं-
 दरूपः शिवोऽहं शिवोऽहम् ॥ न च प्राणसंज्ञो न वै पञ्चवायुः । न वा
 सप्तधातुर्न वा पञ्चकोशः । न वाक्पाणिपादं न चोपस्थपायू । चिदानंद० ॥
 न मे द्वेषरागौ न मे लोभमोहौ । मदो नैव मे नैव मात्सर्यभावः । न
 धर्मो न चार्थो न कामो न मोक्षः । चिदानंद० ॥ न पुण्यं न पापं न
 सौख्यं न दुःखं । न मंत्रो न तीर्थं न वेदा न यज्ञाः । अहं भोजनं
 नैव भोज्यं न भोक्ता । चिदानंद० ॥ न मृत्युर्न शंका न मे जातिभेदः ।
 पिता नैव म नैव माता च जन्म । न बंधुर्न मित्रं शुद्धैव शिष्यः ।
 चिदानंद० ॥ अहं निर्विकल्पी निराकाररूपी । विभुत्वाच्च सर्वत्र सर्वेन्द्रिया-
 णाम् । न चासंगतं नैव मुक्तिर्न मे यः । चिदानंद० ॥ ६ ॥

નહીં ઉસકા કોઈ સગા ન સીયારી,^૧
 નહીં ઉચા નીચા ન હલકા ન ભારી,
 ઠંડો હે બેમીસ્ત,^૨ નહીં હે નર નારી, સંતો ૦ ૫
 ન ખાવે ન પીવે ન આલસ ન સોવે,
 ન ઉઠે ન બેઠે ન હસે ન રોવે,
 ન ચેલા ન ઉજલા ન ન્હાવે ન ધોવે, સંતો ૦ ૬
 ન કાલા ન પીલા ન લાલ ઠંડો બનો,
 ન ઉઠા ન લીલા ન હરીઆ^૩ બખાનો,
 કોઈ રૂપ રંગ ઉસકા મનમાં ન આણો, સંતો ૦ ૭
 ન આગે ન પીછે ન પાસે ન દૂર,
 ન ઉપર ન નીચે ન ચંદા ન સૂર,^૪
 ન ખુશબો ન બદબો^૫ ન કેસર કપૂર, સંતો ૦ ૮
 ન હે ઘર મંદિર ન જાયગા ઠામ,
 નહીં ઉસકા કોઈ જગા બિશ્રામ,^૬
 નહીં ઉસકો કોઈ જગામે હે ધામ, સંતો ૦ ૯
 મરે ના ન અવતરે ન ઠંડો દેખાયે,
 ન ચિંતા કરે ઠંડો ન ઠંડો દુઃખ ઉઠાવે,
 ન બિમાર હોવે દવા ઠંડો ન ખાવે, સંતો ૦ ૧૦
 ન આલમ^૭ ન જુઠા ન લાચાર હે ઠંડો,
 ઠંડો હે સખકા હાકમ મદદગાર હે ઠંડો,
 ઠંડો સખકા કરનહારક કરતાર હે ઠંડો, સંતો ૦ ૧૧
 ન પેદા હુવા હે ઠંડો રખ^૮ કોઈ કાલ,

૧ સીયારી=ભાગીદાર. ૨ બેમીસ્ત=અદિતીય, જેના બરાબર બીજો નથી એવો. ૩ હરીઆ=વનસ્પતી જેવો લીલો. ૪ સૂર=સૂર્ય. ૫ બદબો=અશબ વાસ. ૬ બિશ્રામ (વિશ્રામ)=આરામ લેવાનું સ્થાન. ૭ આલમ (આલીમ)=જુલમ કરનાર. ૮ રખ=પરમેશ્વર.

ન ઘટતા ન બઢતા ન ઉસકો જવાલ,^૧
 ંહો હેગા હમેશાં સદા એક હાલ, સંતો૦ ૧૨
 જેસીં જાત ઉસકી હમેશાં હે કાયમ,
 સિક્ષાત^૨ ઉસકી એસી હમેશાં હે દાયમ,^૩
 ંહો કાદર^૪ હે સખ કામ પર આપ હરદમ, સંતો૦ ૧૩
 નહીં ઇખ્તેદા^૫ ઉસકી ન ઇન્તેહા^૬ હે,
 ંહો હે આપ ઉસકો ન કીસને કીયા હે,
 નહીં કીસકા મોહતાજ^૭ સખકા ખુદા હે, સંતો૦ ૧૪
 બિના જીવ જીતા હે બિન આંખ દેખે,
 બિના કાન સુનતા હે બિન જીભ ખોલે,
 બિના દિલસેં સખકે દિલોંકી ંહો જાને, સંતો૦ ૧૫
 જો ચાહા કીયા ઓર કરે ંહો જો ચાહે,
 કીસે જીવ દેતા કીસે મારતા હે,
 નહીં કીસકી પરવા ંહો શાહુંકા શાહ હે, સંતો૦ ૧૬
 બિચાર ઓર ંહોમ દિલમેં જો કુછકે આવે,
 ંહો હે પાક સખસેં નિરંજન કહાવે,
 હે બાવનસેં બહાર^૮ ઓર લીખેમેં ન આવે, સંતો૦ ૧૭
 યે શાઅકી હે રીત સમજે અય લાઈઓ,
 ના સમજેમેં આવે તો નાસ્તિક મત હો,^૯
 ગુરૂ કર કે સમજાવે તુજકો જો હે સો, સંતો૦ ૧૮

૧ જવાલ = જ્વલતા. સૂર્ય જ્યારે માથા ઉપર આવે ત્યારે કમાલ કહે છે અને ત્યાર પછી જ્યારે નમવા માંડે છે ત્યારે જવાલ કહે છે. ૨ સિક્ષાત = વખાણ, તારીફ. ૩ દાયમ = નિત્ય. ૪ કાદર = શક્તિમાન. ૫ ઇખ્તેદા = આદિ, શરૂઆત. ૬ ઇન્તેહા = અંત, છેડો. ૭ મોહતાજ = લાચારી. ૮ બાવનસેં બહાર = બાવન અક્ષરથી દૂર, મતલબ કે લખી શકાય નહીં તેવા. ૯ મત હો = થઇશ નહીં.

શુરૂ તેરે ફિલમેં કરે જ્ઞાન પેઠા,
સમજનેમેં આવે તુજે લેઠ ઉસકા,
યે જ્ઞાની સમજતા હે કેહ નહીં સકતા, સંતોઁ ૧૯

ભજન ૫૧.

મેં હું ગરીબ બિચારા.^૧

માલક મેરે મેં હું ગરીબ બિચારા,	
પામર જીવ લાચાર ખોટા નઠારા,	માલક૦ ૧૬.
માલક મેં હું મૂઢ ઝોર મહા અજ્ઞાની,	
જીઠા ઝોર લોભી મહા અભિમાની,	
મહા દુષ્ટ પાપી દ્રેષી નકારા,	માલક૦ ૧
સદા મોહ માયાકા ધ્યાન હું ધરતા,	
પ્રપંચ ઝોર કુડ કપટ ખડોત કરતા,	
તુજે ભૂલ બેમુખ ^૨ હુવા તુજસેં ન્યારા,	માલક૦ ૨
મૂરખતાસેં ^૩ જીવ ઘણોકે દુઃખાયા,	
દયા ઝોર ડર કછુ મનમેં ન લાયા,	
હવે ખડોત રો રોકે તુજકો પોકારા,	માલક૦ ૩
મેં હું તેરા ચોર ગુન્હેગાર ભારી,	
હુવા નારકીકા ^૪ હું મેં અધિકારી,	
તું છોડે તો આશા હે તેરી અપારા,	માલક૦ ૪
તેરે પાસ મંગતા હું હોકર અનાથ,	
મુજે મોક્ષ દે તું પકડ મેંરા હાથ,	
તેરે બિના કોઈ જગો નહીં ઠારા,	માલક૦ ૫

૧ આ ભજનમાં કરેલાં પાપોના પશ્ચાત્તાપ સાથે ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ બેમુખ=અવળું મોઢું કરતું તે, બેદરકાર.

૩ મૂરખતા=મૂરખાઈ. ૪ નારકીકા=નરકનો.

જગતમેં કેઈ નહીં અબ હે મેશ,
 સખકે છોડ પક્ષા^૧ મેં પકડા હે તેરા,
 ફરીઆદી હું લાયા તેરે દરબારા,
 દયા મુજ પર કરકે અય દીનદયાલ,^૨ માલક૦ ૬

અન્હા માફ કર મેરે નાથ કૃપાલ,
 તું હે પાપીઓકા ભી તારણહારા,^૩ માલક૦ ૭

તું હે દીનદયાલ સખકા દાતારી,
 મેં દુષ્ટ પાપી ઓર તેરા લિખારી,
 આયા દાસકા દાસ અબ તેરે દ્વારા,^૪ માલક૦ ૮

દયા મુજ પર કરકે તું કર મહેરબાની,
 છુડાવ પાપસેં મુજકે કર તેરા ધ્યાની,
 તેરે હાથમેં હે નહીં મેરા ચારા,^૫ માલક૦ ૯

મુજે જ્ઞાન દેકર તું અબ કર દે જ્ઞાની,
 તુજે સખમેં દેખું મેં અંતરજામી,
 યે કરતા સદા દીન^૬ જ્ઞાની પોકારા, માલક૦ ૧૦

ભજન પર.

મેં તો સખસેં ખૂરા હું નકારા.^૭

માલક મેં તો સખસેં ખૂરા હું નકારા,
 મહા પાપ મેંને કીયે હું અપારા, માલક૦ ટેક.
 કલી મેરે મનમેં તેરા ભાવ હોતા,

૧ પક્ષા=છેડો, અર્થાત્ શરણુ. ૨ દીનદયાલ=ગરીબ ઉપર દયા કરનાર. ૩ તારણહારા=તારવાવાળો. ૪ દ્વારા=બારણે, દરબારમાં. ૫ ચારા=ઇલાજ. ૬ દીન=ગરીબ. ૭ આ ભજનમાં કરેલાં પાપોના પ્રત્યાક્ષ સાથે ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

તો દુનિયાંકી માયામેં કયું કર મેં મ્હોતા ?	
તેરે બિન ન દુબ્બ કોઇ હોતા પ્યારા,	માલક૦ ૧
કલી મેરે મનમેં દયા ધર્મ આતા,	
તો મેં જીવ લોકોંકે કયું કર દુઃખાતા ?	
હુવા લોભ ખાતર મેં જીઠા ધુતારા,	માલક૦ ૨
કલી તેરે ડરસેં જરા મેં ન રોયા,	
સદા હોકે બેફિકર રાતોંકો સોયા,	
જો ડરતા તો કયું નિદ કરતા નહારા ?	માલક૦ ૩
કલી શાસ્તર મેં પઠા હોતા થોડા,	
તો લોકોંકી નિદામેં કયું સિર મેં ફોડા ?	
તેરા નામ લેતા મેં સાંજ સવારા,	માલક૦ ૪
કલી તુજકો સચ્ચા મેં અંતરમેં જોતા,	
તો કાયકો બેમુખ મેં તેરેસેં હોતા ?	
તેરે ધ્યાનમેં રહેતા દિન રાત સારા,	માલક૦ ૫
કલી થોડી બુદ્ધિ જો હોતી મેરેમેં,	
તો લોકોંકે કયું છિદ્ર ^૧ દેખતા મેં ?	
મેરે એબ મેં દેખતા કર બિચારા,	માલક૦ ૬
કલી મોક્ષકા ભાવ મનમેં હું ધરતા,	
તો સબ ત્યાગકર આત્મધ્યાન કરતા,	
બિના જ્ઞાનકે હોય કયું છુટકારા ?	માલક૦ ૭
કલી જ્ઞાન મુજકો જો હોતા જરાબર,	
તો સબમેં તુજે દેખતા મેં બરાબર,	
અનુભવ બિના હેગા ઘટમેં અંધારા,	માલક૦ ૮
કલી મોતકા ડર મેરે મનમેં આતા,	
તો દિન રાત કયું પેટ ભરભર મેં ખાતા ?	

ને ડરતા તો રોતા મેં કર આહ નારા,^૧ માલક૦ ૯

ખૂરેમેં ખૂરા સખસેં મેં હું અય માલક,
મેરે પાપકો મેં કહું તુજસેં કહાં તક ?

મહા પાપી પ્રપંચી જુઠા ઠગારા, માલક૦ ૧૦

સદા લોભ મોહ માયાકે ખાતર,
કીયે કામ ક્રોધ કપટ સખમેં મીલકર,
કીયે ઢાંગ પાખંડ પ્રપંચ અપારા, માલક૦ ૧૧

કપટ મેરે મનમેં ઘણા મેંને રાખા,
ઠગે લોક મેંને મહા જુઠ ભાખા,
કીયે ઢાંગ મેંને જગતમેં અપારા, માલક૦ ૧૨

ગુન્હા માફ કર મેરે સારે અય માલક,
રહુંગા મેં પાપ પ્રપંચમેં કહાં તક ?
કે અખ મેંને છેવટમેં તુજકો પોકારા, માલક૦ ૧૩

કે અખ પછા તેરા મેં પકડા આકે,
તેરે બિન કહું દુસરે કીસકો જાકે ?
કીયા મેંને અખ તો હે સખસેં કિનારા,^૨ માલક૦ ૧૪

તુંહી માફ કર દે ગુન્હા મેરે સારે,
રેહમ^૩ કર મેરે પર તું અય મેરે ખ્યારે,
મેં ચાકર હું તેરા તું ઠાકર હમારા, માલક૦ ૧૫

કલી અખ ન છોડું મેં તુજકો જરાભર,
રખું મેરે મનમેં તુજે મેં છુપાકર,
બતાયા હે જ્ઞાનીને મુજકો ઇસારા, માલક૦ ૧૬

૧ આહ નારા=પોકાર કરી રહું તે, અતિ રૂદન. ૨ કિનારા=આરો છેડા; કીયા મેંને અખ તો હે સખસેં કિનારા=હવે હું સર્વને છોડી એક બાજુએ આવ્યા છું. ૩ રેહમ=દયા.

ભજન ૫૩.

માલક સખમે તું હે.^૧

માલક સખમે તું હે ઝોર સખ કુછ તુંહી તું,
 સીવા^૨ તેરે દુખ નહીં કુછ ના મેં હું, માલક૦ ટેક.
 તું અન્વલ તું આખર તું ઝાહર તું ખાતન,^૩
 તું ચંદા તું સૂરજ તું તારે તું દરપન,
 તું ગેસુ^૪ તું મુખડા તું આંખે તું અંજન, માલક૦ ૧
 તું ખેરંગ તું એહમદ તું આદમ તું હવા,^૫
 તું ચાકર તું સેવક તું ખંદા તું મવલા,
 તું ગુલશન^૬ તું ગુંચા^૭ તું ખુલખુલ તું ભમરા, માલક૦ ૨
 તું આશક તું માશૂક તું નાઝો^૮ અદા^૯ તું,
 તું ઈશક ઝોર મહોખત હે ઝોર દિલરૂખા^{૧૦} તું,
 તું હે નૂર સાયા^{૧૧} તું શાહો ગદા^{૧૨} તું, માલક૦ ૩
 તું દોલત તું દાતા ગની^{૧૩} ખેનવા^{૧૪} તું,
 તું ખાદમ^{૧૫} તું ચેલા ગુરૂ પેશવા^{૧૬} તું,
 તું મીસકીન^{૧૭} કુકરા^{૧૮} તું ઝોર ખેનવા તું, માલક૦ ૪
 તું દીવા તું મશાલ તુંહી વૂપ સાયા,

૧ આ ભજનમાં પરમેશ્વરની સાકાર સ્થિતિ વર્ણવી સ્તુતિ કરી છે, તેનો ભાવ નીચેના શ્લોકને મળતો છે:—ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ । ત્વમેવ બંધુશ્ચ સખા ત્વમેવ । ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ । ત્વમેવ સર્વ મમ દેવદેવ ॥ ૨ સીવા=શિવાય. ૩ ખાતન=છાનો. ૪ ગેસુ=વાળ. ૫ હવા=આદમની સ્ત્રી. ૬ ગુલશન=ખાગ. ૭ ગુંચા=ફૂલનો ગુચ્છ. ૮ નાઝો=ચાળા, હાવભાવ. ૯ અદા=ચાળા. ૧૦ દિલરૂખા=દિલને ખેંચનાર, મોહિની. ૧૧ સાયા=છાયા. ૧૨ ગદા=ફકીર. ૧૩ ગની=દાતાર પુરુષ, સખી મરદ. ૧૪ ખેનવા=નિર્ધન. ૧૫ ખાદમ=નોકર. ૧૬ પેશવા=અગ્રેસર. ૧૭ મીસકીન=ગરીબ. ૧૮ કુકરા=ફકીર.

તું મુઠ્ઠાં તું પીરે મુઠ્ઠાં બનકે ઓયા,
 તું બ્રાહ્મણ ઓર શેખ^૧ તુંહી કહાયા, માલકં ૫
 તું રાજા તું પરજા તું કાસદ^૨ તું પેગામ,^૩
 તું રાવન તું રૂપિ તું લખમન તુંહી રામ,
 તું ગાહદ^૪ તું આબદ^૫ તું દાતા હે તું દામ, માલકં ૬
 તું કાન્હા તું કુબ્જા તું બાદશાહ તું ગોપી,
 તું ગાહર તું બાહર તું છાના અલોપી,^૬
 તું તન હે તું બન હે તું આતમ સ્વરૂપી, માલકં ૭
 તું દરિયા તું હીરા તું પન્ના તું મોતી,
 તું સોના તું રૂપા તુંહી બ્રહ્મજ્યોતી,
 ન હોતા બે તું કોઈ વસ્તુ ન હોતી, માલકં ૮
 બે કુછ હે સો તું હે મુજે જુબ સુઝા,
 જુધર દેખતા હું મેં તું હે ન દુબ,
 તુંહી હે તુંહી હે તુંહી મેંને જુઝા, માલકં ૯
 બે તુજકો મેં હુંડું તો મુજકો હું પાતા !
 બે મુજકો મેં હુંડું તો તું હે દિખાતા !
 મુજે અબ તો દુબ નહીં કુછ દિખાતા, માલકં ૧૦
 તું અનવર હે યે તો નહીં નામ મેરા,
 મેં કુછ બી નહીં હું યે ઇસરા^૭ તેરા,
 ન પાયા મેં હુંડા તો^૮ મુજકો ઘણેરા, માલકં ૧૧

૧ શેખ=શેઠ, મોટા માણસ. ૨ કાસદ=ખેપીઓ. ૩ પેગામ=સંદેશો.
 ૪ ગાહદ=પરેશ્વાર, ધર્મચુસ્ત. ૫ આબદ=પ્રાર્થના કરનાર. ૬ અલોપી=
 અદસ્ય, નહીં દેખાય લેવો. ૭ ઇસરા=લેદ. ૮ તો=તો પછી.

ભજન ૫૪.

અંતર અપના જોજોને.^૧

અંતર અપના જોજોને મેરે ભાઈ,
 આત્મા ઉસમેં દેવેગા તુમકો દિખાઈ, અંતર૦ ૧૬૦
 તુમે કોન હો અપને મનમેં બિચારો,
 જો કહેતા હે મેં કોન હે મનમેં ધારો,
 સમજતા હે મેં હું ંહો હે કોન ચારો? અંતર૦ ૧
 યે તો તુમ આપ હો જો તુમને જોજો,
 તુમ બિન જોર નહીં કોઈ દુજો,
 ઇતની રોશનીમેં ભી તુમકો ન સુજા, અંતર૦ ૨
 તુમી જાગતેમેં જોર સોતેમેં તુમ હો,
 સપન બીચ હુંશીયાર હોતે ભી તુમ હો,
 જો જાગે તો સમજે કે મેં હું ંહો તુમ હો, અંતર૦ ૩
 તુમે સેર^૨ કરતે હો સપનમેં સારા,
 યે હે રૂહકા^૩ અકસ^૪ સૂક્ષ્મ તુમારા,
 વહી તુમ હો તુમસેં નહીં હે ંહો ન્યારા, અંતર૦ ૪
 જો હે આત્મા રૂહ ંહો તુમ હો ભાઈ,
 ન ંહો મરદ હે ન ંહો હે લુગાઈ.
 નિરંજન હે ંહો બેમીસ્લ^૫ બેસગાઁ, અંતર૦ ૫
 જો તુમ ધ્યાન અંતરમેં અપને લગાવો,
 તો સૂક્ષ્મકો પાવો જોર આત્માકો ધાવો,
 તો તુમ આપ અપનેમેં આપસકો પાવો, અંતર૦ ૬
 તુમારી સમજ તુમકો પૂરી જો આઈ,

૧ આત્મસ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે. ૨ સેર = સહેલ, ફરહું તે. ૩ રૂહ = જીવ. ૪. અકસ = પડછાયો. ૫ બેમીસ્લ = જેની ઉપમા આપી શકાય નહીં તેવો, અદ્વિતીય, જેના જેવો બીજો કોઈ નથી તેવો.

તો સારા જુગત તુમમેં દેવે દિખાઈ,
હો તુમ હી તુમ સખ હે તુમમેં સમાઈ, અંતર૦ ૭
ગુરૂસેં તુમ જ્ઞાન સિખો અય ભાઈ,
તો ફીર આત્મા સખમેં દેવે દિખાઈ,
ચેહી રાહ જ્ઞાનીન તુમકો બતાઈ, અંતર૦ ૮

ભજન ૫૫.

બોલતા નર કોન થા રે ?^૧

માટી કેરે ખંગલેમેં બોલતા નર કોન થા રે ?
માટી તો કુછ બોલે નહીં ઉસકે અંદર કોન થા રે ? ૧
કીસકે થે થે છલબલ સારે કીસકા નાઝ^૨ ગુમાના^૩ રે ?
કીસકો માન અભિમાન આતા કરતા આકર કોન થા રે ? ૨
કોન થા પંડિત કોન થા મુલ્લાં કીસને વેદ બિચારા રે ?
કીસને કથા બખાન^૪ બિચારા પઢતા શાસ્તર કોન થા રે ? ૩
કોન થા લડતા કોન ઝગડતા કોન રાજપુત્ર સિપાહી રે ?
કોન થા રનમેં^૫ મારતા ખાંડા^૬ ચે શૂરા નર કોન થા રે ? ૪
કોન વણીક થા કોન કસાઈ કોન થા ઢેડ ચમારા રે ?
કોન થા ઈસમેં નીચ ઓર ઉત્તમ ચે થાનેસર^૭ કોન થા રે ? ૫
કીસકે થે થે રંગ ઢંગ સારે કીસકી થી ચે લીલા રે ?
પરદે અંદર ખેલ ચે સારે કરતા છુપકર કોન થા રે ? ૬
આપ કરે સખ ખેલ તમાશે નામ ધરાવે ઓરકા રે,
હાથ કીસીકે આવે ન ંહો એસા તસ્કર^૮ કોન થા રે ? ૭
કોન સમજતા થા સખ ખાતેં દેખતા સુનતા કોન થા રે ?

૧ આત્મા તથા કાયાના ભિન્ન ભાવ સંબંધી આ ભજન છે ૨ નાઝ =
ચાળા. ૩ ગુમાના = ગર્વ. ૪ બખાન = વ્યાખ્યાન. ૫ રનમેં = લડાઈમાં.
૬ ખાંડા (ખડ્ગ) = તરવાર. ૭ થાનેસર = સ્થાનેશ્વર, જગાનો માલિક.
૮ તસ્કર = ચોર.

કોન કરતા થા મીઠી ખાતે એસા સુંદર કોન થા રે ? ૮
 કોન કરતા મનસુખે^૧ મનમેં કરતા કામ મન ધારે રે ?
 કીસકી શક્તિ થી તન અંદર ઇસકા ઇશ્વર કોન થા રે ! ૯
 કોન થા સોતા કોન થા બગતા હલતા ચલતા કોન થા રે ?
 કીસકા થા ઘટ ખીચ ઉબલા પૂનમ ચંદ્ર કોન થા રે ? ૧૦
 કોન થા ચેતન કોન થા જીતા કોન થા કરતા કામા રે ?
 કોન થા ઇસ મંદિરકે ભીતર માલક મંદિર કોન થા રે ? ૧૧
 કીસને ચે મંદિર થા ખાંધા ઝીણી બલી ખારીયે રે ?
 એસા સુંદર મહેલ બનાયા ચે કારીગર કોન થા રે ? ૧૨
 કોન થા ઇસમેં આકર રહેતા કરતા હરતા કોન થા રે ?
 એસી જડ કાયામેં ચેતન છાના અક્ષર કોન થા રે ? ૧૩
 ચે કાયા થી ઘોડા કીસકા કીસકે હાથ લુગામાં રે ?
 જહાં ચાહા વહાં ઉસે દુડાયા ઘોડે ઉપર કોન થા રે ? ૧૪
 જબ વોહ નીકલ ગયા કાયાસેં કાયા કેરા સ્વામી રે,
 પડા રહા માટીકા ઢીંગલા ઇસમેં તનવર^૨ કોન થા રે ? ૧૫
 કીસકે ચે સખ કરતખ ઇસમેં કીન્ને ચે નાચ નચાયા રે ?
 મહા બલી મહા શક્તિવાલા મસ્ત કલંદર^૩ કોન થા રે ? ૧૬
 અખ તો કાયા બોલે નહીં સુને નહીં ના દેખે રે,
 હલે નહીં ચોર ચલે નહીં ચે ઇસકા ઠાકર કોન થા રે ? ૧૭
 ઉસકો ટુંડો ઉસે પીછાનો ઉસકો સમજો જુઓ રે,
 ઘડેમેં જો દરિયા ભરા થા મહા સમુંદર કોન થા રે ? ૧૮
 જ્ઞાની કયા તું મેં મેં કરતા તું તો નહીં ચે કાયા રે,
 વોહી તું હે જો હે ઉસમેં દુબ અક્સર^૪ કોન થા રે ? ૧૯

૧ મનસુખે=વિચાર, ૨ તનવર=કાયાનો સ્વામી, આત્મા. ૩ કલંદર=ખેપરવા. ૪ અક્સર=ઓક્સર, માલેક.

ભજન પદ.

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે.^૧

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે તેથી થશે મોક્ષ તમારો જ,
 ભજન કરી આ ભવ તારો રે આત્માનો ખોજ નિકાલો જ. ટેક.
 અગમથી આત્મા આવીયો રે પ્રકટ થયો પ્રકાશ,
 અનેક સ્વરૂપ બનાવીયાં કહીં સ્વામી થયો કહીં દાસ, હરિં ૧
 જેવો બને બહુરૂપીઓ રે સ્વાંગ^૨ બનાવી અનેક,
 અંતરમાંથી જો ઝોળખો તો આખર એકનો એક, હરિં ૨
 ખાંડની કંદોઇ હાટની માંહે કંઈ કંઈ વસ્તુ કરે જ,
 નામ ધરે તેનાં જૂદાં જૂદાં પણ ખાંડ તો એકજ છે જ, હરિં ૩
 ઘડુંને દળીને મેઢો કરે તેના અનેક પદાર્થો થાય,
 રૂપ ભાસે તેનાં જૂદાં જૂદાં પણ ઘડું તો એકજ કહેવાય, હરિં ૪
 જ્ઞાની જો હોય તો પારખે રે સર્વેને પોતાની ભત,
 ખુંદ સમુદ્રમાં જઈ મળી તેની ન રહે ભત કે ભાત, હરિં ૫
 પૃથ્વી પવન જળ તેજની રે ક્યાંથી થઈ પેદાશ !
 સર્વે પદાર્થો એક છે તમે નિશ્ચે રાખો વિશ્વાસ, હરિં ૬
 બ્રહ્મથી અગ્નિ પ્રકટ થઈ રે અગ્નિથી વાયુ કરીજ,
 વાયુથી પાણી સમારીયો પછી પાણી પર પૃથ્વી બનીજ, હરિં ૭
 આરે પદાર્થો બની કરી રે ઘડીયો માણસનો ઘાટ,
 ત્યાર પછી આત્મારામ^૩ બેઠો રે રાજા થઈ તેમાં પાટ, હરિં ૮
 સકલ સૃષ્ટિ એક છે રે અજ્ઞાને જૂદી દેખાય,
 વૃષ્ટિની^૪ ખુંદો જૂદી જૂદી સર્વે સમુદરીએ એક થાય, હરિં ૯

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાન સંબંધી છે અને સર્વ વસ્તુને કે જૂદાં જૂદાં રૂપમાં જણાય છે પણ તત્ત્વ જોતાં તે એકજ છે એ સમજાવે છે. ૨ સ્વાંગ = પોતાનાં સ્વરૂપ. ૩ આત્મારામ = આત્મા; જીવ. ૪ વૃષ્ટિ = વરસાદ.

જડ^૧ થડ સર્વેનું એક છે રે પત્ર ડાળાં નૂદાં થાય,
 સંને કરીને પારખો તો સર્વે એકજ દેખાય, હરિં ૧૦
 એક બીજની અંદરથી રે વડનું ઝાડ જ થાય,
 બીજ બીજ છે તેમાં ઘણાં પણ પહેલું બીજજ દેખાય, હરિં ૧૧
 સૃષ્ટિ સકળ મુજ માંહે છે રે હું છું સકલની માંહે,
 એક પ્રજા અને દ્વિતીય નારિત શ્લોક જ્ઞાની એ ગાય, હરિં ૧૨

ભજન ૫૭.

સાધુ તમે સુરતા સંભાળો રે.^૨

સાધુ તુમે સુરતા સંભાળો રે અગમ ગઢ આનંદ મ્હાલો જી,
 ગરૂ ગમ મારગ ચાલો રે સાહેબકો ખોજ નિકાલો જી. ટેકં
 સાહેબ ઘટમેં યું રહે રે જેસા તીલુંમેં તેલ,
 જ્ઞાનકી ઘાણી ફેરકે તુમે દેખો કુદરતકા ખેલ, સાધું ૧
 આત્મા તનમેં યું રહે રે જયું દુધમેં ઘૃત^૩ સમાય,
 જ્ઞાન વલોણું જો કરે વોહી પુરૂષ માખણ ખાય, સાધું ૨
 પથ્થરમેં જયું આગ હે રે યું આત્મા તનમેં સમાય,
 ચક્રમકકી અપટાં લગે તખ અગ્નિ પ્રકટ હો જાય, સાધું ૩
 ફૂલુંમેં હે જયું વાસના રે યું તન બીચે જીવ પ્રાણ,
 જ્ઞાન ગુરૂકી ભાડી કરો ખેંચો અત્તર ચતુર સુજાણ, સાધું ૪
 કાષ્ઠમેં જયું અગ્નિ રહે યું ચેતન હે ઘટ માંહે,
 કાષ્ઠકો કાષ્ઠસેં જો ઘસે દોનું અગ્નિ રૂપ હો જાય, સાધું ૫
 આત્મા અંતરે યું રહે રે જયું શેલડીમેં રસ હોય,
 ગુરૂ કલાસેં રસ ખેંચ લે વાકી મીસરી^૪ કરે તો હોય, સાધું ૬

૧ જડ = મૂળ. ૨ આત્મજ્ઞાનના ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે, અને શરીરમાં આત્મા કેવી રીતે રહેલો છે તેની સમજૂત આપવા માટે નૂદાં નૂદાં દર્શાવે આખી ખુલાસો કર્યો છે. ૩ ઘૃત = ધી. ૪ મીસરી = ખાંડ.

આત્મા અંતર યું રહે જ્યું ગોળમેં ગળપણ સાર,
 જ્ઞાની ને હોવે સો દેખલે પોતે આપહી આપ દિદાર, સાધુ ૭
 આત્મા અંતર ખોલ્યો રે ખોળે સો નર પાય,
 આનંદ હોય અતિ ઘણા વાકા પાપ કર્મ મીટ જાય, સાધુ ૮
 સમજ સમજ મન મૂરખા રે જ્ઞાન ને તુજકો હોય,
 તુંહી હે તેરા રૂપ હે એ તો તુજ બિના દુન ન કોય, સાધુ ૯
 અગમ પંથ ઘણા દોહલા^૧ રે અનુભવ ધીરે હોય,
 ઉતાવળ કરી આળસે^૨ તો વાકા મનખા અકારજ ખોય, સાધુ ૧૦
 ધન માલ હોય તો દીજીએ રે એ તો દીયા નહીં જાય,
 જ્ઞાનમેં ને સમજે નહીં ંહો તો મૂરખ ગોધે ખાય, સાધુ ૧૧
 શૂરા તો સન્મુખ લડે રે કાયર ભાગા જાય,
 જુગ હારે ગઢ ના મીલે એ તો આખર પીઠકી ખાય, સાધુ ૧૨
 હિંમત હારે ના ભાઈઓ રે હિંમતસેં સખ કુછ હોય,
 હિંમત હારે ને મૂરખા તો ંહો હીરલા ગમાકર રોય, સાધુ ૧૩
 જ્ઞાની યું બોલા વિનતી રે સખ સંતનકે પાસ,
 દયા કરીને કૃપા કરે મેં તો હું દાસનકા દાસ, સાધુ ૧૪

ભજન ૫૮.

ગુરૂને મુજકો જ્ઞાન બતાયા રે.^૩

ગુરૂને મુજકો જ્ઞાન બતાયા રે મેરે મન અચરજ આયા જી,
 સાહેબ મેરા મુજમેં સમાયા રે ગુરૂને દરશ દીખાયા જી. ટૂંક.
 મન દરિયાકી મોજમેં રે હીરલા લગા મેરે હાથ,
 અંતર ખોળા મેં આપકા વામેં મીલયા મુજે દીનાનાથ, ગુરૂ ૧
 બાસણમેં જ્યું દુધ હે રે મ્યાનમેં જ્યું તલવાર,

૧ દોહલા = ઠંડા, મુશ્કેલ. ૨ આળસે = આળસમાં કાઢે. ૩ આત્મ-સ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે.

ખલકેમેં જ્યું તેરી દેહ હે એસા કાયામેં કીરતાર, ગુરૂં ૨
 દરિયા ઘટેમેં સમા ગયા રે જ્યું બીજમેં વડકા ઝાડ,
 સુધકે નાકેમેં જ્યું હસ્તિ^૧સમાયા યું તૃણકે^૨ઝોઠે હે ખ્હાડ, ગુરૂં ૩
 કાયા હમારા હે ઘોડલા રે આત્મા હે અસવાર,
 ચાહે ઉધર વાકો લે ચલેં વાકા કોઇ ન પાયા પાર, ગુરૂં ૪
 કાયા હમારા મહેલ હે રે ખાસા અરૂખેદાર,
 વામેં હમારા વાસ હે તખ્ત તીર્થ તીરખુટી દ્વાર, ગુરૂં ૫
 કાયા હમારી ગોદહી રે ઝોઠે કીરે દિન રાત,
 જ્ઞાની કહે અમ ઝોર હે, નહીં કાયા હમારી જાત, ગુરૂં ૬

ભજન પદ.

ગુરૂ ગમ હાથમેં આયા રે.^૩

ગુરૂ ગમ હાથમેં આયા રે સંતો મેં સાહેબકો પાયા જી,
 સાહેબ મુજમેં મેં સાહેબસેં તો સાહેબ મુજમેં સમાયા. ટેક.
 સાહેબ મેરા જલ લયા રે જલથી મેં ખરફ લયા,
 ખરફ ગલા તખ્ત જલ લયા વામેં અંતર કછુ ન રહા, ગુરૂં ૧
 સાહેબ સમુંદર જાણીએ રે મેં સમુંદરકી મોજ,
 મોજ સમુંદરમેં મીલ ગઇ વાકા કોઇ ના પાયા ખોજ, ગુરૂં ૨
 સાહેબ સાગર જલ લયા રે મેં પરપોટે સમાન,
 પરપોટા કુટા ને જલ લયા વાકા મીટ ગયા નામ નિશાન, ગુરૂં ૩
 આતમ ઈશ્વર એક હે રે ભિન્ન કછુ નવ જાન,
 ગોલ કહો કે શેરડી એ તો ખાંડ કહો કે પકવાન, ગુરૂં ૪

૧ હસ્તિ=હાથી. ૨ તૃણકે=ઘાસની. ૩ આત્મસ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે; જીવ, આત્મા, પરમાત્મા, ઈશ્વર, પરમેશ્વર એ એકજ વસ્તુ છે, તેમાં જરા પણ ભિન્ન ભાવ નથી તેહું જુદા જુદા દાખલાઓ આપી રચનારે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે.

યાંચ તત્વકા હે પુતળા રે વામે હે ભેદ અપાર,
 વાકો ખોળા સો અમર હુઆ ઉસને દેખ લીયા દિદાર, ગુરૂં ૫
 જ્ઞાની કહે કર ભેડકે રે સુનાયો સખી સંસાર,
 એહી ઉતરનેકો ઘાટ હે દુલ્લ રાહ નહીં કોઈ ઠાર, ગુરૂં ૬

ભજન ૬૦.

કોણુ ઘટડામાં બોલે છે ?^૧

સાધુ કોણુ ઘટડામાં ^૨ બોલે છે તારે ?	
તેનો તારા અંતરમાં કરને વિચાર,	સાધુ૦ ૧
જે બોલે તે જુદો નથી તુજથી સાધુ,	
ભે અંતરમાં ખોળને તું તુંજને ધારે,	સાધુ૦ ૨
તારા વીના ખીળે નહીં કોઈ બોલે,	
ના હોય તું તો મડદું ન બોલે લગારે,	સાધુ૦ ૩
તું બોલે તું દેખે તું હાલે તું ચાલે,	
ના બોલે કોઈ તું ભે તનથી પધારે, ^૩	સાધુ૦ ૪
જેવું દુધમાં ઘૂત પથરામાં અગ્નિ,	
એવો આત્મા તનમાં છે હે ગમાર,	સાધુ૦ ૫
તું ભુલો ભમે છે નથી જ્ઞાન તુજને,	
તું સમજી લે તારા ગુરૂના આધારે,	સાધુ૦ ૬
તને જ્ઞાન થાયે ગુરૂથી હે જ્ઞાની,	
પછી બહેમ તુજને ના રહેશે લગારે.	સાધુ૦ ૭

^૧ આત્મજ્ઞાન સંબંધી ભજન છે, ^૨ ઘટડામાં = શરીરમાં. ^૩ પધારે = વિદાય થાય, જતો રહે.

ભજન ૬૧.

જેને ખોળે છે તે આપ તું છે.^૧

સાધુ જેને ખોળે છે તે આપ તું છે,
તારા હુંપણામાં તે છાનું રહ્યું છે, સાધુ ૧
જે ખોલે છે તુજમાં તે ખીળું નથી કોઈ,
એવું સર્વે શાસ્ત્રના અંદર કહ્યું છે, સાધુ ૨
તારા વિના બહાર નથી કોઈ ખીળું,
અનુભવ એવું જ્ઞાનીઓને થયું છે, સાધુ ૩
તારા ઓઠે ઇશ્વર છુપાયો છે જો તું,
કનક જેમ કુંડલમાં દંકાઈ ગયું છે,^૨ સાધુ ૪
તું જાગીને જો તારા અંદર હરીને,
કે ચેતન જે હૃદયમાં ચમકી રહ્યું છે, સાધુ ૫
તું તુજને જો ભુલે તો આતમને દેખે,
એવું જ્ઞાની દાસે તો નિશ્ચે કહ્યું છે, સાધુ ૬

ભજન ૬૨.

જીવતાં લોનેજ ચેતી.^૩

સાધુ તમે જીવતાં લોનેજ ચેતી,
પછી મરવા કેડે તો થાશે ફજેતી; સાધુ ૦ ટેક.
જેટલા જન્મ્યા તે તો નિશ્ચેજ મરશે,
માયા મુકી વનમાં જઈ ઘર કરશે,
કોઈને ખાળે કોઈને માટીમાં ધરશે, સાધુ ૧

૧ આત્મજ્ઞાન સંબંધી આ ભજન છે. ૨ સોનું જેમ કુંડળના નામમાં દંકાઈ ગયું છે અર્થાત્ જેમ કુંડળ સોનાનું હોવા છતાં તેને કોઈ સોનું કહેવું નથી પણ કુંડળ કહે છે તેમ. ૩ જીવંતમાં સદ્ગુણ કરવા સંબંધી ભજન છે.

પછી માયા કોઈના કામ ન આવે,
 જેવું કામ કરશે તેવું ફળ પાવે,
 હીણાં કામ કરવાથી ભક્તિ લખવે; સાધુ૦ ૨
 કરો શુભ કર્મ ને માયાને છોડો,
 પોતાના તે સ્વામી થકી મન જોડો,
 માયા અને મમતામાં માથું ન ફેડો; સાધુ૦ ૩
 તમે ઉઘ અહારમાં ઉમર ગુમાવી,
 અભિમાન હું'પણું માન બડાઈ,
 તમે બધી કીધી છે એવી કમાઈ; સાધુ૦ ૪
 જ્ઞાની હવે પોતાની સુરતી સંભાળો,
 સારા અને શુભ મારગમાંજ ચાલો,
 કુબુદ્ધિને મારોને જ્ઞાનનો ભાલો; સાધુ૦ ૫

ભજન ૬૩.

તમે સદ્ગુરુ વશ થાઓ.^૧

સાધુ તમે સદ્ગુરુ વશ થાઓ,
 પછી અંતરમાં તમે ધ્યાન લગાવો; સાધુ૦ ટેક.
 કંઈ કાળનો તમને લાગ્યો છે રોગ,
 થયો તેથી તમને હરીનો વિયોગ,
 તેથી નથી થાતો હરીનો સંજોગ; સાધુ૦ ૧
 ગુરુના જે કહેવા ઉપર ચિત્ત ધરશો,
 ત્યારે તમે તે રોગનો નાશ કરશો,
 પછી ભવસાગરથી પાર ઉતરશો; સાધુ૦ ૨
 ગુરુ તમને જ્ઞાન હરીનું બતાવે,

^૧ સદ્ગુરુ કરવા સંબંધી આ ભજન છે, સદ્ગુરુ કરવાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

તમે કોણ છો તે ગુરુ સમજાવે,
 પછી બધો બહેમ તમારો તે જાયે; સાધુ૦ ૩
 પછી આત્મજ્ઞાન તમને તે થાયે,
 તો જોશો હરીને તમારીજ પાસે,
 હરીરંગ મનમાં તમારા ભરાયે; સાધુ૦ ૪
 નહીં રંગ લાગે કંઈ મુંડ મુંડાએ,
 નહીં ભીખ માગે કે ભગવાં રંગાએ,
 જ્ઞાની એ તો થાય છે જ્ઞાન કમાએ; સાધુ૦ ૫

ભજન ૬૪.

ખોજ હરીનું કરોને.^૧

સાધુ તમે ખોજ હરીનું કરોને,
 તે સમજીને નિશ્ચિન ધ્યાન ધરોને, સાધુ૦ ટેક.
 લોકો તો ચાલે છે ગાડરીઆ પ્રવાહે,^૨
 હરી શું છે એની સમજમાં ન આવે,
 અંધારામાં ભટકીને જનમ ગુમાવે, સાધુ૦ ૧
 ગુરુને તે પુછીને નિશ્ચે કરો તુમ,
 પછી એનું અંતરમાં ધ્યાન ધરો તુમ,
 ત્યારે તમને જોળખાશે પોતાનો આતમ; સાધુ૦ ૨
 ગુરુ વીના જ્ઞાન કોઈને નવ થાયે,
 ભ્રમણામાં ભટકે ને મનમાં મુઝાયે,
 વગર જ્ઞાન મુક્તિ એની કેમ થાયે ? સાધુ૦ ૩
 જ્ઞાની તમે ગુરુના ચરણ^૩ નિત્ય સેવો,

૧ ગુરુની ભક્તિ કરવા સંબંધી ભજન છે. ૨ ગાડરીઆ પ્રવાહે =
 ઘેટાંના ટોળાની માફક. ૩ ચરણ = પગ.

ત્યારે તમને મળશે તે મોક્ષનો મેવો,
સર્વે જ્ઞાનીઓનો તો ધર્મ છે એવો; સાધુ૦ ૪

ભજન ૬૫.

યહાં કોઈ નહીં તેરા.^૧

સમજ મન મેરા રે યહાં કોઈ નહીં તેરા,
ક્યા ગફલતમેં કહેતા હે તું નાહક મેરા મેરા ? સમજ૦ ટેક.
આપ ભાઈ ઝોર લડકા લડકી ઝોરત કુટુંબ કબીલા,
દોસ્ત આસ્ના^૨ સખ દુનિયાકે^૩ ! કયું ગફલતને ઘેરા ? સમજ૦ ૧
મહેલ ઝરૂખા કામ નહીં આવે સાહેબકી દરવામેં,
એક દીન એસા આયગા બંદે જંગલ હોગા ડેરા, સમજ૦ ૨
ખાઓ પીઓ ઝોર ખરચો ખ્યારે ધર્મપુન્ય કુછ કર લો,
સંગ તમારે હોય ઉજલા આગે રસ્તા અંધેરા, સમજ૦ ૩
જ્ઞાની તુમ બેપારકો આવે કુછ તો સોદા કર લો,
જખ મુડીમેં ખોટ પડેગી ફેગટ જાયગા ફેરા, સમજ૦ ૪

ભજન ૬૬.

કયું રહેતા ગાફલ ?^૪

સમજ મન મેરા રે કયું રહેતા ગાફલ ?
કોઈ તેરે જખ કામ નહીં આવે આવ બને મુશ્કલ, સમજ૦ ટેક.
જંતર મંતર દોરા ધાગા એ હે સખ ઠગ વિદ્યા,
સચ્ચા મુસલમાન હોય તો ખ્યારે હુંડ કલમેકી કલ^૫, સમજ૦ ૧

૧ આ ભજનમાં ચેતનને ઉપદેશ છે. ૨ આસ્ના = ઓળખાણવાળા, મેળાપી. ૩ દુનિયાકે = સ્વાર્થના. ૪ આ ભજનમાં ચેતનને ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. ૫ કલમેકી કલ = મુસલમાનના ધર્મનો મુળ મંત્ર કલમાની કુંચી. વાંચો ભજન ૧૬ મું.

માલ ખજના કામ નહીં આવે માલકકી દરવામેં,^૧
 જમડા તુજકો લેને આવે ઘડી ન બાવે ટલ; સમજ૦ ૨
 બે કુછ તુજકો કરના હોવે કર લે આજ ઘડીમેં,
 ઈસ કાયાકા નહીં ભરોંસા આજ પડે કે કલ ! સમજ૦ ૩
 હાથસેં નેકી^૨ મુખસેં નેકી પાઉસેં નેકી કર બ,
 એ સોદા તો મુક્ત હે મીલતા જબલક હે હલચલ; સમજ૦ ૪
 જ્ઞાની તુમ દુનિયામેં આકે કુછ તો સુરત સમાલો,
 સુરત બે ચુકા બાજુ હારા નીકલ ગઈ બહો પલ; સમજ૦ ૫

ભજન સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ દરવા = દરબાર. ૨ નેકી = સારાં કામ, પુન્ય.

ગરબી સંગ્રહ.

ગરબી ૧.

ઠંડાલે વાંસળી વગાડી રે.^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

ઠંડાલે વાંસલી વગાડી રે મોહી રહી હું મનમાં,
રળીઆમણા રાગે રે પ્રેહ જાગી મુજ તનમાં, ઠંડાલે ૦ ૧
હું તો વ્યાકુળ થઈને રે સાહેલીઓનો સંગ તણ,
રસિયાજીને જોવા રે સખી ગઈ હું વનમાં, ઠંડાલે ૦ ૨
પાતળીયાના ડેરે રે નગારાંની ઠોર પડે,
રૂઠાં વાજંત્ર વાગે રે વીણા વાગે મહા ધુનમાં, ઠંડાલે ૦ ૩
એને સાંભળી દોડી રે શ્યામળીયાની સેજ બણી,

૧ ભક્તિમાં મસ્ત બનેલા પુરૂષો ઘણા પ્રસંગે પરમાત્માને યોતાનો પરમ પ્રેમી પતિ કલ્પી યોતે તેની પ્રેમાળ સ્ત્રી બની શૃંગારરસથી ભક્તિ કરે છે ત્યારે એવી કવિતાને ભક્તિશૃંગારરસની કવિતા કહેવામાં આવે છે; આ અને આ પછાની ઘણી ગરબીઓમાં તેજ પ્રમાણે કરેલું છે માટે તે ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓ છે; મીરાંબાઈ, દયારામ વિગેરે કવિઓએ આવી ઘણી ગરબીઓ લખેલી છે. ભક્તિશૃંગારરસમાં શૃંગારરસ ધ્યાનમાં લેવાનો નથી પણ શૃંગારરસ દ્વારાએ બતાવેલી ભક્તિ ઉપર વિચાર કરી સાર ગ્રહણ કરવાનો છે. મુસલમાન કવિઓ પણ ફારસી ભાષામાં આવાં ભક્તિ-શૃંગારનાં ઘણાં કાવ્યો લખે છે, પરંતુ ફેર માત્ર એટલો છે કે તેઓ પરમેશ્વરની ખુબસુરત અપસરારૂપે કલ્પના કરી તેની ખુબસુરતીનું વર્ણન કરી ભક્તિભાવ જાહેર કરે છે (તે પ્રમાણે રચનાર અનવર મીયાંએ પણ આગળ કેટલીક ગ્રંથોમાં સારી રીતે વર્ણન કરેલું છે તે વાંચવાથી સમજવામાં આવશે.) અને ગુજરાતી કવિઓ ગુજરાતી ભાષામાં પરમેશ્વરની પતિ તરીકે કલ્પના કરી ભક્તિભાવ જાહેર કરે છે. બન્ને કવિઓનો હેતુ શૃંગારરસદ્વારાએ ભક્તિ દરવાનો હોય છે. આ બાબતનો ઈસારો રચનારે પણ બીજી ગરબીના વિવેચનમાં કરેલો છે.

સુખમણ્ણુ જઈ યોદ્ધા રે આનંદથી મહા સુનમાં, બહાલે ૪
હરખે હારવર લેટયા રે દુગ્ધા મારી દૂર થઈ,
અતિ આનંદ પામી રે બહાલાણના દર્શનમાં, બહાલે ૫
રંગરસિયાની સાથે રે પ્રેમથી હું રંગ રમી,
પ્રીતમજીને જોયા રે જ્ઞાનીએ દિલ દર્પણમાં, બહાલે ૬

વિવેચન:—બહાલે યાને પ્યારેને. વાંસલી યાને ખાંસલી.
મોહી ગમ યાને આશક હો ગમી. રળીયામણા યાને ખુશગવાર,
બહોત અવધા. દ્રેહ યાને ઇજ્જતીરાખ ઇફકકા. વ્યાકુળ યાને દીવાન-
પન. સાહેલીઓ યાને સાથ રહેનેવાલી સર્ધયે; નફસકે, મનકે,
હવાસુંકે, અનાસુંકે, ખવાસ ઓર ખ્યાલાત. રસિયા યાને આશક,
શરાખે મહોખત પીનેવાલા. સખી યાને સર્ધ મુરાદ વુજુદ. વન યાને
સુનસાન જંગલ, વેરાન, જાએ મહવીયત, બેખુદી. પાતળીયા યાને
નાજુક, લતીફ, ચેહ સીફત માશુકકી હે. રેરા યાને મકાન. નગારાં
યાને નકારેહ, નોખત, મુરાદ આવાઝ સદાએ સરમંદ. વાજંત્ર યાને
શાઝ, બાળે. વીણા યાને ખીન. ધુન યાને ખ્યાલ જમાના તસવ્વ-
રેકા. શ્યામળીયા યાને પિયુ, સીફત માશુકકી હે. સેજ યાને

૧. મુસલમાન લોકો આવી ભક્તિશૃંગારરસની કવિતાઓને અર્થ સમજી
શકતા નથી અને ઉલટો અર્થનો અનર્થ કરે છે એટલા માટે તેમને ઉર્દુ
બાષામાં ગરબીઓનું રહસ્ય સમજાય અને ખરો અર્થ શું છે તે બરાબર
લક્ષમાં આવે એવા હેતુથી આ વિવેચન રચનાર કાજી અનવર મીયાંએ
શબ્દોના અર્થ અને ખુલાસા સાથે ઉર્દુ બાષામાં લખાણથી કરેલું છે. વળી
સા હેતુથી આવી ગરબીઓ અને ગઝલો લખાય છે, શા કારણથી આવી
રીતે શૃંગારરસ કારાએ ભક્તિ દરવામાં આવે છે, શા માટે રાગ ગાઇ
ભક્તિ કરવી વિગેરે તમામ બાબતનો ખુલાસો કરવા સાથે રચનારે પોતાની
મુસલમાન કોમમાં પ્રખ્યાત થઈ ગયેલા પ્રાચીન વિદ્વાન લેખકોના ઉત્તમ
લેખના ઉતારા સાથે આ અને આ પછીની ચાર ગરબીઓનું વિવેચન કરેલું
છે; હિન્દુ લોકો આવી ભક્તિશૃંગારરસની કવિતાથી વાકેફગાર હોવાથી
ગુજરાતીમાં દીકા કરવાની જરૂર જણાઈ નથી; તે પછી હિન્દુ લોકોને
આ વિવેચન સમજાય તે માટે કહણ ઉર્દુ શબ્દોના અર્થ નીચે બતાવ્યા છે.

ખીસ્તર, પથારી, આરામકી જગાહ; મુરાદ મહવીયત ઝોર બેખુદી દર સુખમના (સુખમણુકે ખીય). સુખમણુ યાને રગ ઝોર નાડીકા નામ હે (દેખો બજન ૨-૩ કી દીકા ઝોર દિખાયા). પોઠી યાને સો ગઈ, બેખુદ હો ગઈ. મહાસુન યાને મહવીયત, બેખુદી, ફના દર ફના, યાને “મુતુ કખલા અન્ત મુતુ” યેહ કુરાન શરીફમેં કહા હે સો યેહ ફના હે, યાને કસરે નફસી કરકે નફસકો? કતલ કરે, જ્યસા હદીસમેં ફરમાયા હે “ઉફ્તુલુ અન્ ફાસેકુમ બેસુયુશીલ મુન્નહે-દાતે વલ્લ મુખાલેફાતે” યાને તમામ વસ વસે,^૨ ઝોર ખ્વાહેશાત,^૩ ઝોર અફઆલે^૪ ઝમીમા^૫ દુર હો જવે, નફસ અમ્મારેકા મુકામ છુટ જવે તો યેહ ફના હે, ઝોર કુલ ખ્યાલાત^૬ ઝોર ખવાસ હવાસુંકે,^૭ ઝોર અનાસરુંકે^૮ ઝોર નફસકે જાતે રહે, ઝોર ફના હો જવે, યાને સુર ઝોર મહો ઝોર બેખુદ હો જાયે. હરિ યાને ખુદા. વર યાને પિયુ. ભેટયા યાને મીલીયા. દુઘ્ધા યાને દુઃખ, શીકર. અતિ યાને બહોત. રંગરસિયા યાને માથુક. પ્રેમ યાને ઈશ્ક. રંગરમી યાને નાઝ ન્યાજ કીયે. પ્રીતમજી યાને મેહબુબ.

જ્યસા કે મસ્નવી શરીફમેં હઝરત મવલાના સાહય રહમતુલ્લા અલયહેને અવવલ શુરૂઅ શેઅરમેં ફરમાયા હે—

શેઅર^૯ :—ખીશૂનવ અઝ્ નય્ ચે હીકાયત મી કુનદ,
વઝ જૂદાઈ હા શીકાયત મી કુનદ.

યાને ખાંસલીસેં સુનકે કયા ખાતાં કરતી હે ? વોહ અપની જુદાઈકી શીકાયત^{૧૦} કરતી હે, યાને ખાંસકે જંગલસેં ઉસકો કાટકર યહાં લાએ હે, ઇસ વાસ્તે વોહ જુદાઈકે શીરાકમેં ઝોર હુખ્મુલ વતનકી^{૧૧} મહેબબતમેં રોતી હે, ઝોર ચીલાતી હે, ઝોર વાવેલા^{૧૨} ઝોર શોર-

૧ નફસ=મન. ૨ વસવસે=વહેમ, ભ્રમણાઓ. ૩ ખ્વાહેશાત=વૃત્તિઓ. ૪ અફઆલ=કૃત્ય, કામ. ૫ ઝમીમા=અશુભ. ૬ ખ્યાલાત=વહેમ. ૭ હવાસ=જ્ઞાન ઇદ્રિઓ. ૮ અનાસર=પંચભૂત. ૯ શેઅર=કાવ્ય. ૧૦ શીકાયત=ટીકા, પાછળ અગર રૂબરૂમાં ઠપકો આપવો તે. ૧૧ હુખ્મુલ વતન=સ્વદેશ પ્રેમ. ૧૨ વાવેલા=દુઃખનો પોકાર.

સાર કરતી હે કે ઉસને અવ્વલ અપના તન જલાયા હે, ઝોર જગ-
રમેં દાગ ખાએ હેં ઝોર છેદ પડાએ હેં, ઈસ વારતે ઉસ જુદાઈકી
બેકરારીમેં અપના સોઝ જગર ઈજહાર^૧ કરતી હે, ઝોર લોગ ઇસીકી
દર્દનાક^૨ આવાઝ સુનકર રોતે હેં, ઝોર દિલ જલાતે હેં, ઝોર
આહો^૩ ફિગાં^૪ કરતે હેં, ઝોર બેકરારી કરતે હેં. ઝોર મરનવીકે
શરેહમેં ખાંસલીસેં મુરાદ^૫ ઇનસાન કામીલ^૬ લીયા હે કે વોહ
અપને અસલી વતનકો છોટકર દુનિયામેં આય હેં, યાને તદઅન
અવ્વલકે હકીકતે મહંમદી હે, વહાંસેં ૩૬^૭ જુદા હોકર કાલબે^૮
ઇનસાનમેં આકર અંધેરી કોટીમેં કેદ હુઇ હે, સો વોહ અપના
દુખખુલ વતન યાદ કરકે શોર મચાતી હે, ઝોર ઉસકા આવાઝ સુનકર
લોગ દર્દ ઝોર બેકરારીસેં જલતે હેં, યાને ઉન લોગુંકે અશઆર
સુનકર લોગુંકે દિલુંમેં ઇશક, મહોબત ઝોર દર્દ પેદા હોતા હે. ઝોર
મરનવી શરીફકી શરેહમેં માઅને ઝોર લીયે હેં, ઝોર કીરસા બહોત
તુલો તવીલ^૯ ખ્યાન કીયા હે, ઝોર યહાં મુખ્તસર^{૧૦} ઇશારાહ મુરા-
કબેહકા^{૧૧} કીયા જાતા હે, યાને વક્ત મુરાકબેહકે ખ્યાલકો દીમા-
ગકી^{૧૨} તરફ દીમાગમેં આવાઝ અનહદકા યાને સદાએ સરમદકા
સુનતા હે, બહોત ઇકસામકે^{૧૩} આવાઝ હોતે હેં, ખાંસલીસેં મુરાદ વોહ
આવાઝ હેં. ઝોર નફસ નાતકાસેં જો નુતકે મહંમદી યાને કીસમ
કીસમકા બોલનેકા આવાઝ હોતા હે વોહ બી ખાંસલી હે. ઝોર
ખાંસલીકે અંદરસેં જો આવાઝ આતા હે વોહ ખાંસલીકા આવાઝ નહીં
હે, વોહ આવાઝ બજનવાલેકા હે કે ખાંસલીસેં મુંહ લગાકે વોહ
બજનવાલા ટુંકતા હે તો ખાંસલીકે અંદરસેં આવાઝ આતા હે. ઇસી
તરહ ઉસ બોલનેવાલેકા આવાઝ બુલાનેવાલેસેં નીકલતા હે, ઝોર

૧ ઈજહાર = ભહેર. ૨ દર્દનાક = શોક પેદા કરનાર. ૩ આહો = નિશાસા.
૪ ફિગાં = પોકાર. ૫ મુરાદ = એટલે કે, અર્થાત્. ૬ કામીલ = સિદ્ધ. ૭ ૩૬ =
આત્મા, જીવ. ૮ કાલબ = શરીર, ખોળીયું. ૯ તુલો તવીલ = વિસ્તારથી,
લંબાણથી. ૧૦ મુખ્તસર = ટુંકામાં. ૧૧ મુરાકબેહ = સમાધિ, ધ્યાન.
૧૨ દીમાગ = મગજ. ૧૩ ઈકસામ = પ્રકાર.

મોહકક^૧ ઝોર આરકું^૨ પર ઉસકા હાલ ખુલતા હે. યહાં મુખ્તસર મોહમીલ^૩ લીખ્યા હે, સો ધનસાનકે અંદર રહ હે વોહ સખ નાઝો^૪ ન્યાજ,^૫ ઝોર રેનાઈ,^૬ ઝોર ખુશ ખેરામી^૭ સખમેં કર રહી હે, ઝોર વોહ રહ અપને વતનસેં કે હકીકતે મહંમદી હે કે વોહ રહ કુલ ઝોર રહ હુર રહ હે. ઉસ વતનકો પહોંચનેકે વાસ્તે શોરો શીમાં કર રહી હે, સો વોહ નાય યાને નયકા યાને બાંસલીકા બજનેવાલા જે ઉસકો બજતા હે સો ચેહ સુનકર અપને અસલી વતનકો યાદ કરતી હે, ઝોર બેકરાંર હોતી હે, ઝોર ઝાર બ ઝાર રોતી હે, ઝોર ઉસકા મઝા ઝોર ઉસકી લજઝત આશકુંકો ઝોર આરકુંકો હાંસલ હોતી હે, ઝોર જીસકો અસ્લાહકા ધસ્ક ઝોર ઉસકી મારેફત^૮ ન હોવે ઉસકો ધન બાતુંકી કયા ખમર ? ઝોર વોહ ધન બાતોંકી કયા જાને ? સો વોહ લોગ આશકુંકે ઝોર આરકુંકે ઉપર તોહમતેં રખતે હેં, ઝોર ઉનકો ખુરા કહેતે હેં; મગર વોહ લોગ મુઝા દિલ^૯ હે. જીસકો ધસ્ક નહીં હે વોહ આશકુંકે રાઝકો^{૧૦} કયા જાને ? જ્યસા કે સાદી સાહબ ફરમાતે હે—

શેઅરઃ—શુતરૂરાકે શોરો તરબ દર સર અસ્ત,
અગર આદમીરા ન બાશદ ખર અસ્ત,
ન હોવે ધસ્ક જીસકે દિલકે અંદર,
સરાસર જાનવરસેં હે વોહ કમતર,

યાને હઝરત સાદી સાહબ રહમતુલ્લા અલયહે ફરમાતે હેં કે ઉંટુંકે દીમાગમેં ધસ્ક હે કે અરબમેં ઉંટ મંઝવમેં થક જાતે હેં તો ઉનકે આગે ઉંટુંવાયે હુદા^{૧૧} ગાતે હેં તો ઉંટ મસ્ત હો જાતે હેં, ઝોર મંઝલ ખુશીસેં કાટતે હેં. દુસરી શેઅરમેં કીસીને કહા હે કે જે આદમીકે દિલમેં ધસ્ક ન હોવે વોહ જાનવડેંસેં બી કમતર હે. ઝોર મસ્તબી

૧ મોહકક=સર્વજ્ઞ, સર્વ હકીકત જાણનાર. ૨ આરકું=જ્ઞાની બ્રહ્મ-જ્ઞાની. ૩ મોહમીલ=માંધમ. ૪ નાઝ=ચાળા, હાવભાવ. ૫ ન્યાજ=આજીજ, લાચારી. ૬ રેનાઈ=બેપરવાઈના ચાળા. ૭ ખેરામી=ખુશીના ચાળા. ૮ મારેફત=જ્ઞાન, સમજ, ઓળખાણ. ૯ મુરદા દિલ=મરી ગયેલું મન. ૧૦ રાઝ=ભેદ. ૧૧ હુદા=રાગ.

શરીરમેં મવલાના સાહબને ફરમાયા હે કે—

મીસરાહ:^૧—હરકે ઈ આતશ ન દારદ નેસ્ત બાદ.

યાને જીસકે દિલમેં ઇશ્કકી આગ ન હોવે વોહ નેસ્ત યાને ફના હો જાવ. ઝાહેરન ચેહ બદ્દુઆ હે, મગર હકીકતન આપને દુઆકી હે કે બુઝુર્ગ^૨ લોગ કીસીકો બદ્દુઆ નહીં કરતે હે; લેહાઝા ચેહ કહા હે કે ખવાસે નફસાનીસેં ફના હો જાઈઓ. ઝોર મવલાના જામી સાહબ રહમતુલ્લા અલયહે ઝલ્લીખાકે દીખાચેમેં ચેહ ફરમાતે હે કે—

શેઅર:—ગમે ઇશ્ક અજ દિલે કસ કમ મ બાદા,

દિલે બેઇશ્ક દર આલમ મ બાદા.

યાને યા ઇલાહી ! ઇશ્કકા ગમ કીસીકે દીલમેં કમ મન હોઇઓ ! ઝોર બઝેર ઇશ્કકા દિલ જહાંમેં^૩ મત હોઇઓ ! ઝોર ઇસસેં આગે ઇશ્કકી સીકત^૪ કરતે હે—

શેઅર:—શુનીદમ શુદ મુરીદે પેશ પીરે,

કે બાશમ દર સલુકશ દસ્ત ગીરે;

બ શુકત અરપા નશુદ દર ઇશ્કત અજ જાચે,

ખીરવ આશક શવ વાંગેહ પેશ મન આચે;

મતાબ અજ ઇશ્ક રૂ ગરચે મીઝઝેસ્ત,

કે આં બેહેરે હકીકત કાર સાઝેસ્ત;

બ લોહ અબ્વલ અલેફ બે તે ન ખવાની,

ઝે ફૂરઆં દરસ ખવાનદન કય તવાની ?

યાને આપ ફરમાતે હે કે મેં સુના હે કે એક મુરીદ^૫ પીગઢે^૬ પાસ ગયા કે મેં ઉનકા મુરીદ હો જાઉં. સો પીરને ઉસકો કહા કે તું આશક નહીં હે, જા કીસીકે ઉપર આશક હો, ઝોર શીર મેરે પાસ આ તો મેં તુજકો મુરીદ કરું, અબી તેરેકો ઇશ્ક મીઝઝીકી^૭ બી ખબર નહીં હે, શીર તું ઇશ્ક હકીકીકો^૮ કીસ તરફ પહોંચેગા ? ઇશ્ક મીઝઝીસેં^૯ બી મુંહ મત શીરા કે ચેહી ઇશ્ક મીઝઝી ઇશ્ક હકી-

૧ મીસરાહ=પદ. ૨ બુઝુર્ગ લોગ=મોટા પુરૂષો. ૩ જહાં=દુનિયા.

૪ સીકત=તારીફ, વખાણ. ૫ મુરીદ=ચેલો. ૬ પીર=ગુરૂ. ૭ મીઝઝી=સાંસારિક. ૮ હકીકી=સત્ય, પરમેશ્વરનો.

કીકો પહોંચાનેવાલા હે, ઇસકે બગેર દરિયાએ હકીકીકો નહીં પહોંચ
 સકતા હે, યાને જ્યારે તું અવલ તખતીકે? અંદર અલેકે જે તે નહીં
 પઢે તો કુરાન કીસ તરફ પઢે સકેગા? ઝોર હદીસ શરીફમે બી ફર-
 માયા હે કે “અલ મીન્નઝો કન્તર તુલ હકીકતે” યાને ઇશક મીન્નઝી
 ઇશક હકીકીકી સીડી હે, સો બગેર સીડીકે જીને પર હરગીજ^૨ ચકા
 નહીં જતા હે. ઝોર ઇશક ચેહ હે કે “અલ ઇશકો જુનોતુન રફ્દો
 ખીના ઉલ અકલે,” ઝોર “અલ ઇશકો નાઝન શીલૂકલમે તહરૂરકે
 મા સેવલ્લ મેહબુબે,” યાને ઇશક જુનુન હે કે અકલકી ખીનાકો
 ઉખાડ દેતા હે, ઝોર ઇશક આગ હે કે સીવા મેહબુબકે^૩ સખકો
 જલા દેતા હે, યાને મા સેવલ્લા કુછ બાકી નહીં રહેતા. ઇશક એસા
 રેહબર^૪ હે કે અલાહ તાઅલા તક પહોંચા દેતા હે, ઝોર દુસરી
 કોઈ ઇબાદત^૫ એસી નહીં હે કે ઇતના જલદીસે ખુદાસે^૬ મીલા દેવે,
 અગરમે વોહ ઇશક મીન્નઝી હોવે, મગર ઇશક સચ્ચા હોવે, ઝોર
 મહોબત દીલી હોવે, ઇશક એસી ચીઝ હે. એસા નહીં કે જ્યસા
 ઇસ ઝમાનેમે હગમખોરીકે વાસ્તે, યા કીસી ઝોર મતલબકે વાસ્તે
 ફરેબસે^૭ ઝોર દગાસે^૮ મહોબત ફરકે ઉસસે^૯ અપના કામ નીકાલ
 લેવે, ઉસકો ઇશક નહીં કહેતે. ઇશક વોહ હે કે ઉસકા હી હો જાવે,
 ઝોર ઉસકે સીવા ઝોર કીસીકો ન દેખે, વોહ સચ્ચા ઇશક હે. ઇશક
 બદાનેવાલા ઝોર ઇશકકો ઉભારનેવાલા હુસ્ન^{૧૦} ખુબ^{૧૧} ઝોર રાગ હે.
 જસકે દિલમે ઇશક હો ઉસકો રાગ ઉભારતા હે, ઝોર ઉસકે અંદરસે^{૧૨}
 ઇસરા^{૧૩} પોશીદાહ^{૧૪} ઝાહેર કરતા હે, ઝોર રાગ મુતલક હરામ નહીં
 હે. હઝરત મવલાના અખદુર અઝીઝ સાહબ રહમતુલ્લાસે^{૧૫} શાહ
 ખુખારાને રાગકે બારેમે સવાલ કીયા થા, સો હઝરતને મજબુએ
 રસાયલ ખમશાહકે અંદર જવાબ દીયા હે કે “અસહ કોલ^{૧૬} યાને
 બહોત સહી કોલ ચેહ હે કે ગીના મુજરૂદ અઝ મઝાબીર ખીચ

૧ તખતી=પાદી, સ્લેટ. ૨ હરગીજ=કદી પણ. ૩ મેહબુબ=પરમેશ્વર. ૪ રેહબર=ભાનિયો. ૫ ઇબાદત=બંદગી. ૬ ફરેબ=દગો. ૭ હુસ્ન=રૂપ, કાંતિ. ૮ ખુબ=સુંદર. ૯ ઇસરા=કુપો ભેદ. ૧૦ પોશીદાહ=ગુપ્ત, છાનો. ૧૧ કોલ=શાસ્ત્ર વચન.

મઝહળ ઇમામ અયુ હનીફાકે જાયઝ હે, ઝોર દફ બજના બી જાયઝ હે, ઝોર બહોત હદીસાં મોઅધ્યદ ઇસી રીવાયતકી હે. ” યહાં મુખતસર લીખ્યા હે, ઉસ રીસાલેમેં^૧ દેખ લે. ઝોર મઝાકલ આરફીન તરજુમા અહયાઉલ ઉલુમકી જલ્દ દોઅમકે આઠવેં બાખમેં હઝરત ઇમામ મહંમદ ગીઝાલી સાહબ રહમતુલ્લાને લીખ્યા હે કે “અલગી-નાઓ ગીઝા અર રહે, કમા તઆમા ગીઝા ઉન નફસેં.” યાને રાગ રહકી ગીઝા^૨ હે; જયસા કે ખાના નફસકી ગીઝા હે; ઝોર ઇસકીતા-બમેં બહોત શરેહ તફસીલવાર રાગકે દુરસ્ત હોનેકે બારેમેં ઇમામ મહં-મદ ગીઝાલી સાહબ રહમતુલ્લાને લીખ્યા હે ઉસમેં દેખ લે. ઝોર લીખતે હેં કે રાગકે હરામ હોને પર કોઈનસ^૩ દલાલત^૪ નહીં કરતી હે ઝોર ન કયાસ^૫ ઝોર નસમેં હમારી ગરઝ યેહ હે, જીવકો આં હઝરત સલ્લહાહો અલયહે વસલ્લમને અપને કોલ^૬ યા ફેલસેં^૭ ઝાહેર ફરમાયા હો, ઝોર કયાસસેં વોહ માઅને મુગદ હેં કે જો આપકે અલ્લાહ^૮ ઝોર અફઆલસેં^૯ સમજમેં આતે હો. પસ કીસી ચીઝમેં ન નસ હો, ન કયાસ રાસ્ત^{૧૦} આતા હો તો ઉસ ચીઝકી દુરમતકી^{૧૧} કોલ બા-તીલ^{૧૨} હે, બદકે વોહ ચીઝ દુસરી મુબાહતકી તરફ મુતસવાર હોગી ઉસકે ફેલમેં કુછ હર્જ^{૧૩} નહીં, ઝોર નસ ઝોર કયાસ દોનું રાગકે મુબાહ^{૧૪} હોમે પર દલાલત કરતે હે, ઝોર રાગસેં જીવકો દિલકો હરકત ન હો તો વોહ આદમી નાકસ^{૧૫} હે, ઝોર એતેદાલસેં^{૧૬} હટા હુવા હે, ઝોર રહાનીયતસેં^{૧૭} દૂર હે, ઝોર ઉંદુંસેં ઝોર પરંદુસેં^{૧૮} બદકે તમામ બહા-યમસેં^{૧૯} તખીયતમેં કસીફતર^{૨૦} ઝોર ખરાબ હે, ઝોર જીવકો સતાર ઝોર ઉસકે નગમેંસેં^{૨૧} દિલકો અસર ઝોર હરકત ન હોવે વોહ શખ્સ

૧ રીસાલા=ચોપડી. ૨ ગીઝા=ખોરાક. ૩ નસ=કુશનની આયત અથવા મલોક. ૪ દલાલત=સાબીતી, પુષ્ટિ. ૫ કયાસ=કલ્પના. ૬ કોલ=વચન. ૭ ફેલ=કામ, ક્રિયા. ૮ અલ્લાહ=શખ્સ. ૯ અફઆલ=કામ. ૧૦ રાસ્ત=સત્ય. ૧૧ દુરમત=હરામ. ૧૨ બાતીલ=નકારું, ખોટું. ૧૩ હર્જ=હરકત. ૧૪ મુબાહ=છુટ. ૧૫ નાકસ=નુકશાનવાળો, ખોડવાળો. ૧૬ એતેદાલ=રહાપણ, સમજ. ૧૭ રહાનીયત=માણસપણું. ૧૮ પરંદ=પંખી. ૧૯ બહાયમ=પશુ. ૨૦ કસીફતર=વધારે ખરાબ. ૨૧ નગમા=રાગ, ગાયન.

મીઝાઝકા ખરાય છે. ઝોર ઉસકી કોઇ તદ્દખીર^૧ નહીં હે, ચેહ સખ ધમામ મહંમદ ગીઝાલી સાહય રહમતુલ્લા અલયહેકે કોલ હે, ઉનકી કીતાબમેં ઉસકા ખુલાસા દેખ લે; યહાં તો ફક્ત મુખતસર લીખ્યા હે.

હઝરત કાઝી શેખ સનાઉલ્લા સાહય પાનીપતી રહમતુલ્લા અલયહે આપકે રીસાલેમેં લીખતે હેં કે “ખીચ હીલ વ હુરમત ગીનાકે નસુસ મુતઆરઝ આયે હેં.” સો હઝરત અયુ હનીફા રહમતુલ્લાને હુરમત ગીનાકે ઉપર ઝેહતીયાતન ફતવા^૨ દીયા હે. જયસા કે કાયદા ઉસુલકા હે કે “ઈન્દત તાઝે હુરમતરા ખર ધખાહત મુકદ્દમ મી દારન્દ,” યાને વાસ્તે ઝેહતીયાતકે હુરમતકા ફતવા દીયા હે, હકીકતન નહીં. ઝોર મોલવી અબદુલ હમીદ સાહયને મજમુએ ફતાવેકી જુલ્દ દોઅમકે સફે ર૫૩ મેં લીખ્યા હે કે “કોલ ફેસલ ઇસ ખાતમેં જો મઝોકદ ખીલ અહાદીસ ચેહી હે કે નફસ ગીના ઉમુમન મમનુઅ નહીં હે, અલ્લે ઉસમેં હુરમત યા કરાહત ય વજે અવારઝ ખારજયેકે હે કે ઉસમેં હો.” ઝોર મઝામીર સખ મમનુઅ હે બગુલ દફકે. ઝોર કાશી ઝોર ખઝાનેકે અંદર રીવાયત કી હે કે “રાગ વગેરાકી હુરમત મુકેયદ હે સાથ લહોકે ઝોર જોકે ખગેર લહો કે હો વોહ જાયઝ હે.” ઝોર હઝરત શેખ શહાબુદ્દીન સહરવરદી સાહય રહમતુલ્લા અલયહે કે વોહ અકાખર ઉલ્માએ ઝાહેરકે બી થે, ઝોર સરદાર ઔલીયા અલ્લાહકે બી થે, ઉન્હુને ખીચ અવારીફકે કહા હે કે “અસ સમાઓ યસ તજલ્લે યુર રહમતે મીનલ્લા હીલકરીમ,” યાને રેહમત ખુદાએ કરીમસેં રાગ ખેચતા હે. ઝોર હઝરત ખ્વાજા બહાવોદ્દીન નકશ બંદી રહમતુલ્લાને ફરમાયા હે કે “મેં ન ઇનકાર કરતા હું સમાસેં ઝોર ન ચેહ કામ કરતા હું.” ઝોર ધમામ શાશી રહમતુલ્લા અલયહે શતરંજકો મુખાહ જાનતે હેં ઝોર હાલાંકે વોહ લહો^૩ હે. ઝોર હુરમત ઉસકી અહાદીસસેં^૪ સાખીત હે. ઝોર શાફી^૫ તાવીલ^૬ કરતે હે કે મુસકરાત^૭ સીવાએ ખમરકે^૮ કલીલ^૯ હો ઝોર નશા ન લાવે, નજદીક

૧ તદ્દખીર=કપાય. ૨ ફતવા=હુકમ. ૩ લહો=ખેલ. ૪ અહાદીસ=શાસ્ત્રવચનો. ૫ શાફી=ધર્મોપદેશ કરનાર. ૬ તાવીલ=દર્શાવત. ૭ મુસકરાત=નિશાની ચીજો. ૮ ખમર=દાર. ૯ કલીલ=થોડો.

હઝરત ઇમામ આઝમ સાહબ રહમતુલ્લા અલયહેકે હલાલ કે હાલાં કે હઝરત રસુલે મક્યુલ સલ્લલ્લાહ અલયહે વસલ્લમને ફરમાયા હે કે “મા અસકરો કસીરહુ વ કઘી લહુ હરામુન” ગરઝકે મુસ્તહલ મઝામીરકો^૧ હલાલ જનનેવાલેકો કાફર કહેના હરગીઝ જયઝ^૨ નહીં હે. ઝોર જો કુછ કે ખીચ હાવીકે કુદસીને કહા હે કે “ઝકરા ઇસ-મુલ્લાહે ઇન્દા દરમુલ મઝામીર કુફરન.” સો મુરાદ ઇસસેં ચેહ હે કે મુતરખ યાને ઢાઢી લોગ વારતે લહોકે દફ બજતે હે, ઝોર વક્ત દફ બજતેકે ઝોર વક્ત તંયુરે બજતેકે ખીસમીલાહ કહેતે હે, ચેહ કુફર હે, વારતે તર્ક કરને તાઝીમ^૩ ઇસ્મ અલ્લાહકે નઝદીક માસી-યતકે,^૪ ન ચેહ કે કોઈ દફ બજવે, ઝોર દુસરા શખ્સ સાથ અ-લ્લાહકે મશગુલ^૫ હોવે, ઝોર હક હક^૬ કેહવે, ચેહ હાલ સખ શેખ સનાદિલા સાહેબને અપને રીસાલેમેં લીખ્ખા હે. ઝોર હઝરત શેખ શહાબુદ્દીન સહરવરદી સાહબ રહમતુલ્લા ખીચ અવારે કુલ મારીફકે લીખતે હે કે “જો શખ્સ સમાકા^૭ મુતલક મુનકર^૮ હે બગેર ઉમ્મકે કે તફસીલ કરે વોહ ઇન તીન બાતુસેં એકસેં ખાલી ન હોગા; યા તો વોહ સુનન^૯ ઝોર અહાદીસસેં જાહેલ^{૧૦} ઝોર નાવાફેહ હે, ઝોર યા તો વોહ ફરેફતા^{૧૧} ઉન આમાલ^{૧૨} અખયાર પર હુવા હે જો ઉસકે લીયે મુકદ્દર હુવે હે, ઝોર યા તો વોહ તખીયતકા ગખી^{૧૩} હે, ઉસે ઝાક^{૧૪} નહીં હે, ઇસ લીયે વોહ ઇનકાર પર ઇસિરા^{૧૫} કરતા હે. ઝોર સમાકા ઇનકાર વોહ શખ્સ કરતા હે કે જીસકી તખીઅત જમદ^{૧૬} યાને ખસ્તા હે ઝોર અફસુરદાહ^{૧૭} હે કે ઉસે મુતલક^{૧૮} ઝાક હી નહીં હે તો ઉસકો નામદ^{૧૯} કહા જતા હે, જયસા કે જીસકો

૧ મઝામીર = વાનં. ૨ જયઝ = ખરોખર, ચોખ્ખ. ૩ તાઝીમ = અદખ, સત્કાર, આદરમાન. ૪ માસીયત = ગુનોહ. ૫ મશગુલ = તક્લીન. ૬ હક હક = તત્સત, પરમેશ્વર. ૭ સમા = રાગ. ૮ મુનકર = ઇનકાર કરવાવાળો. ૯ સુનન = શાસ્ત્ર. ૧૦ જાહેલ = અજાણ. ૧૧ ફરેફતા = પ્રેમાધીન. ૧૨ આ-માલ = કમ્, કૃત્યો. ૧૩ ગખી = મૂઠ. ૧૪ ઝાક = રસ, સ્વાદ. ૧૫ ઇસિરા = આગ્રહ ૧૬ જમદ = બંધાઈ ગયેલી. ૧૭ અફસુરદાહ = દીલગીર. ૧૮ મુત-લક = જરા પણ.

જન્માકી^૧ લજ્ઞતસેં કુછ વકરીયત હી નહીં હે વોહ કયા જાને ? ઝોર અંધેકો જન્માલે^૨ કાયકસેં^૩ કુચ નફા નહીં હે. ઝોર શેખ અચુતાલીખ મક્કી રહમતુલાને અપની કીતાબમેં લીખ્યા હે કે “અગર સમાસેં મુજમીલ મુતલક ગેર મુફ્ફરીલ ધનિકાર કરે તો ૭૦ સીદીકકે ઉપર ધનિકાર હોતા હે,” યેહ અવારફમેં દેખ લે. મજમુએ ફતાવાકી ૭૬૬ મોયમકે સંકે ૧૩૦ મેં મોલવી અબદુલ હમીદ સાહબ લીખતે હે કે “અગર કોઈ બ વજ્હ સાદીક યેરીઆ વ તસન્નો ખડા હોવે માઝુર હે, ઝોર આદામે સહોબતસેં હે કે હાઝરીને મજલીસ ઇતેયા ઉસકી કરેં યાને સખ ખડે હોવે” ઝોર જનાબ મૌલાના ફરહુદીન સાહબ કંદહારી અપને રીસાલેમેં લીખતે હે કે “મોલુદ શરીફકે પઢનેવાલે હઝરતકી પેદાયશકી ઝીકર જબ આતી હે તો કયામ ફરમાતે હે, યાને કવમા કરતે હે, યેહ બેલાશક મુસ્તહસન નઝદીક ઉલ્માએ એહલે સુન્નતકે હે. ઝોર જો ઉલ્માને મુસ્તહસન જાના હે વહી અલાહ તાઅલાકે નઝદીક મુસ્તહસન હે. બ દલીલ કોલ ધમિને મસઉદ રદી અલાહો તાઅલા અનહોકે ‘કાલા મા રાહુલ મુસ્લેમુન હસનન પ્રહોવા ધન્દલાહે હસનન.’ ઝોર મુસલમાનુસેં મુરાદ ઉલ્મા હેં કે જસને પહેલા મઝાહેબ અરબાકા સબુત લીખ્યા જતા હે, ઝોર બરઝંજી ઝોર હલખી વગેરાને બ ખુબી સાખીત કીયા હે કે ‘ઈસ તેહસાન કયામકા વક્ત વીલાદત આં હઝરત સલ્લલાહો અલયહે વસલ્લમકે.’ ઝોર અકસર અવતાનમેં ઉલ્મા કયામ કરતે હે.” યેહ મોલવી સાહબ ફરહુદીનને અપને રીસાલે મુનવ્વરલ ધમાન શી રદ્યે એહલે તુગીઆનમેં લીખ્યા હે.

રાગ ઇસ્કકો ઉમારનેવાલા હે એસા હુસ્ન બી ઇસ્કકો બદનેવાલા હે, ઝોર ઇસ્ક ઝોર હુસ્નમેં હમેશાંસેં લાગ^૪ હે, અગર કોઈ ઝોરત યા લડકા બહોત હસીન^૫ કીસી આશકકે સામને આ જાવે તો ઉસે ઇસ્ક ઉસકા જોશ કરતા હે, ઝોર અપના માથુક ઉસકો યાદ આતા હે,

૧ જન્મા = સંસારવિલાસ, સંભોગ. ૨ જન્માલે = કાંતિ, રૂપ. ૩ કાયક = સુંદર, મોહકારક. ૪ લાગ = સંબંધ. ૫ હસીન = ખુબસુરત.

યાને પરવરદિગારકી કુદરત કામેલા^૧ દેખકર ઉસકો આતશે હીન્ન^૨ જલાતી હે, ઝોર ઉસકા દિલ ખુદાકી તરફ રૂંઘુ હોતા હે, ઝોર વોહ અદાહ તાઅલાકા વીસાલ આહતા હે, યા કોઈ હઝરત મેહયુમ સક્ષાહો અલયહે વસલમકા આશક હો તો ઉસકા દિલ ઉધર રૂંઘુ હોતા હે, ઝોર યેહ મહોબતકા કાયદા હે કે અગર કોઈ અચ્છા કારીગર ઝોર ખેમીસ્લ સુનઅતમે^૩ હો, ઝોર ઉસસે જીસ કીસીકો મહોબત ઝોર દોસ્તી દીલી હો જાવે, ઝોર વોહ કીસી દૂર દેસકો ચલા જાવે, ઝોર ઉસકી જુદાઇસે વોહ શખ્સ ખેકરાર રહેતા હોવે, ઝોર ઉસકે મીલનેકી આરઝુ^૪ અપને દિલમે રખતા હોવે, ઝોર ઉસ કારીગરકી બનાઈ હુઈ બહોત ખુસ્તુમા કોઈ ચીઝ હોવે, ઝોર ઉસ પર બહોત અચ્છે નકશો નિગાર^૫ હોવે, ઝોર વોહ ચીઝ ઉસ શખ્સકે સામને કીસી વક્ત આ જાવે તો ઉસી વક્ત ઉસ ચીઝકે દેખતે હી ઉસકો વોહ અપના દોસ્ત યાદ આ જાયગા, ઝોર ઉસકા દિલ ઉસકી તરફ રૂંઘુ હો જાયગા. હાલાંકે વોહ ચીઝકી તરફ નઝર ઉસકી હોગી મગર ઉસકા દિલ અપને મેહયુમકી તરફ લગા હોગા, ઝોર ઉસ ચીઝકા ઉસકો ખ્યાલ નહીં હોવે, ઝોર વોહ ઉસ ચીઝકે નકશો નિગારકો નહીં જાને કે ઇસ પર કયા કયા નકશ હે, ઝોર વોહ જખ્મ અપને ઉસ યારસે દિલકો શીરાકે ઉસ ચીઝકી તરફ ખ્યાલસે દેખેગા તખ્મ ઉસકો ઉસ ચીઝકે નકશો નિગાર માલુમ હોગે. ઇસી તરહસે અદાહકા આશક યા અદાહકી મારેફત સમજનેવાલા કીસી ખુમસુરત ઝોરત યા લડકેકો દેખેગા તો ઉસી વક્ત ઉસકો અપના માથુક યાદ આવેગા. ઝોર વોહ અપને મેહયુમકી તરફ રૂંઘુ હો જાવેગા, ઝોર ઉસકા ઇસ્ક ઉભર આયગા, ઝોર ઉસકી નઝર ખવામખવા^૬ ઉસ લડકેકે સામને યા ઉસ ઝોરતકે સામને લગી રહેગી, મગર ઉસકા દિલ અપને ખુદાકે યા રસુદે ખુદાકે સામને હાઝર હોગા. હકીકતન ખુદાહીકે સામને વોહ રૂંઘુ હોગા, ઝોર ઉસકી તરફ ઉસકા ખ્યાલ નહીં હોગા, ઝોર

૧ કામેલા=અકળિત પ્રભાવ, કળા. ૨ હીન્ન=નૂદાઈ. ૩ સુનઅત=કારીગરી. ૪ આરઝુ=આશા. ૫ નકશો નિગાર=ચિત્ર. ૬ ખવામખવા=ચહાઈને અગર નહીં ચહાઈને, સ્વાભાવિક રીતે.

ઉસકા કોઇ આજ્ઞા? ઉસકે દિલમેં યાદ નહીં હોગા કે આંખ ઝેસી, ઝોર નાક ઝેસી હે, ઝોર મુંહ ઝેસા હે, યેહ કુછ ઉસકો ખબર નહીં હોગી, ફક્ત આંખેં ઉસકી તરફ હોગી, ઝોર ટકટકી બાંધકર ઉસકી તરફ દેખા કરેગા, ઝેસા આશકુંકા હાલ હોતા હે; ઝોર અગર ખુદાકી મારેફતવાલા આરફ હે તો ઉસકો વોહ આદમી આયના હો જાવેગા, ઝોર ઉસકે અંદર વોહ આરફે બીધાહકો ખુદાહી નઝર આવેગા, ઝોર વોહ ઉસ આદમીકો નહીં દેખેગા. ઝોર ઉસસેં વોહ આરફ ને રાઝ રઝઝ ઝોર નાઝ ન્યાજ કરેગા વોહ ખુદાહીકે સાથ કરેગા કે અ-ધાહને આપ ફરમાયા હે કે “ફ અય નમા તો વલુ ફસન્મા વજહુલા” ઝોર મા મુકીમાકે અંદર બી જાયા જા ગઝલકે નીચે યેહ શેઅર કહી હે—

શેઅર:—કે બ ચસ્માને દિલ મુંબિ જયુઝ દોસ્ત,

હરચે બીની બીદાંકે મઝહરે ઝોસ્ત.

યાને દિલકી આંખેંસેં સિવાય ખુદાકે દુસરેકો મત દેખ, ને કુછ દેખે ઉસકો ખુદાકો દેખનેકા આયના દેખ. મગર હરેકકે વાસ્તે ઝેસા નહીં હે કે ઝમાને હાલમેં ઝેસે લોગ હેં કે નફસકે તાલિખ^૨ ઝોર શેહવત^૩ ગાલિખ^૪ ઝોર બહુનૈયતીસેં કીસીકી તરફ દેખે યેહ હરામ હે. ઝોર કયામતમેં^૫ અધાહ તાઅલા કલખ ગરમ કરકે ઉનકી આંખોમેં ડાલેગા, યેહ અઝાખ^૬ ઉનકો હશરમેં^૭ હોગા, ઝોર આદમી નેક યા બદ ઉસકે અકવાલસેં^૮ ઝોર અફઆલસેં ઝોર ચલનસેં માલુમ હો જતા હે, ઝોર આશક ઝોર આરફતો પોશીદા રહેતા હી નહીં હે, વોહ તો ને હોશિયાર લોગ હે, વોહ ઉસકો સમજ હી લેતે હે, મગર ઉસકે દેખનેકો આંખેં ચાહીઝે, યાને ને હસદકી^૯ આંખસેં દેખેગા ઉસકો માલુમ ન હોગા, ઝોર ને મહોબતકી આંખસેં દેખેગા તો ઉસકો માલુમ હોગા. ને હસદકી આંખસેં દેખતા હે ઉસકો અપને ઝેખ ઉસકે અંદર નઝર આતે હે, ઝોર ઉસ પર વોહ બહુમાની કરતા હે; કયું કે હદીસ શરીફમેં

૧ આજ્ઞા=શરીરનો ભાગ, અવયવ. ૨ તાલિખ=આધીન. ૩ શેહવત=કામદેવ. ૪ ગાલિખ=જીતાયેલો. ૫ કયામત=મહા પ્રલય. ૬ અઝાખ=શિક્ષા, દુઃખ. ૭ હશર=મહાપ્રલય પછી તમામ મરેલાં પ્રાણીઓની પાપ પુણ્યનો જવાબ દેવાને ઉઠવાની દશા. ૮ અકવાલ=બોલચાલ. ૯ હસદ=ધર્ષા.

લીખ્યા હે કે “અલ ધનિસાનો મીરઅતુલ ધનિસાન,” યાને આદમી આદમીકા આયના હે, ઇસ વાસ્તે વોહ અપની પુરાધયે ઉસકે અંદર દેખેગા, ઝોર ઉસ પર બદ્દુમાની કરેગા, ઝોર હઝરત મેહયુમ સલ્લ-લાહ અલયહે વસલ્લમકી હદીસ હે “ઝન્નુલ મોમીનીન ખેરા” સેં વોહ મુંહ ફેર લેગા, ઝોર ઉસકી એમ જોઇ ઝોર ગીમત^૧ ગોઇ કરેગા. જયસા કે અખીલહય હઝરતે મેહયુમ સલ્લલાહો અલયહે વસલ્લમકો જમ દેખતા થા તો વોહ અપની પુરાધયે ઉનકે અંદર દેખતા થા, ઝોર ઉનકો પુરા કહેતા થા. ઝોર જો મહોબતકી આંખસેં દેખેગા, ઝોર ખુદ નેક આદમી હોગા તો ઉસકો ઉસકે અંદર નેકીયેં નઝર આવેંગી કે જેહ એસે ચલનકા હે, ઝોર નેક હોગા, ઉસમેં પુરાધયેં નહીં હોવે, વોહ ખુદ નેક હોગા તો ઉસકે અંદર નેકીયેં નઝર આવેંગી. ઝોર “ઝન્નુલ મોમીનીન ખેરા” પર ઉસકા અમલ હોગા. જયસા કે સૈય-દના હઝરત અમાઅકર સીદ્દીક રદીઅલ્લાહો અનહો મેહયુમ સલ્લલાહો અલયહે વસલ્લમકો દેખતે થે તો બહોત ખુશ હોતે થે, ઝોર બહોત સીકત કરતે થે, સો જયસા જીસકે દિવકે અંદર હોગા વયસા ઉસકો દુસરેકે અંદર નઝર આયગા, યાને જો ત્રીઝ હંડીકે અંદર હોગી વોહ જમ હંડી જોશ કરેગી યા હીલેગી તો વહી ત્રીઝ હંડીકે અંદરસેં બહાર પડેગી, જેહ કાયદા હે.

ગરબી ૨.

મારા મહોલે આવો રે.^૨

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

આવો આવોને અલખેલા મારા મહોલે આવો રે,
હાસી બાઈને દયાળા દયા દિલમાં લાવો રે, આવો ૦ ૧
હાથ જોડીને કહું છું હું મારા સમ માનોને,
સાચા સ્વામી શ્યામળીયા સુંદરને મનાવો રે, આવો ૦ ૨

^૧ ગીમત = નિંદા. ^૨ બક્તિસંગારરસની ગરબી છે, પ્રેમી વિયોગીના દુઃખના ઉદ્ધાર છે.

હું તો દાસી છું તમારી દયાળાજી દિલ રાખો,
 બહાલા છાતી લગાડીને પ્રેમથી બોલાવો રે, આવો ૦ ૩
 આગ લાગી છે અંતરે માંહ ત્રેહ ઘણો બાળે રે,
 મુજ બળતીને વાલમજી આવીને રીઝાવો રે, આવો ૦ ૪
 કેના ઘેર રહો છો રાત સાચું બોલો શ્યામળીયા ?
 આવી જ્ઞાનીને પ્રભાત શા માટે જગાવો રે ? આવો ૦ ૫

વિવેચન:—અલબેલા યાને ખુશસુરત નાઝુક બદનવાલા. મહોલ
 યાને ઘર. દાસી યાને બાંદી. દયાળા યાને રહેમવાળા. દયા યાને રહેમ.
 સમ યાને કસમ, સોગંદ. સ્વામી યાને મીયાં, માલક. શ્યામળીયા
 યાને જાને પાક ખુદસે મુરાદ લી હે, લાહુતકા મુકામ હે કે ગંજ
 મખમ્લીસે એક તર બા જુમલે સીકાત અલાહને જાહર કીયા માનીંદ
 રાતકે યાને ચેહ મરાતખ ગેબકા હે, ઇસકો હકીકતે મહંમદી કહેતે
 હે, વોહ ઉસકી પહેલી તજલી હે; અવ્વલ ગંજ મખમ્લી થા કે “કુંતો
 કંઝન મખમ્લીયન” યાને મેં ખજાના છુપા હુવા થા, વોહ શ્યામલીયા
 હે, દિલ ચાર કિસમ પર હે, એક દિલ ઉમ્મીદીમાગમે એક નુકતા
 સ્યાહ માનીંદ આંખકી કીકીકે હે, સો જખ મુરાકબા કરકે ઉસકા
 તસવ્વર બાંધકે ઉસકા મુશાહદા કરે તો વોહ સ્યાહી તમામ બદનકે
 ઘેર લેતી હે, ઝોર ચેહ અમલ કરતેસે લાહુતકે મુકામ પર પહોંચતા
 હે, વોહ શ્યામલીયા હે. સુંદર યાને ઝોરત. પ્રેમ યાને મહોબત,
 ઇશ્ક. અંતર યાને દિલ, કલ્મ. ત્રેહ યાને ઇશ્કકા સોઝ. બાળે યાને
 જલાવે. વાલમજી યાને ખ્યારા. રીઝાવો યાને ખુશ કરો. પ્રભાત
 યાને સુખડે સાદીક. શા માટે યાને કીસ વારતે.

વાઝે^૧ હોકે શેઅરકા ઇસ્તીલાહ^૨ શાઅરને^૩ તીન કીસમ પર
 બાંધા હે. ફારસકે શાઅરને જવાન લડકા બેરીશોક^૪ ઇસ્તીલાહ બાંધા હે
 ઝોર ઉસીકી સીકત કી હે, ઝોર હિન્દુસ્તાનકે શાઅરને ઝોરત જ-
 વાન ખુશસુરતકા ઇસ્તીલાહ બાંધા હે ઝોર શેઅરમેં ઉસીકી સીકત

૧ વાઝે=અલ્લુમ. ૨ ઇસ્તીલાહ=રીત, પદ્ધતિ. ૩ શાઅર=કવિ.
 ૪ લડકા બેરીશોક=દાદી વગરના છાકરાનો.

કી હે, ઝોર ગુજરાતકે શાઅરને મદકા ઇસ્તીલાહ શેઅરમેં બાંધા હે
જ્યસા ગોપી ઝોર કહાન. ઇસ્તી તરહ આશકુને બી મદકા ઇસ્તીલાહ
બાંધા હે કે અપને મેહયુબ સલ્લાહો અલયહે વસલ્લમકો અપના મીયાં
બનાયા હે ઝોર અપની તરફ મોઅનસકા^૧ સેગા લગાયા હે, યાને
અપનેકો ઝોરત બનાયા હે, ઝોર મેહયુબસેં નાઝો ન્યાજકી ખાતે
કી હે. ઝોર યેહ મેહયુબકી કમાલ તાઝીમ^૨ હે, ઝોર અપની નિહા-
યત^૩ ન્યાજ યાને આજઝી ઝોર ખાકસારી^૪ હે, ઝોર ઇસમેં જ્યાદા
લુત્દ^૫ ઝોર ન્યાજ હાંસલ હોતા હે, ઝોર કુરાન શરીફમેં ૯૯ નામ
અલ્લાહ તાઅલાકે હે, વોહ સખ મુઝફરકે પુકારે હે, કોહ^૬ નામ મોઅનસકે
સેગેસેં નહીં લીયા હે, ઇસ વાસ્તે બી ઉસકા નામ લેનેમેં અદબ ચાહીએ;
લેહાઝા આશકુને ઉસકો મુઝફર બનાયા હે, ઝોર નિહાયત ઇજઝ
ઝોર ઇન્કેસારીકે^૭ વાસ્તે ખુદાકો મોઅનસકે સેગેસેં પુકારા હે. ફકત
દો નામ ખુદાકે મોઅનસકે સેગેસેં હે; ૧ રહ ઝોર ૨ ઝાત યાને ઝાતે
મુતલક, યેહ દો નામ મોઅનસકે સેગેસેં હે; ઝોર આશકુકે અશઆરમેં
ઇશક ઝોર મહોબત બદાનેકે લીએ નાઝ ઝોર ન્યાજકી ખાતે હોતી હે,
ઝોર યેહ ઉનકી ઇખાદત ખાસ ઝોર ઇખલાસ^૮ કી હે; ઝોર ઇસસેં
અલ્લાહ તાઅલા ખુશ હે. જ્યસા હઝરત મૈલાના સાહબ રહમતુલ્લા
અલયહે મસ્તવી શરીફમેં એક ચરવાહેકી^૯ હીકાયત લાયે હે કે “હઝ-
રત મુસા પેગંબર અલયહીસ સલામકે વક્તમેં એક ચરવાહા થા, વોહ
કીસી જંગલમેં રાતકે વક્ત અપને પ્યારે મેહયુબકે સાથ ઇશકકી મ-
સ્તીમેં ઝોર મહોબતકે ઝાકસેં નાઝ ઝોર ન્યાજકી ખાતે કર રહા થા.
ઝોર યેહ કહેતા થા કે “યા પરવરદિગાર મેરા! અય મેરે મીયાં! તું
કહાં હે? તું મુજસેં મીલતા નહીં? અગર તું મુજસેં મીલે તો મેં
તેરી જુતીયુંકો થીંગલે હું, ઝોર તેરે કપડે ધો લાવું, ઝોર તેરે સર-
મેસેં જુવાં ચુતું, ઝોર કંગઘ કરું,^{૧૦} ઝોર તુજકો નીલાઈ, ઝોર તું

૧ મોઅનસ=સ્ત્રીબલિ. ૨ તાઝીમ=માન, મોટાઈ, ૩ નિહાયત=
દણીજ. ૪ ખાકસારી=લાચારી; ગરીબાઈ. ૫ લુત્દ=આનંદ સાથે પ્રેમનો
આવેશ. ૬ ઇન્કેસારી=લાચારી. ૭ ઇખલાસ=નિષ્કામ બંદગી. ૮ ચરવાહા=
ગોવાળ. ૯ કંગઘ કરું=માથું ઓળાવું.

ખિમાર હોવે તો તેરી દવા કરું, ઝોર તેરા ધર મુજકો ખતલાવે તો તેરે વાસ્તે બકરીયેં દોઢર દુધ લાઉં, ઝોર તેરે વાસ્તે રોટી પકાકે લાઉં, ઝોર તુજકો ખીલાઉં, ઝોર ઇંડા પાની તુજકો પીલાઉં, ઝોર તેરે પાઉં દાણું, ઝોર તેરી ખીદમત કરું,” એસા વોહ ચરવાહા મહો-અતકે ઝાંક ઝોર શાંકમેં^૧ કેહ રહા થા; ઝોર હઝરત મુસા નખી અલયહીસ સલામ ઉધરસેં નીકલે; તો ઉન્હુને યેહ સખ મુના તો બહોત ગુસ્સેહ હુવે કે યેહ કયા વાહી તબાહી^૨ શરીઅતસેં^૩ ખીલાફ^૪ કુદર^૫ બકતા હે! શીર હઝરત મુસા અલયહીસ સલામ ઉસકે પાસ ગયે ઝોર ઉસકો કહા કે “અય બેવકુદર! યેહ કયા કુદર બક રહા હે? તું તોખા કર, અલ્લાહ તાઅલાહી ઝાત પાક મુનજા^૬ સખ ચીઝેંસેં હે, ઝોર તું એસે કુદર કલમે બક રહા હે;” એસા મુસાને ઉસકો ડરાયા; સો વોહ તો ખિચારા ખામોશ^૭ હો ગયા, ઝોર ઉસકા વોહ મુકામ છુટ ગયા, યાને વોહ મહોબતકી ખાતેં છુટ ગઈ, ઝોર હઝરત મુસા ચલે ગયે. શીર ઉસી વક્ત હઝરત મુસા અલયહીસ સલામકે ઉપર અલ્લાહ તાઅલાહી તરફસેં વહી^૮ આઈ, ઝોર ઠપકા કહેલાયા કે “અય મુસા! હમારે દોસ્તકો તુમને હમસેં જુદાં કર દીયા, હમને તુમકો હમારે બંદુકો હમારેસેં મીલાનેકે વાસ્તે બેજો હેં યા જુદા કરનેકે વાસ્તે? જાઓ, હમારે દોસ્તકો ખુશ કરો.” એસા ઠપકા આયા. ઇસ લીયે હઝરત મુસા ઉસી વક્ત ઉસ ચરવાહેકે પાસ દોડે ગયે, ઝોર ઉસકે આગે ઉઝ્ખાહી^૯ કી. સો આશકુંકા એસા હાલ હોતા હે.

મૌલાના સાહબને ઉસી મુકામમેં મસ્નવી શરીફમેં ફરમાયા હે કે હરેકકો અપની ઇસ્તીલાહ જુદી હોતી હે. સીંધીયુંકો સીંધી ઇસ્તીલાહ ઝોર હીંદીયુંકો હીંદી ઇસ્તીલાહ હોતી હે. હરેક અપની ઇસ્તીલાહકે મુજબ અપને રખકી બંદગી કરતા હે. ઝોર હદીસ શરીફમેં

૧ શાંક=મનની ઇચ્છા, ઉમેદ. ૨ વાહી તબાહી=બકબકાટ, ફેંકટ લવારા. ૩ શરીઅત=મુસલમાનના ધર્મનો રસ્તો. ૪ ખીલાફ=વિરુદ્ધ. ૫ કુદર=પરમેશ્વરને નહીં માનવું તે, નાસ્તિકપણું ૬ મુનજા=નિરંજન. ૭ ખામોશ=ચૂપ. ૮ વહી=દેવતાની આશક્ત મોકલેલો સંદેશો. ૯ ઉઝ્ખાહી=આજીજ કરી માફી માગવી તે.

બી ફરમાયા હે “ ઇબ્રિલાહા લા યન ઝુરો ઇલા સોવરે કુમ વ આમાલ કુમ વલાકીન યન ઝુરો ઇલા કુલુમે કુમ વ નૈયાતે કુમ ” યાને અલ્લાહ તાઅલા તુમારી સુરતુકો નહીં દેખતા હે કે તુમને ઉપરકા સખ બનાવ લોગુંકે દેખનેકે વાસ્તે કર રખ્યા હોવે. લંબી દાઠી, ઝોર બડી તસ્ખીહ,^૧ ઝોર બડા ઝુમ્બા, ઝોર બડા દસ્તાર^૨ બાંધા હોવે, ઝોર વોહ તુમારે આમાલુંકો નહીં દેખતા હે કે ઝાહરમેં લોગુંકો દીખાનેકે વાસ્તે લંબી નમાઝાં પઢો, ઝોર બહોત નફલાં પઢો, ઝોર બહોત તસ્ખીહ શીરાઝો; યેહ સખ લોગુંકે બતલાનેકે વાસ્તે કરતે હો, ઝોર દિલમેં ઉસકી મહોબત ઝોર ઇબ્રિલાસ નહીં રખતે તો વોહ તુમારે યેહ આમાલુંકો બી નહીં દેખતા હે, મગર વોહ તુમારે દિલુંકો ઝોર તુમારી નૈયતુકો દેખતા હે, એસા હદીસ શરીફમેં બી ફરમાયા હે. ઇસ લીયે આશક લોગ ઉસીકી મહોબત ઝોર ઇબ્રિલાસમેં ઉસકે સામને નાઝો ન્યાજ કરતે હે, ઝોર ઉસકે ઇસ્ક ઝોર મહોબતકે કલામ^૩ કરતે હે, ઝોર ઉસમેં ન્યાજ હાંસલ કરનેકે વાસ્તે ઝોર ઉસમેં દિલ લગાનેકે લીયે અપને તઈ ઉસકે સામને મોઅ્યનસકે સેગેમેં ઝાહર કરતે હે. ઝોર એસે આશક બહોત હુવે હે. જ્યસે કે કાઝી મેહમુદ દરિયાઈ સાહબ, જીનકા મઝાર શરીફ કરમે બીરપુરમેં હે, ઝોર હઝરત મુસા સોલાગ સાહબ, જીનકા મઝાર શરીફ શેહર એહમદાબાદમેં હે વગેરહુ દુસરે બી એસે આશક બહોત હુવે હે કે ઉન્હુને અપને તઈ મોઅ્યનસકે સેગેમેં પુકારા હે. જ્યસા એક આશકને સાથ ન્યાજકે ઝોર ઇજઝકે યેહ દોહરા કહા હે—

દોહરા—જીન હુંડા તીન પાઈયા ઘેરે પાની પેહ,

મેં પાપન હુખન ડરી રહી કિનારે ખેદ.

યેહ દોહરા મુરાકમેકે હાલમેં કહા હે, મગર યેહ કમતર વાસ્તે તુલ હોનેકે શરેહ^૪ ઉસકી નહીં લીખતા હે. કયું કે યેહ કીતાબ મુખ્તસર હાલમેં લીખનેકી હે, ઝોર ઇસ કીતાબમેં ફક્ત ઇસ કમતરકી હી તસનીફાતમેં^૫ સખ ચીઝે હે; દુસરે કીસીકી બી તસનીફકી એક ચીઝ બી નહીં

૧ તસ્ખીહ = માળા. ૨ દસ્તાર = મુગટ, પાધડી. ૩ કલામ = વાત.
૪ શરેહ = દીકા. ૫ તસનીફાત = કાવ્ય, લેખ.

લી હે, મગર આયાત, હદીસ, મકુલા, બુઝુર્ગાં ઝોર કોઈ શેઅર અશ-
આર તમસીલકે વાસ્તે ઝોર મુનાસબતકે વાસ્તે ઇસિમૈં લીખ્ખી હે.

ગરબી ૩.

દિલડાં પિયુજને દીધાં રે.^૩

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

દિલડાં પિયુજને દીધાં રે પ્રેમ રસ ભર પીવા,
હરિએ હરખથી લીધાં રે થયાં અમે મરજવાં, દિલડાં ૧
થઈ આનંદ હેલી રે રંગીલાથી રાસ રમી,
હેડે હરખ ન માયે રે પિયુના હું મનમાં ગમી, દિલડાં ૨
મોહન મંદિર આવ્યા રે મહા પદ હું પામી,
મેલી સખીઓની ટોળી રે ભાવે ભેટીયા સ્વામી, દિલડાં ૩
સુખમણ સેજમાં પોઢી રે રંગીલાથી રસ પીધા,
બહાલે પ્રેમરસ પાઈ રે મનડાં હેરી લીધાં, દિલડાં ૪
મને હરિ રંગ લાગ્યો રે આપો મારો ભુલી ગઈ,
મારું તન મન ધન સૌ રે અર્પણ કરી અળગી રહી, દિલડાં ૫
હવે હું મને જોગું રે હું તો કહી જડતી નથી,
મારો પિયુ મને દરસે રે સર્વે વસ્તુમાં સખી, દિલડાં ૬
મારું હુંપણું જોઈ રે પિયુનું હું અંગ બની,
જ્ઞાની આતમ ઈશ્વર રે મળી એક રંગ બની, દિલડાં ૭

વિવેચન:--દિલડાં યાને દિલ. પિયુજ યાને માથુક. પ્રેમ-
રસ યાને શરાબે ઇસ્ક વ શૉક. હરિ યાને માલક. મરજવાં યાને
મુતુ કબલા અન્ત મુતુ યાને મરનેસેં પહેલે મરના. હેલી યાને રેલ,
ખારીશકા જારી હોના એસા ઇસ્કકા ઉમાર રંગ રેલ હો જના. રંગીલા
યાને માથુક. રાસ રમી યાને નાઝો ન્યાજ ઝોર શૉકકી ખાતે કરી.

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે, સંયોગ સ્વરૂપમાં સમાધિ ધ્યાન બતાવ્યું છે.

પિયુ યાને માશુક. મોહન યાને મેહયુખ. મંદિર યાને ધર, દિલ. મહાપદ યાને બહોત બડા મરાતખ ફના શીલા ઝોર બકા બિલાકા. સખીઓ યાને વસ વસે નફસાની વ ખવાસેં અનાસરા. ભાવે યાને મહોબતસેં. ભેટીયા યાને મીલ ગયા. એક રંગ યાને મારેફત કમાલસેં મન અરફા નફસાહુ ફકદ અરફા રખ્ખહુકી હકીકત માલુમ હુઈ, ઝોર અનીયત ખાસકો સમજમેં આઈ. જયસે મનસુર ખાયઝીદ ઝોર શમસોદીન તખ્તેઝી રહમતુલ્લા અલયહેને ગના. અય અઝીઝો ! ઇસ્તીલાહ આશકુંકી ઝોર આરફુંકી સમજના ચાહીયે કે ઈસ્ક સીવાય જાતે ખારીકે? નહીં હે, મગર ઇસ્તીલાહ હરેકકી જૂદી જૂદી હે ઝોર મારેફત બી સખકી ખરાખર નહીં હોતી હે. કીસીકો કમ કીસીકો જ્યાદા હોતી હે, મગર રંગુ સખકા અલાહીકી તરફ હોતા હે, ઝોર જાત મુતલક ગેખ હુયતમેં તો કુછ કલામ હી નહીં હે કે કોઇ કુછ કેહ સકે, ગોકે વાજેયુલ વુજુદ હે, ઝોર હમા સીફાત^૨ ઉસમેં મોજુદ હે, મગર યહાં સુલખે સીફાત હે કે કુછ કહા નહીં જતા હે, ઝોર જખ પહેલા મરાતખ તવહીદકા^૩ ઝુહુરમેં આયા કે હકીકત મહંમદી હે વોહ તુખમ^૪ હે, કુલ મોજુદાત^૫ ઝોર જુમલે મખલુકાતકા^૬ ઝોર દુસરે મરાતખમેં કે ઇલાહીયત હે. કુલ અસમા જલાલી વ જમાલીકી સીફાત જાહર હોકર ઝુહુર કસરતકા હુવા હે, મગર યેહ દો મરાતખ ગેખકે હે, શીર તીસરા મરાતખ રહકા હુવા, તખ યેહ નીદા^૭ હુઈ કે “અલસ્તો^૮ બે રખ્ખે કુમ” તખ તમામ રહુને ગવાહી^૯ દી, ઝોર ઈક્રાર કીયા કે “દાલુ^{૧૦} બલા શહેદના” સો વોહ રહ સખ વુજુદ^{૧૧} ઇઝાશીકે^{૧૨} અંદર નાઝો ખીરામ^{૧૩} કર રહી હે, ઝોર ઉસીકી ચાં તરફ ધ્રુમધામ હે, ઝોર વોહ રહ બેમીસ્લ ઝોર બેમાર્નીદ^{૧૪} હે, ઝોર

૧ ખારી=પરમેશ્વરેનું નામ. ૨ હમા સીફાત=તમામ ગુણો. ૩ તવહીદ=એક બક્ષ. ૪ તુખમ=ખીજ. ૫ મોજુદાત=દુનિયાની ચીજો. ૬ મખલુકાત=તમામ જીવ. ૭ નીદા=આકાશવાણી. ૮ અલસ્તો બે રખ્ખે કુમ=શું હું તમારો પરમેશ્વર નથી? ૯ ગવાહી=સાક્ષી. ૧૦ દાલુ બલા શહેદના=હા અમે કબુલ કરીએ છીએ. ૧૧ વુજુદ=શરીર. ૧૨ ઇઝાશી=વધારો. ૧૩ ખીરામ=લટકો. ૧૪ બેમાર્નીદ=અદિતીય, જેની ખરોખર ખીજે કોઈ નથી એવો.

ખેમકાન હે કે ફલાની જગાહ ઉસકા મુકામ વુજુદમે હે એસા નહોં હે, મગર ઉસકા લગાવ^૧ વુજુદકે સાથ એસા હે જયસા આશકે ઝોર માશુક એક હે; સો અવ્વલ હકીકત સખહઝરાત ખમસાહકી સમજે ઝોર અસમાઉકી સીદાતુંસેં વાકેફ હોવે, ઉસકે બાદ જો કોઇ આશકુંકે ઝોર આરફુંકે કલામમેં કુછ સુખન^૨ કરે તો બળ^૩ હે, વ ધક્કા નહોં તો ખામોશ રહેના બહેતર હે કે કીસી આરીફને યા આશકને કુછ કલામ કીયા હોગા તો ઉસને કુછ સમજકે હી કીયા હોગા, સો જીતની બાતેં આશકુંકી ઝોર આરફુંકી હે વોહ ઉનકી ધરતીલાહકે મુજબ રાસ્ત હોગી ઝોર ચેલ સખ બાતેં નાઓ ન્યાજકી હે, કીસીને વુજુદ ઝોર રહકી ધરતીલાહ દી હે, કીસીને દિલકી ઝોર હઝરત મેહ-મુબ મહંમદ મુસ્તુફા સક્ષીલાહો અલયહે વસક્ષમકી ધરતીલાહ કી હે.

ગરબી ૪.

પ્રેમ પિયુજીથી પીધા રે.^૪

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

પ્રેમ પિયુજીથી પીધા રે બહાલા વિના કેમ રહીએ ?
નામ નાથનાં લીધાં રે બીજાં નામ શિદ લઈએ ? પ્રેમ૦ ૧
પિયુજી પ્રીત લગાડી રે માફું મન હેરી ગયા,
મને બ્યાકુળ કીધી રે ઝોળાંઝો શું દઈએ ? પ્રેમ૦ ૨
સ્વપ્ના માંહે આવી રે માફું ચિત્ત ચોરી ગયા,
વરણાગી છે કીધી રે બહાલા તમને શું કહીએ ? પ્રેમ૦ ૩
મારા મંદિર ન આવ્યા રે બહાલા મારા વરણાગીયા,
મને મુખડું દેખાડો રે તમને મુકી ક્યાં જઈએ ? પ્રેમ૦ ૪
મારો જીવડો તલપે રે બહાલા વિના હે રે સખી,
મને રજની^૫ ન જાણે રે હમે દુઃખ કેમ સહીએ ? પ્રેમ૦ ૫

૧ લગાવ=મેળાવ. ૨ સુખન=વાત. ૩ બળ=ખરી, સાબીત.
૪ ભક્તિસંગારરસની ગરબી છે, ધાયલ પ્રેમીના વિયોગદુઃખના ઉદ્દગાર છે.
અતિ ભક્તિભાવ બતાવે છે. ૫ રજની=રાત.

હવે કોઈ મનાવો રે રૂઠ્યા રસિયા વરને,
મારી વાર ન કીધી રે સખી મારી કોઈ સઘએ, પ્રેમ ૦ ૬
જ્ઞાની પ્રેમ રસ પીને રે પિયુ સાથે પ્રીત કરી,
આહે જીવડો જાણે રે હવે જૂદાં કેમ થઈએ? પ્રેમ ૦ ૭

વિવેચન:—પ્રેમ યાને શરામે ઇશ્ક. પિયુજી યાને હકીકતન
જાતખારી, ઉરફત હજરત મેહબુબ મહંમદ મુસ્તુફા સફ્વાહો અલયહે
વસક્ષમ, કીનાયતન રૂઠ, કે રોઝે અઝલસે “અલરતો બે રખમે કુમ”
કી નીદા સુનકે યહાં આઈ હે, સો નાઝો ખીરામ હર સેમે હકીકતે
મહંમદી બતલા રહી હે, વહી રૂઠ જો કુછ હે સો હે; ઝોર ઉસકી
હરેક જા હુમધામ હે, ઝોર ઉસકી હકીકત હજરતે મેહબુબ સફ્વાહ
અલયહે વ આલેદી વ અસહાબેહી વસક્ષમને પોશીદા રખખી હે, ઇસ
લીયે યહાં કોઈ કુછ કલામ નહીં કર સકતા, એસા હકીકતે રૂઠ ઇન્સા-
નીમેં કહા હે. ઝોર બાઝે મશાયખ રહમ અઝાહને યેહ કહા હે,
જયસા હજરત ખવાજ જુનેદ યુગદાદી સાહબ રહમઅઝાહ ઝોર ઉનકે
મુત તબેઈનને ઇસમેં કલામ હી નહીં દીયા હે. ઝોર યેહ કહા કે
હમ મોજુદ કે સીવા ઝોર કુછ તાખીર? નહીં કર સકતે હે, ઝોર
બાઝે લીખતે હે કે હજરતને ખીચ અવામુન્નાસકે “કુલીર રૂહો મીન
અમે રખખી” ફરમાયા હે, ઝોર જો કાફરૂંકા સવાલ થા, ઝોર ઉનકે
દિલકા જો મનસા^૨ થા ઉસ મુજબ હજરતને જવાબ દીયા થા, ઝોર
અપને અસહાબુકે^૩ રખરૂ જો કે ઇસકે અહલ^૪ યે ઉનકે સામને “બ
વાઝે અર રૂઠ હો વફાહ” ફરમાયા હે; એસા તસન્વુફકી કીતાબુમેં
લીખતે હે. ઝોર હજરત જુનેદ રહમ અઝાહકી બી યેહી બાત થી કે
“હમ મોજુદકે સીવા ઝોર કુછ તાખીર નહીં કર સકતે યાને લા
મોજુદો ઇક્ષ્વાહ.” ઝોર હજરત મનસુર રહમ અઝાહકા ઇસી મારે-
ફતસે “અનલ હકકા” દાવા થા. ઝોર હજરત બાયઝીદ ઇસી મારે-
ફતસે “સુબહાની મા આઝમો શાની” કહેતે યે. ઝોર શમ્સ તખ-

૧ તાખીર = અર્થ, ખુલાસો. ૨ મનસા = આશા. ૩ અસહાબ = દોસ્ત,
મિત્ર. ૪ અહલ = લાયક, પાત્ર.

રેઝીને ઇસી મારેફતસે “કુખે ઇઝીની” કહા થા. શેખ ફરીદુદીન અત્તારને ઇસી મારેફતસે “મેં ખુદા હું, મેં ખુદા હું, મેં ખુદા હું,” કહા થા. રહ બેચું વ બેચગુ વ બેચુબેહ વ બેનમું હે બા અકલન વ નકલન ઝોર યેહ સીફાતે ઝાતકી હે ઝોર યેહ સીફાતે ઝાતસે જુદી નહીં હોતી. અલ આકીલો તકફીયેતુલ ઇશારાહ, મગર યેહ બાત ઉન લોગુંકે વાસ્તે હે કે જીનકો અક્લાહકી ઝાત ઝોર સીફાતકી ઝોર ઉસકે અસમાઉંકી કુછ મારેફત હોવે, ઝોર હઝરત ખમસાસેં વાકીફ હોવે, ઝોર હકીકતે મહંમદીકો જીનતા હોવે, ઉન લોગુંકી યેહ બાતાં હે કે વોહ આશક અક્લાહ ઝોર આરેફે ખીક્લાહ ઝોર વલીયુલા હે, ઝોર અંજાને ઝોર જાહેલ ઝોર નાવાફેકુંકે વાસ્તે કુદર હે, ઝોર “મન અરફા નફસહુ ફકદ અરફા રખ્ખોહુ” ઇસીકા ઇશારાહ હે. ઝોર “નહનો અકરબો ઇલિયહે મીન હબલીલ વરીદ,” યેહી ઇશારાહ હે. ઝોર ઇસ શેઅરકા બી યેહી ઇશારાહ હે—

શેઅર:—કે બ ચશ્માને દિલમુખી જુઝ દોસ્ત,
હરબે બીની બીદાંકે મઝહરે ઝોસ્ત.

નાથ યાને માલક. પ્રીત યાને મહોખત. હેરી ગયા યાને છીન લીયા. વ્યાકુળ યાને દિવાના. ઝોળખો યાને ઇપકો. સ્વપ્ના માંહે યાને ખવાખમેં, દિલમેં. વરણાગી યાને લાડ ઝોર નાઝ. મંદિર યાને ઘર. વરણાગીયા યાને લાડલા, દુલહારા. જીવડો યાને જીન. તલપે યાને બેકરાર રહે. સખી યાને સાહેલી (પાંચ તત્વકે પચીસ ગુણ, ઝોર મનકી બ્રમણાયેં, ઝોર ગોપીયેં બી ઉસીકો કહેતે હે). રજની યાને રાત. રસિયા યાને આશક. વાર યાને મદદ. સખી ઝોર સઘ યાને જવારે પુજુદ, નફસ અકલ જો કરીખકે હે, યાને કીસીને મેરી મદદ ન કરી કે મેરા પીયુ મુજસેં ખુશ હોવે, ઝોર મુજકો ઉસકા કુર્બી હાંસલ હોવે, યાને મુજસેં રીયાઝત^૨ ઝોર ઇખા-દત ઝોર તકવા કુછ ન હો સકી; ઝોર સખ જવારે અકલ ઝોર નફસ દુનિયાકી હવામેં^૩ ગાશીલ રહે, ઝોર મેં અપને મીયાંસેં દૂર રહો

૧ કુર્બી=પાસે પાસે જોડાવવું તે, મેળાપ. ૨ રીયાઝત=સેવા.
૩ હવા=માયા.

ઝોર વસ્ત્ર^૧ ન હુવા. જ્ઞાની યાને આરફે મારફતવાલા, યેહ તખ-
લ્લુસ^૨ ઇસ મુસન્નફકા^૩ હે, યાને ઇસને શરાએ મહોબત પીકર મીયાંકે
સાથ મહોબત કરી હે, સો અબ તો ચાહે ઇતિના દુઃખ સર પર પડે,
ઝોર ચાહે જીતની આફતે આવે, ઝોર ચાહે તો મીયાંકી મહોબતમે
ઝોર ઉસકે ઇસ્કમે જાન ભી ચંલી જાવે તો ભી ઉસકી મહોબત નહીં
છોડનેકા, ઝોર ફકીરકે ઝોર આશકુંકે વાસ્તે મહોબતકી યેહ આઝ-
માયશ હે કે દુનિયામેં ઉનકો તીન ચીઝે હોતી હે—એક કીલત,
દુસરી ઝીઝત, તીસરી ઇલત; યાને ઉનકો દુનિયામેં તંગી ઝોર તક્લીફ
પેસેસે, ઝોર દુનિયાકે આરામસે રહે, ઝોર ઝીલત રહે લોગુંમેં કે લોગ
ઉસકો ઝંલીલ ઝોર ખુરા કહે, ગીબતાં કરે, ઝોર તોહમતે રખ્ખે,
ઝોર ઉસકે બદનમેં હમેશાં કંછ ન કંછ ઇલત યાને ખિમારી રહા કરે
કે બદનસે ભી ઉસકો રાહત ન હોવે, કયું કે યેહ હુકમ ફરમાયા હે
કે “અહ દુનિયા સીજનુલ મોમનીન વજનુલ કાફરીન” યાને દુ-
નિયા ઇમાનવાલુકે વાસ્તે કેદખાના હે, ઝોર કાફરકે વાસ્તે જન્મત હે,
સો યેહ ફરમાન જુહા કીસ તરહસેં હોવે? ઝોર દુનિયામેં ઉસકે દોસ્તુકો
રાહત કીસ તરહ હોવે? ઝોર દુનિયાંકો હઝરતને મુરદાર કહા હે,
ઝોર દુનિયાકે તાલીબકો^૪ કુત્તા કહા હે, સો આશક અજ્ઞાહકે દુનિયાકે
તાલીબ નહીં હે, ઝોર દુનિયાકી મહોબત ઉનકે દિલુંમેં નહીં હે.

ગરબી ૫.

મોહન મોરલી વગાડી રે.^૫

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

મોહન મોરલી વગાડી રે માઝું મન વશ કરવા,
તેના શબ્દે હું જાગી રે સ્વામી સાથે ચિત ધરવા, મોહન૦ ૧

૧ વસ્ત્ર=મેળાપ. ૨ તખલ્લુસ=કવિતામાં જે નામ મુકાય છે તે નામ. ૩ મુસન્નફ=રચનાર. ૪ તાલીબ=દુનિયાની ઈચ્છા રાખનાર. ૫ આ ગરબીમાં ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિના ધ્યાનની હકીકત જણાવી છે.

અનહદ નાદનાં બાળં રે વગાડીને વશ કીધી,
 એવી રચના રચાવી રે મોહન માઈં મન હરવા, મોહન૦ ૨
 હું તો સાંભળી સુન થઈ રે શરીરનું ભાન તણ,
 મેલી સખીઓની ટોળી રે જમના ગઈ જળ ભરવા, મોહન૦ ૩
 જમનાણને તીરે રે સામો ઉભો શ્યામળીયો,
 હું તો હરખથી ચાલી રે લટકે લાગી ડગ ભરવા, મોહન૦ ૪
 પહાંચી અવઘટ ઘાટે રે જોયો મારો શ્યામ હરિ,
 જ્ઞાની હરખથી દોડ્યા રે ચરણ પર શિર ધરવા, મોહન૦ ૫

વિવેચન:—મોહન યાને આશક, પ્યારા. મોરલી યાને સદાએ સરમદકી, જીસકો હિન્દુ અનહદ નાદ કહેતે હેં. શખ્દ યાને આવાજ. સ્વામી યાને મીયાં. ચિત્ત યાને સુરત, ધ્યાન, ખ્યાલ, તસવ્વર. અનહદ નાદ યાને આવાજ સદાએ સરમદકી. વશ કીધી યાને મુતી કર લી. રચના યાને કીનત, મુસવ્વરી. મોહન યાને મોહીય. મન હરવા યાને દિલ લેનેકે વાસ્તે. સુન થઈ યાને ખેહોશ હુઈ. શરીર યાને બદન. ભાન યાને અકલ, સુરત, હોશ. સખીઓ યાને હમનશીન, મુરાદ તમામ ખ્યાલ, ઝોર વસવસે, ઝોર તમામ ખવાસ અનાસરૂંકે^૧ યાને પાંચ ખવાસ આતશકે, પાંચ બાદકે^૨ પાંચ આબકે, પાંચ ખાકકે^૩ ઝોર પાંચ આકાશકે યાને ખાલીકે, ચેહ પાંચ તત્ત્વ યાને પાંચ અનાસરૂંકે પચીસ ગુન હેં, યાને પચીસ ખવાસ હેં, યાને તમામ તહવ્વમાત^૪ જો સંગ થે વોહ સખ છુટ ગયે.

ટોળી યાને સખકા મજમા. જમના યાને નદીકા નામ હે, મુરાદ પુત્રુદમેં તીન રંગે—ઈડા પિંગલા ઝોર સુખમણીકી જડ—કઝે-બમેં^૫ હેં, ઝોર ટોચ ઉસકી સરકે ખીચ તાલુમેં હે, જહાં એક સુરાખ^૬ હે, જીસકો જોગી લોગ દસ્તાં દાર કહેતે હેં, ઝોર ઈડા પિંગલા સુખમણીકે દોનું બાજુ ઉસકી દો શાખેં હેં, ઝોર ઈડા પિંગલામેં સાંસ આતા હે તો નાકકે દોનું નથનુંમેં ડાભે જમને દમ આતા હે, ઝોર

૧ અનાસર=પંચભૂત. ૨ બાદ=વાયુ. ૩ ખાક=પૃથ્વી. ૪ તહવ્વ-માત=જ્ઞેમ. ૫ કઝેબ=ઈદ્રિ, લિંચ. ૬ સુરાખ=છીદ્ર, કાણું.

સુખમણ્યામેં દમ આતા હે તો દોનું નથનું કે દરમ્યાન મખદી આતા હે. ઝોર વસવસે ધનસાનકે બંદ હો જાતે હે, ઝોર આદમી સુન હો જાતા હે, ઝોર મહવીયત^૧ હાંસીલ હોતી હે, ખુદી મીટ જાતી હે. યહાં સખ આતેં ધશારેહસેં મુખતસર લીખી જાતી હે. બજન ઝોર પદમેં ઝોર દિઆએમેં યેહ સખ આતુંકા તુલો તવીલ ખ્યાન કીયા હે.

જળ યાને પાની. તીર યાને ઘાટ, આરા. શ્યામળીયા યાને મુરાદ જાતે ખારી. હરખ યાને શોક. લટકે યાને અદાકે સાથ. ડગ યાને કદમ. અવઘટ ઘાટ યાને નિહાયત મુશ્કીલ જગા, લા મકાં, ખેઠિકાના. શ્યામ હરિ યાને ખુદા. જ્ઞાની યાને મુસત્રિકા તખલ્લુસ હે. અરણ્ય યાને પાઉં, પગ. શિર યાને સર, માયું. યેહ કલામ મુરાકબેકા હે યાને મુરાકબા કરકે ખાલી જગામેં જહાં કુછ શોરસાર ન હોવે વહાં વસવસે બંદ કરકે તસવ્વર^૨ ઉમ્મુદ દિમાગમેં સદાએ સર-મદકા કરકે ચુપકા હો ખેઠે, મગર દોનું કાનુંકો રૂપસેં ખુબ બંદ કરે, ઝોર મુરાકબા કરે તો દિમાગમેં તરહ તરહકી આવાઝ આયગી, ઝોર વોહ આવાઝ રોઝ બ રોઝ બદતી જાયગી. એ મુરાકબા હજરત મેહબુબ સલ્લહાહો અલયહે વસલ્લમને ગારે^૩ હેરામેં^૪ કીયા હે; ઝોર હજરત ગવસલ આઝમ સાહબ કદસસલાહો સિર હુલ અઝીઝને બી કીયા હે, ઝોર બહોત ખુઝુર્ગુને યેહ અમલ કીયા હે, ધસમેં હા-તક^૫ બી હોતા હે, ઝોર કામીલ ઝોર વાસીલે હક^૬ બી ધસ અમલસેં હોતા હે. યેહ મુરાકબેકા નામ સુલતાનુલ અઝકાર હે.

ગરબી ૬.

પાલવ શિદ ઝાલો રે^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

બઝો બઝોને પાતળીયાજી પાલવ શિદ ઝાલો રે?

રોડી રાખો છો પારડી નાર એવી તારી આજો^૮રે, બઝો ૧

૧ મહવીયત = સુન, મહાસુન. ૨ તસવ્વર = સુરતી. ૩ ગાર = ગુફા. ૪ હેરા = પર્વત. ૫ હાતક = આકાશ વાણી. ૬ વાસીલે હક = પરમેશ્વરથી મળવું તે. ૭ ભક્તિયુગારરસની આ ગરબી છે. ૮ આજો = દેવ.

મુકો મુકોને મોહનલાલ પાલવ મારો મુકો રે,
 અમથી અળગા રહો મહારાજ પરે^૧ થઈ ચાલો રે, જાઓ ૦ ૨
 સાચી વાત કહું છું હું સુરત શિદ ચુક્યા રે?
 હેડું હાથ રાખો મહારાજ ન કરો એવો ચાળો^૨ રે, જાઓ ૦ ૩
 જીઠા સમ શિદ દો અમને વાતો નહીં સારી રે,
 એવાં વેણુ ન વહો^૩ ંહાલા બોલો છો કાલો^૪ રે, જાઓ ૦ ૪
 સાચાં છે દાસ જ્ઞાનીનાં વેણુ સાંભળજો સ્વામી રે,
 ખીજો કોઈ નથી મન માંહ તમારાથી ંહાલો રે, જાઓ ૦ ૫

ગરબી ૭.

મને શિદ મારી રે ?^૫

કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

ંહાલા પ્રેમ કટારી^૧ રે મને શિદ મારી રે ?
 લાગી લાગી છે હેડાના માંહ ધાયલ થઈ નારી રે, ંહાલા ૦ ૧
 તેનું દુઃખ ખરે છે અપાર મને બહુ સાલે રે,
 ંહાલો મારો નથી મારી પાસ હું કન્યા કુંવારી રે, ંહાલા ૦ ૨
 ંહાલા વિના તે રાત ન જાય હું રોઈ રોઈ થાકી રે,
 છાતી ફાટે છે ંહાલા વિના છે રજની^૭ અંધારી રે, ંહાલા ૦ ૩
 મને મંદિર ખાવાને ધાય સેજે બળે અગ્નિ રે,
 મારી સુરત છે સ્વામીની પાસ આવો ગિરધારી રે, ંહાલા ૦ ૪
 અતિ દુઃખ ન દો અમને દયાવંત આવો રે,
 શા માટે શ્યામળીયાજી જ્ઞાનીને વિસારી રે ? ંહાલા ૦ ૫

૧ પરે=દૂર. ૨ ચાળો=અડપહું. ૩ વહો=બોલો. ૪ કાલો (કાલું)=
 પ્રિય, મધુર, ંહાલું લાગે એવું. ૫ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે, વિચોગી
 પ્રેમીના કદગાર છે. ૬ પ્રેમ કટારી=પ્રેમરૂપી કટારી, કટાર વાગવાથી
 જોમ શરીર ધાયલ થઈ પીડાય છે તેમ પ્રેમદષ્ટિ હૃદયને ધાયલ કરી આકુળ
 વ્યાકુળ કરે છે, અને દુનિયાનું ભાન ભુલાવે છે. ૭ રજની=રાત્રિ, રાત.

ગરબી ૮.

મંદિરીયાં સુનાં રે.^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

મહોલે આવોને મોહનલાલ મંદિરીયાં સુનાં રે,
સેજે અમ્મિ બળે મહારાજ કાળજડાં ઉનાં રે, મહોલે ૧
શા માટે રીસાણા રે સાચું બોલો શ્યામળીયા ?
શું હું ગમતી નથી તમને હવે મળવું ના રે ? મહોલે ૨
આવો તો ચરણ ચાકર થઈ સેજલડી સમાડું રે,
લવીંગ સોપારી ને પાન લાવું કાથા ચુના રે, મહોલે ૩
રાત્રી બજું કડું રોશની પ્રસાદો વહેચું રે,
ઉભી રહું જોડીને હાથ આગળ હું પ્રભુના રે, મહોલે ૪
અરજ સાંભળો જ્ઞાની છે સ્વામી તારી દાસી રે,
મને દર્શન દોને તમે શ્યામળીયા સલુણા રે, મહોલે ૫

ગરબી ૯.

મન માડું મોહું રે.^૨

(ઘણું આપે આરાસુરીરાય રે અંબિકા દેવી રે—એ રાહ.)

મોહું મોહું મોહનના સાથ રે મન માડું મોહું રે,
મેં તો કામ કાજ ને સંસાર સર્વે જોયું રે, મોહું ૧
મેં તો મુકયો સાહેલીઓનો^૩ સાથ રે ઘરબાર મુકયું રે,
મેં તો જગજીવનના^૪ સાથ ચિતડું પરોવ્યું રે, મોહું ૨
હું તો શુધ બુધ સર્વે જોઈને વ્યાકુળ થઈ રે,
મેં તો જગજીવનનું રૂપ જ્યારથી જોયું રે, મોહું ૩

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે, ત્રિયોગી પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે.

૨ આ ગરબીમાં ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિની સુન સ્થિતિ સમજાવી છે. ૩ સાહેલીઓ = મનની ભમણાઓ અને ઇદ્રિયોની વાસનારૂપ સાહેલીઓ. ૪ જગજીવન = બ્રહ્મ.

આવો આવોને વિકૃલરાય રે મારા મહોલે આવો રે,
 માઈ મનડું હરીને મહારાજ લોકમાં વગોળ્યું રે, મોહું ૦ ૪
 દાસ જ્ઞાનીના સ્વામીનાથ રે ઘણું શું કહીએ રે ?
 રોધ રોધને મુખ મહારાજ આંસુએ ધોયું રે, મોહું ૦ ૫

ગરબી ૧૦.

આપણે મુખ માણીએ ને. ૧

(ઐધવનંદનો છોરો તે—એ રાહ.)

હરિ આવોને આપણે મુખ માણીએ ને,
 વાતો પ્રેમની તે આપણે નાણીએ ને, હરિ ૦ ૧
 હાથ હાર^૨ કરી ગળા વચે નાખીએ ને,
 આપણે પ્રેમ નેત્રો^૩ સામસામી તાણીએ ને, હરિ ૦ ૨
 મને કામ કાજ કશું હવે ના ગમે ને,
 મને વ્યાકુળ કીધી છે પિયુ પ્રાણીએ ને, હરિ ૦ ૩
 મારા હરિનું તે સ્વરૂપ શું અપાર છે ને !
 અમે કોઈને તે શિદ્ધને વખાણીએ ને ? હરિ ૦ ૪
 દાસ જ્ઞાનીના હૃદયમાં હરિ વસે ને,
 નહીં નાણીયું તે કોઈ અનણીએ ને, હરિ ૦ ૫

ગરબી ૧૧.

શા માટે રીસાયા મારા કંથળ ?^૪

(ઐધવળ સંદેશો કહેજો સ્થામને—એ રાહ.)

શા માટે રીસાયા મારા કંથળ ? ટેક.

પડવે મુજથી પિયુડે લીધાં રૂસણાં,

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે. ૨ હાથ હાર = એ હાથની ખાથ રૂપી હાર. ૩ નેત્રો = આંખ, નજર, દષ્ટિ. ૪. ભક્તિશૃંગારરસની તિથિઓ છે.

હવે તે હમથી ઘરમાં કેમ રહેવાય ને ?
 આંસુડાં ચાલે રે મારી આંખમાં,
 પિયુ વિના મને મંદિર ખાવા ધાય ને, શા માટે૦ ૧
 બીજે મુજને બહુ દુઃખમાં નાખી ગયા,
 રાત્રે રોવું દહાડે થાય ઉચાટ ને,
 અન્ન પાણી મેં મુક્યું મારા વાલમાં,
 બેઠી બેઠે ચાર દીશા તમ વાટ ને, શા માટે૦ ૨
 ત્રિજે હમને તાણીને તરછોડીયાં,
 હવે તો એનો શું કરીએ ઉપાય ને ?
 કૂવામાં કાપી રે રાશો ? સ્યામળા,
 એવો ગજબ તો ગરીબ ઉપર નવ થાય ને, શા માટે૦ ૩
 એથે તે ચિંતા ઘણી મારા ચિત્તમાં,
 રોઈ રોઈને ક્યમ જાશે મારી રાત ને ?
 દહાડે તો ઉઠે રે દુઃખના ટુંગરા,
 કેના આગળ કહીએ દુઃખની વાત ને ? શા માટે૦ ૪
 પાંચમે પિયુના કારણ હું ઘેલી થઈ,
 ગામમાં મુજને જંપ^૨ ઘડી નવ થાય ને,
 સખીઓમાં બેશીને હવે હું શું કરું ?
 પિયુ વિના એળે જન્મારો જાય ને, શા માટે૦ ૫
 છઠ્ઠે છુટે કેશે વનમાં હું ગઈ,
 ઘર મુક્યું ને મુક્યો સખીનો સાથ ને,
 સાહેલીઓ સહુ કહે સખી ઘેલી થઈ,
 ભાન ભુલી ને હૈયું નથી મુજ હાથ ને, શા માટે૦ ૬

૧ કૂવામાં કાપી રે રાશો = કૂવામાંથી કાઢવા મને દોરડાં બાંધી બે-
 ચવા લાગ્યા અને પાછા તમે અધવચમાં તે દોરડાં કાપી નાખ્યાં, હવે
 અમારી શી દશા ? એ મતલબ છે. ૨ જંપ = શાંતિ, કળ.

સાતમે શુદ્ધિ^૧ ગઈ શ્યામળીયા કારણે,
 એકલી વનમાં ભટકું ઠામે ઠામ ને,
 ંહાલાજી આવો તો જાઉં વારણે,^૨
 હાથ જોડીને કહું છું મારા શ્યામ ને, શા માટે૦ ૭
 આઠમે અબળા નારી વનમાં આથડે,
 રેત ઉડે કાંઈ લાગે અઢકો તાપ ને,
 કાંટા ને કચરામાં વિપત્તિ^૩ પડે,
 ભોગ થયા કાંઈ પૂરણ જગ્યાં પાપ ને, શા માટે૦ ૮
 નુંમે મારા નાથ ઘણું શું કીજીએ ?
 મ્હેર કરીને આવો અમારી પાસ ને,
 એકલડી દાસીને દુઃખ નવ દીજીએ,
 આવો હવે બે આપણ રમીએ રાસ ને, શા માટે૦ ૯
 દશમે દહાડા જાય ઘણા રે દોહલા^૪,
 પિયુ વિના મુજ નિકળી જશે પ્રાણ ને,
 દેહ તો દાઝીને થઈ ગઈ છે કોયલા,
 એવો દગો ના દઈએ ચતુર સુભાણ ને, શા માટે૦ ૧૦
 એકાદશીએ અલભેલા હું શું કહું ?
 તમ દાસીને શું બાળો છો શ્યામ ને ?
 રાતો ને દહાડા રે દુઃખમાં હું રહું,
 ઘડી નથી હે નાથ મને વિશ્રામ ને, શા માટે૦ ૧૧
 બારસે બાળાવેશ મને મેલી ગયા,
 અહીં નથી મુજ પરદેશણનું કોઈ ને,
 મુજ ઉપર તે રાખે કોણ હવે મયા ?
 હું તો રહી છું ંહાલા તુજને મોહી ને, શા માટે૦ ૧૨

૧ શુદ્ધિ ગઈ = હુંપણું નાશ પામ્યું. ૨ વારણે = વારી, બહિષ્કારી.
 ૩ વિપત્તિ = આપદા, દુઃખ. ૪ દોહલા = કંકણ, દુઃખદાયક.

તેરશે તારા મળે હું ત્યાગી થઈ,
 ઘર તજીને મેં મુકયો સૌ સંસાર જો,
 મોહનજી તમને રે હું મોહી રહી,
 હું તારી દાસી ને તું મુજ ભરથાર જો, શા માટે ૧૩
 ચૌદશે ચતુરાઈ કરી રે મેં ઘણી,
 ન્હાઈ ઘોઈને શણગાર સજ્યા સોળ જો,
 કૃપા કરીને સેજે આવો રે ઘણી,
 ગળે વળગીને બોલો મીઠડા બોલ જો, શા માટે ૧૪
 પુનમે તો પુન્યદાન કીધું મેં ઘણું,
 ન્હાઈ ઘોઈને નિત્ય લીધું હરિનામ જો,
 કામકાજ સૌ મુક્યું રે સંસારતું,
 ત્યારે હરિ મેં જોયા ઠામો ઠામ જો, શા માટે ૧૫
 પંદર તિથિઓ ગાઈને પૂરી કરી,
 સંવત ઓગણીસો છન્વીસની સાલ જો,
 જેઠ વદી ચોથે રે બેશી બે ઘડી
 જ્ઞાની થઈને કહું છું મારા લાલ જો, શા માટે ૧૬

ગરબી ૧૨.

મારા મહોલે પધારો વાલમા.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

વાલમા વાલમા વાલમા રે મારા મહોલે પધારો વાલમા,
 ઘણો લટકો કરો છો ચાલમાં રે, મારા મહોલે ૦ ટેક.
 પહેલી તે વાર ન્હાલા પ્રીતિ કરીને
 નાખી ગયા છો જંજળમાં રે, મારા મહોલે ૦ ૧

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે, વિચોગી પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે.

મહોલે આવો તો ંહાલા તમને વધાવું
 મોતી ભરીને થાળમાં રે, મારા મહોલે૦ ૨
 પ્રેમની પીડા તે ંહાલા કોને રે કહીએ?
 સમાઈ રહી છું ખાલમાં રે, મારા મહોલે૦ ૩
 પિયુજીથી પ્રેમરસ પીધો છે જ્ઞાની,
 મસ્ત થઈ રહી છું હાલમાં રે, મારા મહોલે૦ ૪

ગરબી ૧૩.

વાટો જોઈ છું તમારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

વાટો જોઈ છું તમારી, મોહન ંહાલા, વાટો જોઈ છું તમારી,
 તમે આવો તો જાઉં હું વારી, મોહન ંહાલા૦ ટેક.
 મારા મંદિરીએ આવો અલખેલડા,
 મને દર્શન દોને દાડી દાડી, મોહન ંહાલા૦ ૧
 રાત રે ઉઠીને હું તો રૂદન કરું છું,
 સુના મંદિરમાં એકલી નારી, મોહન ંહાલા૦ ૨
 દયા કરીને મને દર્શન દોને,
 ઉભી અરજ કરું છું બિચારી, મોહન ંહાલા૦ ૩
 મારા ગરીબ પર મહેર કરીને,
 મારા સ્વપ્નામાં આવો એક વારી, મોહન ંહાલા૦ ૪
 તમને જોવાને મારો જીવ ઘણો તલપે,
 મારા કાળજમાં લાગી કટારી, મોહન ંહાલા૦ ૫
 જળ વિના મીન જેમ ખાય છે પછાડીઓ,
 તેમ તમ વિના દાઝે દેહ મારી, મોહન ંહાલા૦ ૬

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે, વિયોગી પ્રેમીના દુઃખના ઉદ્ગાર છે.

કોના સંગાથે હવે કહાવું સંદેશો ?
 કોઈ મળતું નથી ઉપકારી, મોહન બહાલા ૭
 માફ ગુજર હવે નથી દરબારમાં,
 મને ગરીબને શિદને વિસારી ? મોહન બહાલા ૮
 કીરપા કરીને આવો મારા મંદિરીએ,
 મને બળતી રાખશો ઉગારી, મોહન બહાલા ૯
 દાસ જ્ઞાનીના પર દયા રે કરીને,
 મને દર્શન દોને જાઉં વારી, મોહન બહાલા ૧૦

ગરબી ૧૪.

આવો તો જાઉં હું વારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

આવો તો જાઉં હું વારી, મોહન તમે, આવો ૦ ટેક.
 ચરણે તમારા બહાલા શીષ નમાવું,
 મુખડા પર જાઉં બલીહારી, મોહન તમે ૧
 તમે આવો તો બહાલા પ્રેમ રસ પીજીએ,
 પ્રેમના તમે અધિકારી, મોહન તમે ૨
 પ્રેમતું તે ધામ મને ખ્યાલ લાગે છે,
 ત્યાં છે તમારી સ્વારી, મોહન તમે ૩
 તમારા ઉપર મને પ્રેમ ઘણો છે,
 શું જાણે તે દુનિયા નઠારી ! મોહન તમે ૪
 પ્રેમની તે લહેર મને ઉઠે છે ઉરમાં,
 આનંદ થયો છે બહુ ભારી, મોહન તમે ૫
 પ્રેમ નગરનો વાસી આ જ્ઞાની,
 પ્રેમની ઈચ્છા છે મન ધારી, મોહન તમે ૬

ગરબી ૧૫.

મારી છે પ્રેમની કટારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે-એ રાહ.)

મારી છે પ્રેમની કટારી, મોહન મને, મારી છે
 કાળજામાં લાગી છે કારી, મોહન મને૦ ટેક.
 પ્રેમનાં તે બાણ તમે માર્યાં છે વાલમાં,
 વીંધી પાંસળીઓ અમારી, મોહન મને૦ ૧
 પ્રેમનો તે રસ પાઈ વ્યાકુળ કીધી,
 જોઈ છે શુધ જુધ મારી, મોહન મને૦ ૨
 તમારા વિના મને ઘડી નથી ગમતું,
 મનમાં છે યાદી તમારી, મોહન મને૦ ૩
 તાણીને મને બહાલા શિદ તરછોડી ?
 મેલી રઝળતી નહારી, મોહન મને૦ ૪
 ગરીબ અનાથ છું દાસી તમારી,
 મુજને તે શિદને વિસારી ? મોહન મને૦ ૫
 મારા મંદિર હરિ શિદ નથી આવતા ?
 વાટો જોઉં છું રાત સારી,^૨ મોહન મને૦ ૬
 દયા રે કરીને મારા મ્હોલે રે પધારો,
 દર્શન દોને એક વારી, મોહન મને૦ ૭
 જ્ઞાનીને દયા કરી દર્શન દેજો,
 દીન દયાળ છે દાતારી, મોહન મને૦ ૮

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે. ધાયલ પ્રેમીના વિયાગદુઃખના ઉદ્દગાર છે; જેમ કટાર શરીરને ધાયલ કરી દુઃખ આપે છે તેમ પ્રેમકટારી હૃદયને ધાયલ કરી બેશુદ્ધ કરે છે. ૨ સારી = આખી.

ગરબી ૧૬.

મહંમદ મીઠું નામ છે તમારું.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

મીઠું નામ છે તમારું, હે મહંમદ ! મીઠું ટેક.
મીઠું લાગે છે મને નામ હે મહંમદ,
રૂદ્દીયામાં ઘણું પ્યારું પ્યારું, હે મહંમદ ૧
બીજાં તે એવો કોઈ નથી રે પદાર્થ,
સૌથી તમારું નામ સારું, હે મહંમદ ૨
મેવા મીઠાઈ દુધ સાકર ને સુખડી,
સર્વે તમારા ઉપર વારું, હે મહંમદ ૩
જેટલાં જગતમાં છે નામ ધરાયાં,
સર્વેમાં રૂપ છે તમારું, હે મહંમદ ૪
તમારા અંગથી તો સૃષ્ટિ રચી છે,
તમારું રૂપ છે અપારું, હે મહંમદ ૫
જે જે પદાર્થો છે આ જગતમાં
કોઈ નથી તમથી ન્યારું, હે મહંમદ ૬
તમે તે પ્રેમથી આ લીલા કરી છે,
સર્વેમાં તમને હું ધારું, હે મહંમદ ૭
તમે તો પ્રથમમાં અલોપ રહીને
પછી તમે બ્રહ્મ રૂપ ધાર્યું, હે મહંમદ ૮
તે છેજ બ્રહ્મનું નામ આ મહંમદ,
તેથી આ જગત સમાર્યું, હે મહંમદ ૯
સર્વેમાં વ્યાપક^૨ છે નૂર તમારું,

૧ બ્રહ્મસ્વરૂપની ગરબી છે. તમામ દેવ એકજ છે, માત્ર બેવહારમાં નામ જુદાં જુદાં પડેલાં છે. ૨ વ્યાપક=મળી રહેલું.

તમ ઉપર જીવ હું વાડું, હે મહંમદ૦ ૧૦
 સકલ સૃષ્ટિમાં રમી રે રહ્યા છો,
 રૂપ ધરીને ન્યાડું ન્યાડું, હે મહંમદ૦ ૧૧
 શમમાં^૧ તમે રમ્યા કૃષ્ણમાં તમે,
 બ્રહ્મા મહેશ નામ તાડું, હે મહંમદ૦ ૧૨
 તમે રે કેસરીઆ^૨ ને તમે રે શ્યામળીયા,
 સર્વેમાં તમને સંભાડું, હે મહંમદ૦ ૧૩
 પ્રેમ તમારો બહાલા મને રે ઘણો છે,
 મનમાંથી કદી ન વિસાડું, હે મહંમદ૦ ૧૪
 તમારા બોલાવ્યાથી બોલ્યો છું વાલમા,
 વાંક નથી કાંઈ માડું, હે મહંમદ૦ ૧૫
 જ્ઞાનીના સ્વામી તમે રસિક રંગીલા,
 રંગી દો દિલડું અમાડું, હે મહંમદ૦ ૧૬

ગરબી ૧૭.

લાગી છે પ્રીતડી તમારી.^૩

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

લાગી છે પ્રીતડી તમારી, નળીજી^૪ મને, લાગી છે૦
 તમે ઉપર જાઉં વારી, નળીજી૦ ટેક.
 નામ છે તમારું બહાલા નળી રે મહંમદ,
 અગમથી આવ્યા અવતારી, નળીજી૦ ૧
 આદ્ય^૫ તો બ્રહ્મ રૂપ તમે હતા વાલમા,
 અંત મુક્તિના થયા અધિકારી, નળીજી૦ ૨

૧ રામ, કૃષ્ણ, બ્રહ્મા, મહેશ એ વૈષ્ણવ તથા બ્રાહ્મણના દેવતાનાં નામ છે.
 ૨ કેસરીઆજી, શ્યામળીઆ એ જૈન લોકોના દેવતાનાં નામ છે. ૩ આ ગરબીમાં
 પેગંબરની સ્તુતિ કરી છે. ૪ નળીજી = પેગંબર. ૫ આદ્ય = આદિ, પ્રથમ.

દિન^૧ છે તમારો બહાલા સર્વેથી સાચો,
 તેની શું ઉપમા અપારી ! નખીજી ૩
 તેના તે શુભ કોઈ જ્ઞાની રે બાણે,
 બાણે શું મૂરખ અનાદી ? નખીજી ૪
 લોભ મોહ કામ ક્રોધ કર્મને હણવા,
 રાખો છો ખડગ દો ધારી, નખીજી ૫
 ત્રેસઠ વરસમાં અજ્ઞ સવા મણુ ખાધું,^૨
 ઉઘ ને અહાર નાખ્યો કાઢી, નખીજી ૬
 તપ જપ પુન્ય દાન ધ્યાન માંહે રહેતા,
 મહા દયાવંત છો બલિહારી, નખીજી ૭
 તમારા જેવો કોઈ થયો નહીં થાયે,
 તમે સર્વના છો ઉપકારી, નખીજી ૮
 જ્ઞાની તો નિશ્ચે છે દાસ તમારો,
 મને દેખાડો સુરત પ્યારી, નખીજી ૯

ગરબી ૧૮.

ચાલો જઇએ રે.^૩

(સખી પડવેની પડપીત—એ રાહ.)

સખી હરિ મળવાના કાજ ચાલો જઇએ રે,
 હવે ત્યાગી સૌ સંસાર સન્મુખ રહીએ રે. ૧
 સખી નિવૃત્તિથી ધ્યાન હરિનું ધરીએ રે,
 મન તુરંગ કેરા બહેમ સૌ તથા કરીએ રે. ૨
 સખી સુન સમુદ્ર માંહે ડુબકી ખાઇએ રે,

૧ દિન=ધર્મ. ૨ પેગંબર ૬૩ વર્ષો સુધી જીવ્યા અને તે દરમિયાન
 તેમણે માત્ર સવા મણુ અનાજ ખાધું હતું. ૩ ભક્તિશૂભ્રારસની ગરબી છે,
 સમાધિસ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે.

ત્યાં ચડે પ્રેમની લહેર ધામે જઈએ રે.	૩
સખી આપો જે કોઈ ખોય આત્મા હેખે રે,	
તે વિના તો મહેનત બાય સર્વે અલેખે રે.	૪
સખી આત્મા ઈશ્વર રૂપ નિશ્ચે જાણો રે,	
તે સમજીને નિજ ધ્યાન મનમાં આણો રે.	૫
સખી બહાર ભટકે ક્યાંહિ હાથ ન આવે રે,	
જે અંતર ખોળે આપ તે નર પાવે રે.	૬
સખી દિલ દરિયાની માંહ ડુબકી મારો રે,	
ત્યાં હીરલો લાગે હાથ નિશ્ચે ધારો રે.	૭
સખી સુનમાં ઝળકે નૂર નિશાન ફરકે રે,	
તે જોઈને આનંદ થાય મનહું હરખે રે.	૮
સખી આત્મજ્ઞાની જે હોય તે નર પૂરો રે,	
તે વિના તો બીજે કોઈ સર્વે અધૂરો રે.	૯
સખી આત્મા ઈશ્વર એક અલેહ જાણે રે,	
તે મોક્ષ ધામના માંહ મોજે માણે રે.	૧૦
સખી જ્ઞાની સૌનો દાસ આત્મજ્ઞાની રે,	
તે સુનમાં લહેરો ખાય હરનો ધ્યાની રે.	૧૧

ગરબી ૧૯.

શું કહું અલખ મહારાજ વાતો તારી રે ?^૧

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

શું કહું અલખ મહારાજ વાતો તારી રે ?	
ઘણું અચરજ પામી આજ બુદ્ધિ મારી રે.	૧
તું અદ્ભુત રૂપ અગંડ આદિ અનાદિ રે,	

૧ આ ગરબીમાં નિરાકાર સ્વરૂપે પરમેશ્વરની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે, અને તે સાથે સમાધિનું સ્વરૂપ પણ સમજાવ્યું છે.

તું નિર્લેપ નિશ્ચળ નૂર નિરાકારી રે.	૨
તુજ અગમ અગોચર વાસ વસવું ભારી રે, જ્યાં વાળં વાગે તુર ધુમ અપારી રે.	૩
ઝીણું નિર્મળ વરસે નૂર વરસે મોતી રે, ત્યાં અનહદનો છે શેર અખંડ જ્યોતી રે.	૪
તું પ્રેમ ધામના માંહિ મોળે માણે રે, તને જ્ઞાની પ્રેમી કોઈ વિરલો જાણે રે.	૫
કરે અવઘટ ઘાટ મેળાપ મારો બહાલો રે, જ્યાં ઘણી રે વસમી વાટ ઉલટી ચાલો રે.	૬
તું એવો નિરંજન રૂપ અંતરજામી રે, તને કેમ કરી પહોંચે કોઈ મારા સ્વામી રે ?	૭
હું તો જોઉં પ્રત્યક્ષ રૂપ સૌમાં તારું રે, અતિ આનંદ પામ્યું આજ મનડું મારું રે.	૮
મેં તો ઘટપટ પરગટ આજ તુજને દીઠો રે, તારો છલખલ લાગ્યો શ્યામ મુજને મીઠો રે.	૯
તું તો રમી રહ્યા સૌ માંહ સૌથી ન્યારો રે, ના જાણે તારો કોઈ ભેદ અપારો રે.	૧૦
દાસ જ્ઞાની કહે છે વાત સાચી માનો રે, મારો હરિ વસે મુજ માંહ રહે છે છાનો રે.	૧૧

ગરબી ૨૦.

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર.^૧

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર જ્ઞાની જાણે રે, અજ્ઞાનીના મન ભાર અદકો આણે રે.	૧
--	---

૧ ભજનના મહિમા અને તેના અધિકારી વિષે આ ગરબી છે.

જેવું ધી સાકર ને દુધ ત્રણે ભેળી રે,
 એવી જ્ઞાનીની વાણી હોય સુષુ સાહેલી રે. ૨
 સખી સાબે માણસ ખાય પુષ્ટી લાવે રે,
 સખી રોગી જે કોઈ ખાય રોગ વધાવે રે. ૩
 સખી પ્રેમી ભાવી હોય તે સુષુ હરખે રે,
 સખી જ્ઞાની એનો લેહ મનમાં પરખે રે. ૪
 સખી અજ્ઞાની આ વાત તે શું બાણે રે ?
 જેવો ગર્ધવ^૧ હોય અબુધ^૨ સાકર બાણે રે. ૫
 સખી ધી ઘોડાના મન કડવું લાગે રે,
 સખી દુધથી રોગી દૂર અઢકો ભાગે રે. ૬
 સખી એવી છે આ વાણુ મૂઠ મૂરખને રે,
 અતિ ખોટી લાગે વાત મનમાં તેને રે. ૭
 સખી પ્રેમીને હરખ ન મ્હાય વાણી સુષુતાં રે,
 અતિ પ્રેમ લહેર ચડી બથ અક્ષર ભણુતાં રે. ૮
 સખી જેવી જેની બુદ્ધ તેવું બાણે રે,
 સખી જેવું જેનું જ્ઞાન તે મન આણે રે. ૯
 સખી હંસો મોતી ખાય સમુંદર આરે રે,
 સખી કાગો વિષા ખાય બેશી ઝાડે રે. ૧૦
 સખી પ્રેમીને ઉપજે પ્રેમ વાણી સુષુતાં રે,
 સખી ભાવીને આવે ભાવ અક્ષર ભણુતાં રે. ૧૧
 સખી જ્ઞાનીને ઉપજે જ્ઞાન સુરતી લાગે રે,
 અતિ આનંદ હોય મન માંહ અજ્ઞાન ભાગે રે. ૧૨
 સખી મૂરખના મન ખેલ તે શું બાણે રે ?
 તે તો માથું કુટે મૂઠ પથ્થર મ્હાણે રે. ૧૩
 સખી ખાખર વનની ખલી ખાખર મન આણે રે,

૧ ગર્ધવ = ગધેડો. ૨ અબુધ = બુદ્ધિ વગરનો, અભણ, અજ્ઞાન.

- કાણુલની દ્રાક્ષનો સ્વાદ તે શું બાણે રે ? ૧૪
- સખી મહા હરિયાનો મંચ્છ આતમજ્ઞાની રે,
અધ્યાતમી અનુભવી હોય આતમધ્યાની રે. ૧૫
- તે તો જ્ઞાન સમુંદર માંહ અમી^૧ રસ આપે રે,
તે તો પ્રેમ દહેરના માંહ અગમ શુણુ બાપે રે. ૧૬
- અજ્ઞાની મૂરખ મૂઢ પશુ સંસારી રે,
શું બાણે જ્ઞાનની વાત તુચ્છ બહેવારી રે ? ૧૭
- તે તો મેંડક^૨ ખાડાનો જ મહા અજ્ઞાની રે,
શું બાણે સમુંદરની જ વાતો છાની રે ? ૧૮
- કેવો લાંખો પહોળો હોય કેવો ઉડો રે ?
તેમાં શું શું પદાર્થો હોય જ્ઞાની હુંડો રે. ૧૯
- તે તો દેડકો ખાડાનો કશું નવ બાણે રે,
એ તો કાદવ કચરો મેલ મનમાં આણે રે. ૨૦
- સખી પાંચ હાથથી દૂર તે નવ દેખે રે,
સખી સમુદ્રનો તો પાર તે શું પેખે રે ? ૨૧
- એવો અજ્ઞાનીના મન હોય અંધારો રે,
તેને મુક્તિ ક્યાંથી હોય મનમાં વિચારો રે ? ૨૨
- સખી જ્ઞાની કહે છે વાત માનો સાચી રે,
જેમાં આતમજ્ઞાન નવ હોય તે યુધ કાચી રે. ૨૩

૧ અમી = અમૃત. ૨ મેંડક = દેડકો. દેડકાને જેમ માત્ર તેના રહેવાના પાણીના ખાડાનું અને કાદવનું ભાન હોય છે અને સમુદ્રને સમજતો નથી તેમ અજ્ઞાની માણસ માત્ર તેના સંસારની માયાની જાંબળને બાણે છે અને તેને આતમજ્ઞાનની કાંઈ ખબર હોતી નથી.

ગરબી ૨૧.

સખી મહાપદની તે વાત કેને કહીએ રે ?^૧

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

સખી મહાપદની તે વાત કેને કહીએ રે ?
 ચાલો અલખ નિરંજન ધામ ત્યાં જઈ રહીએ રે. ૧
 સખી પાંચ તત્વનો મહોલ ખાસો બનીયો રે,
 તેમાં વસ્તુ મેલી સાર સુંદર ચણીયો રે. ૨
 સખી સોહું શબ્દનો તાર નાલિ ચાલે રે,
 ત્યાં જપે અજંપા જપ હંસો મહાલે રે. ૩
 સખી મારી પાંચ પચીસ આપે મરીએ રે,
 સખી સુખમણુ સેજે સાર આનંદ કરીએ રે. ૪
 સખી સુરત સુંદરી સાથ ઉલટા ફરીએ રે,
 સખી પ્રેમ દહેરના સાથ ગઠ પર ચડીએ રે. ૫
 સખી ત્રિવેણીમાં જ્યોત અખંડ દરસે રે,
 ત્યાં જળકે જળહળ નૂર મોતી વરસે રે. ૬
 સખી ગગન મંડળના માંહિ નિશાન ફરકે રે,
 ત્યાં ધરતાં સુરતનું ધ્યાન મનહું હરખે રે. ૭
 સખી બંકનાળની વાટ વસમી વાંકી રે,
 તમે ત્યાં થઈ જાળે દેશ જોળે આંકી રે. ૮
 સખી સાંભળી અનહદ નાદ ખુશી ના થાળે રે,
 તમે રણુંકારના સાથ ઉપર જાળે રે. ૯
 સખી પિંડ પ્રહ્લાંડના પાર અગમ ગઠ ચડીએ રે,
 ત્યાં સુનમાં પગલાં સાર ધીરે ધરીએ રે. ૧૦

૧ આ ગરબી સમાધિની છે. વિરોધ ખુલાસા માટે બીજા તથા ત્રીજા બજનની ટીકા અથવા ઉપોદ્ધાત જુઓ.

- સખી પછી મહાસુન માંહિ પગલાં ધરીએ રે.
ત્યાં પ્રેમ લહેરની સાથ ડગલાં ભરીએ રે. ૧૧
- સખી તે કેડે મેદાન આવે આગે રે,
ત્યાં દિસે સ્વર્ગનું રૂપ મૂર્તિ બાગે રે. ૧૨
- સખી મહા સુંદર ત્યાં રૂપ દેવતાઈ બેસો રે,
તમે ત્યાંથી બાળે પાર ત્યાં ના મહોશો રે. ૧૩
- સખી પછી અલખનું ધામ આગળ આવે રે,
ત્યાં વાળં વાગે તુર ધુમ મચાવે રે. ૧૪
- સખી વરસે નૂર અપાર આપણુ જોઈએ રે,
ત્યાં ભુલી શરીરનું ભાન અલખ પર મોહીએ રે. ૧૫
- સખી જોઈએ નિરંજન રૂપ સાચું નિરખી રે,
નથી કહેવા જેવી વાત જોવા સરખી રે. ૧૬
- સખી જોવા જેવો ખેલ દીઠો હરખી રે,
ત્યાં ધુમ મચી છે અપાર જોવા સરખી રે. ૧૭
- સખી અલખ નિરંજન જોઈ મુજ મન મોહું રે,
મારું દુઃખ વિયોગનું આજ સર્વે ખોયું રે. ૧૮
- સખી થયો ઘણો આનંદ દુઃખા છુટી રે,
સખી પ્રેમ લહેર મન માંહિ મારે ઉઠી રે, ૧૯
- સખી મગન થયું મન આજ પ્રેમ રસ પીધો રે,
તણ આપો અલખનો આજ દર્શન દીઠો રે. ૨૦
- સખી અંબણા જન વાત તે શું બાણે રે ?
દાસ જ્ઞાની પિયુના સાથ મોજે માણે રે. ૨૧

ગરબી ૨૨.

સખી પડવે લીધો પંથ.^૧

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

- સખી પડવે લીધો પંથ હરિએ ભારી રે,
મને મેલી બાળાવેશ અબળા નારી રે. ૧
- બીજે બહુ દુઃખ થાય ગયા પતિ બહાલા રે ?
હવે અમથી કેમ રહેવાય જોબન બાળા રે ? ૨
- ત્રીજે તજીને ઘરબાર ગયા છે સ્વામી રે,
હું એકલી મંદિર માંહિ ઘણું દુઃખ પામી રે. ૩
- ચોથે ચતુરાઈ ચિત્તથી હું ચુકી રે,
મેં તજ્યા સોળ શણગાર સહીઅર મુકી રે. ૪
- પાંચમે પીડા અપાર કોને કહીએ રે ?
સુણ સુણને સખી મારી વાત હવે કેમ રહીએ રે ? ૫
- છઠ્ઠીના લખીયા લેખ સખી કોણ ટાળે રે ?
મારે કાળજે લાગ્યાં બાણ પ્રેહ બહુ બાળે રે. ૬
- સાતમે શુદ્ધ બુદ્ધ ગઈ સખી સઘળી રે,
હું તો ભુલી સર્વે ભાન ચુકી ડગળી રે. ૭
- આઠમે આઠ પહોર ફરું હું રોતી રે,
મારું મુખડું લાલ ગુલાલ આંસુડે ઘોતી રે. ૮
- નુમે ન મળીયા નાથ અગમના વાસી રે,
હું તો ચાકર ચરણોની તમારી દાસી રે. ૯
- દશમે દાઝે દેહ તપે મારું તનડું રે,
મને થયો ઘણો ઉચ્ચાટ રૂંધાય મનડું રે. ૧૦
- એકાદશીના આજ હું અપવાસે રે,

૧ ભક્તિશૃંગારરસની પંદર તિથિએ છે, પ્રેમી વિયોગીના ઉદ્દગાર છે.

- કહો મળવું મારા નાથ ક્યારે થાશે રે ? ૧૧
 દાદશીના દિન દુઃખ મને ઘણું થાશે રે,
 હું ખાર વરસની નાર દિવસ કેમ જાશે રે ? ૧૨
 તેરસ ત્રિયા થાય ભર જોખનમાં રે,
 હરિ આવો મારે મ્હોલ વિચારો મનમાં રે. ૧૩
 ચૌદશે ચંચળ નાર ચતુરાઈ લાવી રે,
 મેં તો સજ્યા સોળ શણગાર વધાઈ આવી રે. ૧૪
 પુનમે પિયુજ પાસ અમારી આવ્યા રે,^૧
 દુઃખ કીધાં સર્વે નાથ સુખરસ લાવ્યા રે. ૧૫
 આ જ્ઞાની બોલ્યો વેણુ તિથિ થઈ પુરી રે,
 હું ચાકર ચરણોનો જ રહું છું હજુરી રે. ૧૬

ગરબી ૨૩.

પડવે કીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે.^૨

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

- પડવે કીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે,
 મારા બહાલે આખ્યાં વેણુ મુજને હાથે રે. ૧
 બીજે બહુ દુઃખ થાય ગયા શું બહાલા રે ?
 હવે મુજથી કેમ રહેવાય જોખન બાળા રે ? ૨
 ત્રીજે તમારા કાજ થઈ છું ઘહેલી રે,
 સુણને સખી મારી વાત પ્રીતિ પહેલી રે. ૩
 ચોથે ચતુર વર આજ વહેલા ચાલો રે,

૧ આ ચરણ સમાધિની સંપૂર્ણતા એટલે પરબ્રહ્મના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું
 બાન કરાવે છે, અને પરમાત્માનું દર્શન સમજાવે છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની
 પંદર તિથિઓ છે, પ્રેમસ્વરૂપ જણાવ્યું છે.

મને બળતીને મારા નાથ શિદ્ધને બાળે રે ? ૪
 પાંચમે પિયુ વિષ્ણુ પીડ કેને કહીએ રે ?
 સુણને સખી મારી વાત હવે કેમ રહીએ રે ? ૫
 છઠ્ઠી રે રાતના લેખ લખ્યા કેમ મટશે રે ?
 મારે દુઃખડાના ડુંગર હવે કેમ ટળશે રે ? ૬
 સાતમે શુદ્ધ ને સાન સખી ચુકી સઘળી રે,
 હું ભામા ભુલી ભાન ખસી મુજ ડગળી રે. ૭
 આઠમે આઠ પહોર વાટે જોતી રે,
 રહું રોતી માંડું મુખ આંસુડે ધોતી રે, ૮
 નુમે ન આવ્યા નાથજી મારા બહાલા રે,
 હવે આવો જોડું હાથ કરું કાલાવાલા રે. ૯
 દશમે દાઝે દેહ અગન ઘણી બાળે રે,
 હું જોખનવંતી નાર પ્રીતિ ધા સાલે રે. ૧૦
 એકાદશીના શુભ દિન હું અપવાસી રે,
 ધરું એક તમારું ધ્યાન હું દીન દાસી રે. ૧૧
 દ્વાદશીના શુભ દિન સેજ સમારી રે,
 તમો મ્હોલે આવો લાલ જાઉં વારી રે. ૧૨
 તેરશે તમારા કાજ સંસાર ત્યાગી રે,
 હું સુતી નિદ્રા માંહિ ઝખકી જાગી રે. ૧૩
 ચૌદશે દિશા ચાર વાટ નિહાળું રે,
 જ્યોતિ સ્વરૂપ મારા નાથ ચો દિશ ભાળું રે. ૧૪
 પુનમ તણા પ્રભાત અનવર જાગો રે,
 તમે ત્યાગી સૌ સંસાર દર્શન માગો રે. ૧૫

ગરબી ૨૪.

કક્કા કામ કોધ સર્વે ત્યાગો રે.^૧

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

સાધુ સન્મુખ થઈ હવે ચેતો રે.	ટેક.
કક્કા કામ કોધ સર્વે ત્યાગો રે, કુડ કપટ કુસંગથી ભાગો રે,	
નિજ આત્મા ખોજવા લાગો,	સાધુ સન્મુખ૦ ૧
ખખખા ખોજો અંતર ઘટ માંહે રે, નવ બાજો ભટકવાને ક્યાંહે રે,	
આપો ત્યાગો તો દર્શન થાયે,	સાધુ સન્મુખ૦ ૨
ગગા જ્ઞાન કરો આત્માનો રે, તેને અલખ નિરંજન માનો રે,	
તેથી કારજ નિશ્ચે થવાનો,	સાધુ સન્મુખ૦ ૩
ઘઘઘા ઘટપટ પરગટ સૌમાં રે, નૂર દરશે હરિતું જ્યાં ત્યાં રે,	
જેવાં બીજોમાં ઝાડ છે છાનાં,	સાધુ સન્મુખ૦ ૪
ચચ્ચા ચિત્તમાં ધ્યાન લગાઓ રે, સુંદર સુરતીને સન્મુખ લાવો રે,	
તેથી અંતર સ્વામીને પાવો,	સાધુ સન્મુખ૦ ૫
છછછા છોડી દે મન તુરંગ રે, સુખમણ સેજમાં જઈ રમો રંગ રે,	
ત્યારે થાશે હરિનો સંગ,	સાધુ સન્મુખ૦ ૬
જજજ જુક્તિથી ત્રિવેણી આવો રે, ઉલટી ચાલે આપસમાં સમાવો રે,	
પછી બંકનાલ થઈને ધાવો,	સાધુ સન્મુખ૦ ૭
ઝઝઝા ઝળહળ નૂર ત્યાં વરસે રે, પ્રેમ ધામનું તેજ ત્યાં દરશે રે,	
તુર વાનં તે ધુમ ત્યાં કરશે,	સાધુ સન્મુખ૦ ૮
ટટ્ટા ટપકે અમી રસ ધારા રે, મહા નૂરના ઉડે કુવારા રે,	
ત્યાં તો આનંદ હોય અપારા,	સાધુ સન્મુખ૦ ૯
ઠઠઠા ઠામ ઠેકાણું ન હોયે રે, ત્યાં તો સર્વે ઉપાધિને ખોયે રે,	
એક આપ નિરંજન હોયે,	સાધુ સન્મુખ૦ ૧૦

૧ બોધદાયક કક્કો છે, સમાધિની સમજણ બતાવી છે.

હડ્ડા દીઠા જેણે પ્રેમ ધામ રે, તેને ધન ધન મહા પ્રણામ રે,
 તે તો પામ્યો મહા પદ નામ, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૧
 હડ્ડા ઢોંગી ન પાવે આ વાટ રે, મહા વસમો છે અવધટ ઘાટ રે,
 એ તો નથી રે કાકાજીનો હાટ, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૨
 તત્તા ત્યાં કોઈ મરજીવો જાય રે, જે કોઈ અગમ અગોચર ધાય રે,
 આપો ત્યાગીને સુનમાં સમાય, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૩
 અથથા થિર રાખી મન પવનને રે, કરે અચળ પોતાના જે મનને રે,
 તેથી થાય સમાધિ તે જનને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૪
 હદા દીઠાર ત્યાં તમને થાશે રે, સઘળા ચોર શરીરના જાશે રે,
 આપો છુટે હારિ આવે પાસે, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૫
 ધધધા ધ્યાન રાખો આ વાત રે, તમે પરજો પોતાની જાત રે,
 નહીં છુટે હરિનો સાથ, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૬
 નજા ન્યાય નિરંજન નિરજો રે, તમે જ્ઞાને કરી તેને પરજો રે,
 પછી આનંદ પામીને હરજો, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૭
 પપ્પા પોતે પુરુષોત્તમ નામી રે, આપો આપ તે છો પ્રેમધામી રે,
 તમે આપ છો અંતરજામી, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૮
 ફફફા ફુંકી ઢો ફુડ કપટને રે, મુકો મન માંકડાની હઠને રે,
 નવ મોંઢે ચડાવો નફ્ટને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૧૯
 બબ્બા બાંધીને બેસો મનને રે, તમે ભુલો તમારા તનને રે,
 રોકી રાખોને મન પવનને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૦
 લલ્લા લાન શરીરનું ખોળે રે, પછી આત્મારામને જોળે રે,
 ઘણા પ્રેમથી તે પર મ્હોળે, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૧
 મમ્મા મગન થાશે તમે જોઈ રે, બીજું ગમશે નહીં તમને કોઈ રે,
 રહેશે પ્રભુથી ચિત્ત પરોઈ, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૨
 ચચ્યા યાદી તે ઘટ માંહી ધારો રે, શ્વાસોશ્વાસ સ્વામીને સંભારો રે,
 ઘડી એક ન મનથી વિસારો, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૩

રશી રાખોને મુરતીનો તાર રે, તેના સ્વામી જે પ્રાણાધાર રે,
 તે તો બેડલી ઉતારે પાર, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૪
 લક્ષ્મી લાલ ઘણો તમને થાયે રે, અજ્ઞાનનું અંધારું જાયે રે,
 પછી ઘટપટ સ્વામી દેખાયે, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૫
 વળા વાટ ઘણી છે વાંકી રે, નવ જોજો ગુરૂ વિના ઝાંકી રે,
 એ તો વાટ છે સત ગુરાંકી, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૬
 સસ્સા સાખિત રહેજો સદાય રે, મન ડગવાથી વિનાશ થાય રે,
 સર્વે મહેનત અકારજ જાય, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૭
 વધ્યા ખાતરી મનમાં આણો રે, સાચી વાત ગરૂની જાણો રે,
 નિત્ય નામ હરિનું વખાણો, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૮
 શરણા શુદ્ધ રાખો તમે મનને રે, નિશ્ચે જાણો ગુરૂના વચનને રે,
 કરી અર્પણ તન મન ધનને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૯
 હહા હાથ જોડીને ગુરૂને રે, ઘણા ભાવે જોજો પ્રભુને રે,
 પ્રભુ મહા પદ આપે લઘુને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૦
 કહ્યો ગાઈ બતાવી સમાધી રે, જે કોઈ કરશે ક્રિયા સમજી બાધી રે,
 તેની જશે આ લવની ઉપાધી, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૧
 કર જોડી કહે કાઝી અનવર રે, નામ જ્ઞાની કવિતાની અંદર રે,
 હું છું જ્ઞાનીના ચરણનો ચાકર, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૨

ગરબી ૨૫.

મોહનજી બહાલા મારા ઘેર આવો રે.^૧

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

મોહનજી બહાલા મારા ઘેર આવો રે. ટેક.
 કારતકે મહિને કંથ અમારા રે, અમને મેલી ગયા છે ન્યારા રે,
 બહાલા દર્શન દોને તમારાં, મોહનજી બહાલા ૦ ૧

૧ ભક્તિશૃંગારરસના મહીના છે, પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

માગશર માસે મહા દુઃખ સહીએ રે, ંહાલા વિના અમે કેમ રહીએ રે?
 અમે વિનંતી કોને કહીએ ? મોહનજી ંહાલા૦ ૨
 પોષ માસે પિયુ પિયુ કરીએ રે, ંહાલા વિના નિશાસા ભરીએ રે,
 શીતળ ટાઢા માંહે થર થરીએ, મોહનજી ંહાલા૦ ૩
 માહ માસે મંદિરીઆં સુનાં રે, જીવ કલ્પે કાલજડાં ઉનાં રે,
 મારે હરિ રે વિના મળવું ના, મોહનજી ંહાલા૦ ૪
 ફાગણ ફૂલડાં લઈ તમને નમીએ રે, ખાસાં લોજન આપણુ જમીએ રે,
 ંહાલા અખીલ ગુલાલથી રમીએ, મોહનજી ંહાલા૦ ૫
 ચૈતર ચુપ કરી ઘેર આવો રે, ચતુર નારીનું મન રીઝવો રે,
 રૂઠી દાસીને ફેર મનાવો, મોહનજી ંહાલા૦ ૬
 વૈશાખે તે વન તપે અદકો રે, મને વ્યાપી છે મેહની ઝાળો રે,
 ંહાલા મારા બેલેરા ચાલો, મોહનજી ંહાલા૦ ૭
 જોઠ માસે જીવણુ નહીં આવ્યા રે, કોઈની સાથે સંદેશા ન કહાવ્યા રે,
 અમને કાગળ ના મોકલાવ્યા, મોહનજી ંહાલા૦ ૮
 અષાઠ માસે આશા ઘણી મનમાં રે, ઝાળો વ્યાપી સૌ મારા તનમાં રે,
 હું તો ઘહેલી થઈ ફૂં વનમાં, મોહનજી ંહાલા૦ ૯
 શ્રાવણ માસે તે વર્ષા વરસે રે, મોહન મળવાને મન માઈ તરસે રે,
 અરજીનો સાંભળનારો હર છે, મોહનજી ંહાલા૦ ૧૦
 ભાદરવો તે ભરપૂર ગાજે રે, ંહાલા મારા રીસાણા શા કાજે રે ?
 તમને નવ રે ઘટે નવ છાજે, મોહનજી ંહાલા૦ ૧૧
 આસો માસે ઉત્તમ હરિ જોયા રે, મારાં તન મનનાં દુઃખ ખોયાં રે,
 પિધા પ્રેમ ખ્યાલા ને મોહ્યાં, મોહનજી ંહાલા૦ ૧૨
 અધિક જ્ઞાની ચતુર સુજાણુ રે, જગ્યા ઘટમાં હરિની જાણુ રે,
 માસ તેર થયા પરમાણુ, મોહનજી ંહાલા૦ ૧૩

ગરબી ૨૬.

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે.^૧

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજે રે—એ રાહ.)

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે, ટેક.
 ક્ષરતક માસે કહું સાહેલી રે, મોહન મુજને ગયા છે મેલી રે,
 કોણ થાશે હવે મારો ખેલી ? સખી કોઈં ૧
 માગશર માસે મરણ માઈ થાશે રે, મારો બહાલો નથી મારી પાસે રે,
 મારો એજે જન્મારો જાશે, સખી કોઈં ૨
 પોષ માસે પિયુ ક્યારે પાઉં રે ? કોની સાથે સંદેશા હું કહાવું રે ?
 બહાલો આવે તો વારી હું જાઉં, સખી કોઈં ૩
 માહ માસ મને નવ જાય રે, કોણ જાણે હવે કેમ થાય રે ?
 મને મંદિર ખાવાને ધાય, સખી કોઈં ૪
 ફાગણ માસે પ્રીતર ઘણી આવી રે, મારી આંખો આંસુડાં લાવી રે,
 મને તેલ કઢાઈમાં^૨ તાવી,^૩ સખી કોઈં ૫
 ચૈતર ચેત્યા^૪ ઉનાળાના તડકા રે, મારા અંગમાં લાગ્યા ભડકા રે,
 માઈ કાળજું ખાય છે ફડકા,^૫ સખી કોઈં ૬
 વૈશાખે વિપત બહુ અમને રે, સખી શું કહીએ ઘણું તમને રે ?
 બહાલો માને નહીં મારા સમને,^૬ સખી કોઈં ૭
 જેઠ માસે જીવણ પાસે જાવું રે, મંદિર માળીએ આગ લગાવું રે,
 હું તો વેશ જોગીનો બનાવું, સખી કોઈં ૮
 અષાઢ માસે ઉત્તમ હરિકાજે રે, મને વેશ જોગીનો છાજે રે,
 મારા મુખ પર ભભૂતિ ખિરાજે, સખી કોઈં ૯

૧ ભક્તિશૃંગારરસના મહીના છે. છેલ્લી ટુંક ઉપરથી જણાય છે કે આ ગરબી સંં ૧૬૨૬ ના જેઠ શુદ્ધ ૧ ના દિવસે બનાવવામાં આવી છે. ૨ કઢાઈ=લોઢાનું વાસણ. ૩ તાવી=ઉકાળી, સતાવી. ૪ ચેત્યા=જન્ય થયા, તૈયાર થયા. ૫ ફડકા=ધડક ધડક થવું. ૬ સમ=સોગમ.

શ્રાવણ માસે સ્વામીને મનાવું રે, મારા અંગ પર ભભૂતિ ચડાવું રે,
 હું તો ઘેર ઘેર અલખ જગાવું, સખી કોઈં ૧૦
 ભાદરવે તો ભાન હું ચુકી રે, માંડું શરીર ગયું સહુ સુકી રે,
 મોહન મળવાની આશા મેં સુકી, સખી કોઈં ૧૧
 આસો માસ ઉત્તમ જ્યારે આવ્યો રે, ંહાલાની વધામણી લાવ્યો રે,
 મારા નાથે સંદેશો કહાવ્યો, સખી કોઈં ૧૨
 અધિક માસે જ્ઞાનીના સ્વામી રે, ંહાલા આવ્યા વિઠ્ઠલવર નામી રે,
 હું તો ત્યારથી આનંદ પામી, સખી કોઈં ૧૩
 સવંત ઓગણી છવીશ લખાયાં રે, માસ જોઠના વાયરા વાયા રે,
 શુદ્ધ એકમે મહીના ગાયા, સખી કોઈં ૧૪

ગરબી ૨૭.

આવો હરિ ઘેર ઉત્તમ અલખેલા. ૧

(રઘુપતિરામ હૃદયમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

આવો હરિ ઘેર ઉત્તમ અલખેલા. ટેક.
 કારતક માસે કરો કંથ મેળા રે, મોહન મારે મળવાની વેળા રે,
 સ્વામી થાઓ સુજનીના લેળા, આવો હરિં ૧
 માગશર માસે મેલી ગયા રોતી રે, ંહાલા તારી વાટો બહુ જોતી રે,
 માંડું મુખડું આંસુડે ઘોતી, આવો હરિં ૨
 ચોષે સાલે પ્રીતિનો ભાલો રે, હૈડાં વચ્ચે હોળીની ઝાળો રે,
 કાળજી બળીને બન્યું લાળો, આવો હરિં ૩
 માહ મહીને નારીને મળજો રે, જેવાં વેણુ કહ્યાં તેવાં પળજો રે,
 ંહાલા મારા ંહેલેરા વળજો, આવો હરિં ૪
 ફાગણ ફરતી ફરું હું વનમાં રે, ંહાલાની વાટો જોઉં મનમાં રે,

૧ ભક્તિશૃંગારરસના મહીના છે, પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

હોળી રાત્રી દિવસ બળે તનમાં, આવો હરિં ૫
 ચૈતર માસે ચતુર નર આવો રે, મોહન બહાલા મારા મંદિર આવો રે,
 સેજલસીમાં વિઠ્ઠલવર આવો, આવો હરિં ૬
 વૈશાખે તપે તન માડું રે, બહાલા પર હું જીવડો વાડું રે,
 મોહન મને દર્શન દે તારું, આવો હરિં ૭
 જોડે તે જીવણથી રમીએ રે, લોજન કરી લેગાં જમીએ રે,
 મોહન તારા મનમાં અમે ગમીએ, આવો હરિં ૮
 અષાઠે તે અબળાના સ્વામી રે, આવો બહાલા વિઠ્ઠલવર નામી રે,
 બહાલા વિના દુઃખડાં હું પામી, આવો હરિં ૯
 શ્રાવણે સ્વામીને શું કહીએ રે, બહાલા વિના સુનાં કેમ રહીએ રે ?
 સ્વામી તારા લેગાં ક્યાં થઈએ ? આવો હરિં ૧૦
 ભાદરવે તે ભરથાર બહુ બહાલા રે, મોહન વિના મંદિરીયાં કાળાં રે,
 જીવણ કરે મંદિર અજવાળાં, આવો હરિં ૧૧
 આસો તે આપ આબ્યા બહાલા રે, જોયા મેં જીવણજીના ચાળા રે,
 થયાં મારે મંદિર અજવાળાં, આવો હરિં ૧૨
 અધિક માસ જ્ઞાનીને સારો રે, તેમાં હરિ મતલબ મારો રે,
 મોહન બહાલા મુખડો નિરખું તારો, આવો હરિં ૧૩

ગરબી ૨૮.

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે ?

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે ?

શનિવારે સખી મારા સ્વામી રે, મહાસુનમાં રહ્યા પ્રેમધામી રે,
 મને મળતા નથી મોક્ષગામી, કહોને સખીં ૧

૧ સમાધિના સાત વાર છે. મુસલમાનો શનિવારને પહેલો વાર ગણે છે.

રવિવારે મળે કોઈ રૂપી રે, મને અગમ ગઠ આવે સુકી રે,
 સુનમાં પહોંચીને થાઉં હું સુખી, કહોને સખી૦ ૨
 સોમવારે તે સુખમણ્ય સેજે રે, પોઢી દેખે શ્યામળીઆનું તેજે રે,
 ત્યાંથી સુરત સામૈયું^૧ લેજે,^૨ કહોને સખી૦ ૩
 મંગળવારે તે મહાસુન માંહે રે, તાલ મૃદંગ અનહદના થાયે રે,
 ઘોળ મંગળ પ્રેમનાં ગાયે, કહોને સખી૦ ૪
 બુધે શુદ્ધિ શરીરની ખોઈ રે, નિજ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ જોઈ રે,
 નથી આપ વિના બીજું કોઈ, કહોને સખી૦ ૫
 ગુરૂવારે બ્રહ્મ રૂપ જોયું રે, ચિત્ત માઈ શ્યામળીયાથી મોહ્યું રે,
 દુઃખ પાંચ પચીસનું ખોયું, કહોને સખી૦ ૬
 શુક્રવારે શિખર ગઠ આવી રે, સુરતી અગમ અગોચર લાવી રે,
 દેખ્યા અલખ નિરંજન લાવી, કહોને સખી૦ ૭
 સાત વાર કહ્યા સર્વ પૂરા રે, જ્ઞાની પ્રેમમાં થઈ ચક્રચૂરા રે,
 રહે છે આઠ પહોર હજુરા, કહોને સખી૦ ૮

ગરબી રટ.

કારતકે કંથ સિધાવીયા.^૩

(ખીલાવર—વૈદરબી વનમાં વલવલે—એ રાહ.)

કારતકે કંથ સિધાવીયા મેલી મને નિરધાર.
 બહાલા વિના હું રહી એકલી, એવો બળ્યો અવતાર, કારતકે ૧
 માગશરે મેલી છે એકલી સુના મંદિર માંહ,
 સેજલડીએ અશ્નિ બળે, મેડીઓ ખાવા ધાય, કારતકે ૨
 પોષે પિયુજના કારણે, પ્રાણ તનું નિરધાર,
 મુંદર નારની સેજ પર, આવો હરિ પ્રાણાધાર, કારતકે ૩

૧ સામૈયું=આવકાર માટે સામા જવું તે. ૨ લેજે=મોકલે. ૩ ભક્તિ શૃંગારરસના મહીનાની ગરબી છે.

માહે મળો મારા નાથજી, જેમ મળે ખાંડ દુધ,
 મુજ ઘટમાં પરગટ થઈ, કરજો અમને શુદ્ધ, કારતકે ૪
 કાગણુ આંચો હો સખી, આવી ઉનાળાની આંચ,
 બહાલા મારા નવ આવીયા, મહીના વહી ગયા પાંચ, કારતકે ૫
 ચૈતર ચારે દિશા જોઈ વાટ બહાલાની બહુ,
 કામ કશું સુઝે નહીં, ઘેલી કહે મને સહુ, કારતકે ૬
 વૈશાખે બહેલેરા આવજો બહાલા જોઈ તારી વાટ,
 સુની રહી સુખ સેજડી, સુની હીંડાળાખાટ, કારતકે ૭
 જેઠે જોગ મળ્યો નહીં, બહાલાથી છે વિયોગ,
 આવો પ્રીતમ પાતળા, મુજથી કરો સંજોગ, કારતકે ૮
 અષાઢ આંચો ચાતુર માસો, આવો ઉત્તમ લાલ,
 બહાલા તમારા વિજોગમાં છે રે ઘણી જબજબ, કારતકે ૯
 શ્રાવણે સુંદરી એકલી, શું કહે દુઃખની વાત ?
 સરખી સાહેલી રંગે રમે, સા સૌના સ્વામી સાથ, કારતકે ૧૦
 ભાદરવો લલે વરસીયો, ટાહું થયું તેથી વન,
 સુકાં ગાડ લીલાં થયાં, બળે રે અમારું તન, કારતકે ૧૧
 આસો આવી વધામણી, બહાલા મળવાની આશ,
 ઘટમાં મારા પ્રકટ થયા, પિયુજ પાસેના પાસ, કારતકે ૧૨
 અધિકે જ્ઞાનીની વિનતી જે કોઈ સમજે તેહ,
 દેરાં મસીતો મંદિરમાં જ્યાં ત્યાં એનો એહ, કારતકે ૧૩

ગરબી ૩૦.

પહેલાં તો સુન હતું સાંભળો.^૧

(બિલાવર-વૈદરબી વનમાં—એ રાહ.)

પહેલાં તો સુન હતું સાંભળો, કોઈ નહોતું સ્થાન,
 અગમ અલોપ વસ્તુ હતી, નહોતું નામ નિશાન, પહેલાં ૧

તેમાં સત્તા સર્વે હતી સૃષ્ટિ લીલા ને માય,
 જેવાં બીજમાં આડ છે, વળી ફૂલ ફળ તે માંહ, પહેલાં ૨
 તેને પ્રેમ પૂરણ થયો પોતે જોવાના કાજ,
 અગમથી બ્રહ્મ પ્રકટ થયો રૂપ લીધું મહારાજ, પહેલાં ૩
 તે બ્રહ્મના એક ભાગથી લીધું આત્મા રૂપ,
 બીજા ભાગે તે બ્રહ્મના કીધું અગ્નિ સ્વરૂપ, પહેલાં ૪
 આત્મારૂપી તે બ્રહ્મથી જીવ બનાવ્યા તમામ,
 ગગન મંડળની લીલા કરી, રૂપ બન્યાં પછી આમ, પહેલાં ૫
 અગ્નિથી વાયુ થયો, થયું વાયુથી નીર,
 પાણીથી કદ્ ને કદ્થી પૃથ્વી, સાંભળો સજ્જન વીર, પહેલાં ૬
 અગ્નિ પવન જળ માટીથી રૂપ બનાવ્યાં અમાપ,
 તે રૂપમાં બ્રહ્મ આત્મા આવી સમાયા આપ, પહેલાં ૭
 હરિ ઇચ્છાથી તે સહુ બન્યું, લીલા માયા રૂપ રંગ,
 અનેક સ્વરૂપ બની રહ્યાં, બહુ રંગીલાં અંગ, પહેલાં ૮
 તેમાં કોણ જૂઠું થયું ? સર્વે એક છે માય,
 આત્મારૂપ તો એક છે જૂદી થઈ સૌની કાય, પહેલાં ૯
 કાયા તમે નહીં દેખજો, દેખો આત્મા ભાઈ,
 સર્વેમાં આત્મા એક છે, પશુ ને લોક લોગાઈ, પહેલાં ૧૦
 એવો ભેદ છે અલખનો, સંતો સુણો મારા ભાઈ,
 એ રીત સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, તમને મેં સમજાઈ, પહેલાં ૧૧
 તે પર અનેક વસ્તી થઈ, સુર^૧ અસુર^૨ પરી^૩ સાર,
 અગ્નિ પવન જળ બ્રહ્મના જીવે ધર્યાં અવતાર, પહેલાં ૧૨
 સર્વેના કેડે મનુષ્યનું હરિએ બનાવ્યું અંગ,
 તેમાં પહેલો ભાગ બ્રહ્મનો આત્મા થઈ વસ્યો સંગ, પહેલાં ૧૩
 તે મૂર્તિ હરને પ્રેમથી પ્યારી લાગી બહોત,

તેમાં પોતે પ્રકટ થયા ત્યાં ભગી પ્રદક્ષિણોત, પહેલાં ૧૪
તેમાંથી મોટા ઋષિ થયા, મોટા અવતારી સંત,
મુનિ તપેશ્વરી યતિ થયા આચારી ગુણવંત, પહેલાં ૧૫
તેમાં તે જે કોઈ જોળશે હરિ મળશે રે ભાઈ,
એથી બીજું કોઈ મોટું નથી, કહું છું હરની દુવાઈ, પહેલાં ૧૬
તેમાં તમે હુંડો આતમા, બીજે જાશે ન ક્યાંહિ,
તે હરિ મળવાનો ઘાટ છે, ત્યાં છે અલખ ગોસાંઈ, પહેલાં ૧૭
ટીકા આ વાતની બહુ હતી, પણ હુંકામાં આ સાર,
જ્ઞાને વસ્તુ સહુ એક છે, બીજી ક્યાંથી થનાર? પહેલાં ૧૮
એણું સમજી હર જોળજો, ધરજો શાસ્ત્ર મરજદ,
શાસ્ત્રથી ડગશે તો દુઃખ થશે, લોકો કરશે વિવાદ, પહેલાં ૧૯
જ્ઞાની પોતાના ધર્મમાં ખૂબ રહે મજબૂત,
છાનો માનો પિયુ શોધી લે મન રાખી સાખૂત, પહેલાં ૨૦

ગરબી ૩૧.

દયાળા એરા આવો રે.^૧

(હું પાય પડું છું—એ રાહ.)

દયાળા એરા^૨ આવો રે હું દરશન માગું,
દરશન માગું બહાલાના પાયે લાગું, દયાળાં ટેક.
દરશન વિના તે મારો જીવ ઘણો કલ્પે રે,
નિદ્રામાંથી^૩ ઉઠી ઉઠી જાગું, દયાળાં ૧
દરશન દેખું તો બહાલા તન મન વાડું રે,
મનડાની બ્રાંતિ હું ભાગું, દયાળાં ૨
જીવડો અમારો બહાલા તમ સંગ બાંધ્યો રે,
સંસાર સર્વે હું ત્યાગું, દયાળાં ૩

૧ ભક્તિશુંભારસની ગરબી છે. ૨ એરા=પાસે. ૩ નિદ્રા=ઉધ.

પ્રેમ પીડાથી મારી દેહ ઘણી ફાડે રે,
 ન ચાલે દોરડું કે ધાગું,^૧ દયાળાં ૪
 સન્મુખ આવો તો બહાલા પ્રેમ લહેરથી રે,
 ધાઈ ધાઈ તારા ગળે લાગું, દયાળાં ૫
 જ્ઞાની કહે છે મને દરશન દેજો રે,
 બીજું કશુંએ હું ન માગું, દયાળાં ૬

ગરબી ૩૨.

મને દાડી દરશન દેજો રે.^૨

(હું પાય પડું છું—એ રાહ,)

મને દાડી દરશન દેજો રે પ્રીતમ પ્યારા,
 પ્રીતમ પ્યારા સકળથી છો ન્યારા, મને દાડીં ટેક.
 દરશન આપો તો મારો જીવડો હું વાડું રે,
 ઘોઈ પીઠ ચરણ તમારા, મને દાડીં ૧
 રાંક દુર્બળ હું દાસ તમારો રે,
 તમે છો નાથ અમારા, મને દાડીં
 રૂપ તમારું બહાલા ઘણું શું વખાણું રે ?
 નિશ્ચે છો પ્રદા અવતારા, મને દાડીં ૩
 તમારા મુખ પર બહાલા શું હું વાડું રે ?
 ચંદ્ર સૂરજ ને સર્વે તારા, મને દાડીં ૪
 સ્વરૂપ તમારું બહાલા સર્વેથી ન્યાડું રે,
 નામ નિરંજન નિરાકારા, મને દાડીં ૫
 તમારા કાળે તો બહાલા આતમ જ્ઞાની રે,
 ત્યાગ્યા છે સૌ સંસારા, મને દાડીં ૬

૧ દોરડું કે ધાગું = મંત્રેલા દોરા. ૨ આ ગરબીમાં ભક્તના પ્રેમના ઉદ્દગાર બતાવી પ્રેમસ્વરૂપ સમજાવું છે.

ગરબી ૩૩.

અલબેલા અળગા રહોને રે.^૧

(હું પાપ પડું છું—એ રાહ.)

અલબેલા અળગા રહોને રે, હું દાણ નહીં આલું,
મારગમાં મનખો શું લોને ! અલબેલા૦ ટેક૦
બહાલા રે મારા મારગ જાતે શું પાલવ પકડો !
તે કારણ અમને કહોને, અલબેલા૦ ૧
બહાલા રે મારા હું છું ગોકુળની ગોવાલણ,
મને મારગ જાવા દોને, અલબેલા૦ ૨
બહાલા રે મારા તમે તે દાણ શાનું માગો ?
તમે ન્યાય કરી બોલોને, અલબેલા૦ ૩
બહાલા રે મારા તમે છો અંતર જ્ઞાની,
મને મારગમાં શું રોકોને ? અલબેલા૦ ૪

ગરબી ૩૪.

ગોવાલણ ઘુંઘટ બોલો રે.^૨

(હું પાપ પડું છું—એ રાહ.)

ગોવાલણ ઘુંઘટ બોલો રે હું દાણ નહીં માગું,
હશીને હમથી બોલો, ગોવાલણ૦ ટેક૦
છળીલી તમે અધર^૩ બાંધીને શિદ ઉલાં ?
મુખમાંથી માણક રોલો, ગોવાલણ૦ ૧
છળીલી તમને રાસ રમાડું રૂચી રીતે,
મોરલીના શબ્દે ડાલો, ગોવાલણ૦ ૨

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે.

૩ અધર બાંધી = એક બંધ કરી, બોલ્યા વગર.

છબીલી કરો હાથે તાળી ને મુખ હાંસી,
 માયાનાં મોતી તોળો, ગોવાલણું ૩
 છબીલી તમે જ્ઞાની તણા રે ગુણ ગાઓ,
 ગિરધારી મળીયો લોળો, ગોવાલણું ૪

ગરબી ૩૫.

હરિ મારા મ્હોલે પધારો રે.^૧

(બેડો બાઈ બુડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા મ્હોલે પધારો રે લાગ્યો મને પ્રેમ તમારો જ,
 મોહનજી આ પ્રાણ અમારો રે, હવે નહિં લાગે સારો જ. ટેક.
 તમે વિના પ્રાણ હવે નહીં રહે લાગ્યો છે તમથી રનેહ,
 અંતરમાં અગ્નિ બળે બહાલા દાઝે છે મારી દેહ, હરિં ૧
 ચિત્તહું માઝું ચોરી ગયા રે ભુલી છું સર્વે ભાન,
 વ્યાકુળ થઈ વનમાં ફરું મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, હરિં ૨
 કર જોડીને અરજી કરું છું હું રંક તમે રાઓ,
 હાથ છોડાવીને જાઓ છો મારા હૈડેથી કદી નવ જાઓ, હરિં ૩
 ઘેલી થઈ હું શુદ્ધિ વિસરી ચિત્તહું વ્યાકુળ થાય,
 બહાલા વિના રહું એકલી મારો જીવડો બળી બળી જાય, હરિં ૪
 સન્મુખ આવજો સાહેબા રે તલપે છે મારો પ્રાણ,
 હૈડા વચ્ચે તો હોળી બળે મારા કાળજમાં લાગ્યાં બાણ, હરિં ૫
 વિનંતી કરીને ખોળા પાથરું નયણમાં નીર ન મ્હાય,
 દયા કરીને બહેલા આવજો તમ વિના ઘડીએ ન જાય, હરિં ૬
 મ્હોલે આવો તો સેવા કરું રે શીષનું આહું દાન,
 તન મન ધન વાઝું સહી મારો જીવડો કરું કુરબાન, હરિં ૭

૧ ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિ સાથે પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

ભાવ તણાં લોજન કરાવું પ્રેમ તણું જળપાન,
 બહાલા તમારા શ્રીચરણે રહું રાખી તમારું ધ્યાન, હરિં ૮
 સુખમણ સેજ સમારીએ રે સુરત સમાગમ થાય,
 પોઢીએ આપણુ એકલાં પછી અમૃત રસ પીવરાય, હરિં ૯
 જ્ઞાનીના સાથે પ્રેમથી રે રાસ રમે મહારાજ,
 બેડીહું પાર ઉતારને મારી બાંય પકડયાની લાજ, હરિં ૧૦

ગરબી ૩૬.

હરિ મારા હૈડામાં બહાલા રે.^૧

(બેડો બાઈ બુડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા હૈડામાં બહાલા રે મારા મ્હોલે આવો લટકાળાજી,
 મોહન તમે છે મતવાળા રે ગમે મારા ચિત્તમાં ચાળા જી. ટેક.
 હરિ મ્હોલે પધારોને સાહેબા રાખોને મારું માન,
 એકે પગે હું તપશ્ચ કરી બહાલા ધરું તમારું ધ્યાન, હરિં ૧
 રાત્રિ દિવસ રૂઢન કરું રે સુરતા શ્યામળીયાની સાથ,
 હાથ બેડીને હજુરમાં ઉભી અરજ કરું દીનાનાથ, હરિં ૨
 બહાલા તમારા વિજેગમાં રે એજે જન્મારો જાય,
 આ રે ટાણે બેલો આવજો મારો મનખો અકારજ થાય, હરિં ૩
 સેજલડીમાં અગ્નિ બળે રે મંદિર ખાવાને ધાય,
 બહાલા અતિ ઉચાટમાં મને મહાજમ^૨ રાત ન જાય, હરિં ૪
 રાત્રે ઉઠીને રૂઢન કરું રે આંખે આંસુડાની ધાર,
 બહાલાજી મારા ગરીબની હવે બેલો કરો તમે વાર,^૩ હરિં ૫
 ધરનો ધંધો મને ના ગમે ને ત્યાગ્યાં છે ઉંધ આહાર,

૧ ભક્તિ રંગારસની ગરબી છે. ૨ જમ=જમ જેવી ભયંકર.

૩ વાર=મદદ.

વ્યાકુળ મારો જીવ થયો નથી તમ વિના એક આધાર, હરિં ૬
 હરિ તમે છો મારા સાહેબા હું છું તમારી દાસ,
 વાયદો તમે મુજથી કર્યો તેની મનમાં છે મારે આશ, હરિં ૭
 શીલ સંતોષ ને તપ ને ભાવનું નાવ છે મારું સાર,
 તેથી તારા મળવા તથો મનમાં જ્ઞાનીને મોહ અપાર, હરિં ૮

ગરબી ૩૭.

હરિ મારા ભાવના ભોગી રે.^૧

(ખેડો બાઈ જીડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા ભાવના ભોગી રે મારે ઘેર આવો સંજોગી જી,
 નિરંજન નાથ નિરોગી રે મને ના રાખો વિજોગી જી. ટેક.
 તનડું મારું કાંઈના ઠરે જ્યારથી થયો છે રનેહ,
 સંસાર સૌ અલગો થયો મને કડવી લાગે મારી દેહ, હરિં ૧
 સ્વર્ગનું સુખ મને ના ગમે બહાલા વિના છે વિનાશ,
 આઠ પહોર હજુરમાં મને રાખો તમારી પાસ, હરિં ૨
 બહાલા તમારી જૂદાઈના રે ડાઘ ખમ્યા નવ જાય,
 છાતીમાં દુઃખની શાયડી મારું કાળજી કડકા થાય, હરિં ૩
 આતું પીતું ને પહેરવું રે સેજલડીનું સુખ,
 એ સર્વે કાંઈ ના ગમે મારા બહાલા વિના ધણું દુઃખ; હરિં ૪
 આઠ પહોર આનંદથી રે કડું છું તમારું હું ધ્યાન,
 સુરતા રાખું છું હજુરમાં નથી બીજું કશું મને જ્ઞાન, હરિં ૫
 સંસાર સૌ ત્યાગી કરી રે મુકયો છે સૌ સંતાપ,
 રાત દિવસ તારા નામનો જપે જ્ઞાની અજંપા જાપ, હરિં ૬

ગરબી ૩૮.

મોહન મને શિદને વિસારો રે.^૧

(બેડો આઈ બુડતો તારો રે—એ રાહ.)

મોહન મને શિદને વિસારો રે કૃપા કરી મંદિર પધારો જી.
 બહાલા મારા વેણુના હારો રે દર્શન મને દોને તમારો જી. ટેક.
 તમારા મોકલવાથી આવીયો હું લીલા જોવાના કાજ,
 વાયદો ફરી મળવા તણો તમે મુજથી કર્યો મહારાજ, હરિં ૧
 શ્વાસોશ્વાસ તમે સાંભરો રે તમો વિના પળ ન જાય,
 પ્રાણુ બંધાયો છે તમ થકી હવે તમો વિના ન રહેવાય, હરિં ૨
 આઠ પહોર લાગી રહી છે સુરતા તમારી પાસ,
 મનમાંથી ઘડીએ નથી વિસરતા રૂઢિયામાં કીધો વાસ, હરિં ૩
 તમો વિના કાંઈ મને ના ગમે સંસારીયાનું સુખ,
 એક ગમે હરની ભાવના યીજી દર્શનની છે મને ભુખ, હરિં ૪
 રાત દિવસ ફરું એકલો રે કોઈથી મળે નહીં ચિત્ત,
 વાત ચીત કોઈની ના ગમે મને લાગી છે તમ સાથ પ્રીત, હરિં ૫
 પ્રેમ પીડા હું કોને કહું રે મનમાં રહું છું ઉદાસ,
 કદી ફરું ઘેલો ગામમાં કદી વ્યાકુળ થઈ વનવાસ, હરિં ૬
 કામ કશું સુઝે નહીં રે ભુલી ગયો છું હું ભાન,
 લોક જાણે કે ઘડેલો થયો મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, હરિં ૭
 જ્ઞાની કરે એમ વિનંતી રે સાંભળો સ્વામીનાથ,
 કોઈની મને પરવા નથી, મને મતલબ તમારી સાથ, હરિં ૮

૧ ભક્તિભાવની ગરબી છે, હૃદયના પ્રેમરસનો ઉભરો જતાવ્યો છે.

ગરબી ૩૯.

કહું પ્રેમની વાત હું સુણ સખી. ૧

(બુલના—હુમરીની રાહમાં.)

કહું પ્રેમની વાત હું સુણ સખી, મને પ્રેહની પીડ છે બહુ ઘણી,
મારા દુઃખની વાતો કોણ જાણે? તમે સુખમાં રમતી સહુ જણી, ૧
પીધા પ્રેમના રસ મેં હેત કરી, લાગ્યાં પ્રેહનાં બાણો ઉર મહીં,
તમે કોઈ ન જાણો વાત સખી, મારી વીનતી માનશે કોઈ નહીં. ૨
મારી પ્રેમની પીડ ન કોઈ જાણે, સર્વે સખી શુદ્ધ બુધ જોઈ રહી,
જેને પ્રેમનો ઘા છે તે જાણે, છાની વાત ન કોઈને જાણ કહી. ૩
કદી પ્રેમ વિના પિયુ નહીં મળે, કહો દુઃખ વિના સુખ હોય કહીં?
જ્યાં શુભાખતું ફૂલ છે સુણ સખી, ત્યાં તું જોને કાંટા છેજ સહી. ૪
તમે પ્રેમની પીડા મન આણો, અતિ પ્રેહનું દુઃખ તે શુભ જાણો,
પછી ઘટમાં મળશે પિયુ સખી, તમે બહાર ન ભટકો સુખ માણો. ૫
આદિ પ્રેમની લહેર તો છે મને, જ્યાંથી જીવનું નામ ધરાવીયું,
હવે તન વારીને પિયુ ઉપર, ફરી જીવ પિયુ લણી આવીયું. ૬
મારા પિયુડે સુજ પર દયા કરી, મારા સામું જોયું છે પ્રેમથી,
હું ફરું છું પ્રેમની મહમાતી, હવે કોઈની પરવા મને નથી. ૭
ઘણી સખીઓ પિયુને શોધવાને ફરે દેશ વિદેશ વિજેગથી રે,
ઘણા વેશ કરી પરદેશ ફરે, નહીં સ્વામી મળે સંજેગથી રે. ૮
કોઈ અંગ લભૂત ઘસે ઘણી, કોઈ તિલક કરે કપાળ મહીં,
કોઈ કરમાં માળા લઈ ફરે, સર્વે મસ્ત છે આપના હાલ મહીં. ૯
કોઈ લઈ જનોઈના તાર ખાસા, નાખે આપ ગળામાં હાર કરી,
કોઈ શિર અંડાવીને સુખ કરે, કોઈ શીષ જટાનો ભાર કરી. ૧૦

૧ આત્મજ્ઞાન અને બ્રહ્મસ્વરૂપ આ ગરબીમાં સમજાવ્યું છે.

કોઈ તરબી? ફેરવે કર મહીં, કોઈ રહે મસીદમાં થઈ વલી,
કરે પોતાના પેટનાં સહુ જતન, ફેરે પિયુને જોળતા હરગલી. ૧૧
કોઈ કાશીમાં તીર્થ જઈ કરે, કોઈ જાય દ્વારકા દુઃખ કરી,
કોઈ મહે જઈ તવાફ^૨ કરે, સખી એમ તો નહીં મળે હરિ. ૧૨
સખી દેશ પિયુનો કોઈ નથી, નથી ઠામ ઠેકાણું આ જગમાં,
તું શું ભુલીને ભટકે છે સખી! પિયુ મળશે નિશ્ચે જો તુજમાં. ૧૩
તને જોજ સખી પિયુ તુજમાં છે, આપો ત્યાગ પછી તને પિયુ મળે,
જેવું હુધમાં ઘૂત સમાઈ રહ્યું, એમ તુજ મહીં તુજ પિયુ ભળે. ૧૪
સખી સુનમાં શોધને પિયુને તું, જા અગમના માર્ગે હેત કરી,
દેશ પિયુનો આવશે પાસ સખી, મહા સુનમાં મળશે લાલહરિ. ૧૫
મેલ મોહ માયા તારા મનથી તું, છોડ દોઈતા ડાકણી હે સખી,
જાણુ એક બ્રહ્મ તારા ઉર મહીં, નામ હરિતું હૈડે રાખ લખી. ૧૬
ઘણા પ્રેમથી ઘટ ફેરવ માળા, તારી શુદ્ધ શરીરની જો સખી,
તારા મન તરંગનો નાશ કરી, તારા મનનો મેલ તું ધો સખી. ૧૭
પછી સુનમાં સુરતી રાખ સખી, કર ધ્યાન તું પિયુના નામનું,
ચડ ગઢ અગમનો ગમ પડે, થાય દર્શન પિયુના ધામનું. ૧૮
તારા ઘટમાં દીવડો નિત્ય બળે, તને કેમ અંધાપો આવીયો ?
તારા નેનમાં નૂર છે પિયુ તણું, તને પિયુડે બોલ બોલાવીયો. ૧૯
તને સોચને સહી તું કોણુ હતી ? ક્યાંથી આવી ચડી આ દેશ મહીં ?
તું કાંઈ નથી સાચું માન સખી, એ પિયુ વસે તારા વેશ મહીં. ૨૦
જ્ઞાની જ્ઞાનથી પારખે સહુ પિયુ, અજ્ઞાની આંધળો સરખો જી,
દેખો એક સોનાના ઘાટ ઘણા, સર્વ ઘાટતે હેમ છે પરખો જી. ૨૧

ગરબી સંગ્રહ સમાપ્ત.

પદ સંગ્રહ.

પદ ૧.

જગો જગો પ્રેમી સ્નેહી.^૧

(પ્રભાતિયું—જીભલડી રે—એ રાહ.)

જગો જગો પ્રેમી સ્નેહી ભોર^૨ થઈ ઉઠી જગો રે,
 આ વેળા તો સ્વામી ભજ્યાની ઉઘ આળસ સર્વ ત્યાગો રે, જા૦ ૧
 શું સુતા છે મોહ માયામાં અજ્ઞાન અંધકાર ઓઢી રે,
 ગઈજીવાની હવે પળી^૩ આવ્યાં હજી ન જાગ્યા બળભાગો^૪ રે, જા૦ ૨
 અજ્ઞાન અંધારૂં ઘટમાંથી કાઢો જ્ઞાનનો દિવડો બાળો રે,
 ગફલત મુકી હવે ચેતો ચિત્તમાં સદ્ગુરૂના પાયે લાગો રે. જા૦ ૩
 હવે તમે નિત્ય નિરંજન સમરો માન અભિમાન મુકો રે,
 ધ્યાન કરો તમે સાચા ધણીનું હવે તો મુક્તિ માગો રે, જા૦ ૪
 દયા ભાવ તમે ચિત્તમાં આણો કોમળ રાખો મનડું રે,
 પુન્ય દાન હવે કરોને હરખી પાપથી તમે દૂર ભાગો રે, જા૦ ૫
 ભાવભાલો^૫ લઈ પ્રેમતુરી^૬ ચઢો સુરતીનું બાણ ચલાવો રે.
 પાંચ પચીસ ચોર ઘટમાંથી કાઢો કરો કેસરીઓ વાઘો રે, જા૦ ૬
 આ ટાણે ભુલશે તો બગડશે મનખો જાશે તમારો રે,
 જ્ઞાની તમે હવે સાહેબ સમરો નહિ તો થશે હંસ કાગો રે, જા૦ ૭

પદ ૨.

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી.

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી કોને હું સમજવું ?

૧ જ્ઞાનદશા ઉત્પન્ન કરનાર જોધ એ આ પદનો ભાવાર્થ છે.

૨ ભોર=પ્રભાત. ૩ પળી=ધોળા વાળ. ૪ બળભાગો=મોટા ભાગ્યવાળા, નશીબવાન. ૫ ભાવભાલો=ભાવરૂપી ભાલો. ૬ પ્રેમતુરી=પ્રેમરૂપી ઘોડા.

પ્રેમ થકી હું પેદા થયો પ્રેમના ગુણ ગાઉં, શું રે કહું ૧
 પ્રેમ થકી મારો સાહેબો આપ પ્રગટ થઈ આવ્યો,
 રૂપ લીધું રે રળીઆમણું તે પર મોહ્યો તે ઠાઉં,^૧ શું રે કહું ૨
 પ્રેમ થકી મારા સાહેબે સર્વે લીલા રચાવી,
 પ્રેમથી સહુમાં રમી રહ્યો હું તે કોને બતાવું ? શું રે કહું ૩
 પ્રેમની લહેર જેને ચઢે તે તો પિયુજને પાવે,
 પ્રેમ રસ છે ઘણો મીઠડો હું તો કોને ચખાવું ? શું રે કહું ૪
 સૌ સખીઓ પ્રેમ પ્રીતથી મારા પિયુને મનાવે,
 જ્ઞાની કરી પ્રેમ પ્રીતથી મારા પિયુજને પાઉં, શું રે કહું ૫

૫૬ ૩.

એસા રે નવશાહ કોન હે.^૨

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

એસા રે નવશાહ^૩ કોન હે જીને જગત ઉભલા,
 કુફરકી^૪ શેહાહી^૫ કાટકર જુદમ જડસે નીકાલા, એસા રે ૦ ૧
 સર પર છત્ર લવ લાકકા^૬ નવશેહકે બિરાજે,
 પીર પેગંબર ઓલીઆ સખમે રૂતબા^૭ હે બાલા,^૮ એસા રે ૦ ૨
 કરકે સવારી બુરાકકી^૯ રખસે મીલને સીધારા,
 અપને કદમકી ખાખસે^{૧૦} અર્શકા ઘુબરા ટાલા, એસા રે ૦ ૩
 હુરો પરી^{૧૧} ઓર આદમી ઓર જીનો^{૧૨} મલાયક,^{૧૩}
 ઉસ નવશેહકે નામકી સારે જપતે હું માલા, એસા રે ૦ ૪
 દોનું જહાંકા બાદશાહ ખહોત દરબ હે આલા,^{૧૪}

૧ ઠાઉં=વખતે. ૨ આ પદમાં પેગંબરની સ્તુતિ છે. ૩ નવશાહ=વરરાજ
 ૪ કુફરકી=નાસ્તિકપણાની. ૫ શેહાહી=અંધારું, મનની કાળાશ. ૬ લવ
 લાક=શ્લોકનું નામ છે. ૭ રૂતબા=હોદ્દો. ૮ બાલા=હથેલો, મોટો, સારો.
 ૯ બુરાકકી=ઘોડાની. ૧૦ કદમકી ખાખસે=પગની રજથી. ૧૧ હુરોપરી=
 દેવાંગના, અપ્સરાઓ. ૧૨ જીનો=જન, પ્રેત. ૧૩ મલાયક=યમ.
 ૧૪ આલા=સારો, મોટો.

જે સમરે ઇસ નામકો ઇસકા હોય બોલ બાલા,^૧ એસા ર૦ ૫
 ઓહી છુડાવે અનબસે ઓહી જન્નત^૨ દીલાવે,
 ઓહી હે માલક લેહશતકા^૩ દુબ કોન દેનેવાલા ? એસા ર૦ ૬
 કર લે ઉસીકી પેરવી સચ્ચે દિલસ તું જ્ઞાની,
 જો હલકા^૪ તેરે કાનમે ઉસકી બંદગીકા ડાલા, એસા ર૦ ૭

પદ ૪.

સુણ લે મીયાં મેરી વિનતી.^૫

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

સુણ લે મીયાં મેરી વિનતી અર્ઝ કરતા હે બંદા,
 તું તો બડા હે બાદશાહ મેં તો બંદા હું ગંદા, સુણ૦ ૧
 દોતું જહાંમેં આબરૂ રખ લે આજઝકી^૬ અઘ્લાહ,
 મેં તો બિચારા ગરીબ હું તું હે રોઝી દેહંદા^૭, સુણ૦ ૨
 ચાઈં તરફસેં મેં ભાગ કર તેરી દરગાહમેં આયા,
 અબ તો તું મુજસેં દૂર કર મેરી ગફલતકા ફંદા, સુણ૦ ૩
 પાણી પર ધરતી બીછાઈ તેં ઓર આસમાન બનાયે,
 તાઈંકી જ્યોત લગાયકર કીયે સૂરજ ચંદા, સુણ૦
 આહું લેહશતાં સમારીયાં તેરે બંદુકે ખાતર,
 હુરાં બની ઉસ બાગમેં ઝાડ મેવા પરંદા,^૮ સુણ૦ ૫
 એ તો કછુ મેં નહીં માંગતા મેં તો તાલબ^૯ હું તેરા,
 જ્ઞાની ફકીરકો વિનતી સુણ લે પેદાકુનંદા,^{૧૦} સુણ૦ ૬

૧ બોલ બાલા=સારી વાણી, સાઈ. ૨ જન્નત=સ્વર્ગ. ૩ લેહશત=સ્વર્ગ. ૪ હલકા=દાને નાખવાનું કુંડળ; પ્રથમ બાદશાહી વખતમાં ગુલામોના કાનમાં ગુલામીની નિશાની તરીકે કુંડળ પહેરાવતા હતા. ૫ આ પદમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના છે. ૬ આજઝકી=પામર છવની. ૭ રોઝી દેહંદા=અન્નદાતા. ૮ પરંદા=પક્ષીઓ. ૯ તાલબ=ઈચ્છા રાખનાર. ૧૦ પેદા કુનંદા=પેદા કરનાર.

૫૬ ૫.

ધન ધન માલી બાગકે.¹

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

ધન ધન માલી બાગકે બાગ અચ્છા બનાયા,
 ગુલ બુદ્ધા હરેક ભાતકા તુને સોહણાં લગાયા, ધન૦ ૧
 તેરે હુંનરકા પાર નહીં કોઈ કયું કર વખાણે ?
 ઘાટ બુદ્ધા હરેકકા તુને કરકે બતાયા, ધન૦ ૨
 લાખું કરોહું ઘાટ હે તેરી બાલીકે અંદર,
 સબકો ન્યારા તેં કર દીઆ કોઈ મીલને ન પાયા, ધન૦ ૩
 રંગ રૂપ રસ બાસ ગુણ સબમેં ન્યારે કીયે તેં,
 એસા હુંનર કોઈ ચોરકા દેખનેમેં ન આયા, ધન૦ ૪
 ગગનમેં કહીં કહીં ભાતકી તુને રચના રચાઈ,
 આભામંડલકે લેદકા કોઈ પાર ન પાયા, ધન૦ ૫
 ધરતીકે ઉપર ખડોતસી તુને લીલા બનાઈ,
 પાર નહીં તેરે કામકા હે અપારી એ માયા, ધન૦ ૬
 કહાં તક વખાણું મેં કામકો તેરી કુદરતકે મૌલા ?
 સુકી ઝમીકી ખાકસેં લાખું રૂપ બનાયા, ધન૦ ૭
 દુનિયાકા બાગ બનાયકર આપ કરતા તમાશા,
 આપ રખવાલી બાગકા આપ માલી કહાયા, ધન૦ ૮
 પાણીકા પુતલા પેટમેં તુને કુદરતસેં બાંધા,
 રંગ રૂપ ઉસે બક્ષકર આપ ઉસ પર લુભાયા, ધન૦ ૯
 નામ રખા ઇનસાનકા ઉસકો બંદા બનાકે,
 ઉસકે ભીતર તુને પ્યારસેં લેદ અપના છુપાયા, ધન૦ ૧૦
 એસા બગીચા બનાયકર આપ ઝાહેર હો આયા,

¹ આ પદમાં ઈશ્વરને માળીની ઉપમા અને દુનિયાને બાગની ઉપમા આપી દુનિયાની રચનાનું વર્ણન કર્યું છે.

ધન ધન તેરે કામકો એ મેરે મન ભાયા, ધન૦ ૧૧
 એ બાગ તેરે ઇશકકા મૌલા રખીએ તું કાયમ,
 તરોતાઝા^૧ ઓર હરાભરા^૨ ઇસકો રખ તું ખુદા યા, ધન૦ ૧૨
 મેં ખુલખુલ ઇસ બાગકા ખુશ રહું ફેખ હરદમ,
 ઇસકી બહાર^૩ રહેવે સદા ચેહ જ્ઞાનીને ચાહા, ધન૦ ૧૩

પદ ૬.

આ સૃષ્ટિ તો અમર નથી.^૪

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

સંતો આ સૃષ્ટિ તો અમર નથી, કોઈ દિન નાશ તે થાશે,
 જે રે વસ્તુ છે પેદા થઈ તે તો નિશ્ચય જાશે, સંતો૦ ૧
 ઘણા રે કાળથી આ ખેલ છે, કોઈ દિન પ્રલય થવાનું,
 મહાપ્રલય એનું નામ છે, તે દિન સર્વે જવાનું, સંતો૦ ૨
 મહાપ્રલય એક દિન આવશે, થાશે સર્વેનો નાશ,
 કોઈ નહીં રહે જીવતો, તમે રાખો વિશ્વાસ, સંતો૦ ૩
 તે દહાડો તે ક્યારે આવશે તેની કહું છું નિશાની,
 જેવું આગળ લાખી ગયા મહા પુરૂષો જ્ઞાની, સંતો૦ ૪
 પાપ ઘણું જગમાં વરતશે, કાળ પડશે ઘણેરા,
 એક મહા પુરૂષ પેદા થશે, રાજ થાશે તે કેરા, સંતો૦ ૫
 માથે વાદળ છાયા કરે, કરશે ઇનસાફ જગમાં,
 રૈયતને સુખ તે આપશે, કોઈ જીલમ કરે ના, સંતો૦ ૬
 તેને તે લોક મેહદી^૫ કહે નામ તેનું મહંમદ,
 બોલતે થોડી જીભ અટકશે, સત્ય આલશે બેહદ, સંતો૦ ૭

૧ તરોતાઝા=પાણીથી ભરપૂર, લીલો. ૨ હરા ભરા=લીલી વનસ્પતિથી ભરપૂર. ૩ બહાર=વસંત રીતુ. ૪ સૃષ્ટિના નાશ સંબંધી આ પદ છે. રચનારે આ હકીકત કુરાનમાંથી લીધી છે. ૫ મેહદી=દલગી અવતાર.

તે વારે એક દુષ્ટ આવશે નામ દનનલ નાણો,
 મહા અભિમાની ને દુષ્ટ છે, એક આંખે છે કાણો, સંતો ૦ ૮
 ગધેડા ઉપર તે બેસશે લડશે મેંહદીના સાથ,
 તે કહેશે સુજને ઈશ્વર કહો, હું છું સર્વનો નાથ, સંતો ૦ ૯
 તે કેડે ઈસા^૧ તે આવશે, થાશે આકાશ વાણી,
 ઈસા તે જગ માંહી આવીયા, દુષ્ટ નાસે તે નાણી, સંતો ૦ ૧૦
 ઈસા આવી તેને મારશે, કરશે રાજ તે વારે,
 નીતિ દયા ઘણી ચાલશે, દુઃખ નહીં રહે ત્યારે, સંતો ૦ ૧૧
 તે કેડે ફેાજ આવશે, નામ ચાબુજ માબુજ,
 તેમાં તે ચાર રાજ થશે, કોઈને પડશે નહીં સુઝ, સંતો ૦ ૧૨
 ઈસા ને તેમના આદમી સર્વે પરબતમાં ધાઈ,
 તે ફેાજ કેરી તે બીકથી તેમાં રહેશે સંતાઈ, સંતો ૦ ૧૩
 તે ફેાજના મોટા કાન છે તેના શરીર પ્રમાણે,
 એક આંઠે એક પાથરે, જગમાં રાજ તે માણે, સંતો ૦ ૧૪
 કોઈ તો ઉંચા ચોવીસ ગજ, કોઈ ચાલીસ નાણો,
 કોઈ ઠીંગણા તે તેમાં હશે, તેવા તેમને વખાણો, સંતો ૦ ૧૫
 ઈસા સાહેબ અરજ કરે, તેથી તે મરી જશે,
 કોઈ તેમાં રહેશે નહીં, સર્વે ત્યાં નાશ થાશે, સંતો ૦ ૧૬
 પછી તે ઈસા બહાર નીકળી રાજ કરશે સદાયે,
 વરસ ચાલીસ તે આ જગમાં તેમનું રાજ તે થાયે, સંતો ૦ ૧૭
 પછી તે સૂરજ ત્રણ રાત દિન નહીં નીકળે તે નાણો,
 રાત અંધારી રહેશે સહી, સમજે ચતુર સુજાણો, સંતો ૦ ૧૮
 ચોથે દિવસે ચંદ્ર સૂરજ બે, ઉગે પશ્ચિમમાં કાળા,
 પાછા રે ફરી ત્યાં આથમે, થાય રાતના ચાળા, સંતો ૦ ૧૯
 પછી જે સદા સૂર્ય ઉગતો તેવો ઉગશે ભાઈ,

લોક લાગે સર્વે કામમાં, સાચી વાત સુણાઈ, સંતો ૦ ૨૦
 પછી રે ધરતીમાંથી જનવર એક કારમો નીકળે,
 નામ તેહેનું તે દાખા કહે, બાર ગજ ઉંચો તે છે, સંતો ૦ ૨૧
 અડધો નીકળે ત્રણ દિનમાં, સાત દિન માંહી સારો,
 અજબ તે જીવ સ્વરૂપ છે સંતો સૌથી છે ન્યારો, સંતો ૦ ૨૨
 મુખ મનુષ્ય માથું બેલનું,^૧ કાન હાથીના જેવા,
 આંખો છે તેની બુંડની, તેનાં દર્શન એવાં, સંતો ૦ ૨૩
 છાતી એની હશે વાઘની, હશે, ઉંટની ગરદન,
 માથા ઉપર બાર શિંગ છે, રંગ ચિત્તાનું છે તન, સંતો ૦ ૨૪
 પેટ તેનું છે ગાયનું, ચાર પગ ઉંટ કેરા,
 બોલી તે અરબી ભાષણે, કરશે લોકોમાં ફેરા, સંતો ૦ ૨૫
 એક હાથમાં વિંટી હશે, લાઠી હાથમાં દુબ,
 વિંટી જેના મોં પર મુકશે મોં હોય ચંદ્ર સરીખા, સંતો ૦ ૨૬
 લાઠી જેના મોં પર મુકશે તેનો મોં હોય કાળો,
 લાઠીવાળો કાફર થઈ જશે, સંતો સુરતી સંભાળો, સંતો ૦ ૨૭
 ઇમાની વિંટીવાળો હશે, એવી બેની નિશાની,
 તે દિન બે જૂદા થઈ જશે, સંતો લો વાત માની, સંતો ૦ ૨૮
 પછી રે ધૂમાડો ઉઠશે, કાફરને હોય સલેખમ,
 ઇમાનદારો સુખી રહે, બેની પડશે પછી ગમ, સંતો ૦ ૨૯
 યમન તરફ આગ ઉઠશે ઘણા જોરથી ભાઈ,
 તે દહાડો છે ઘણો આકરો, સારી કરજો કમાઈ, સંતો ૦ ૩૦
 પછી ખુશબોની વાયુ ચલે, મરશે ઇમાનદાર,
 કોઈ રહે નહીં તે થકી, કાફર રહેશે તે વાર, સંતો ૦ ૩૧
 પછી કોઈ સાહેબ નામ નહીં ભજે, ચાલ ચલસે નઠારી,
 ઢોર જેવા સર્વે થઈ જશે સર્વે નર કિંવા^૨ નારી, સંતો ૦ ૩૨

મા બેનને ના કેઈ જાણ્યો, સર્વેથી લોગ કરશે,
હાડ માંસ આંત આમડું ખાઈને પેટ તે ભરશે, સંતો ૦ ૩૩
પછી તે મહા વાયુ ચાલશે, તેથી સૌ મરી જાવે,
એનું તે મહાપ્રલય નામ છે, સુણજે જ્ઞાની બતાવે, સંતો ૦ ૩૪

૫૬ ૭.

જાગો મેરે પ્યારે રે.^૧

(પ્રભાતિયું.)

જાગો મેરે પ્યારે રે ઉઠ જાગો મેરે પ્યારે. ટેક.
આશક જાગેં ઓલીયા જાગેં જાગેં નળી રસુલ,
અણાહકે સખ પ્યારે જાગેં જાગેં ઉસકે મકબુલ^૨, ઉઠં ૧
સુખડો હુઈ ચોર જાનવર બોલે રહેમત^૩ હુઈ નજુલ,^૪
નુર ઇલાહી ખરસન લાગા ખીલન લાગે કુલ, ઉઠં ૨
નિદ તુમારી બેરન હેગી ગફલતમેં રહે બુલ,
ઉઠો કરો બંદગી બંદે દુઆ હોવે કબુલ, ઉઠં ૩
ગફલતમેં સો સો કર પ્યારે ઉમર ગુમાઈ અમુલ,
સારી ઉમર જો સો રહે તું નફા નહીં બિલકુલ, ઉઠં ૪
પીછલી રાત હે જાગો પ્યારે સોઓ ન સુસ્ત મલુલ,^૫
દીન દુનિયાકી દોલત ઉસમેં ઉઠકર કરો વસુલ, ઉઠં ૫
ઉમરકા હાંસલ નિદમેં ખોયા જોકે થા બેમુલ,
સારી ઉમર તું સો રહે અબ થાડીસી કરો વસુલ, ઉઠં ૬
ગફલત છોડકે જાગ તું અનવર મેં મેં કર મત કુલ,
યે દમ તેરા નિકલ જાય તો પડી રહેગી ધુલ, ઉઠં ૭

૧ આ પદમાં ભક્તિ કરવા ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. ૨ મકબુલ = ઈશ્વરના ખરા ભક્ત, માનીતા. ૩ રહેમત = કૃપાવૃદ્ધિ. ૪ નજુલ = આવડું તે. ૫ મલુલ = નરમ.

પદ ૮.

ભાન કેમ ભૂલ્યો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—હૃલ્યો શું કરે છે રે.)

ભાન કેમ ભૂલ્યો રે સુરતા શું બેઠો સુકી !
 માથે મોત ડાલે રે મૂરખ તારા જીવની બુખી ! ભાન૦ ટેક.
 મમતામાં તું મસ્ત થયો છે મન મોહું માયા સાથ,
 કામ ક્રોધ અભિમાન કરી રે હાલ્યો ઠાલી હાથ,
 ગર્થ તારો ખોયે રે ઉગરવાની આશા સુકી, ભાન૦ ૧
 લોભ લાલચ તારા મનથી ન સુકી કુડાં બનાવ્યાં કામ,
 ઠગ વિદ્યાનો થંભજ થઈને મોટું કીધું નામ,
 ધોળાં પળીઆં આંખ્યાં રે કુડી કથા દેને ચુંકી, ભાન૦ ૨
 આ રે કાયાનો તારે શું રે ભરોસો આજ પડે કે કાલ,
 શ્વાસ તારો એક આંખ્યો ન આંખ્યો લેને હરિનું નામ,
 સાથે તારી ચાલે રે, શરીર તાડું જશે સુકી, ભાન૦ ૩
 સ્વાર્થમાં તારી સુરતા લાગી છે કાલે થાશે માડું કામ,
 કાળ આવે ત્યારે કાંઈ ન પામે ભૂલ્યો છે શિદ્ધને ભાન ?
 વાયદો વહી જશે રે અવધી તારી થાશે ટુંકી, ભાન૦ ૪
 ચતુર હોય તે ચેતીને ચાલે મૂરખ મન મલકાય,
 જ્ઞાની હોય તે મુક્તિ રે પામે પાપી ગોધા ખાય,
 જમડો દેશે ફાંસી રે કોઈની ત્યાં ન ચાલે બુખી^૨, ભાન૦ ૫
 પચીસમાં^૩ થઈ પટેલ બેઠો પાંચનું^૪ કરે તું કામ,
 તે સર્વે તારા કામ ન આવે સર્વેનું ઉજડ ગામ,
 દાસ જ્ઞાની કહે છે રે સર્વેને તું દેને પુંકી, ભાન૦ ૬

૧ આ પદમાં માયા પ્રપંચ દ્વર કરી ભક્તિ કરવા ઉપદેશ કર્યો છે.

૨ બુખી = અભિમાન. ૩ પચીસમાં = પાંચ તત્વના પચીસ ગુણમાં.

૪ પાંચનું = પાંચ તત્વનું.

૫૬ ૯.

ભાવ કરી ભજ્યે રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—કૃત્યો થું ફરે છે રે.)

ભાવ કરી ભજ્યે રે મૂરખ મન નામ હરિ,
 રૂઠો અવસર આબ્યો રે મનખા દેહની દેહ ધરી, ભાવ૦ ટેક.
 સંસારીઆમાં તે આવી કરીને વણજ કીધું ન લગાર,
 મુડીમાં તારે ખોટજ આવી ખરચી નથી તારી પાસ,
 લાંબા પંથે જવું રે નિશ્ચે તું તો જાશે મરી, ભાવ૦ ૧
 કુડી છે કાયા ને કુડી છે માયા સર્વે કુટો સંસાર,
 સંસારમાં તું શિદને લોભાણો કાંઈ ન આલે તારા સાથ,
 મનખો એળે ખોયો રે એ તો નહીં આવે ફરી, ભાવ૦ ૨
 ખાએ પીએ અને પહેરે ને ઝોઢે કરે શરીરનું જતન,
 ચાર દહાડાનું સ્વપ્ન જુએ છે અંતે પસ્તાય અત્યંત,
 સાથે કાંઈ ન આવે રે કાયા તારી જાશે પડી, ભાવ૦ ૩
 સ્વપ્ના માંહી તું રાજ કરે છે જાગે તો કાંઈ ન જણાય,
 એવું સંસારીઆનું સુખજ સમજે સ્વપ્ના જેવો સંસાર,
 ફોગટ ફેરો જાશે રે કહું છું તને વાત ખરી, ભાવ૦ ૪
 આ રે સંસારીઆનું સુખજ ખોટું સમજે વાદીનો ખેલ,
 ઠીકરાનો રૂપીઆ કરી દેખાડે આખર ધૂળની ધૂળ,
 ઠાલી મુઠી જાશે રે એ તો નહીં હોયે ભરી, ભાવ૦ ૫
 આ રે સંસારીઆનો ખેલ છે ઉઘો પાણી તે અગ્નિ જણાય,
 પાણીમાં પડે તે અગન કુંડ જાયે અગ્નિમાં કુદે જળ નહાય,
 એવી બાજી ઉલટી રે જાણે કોઈ જ્ઞાને કરી, ભાવ૦ ૬

૧ આ પદમાં સંસારની માયાનું સુખ મિથ્યા જણાવી પરમેશ્વરની ભક્તિ કરવા ઉપદેશ કર્યો છે.

મોહ માયા ધન આગ દેખાય છે તે તો છે નરકની આગ,
 ત્યાગ વેરાગ તપ દોહેલું દેખાય છે તે કરવાથી દુઃખ બય,
 જીવ પામે મુક્તિ રે પાપનો તે નાશ કરી, ભાવ૦ ૭
 દાસ જ્ઞાની તો સંસારી માયાને જાણે જેવી મુરદાર,
 એક હરિની તે બીકજ રાખે બીજી હરિની રાખે આશ,
 ત્રીજો તેને સમરે રે ચોથો રૂએ પાપે કરી, ભાવ૦ ૮

પદ ૧૦.

હરિ દયા આણો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—કૃત્યો શું કરે છે રે.)

હરિ દયા આણો રે હું તો દુઃખ કેટલું સહું ?
 તમે ધણી સાચા રે હું તમો વિના કેને કહું ? હરિ૦ ટેક.
 હું તો તમને વળગી રહ્યો છું પકડ્યો પાલવ નાથ,
 તમ વિના બીજો કોઈ નથી મારો મારે બીજાનું શું કામ ?
 હું તો તમને જાણું રે બીજાને તો હું શું કરું ? હરિ૦ ૧
 સર્વે સંસારથી અળગો થઈને બાનું મેં લીધું તૂજ,
 ઘડી ઘડી ઘટમાં તમને સંભારું લજ્જા તમારે છે હાથ,
 લાજ તમે રાખો રે હાથ જોડી અરજ કરું, હરિ૦ ૨
 હું તો છું કપટી મહા પાપી પૂરો કામી કોષી કર્મહિણ,
 લોભ લાલચનો પાર ન રાખ્યો માયામાં મન ભટકાય,
 ભુંડાં કામ કીધાં રે હવે હું તો ક્યાંથી તરું ? હરિ૦ ૩
 હવે એકે આરો નથી મારો કહીં કેને કરું પોકાર ?
 કોણ હવે મારો હાથ પકડશે હરિ તમો દીનાનાથ,
 હાથ મારો આલો રે દુનિયાનું ટાળો દુઃખડું, હરિ૦ ૪

૧ આ પદમાં ભક્તિ સાથે પાપનો પસ્તાવો કરવામાં આવ્યો છે.

હવે જો હરિ મને મનથી વિસરશે પછી થશે મૂજ કોણ ?
તમે ગરીબ જાણી મારો હાથ પકડો તમને ખાનાની લાજ,
હું તો પડયો છુટી રે તમે જાણો ખોટું ખરું, હરિ ૦ ૫
સાંભળો હરિ મારી પ્રેમની વિનતી મને લડાવો લાડ,
દયા કરી મારે મંદિરે પધારો રાખું છું આપની આશ,
જ્ઞાની નિશ્ચે માને રે ઉપકાર આપતું ઘણું, હરિ ૦ ૬

૫૬ ૧૧.

મન મસ્તાનો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફરે છે રે.)

મન મસ્તાનો રે મારો તમે મન મારો,
મારું કહ્યું માનો રે મન મારી લવ તારો, મન ૦ ટેક.
મન મહા લંપટ નિર્લજ નાગો લાજ ન રાખે લગાર,
કોટી વાર એને કુટીને મારો તોએ માને ન ગમાર,
આડી વાટે ચાલે રે એને કેમ કહીએ સારો, મન ૦ ૧
મન કપિ^૨ મૂરખ ને મૂઠ વસમો સ્થિર નથી રહેતો નકોર,
ક્ષણ ક્ષણમાં એ તો ઉઠીને નાસે કદીએ ન આવે પાર,
મોટા મુની છળીયા રે એવો મન નકારો, મન ૦ ૨
મન મહા લોભી ને મન મહા કપટી મન કામી કોધી અપાર,
મન થકી માયા ને મન થકી મમતા મન થકી હરખ ને શોક,
મન સુખ માણે રે એને તમે નિત્ય વારો, મન ૦ ૩
મન થકી તારું ને મન થકી મારું મન થકી ઝેર ને વેર,
મન વશ કરે તે મમ થઈ રહેશે સાંભળો સૌ સંસાર,
મન ઘણો ખોટો રે એવું તમે ઉર ધારો, મન ૦ ૪

૧ મનને ધિક્કાર સંબંધી આ પદ છે. ૨ કપિ=વાંદરો.

મન થકી મોહ ને મન થકી માન મન થકી હોય અભિમાન,
 મન થકી મોટું ને મન થકી ખોટું મન થકી નિંદા માન,
 મન ચોર ખાસો રે મન રમે બરી^૧ તારો, મન૦ ૫
 મનની તે વાતો તમે નવ માનો ચેતન^૨ રહો ઘટ માંહ,
 મન કહે તેથી ઉલટા રે ચાલો દુઃખ તમને નવ થાય,
 ધર્મ બુદ્ધિ રાખો રે મનથી તો નવ હારો, મન૦ ૬
 કામ કાજ સર્વે આ સંસારનાં મનમાંથી નાખો દૂર,
 કરનારો એ તો નિશ્ચે જ કરશે તમથી કશું નહીં થાય,
 તમે સાહેબ સમરો રે મુક્તિનો કરનારો. મન૦ ૭
 મન માંકડાને તમે વશ રાખો જાવા ન દો ઘર ખહાર,
 એક ઠેકાણે એને બંધજ રાખો, કરી નિજ આત્મ ધ્યાન,
 સુરતી સુનમાં રાખો રે જ્યાં અગમનો અંધારો, મન૦ ૮
 ઘડી એક હરિને મનથી ન વિસરો સંભારો શ્વાસોશ્વાસ,
 સન્મુખ સ્વામીના સુરતી રાખો પ્રેમ કરીને મન માંહ,
 બીજું સર્વે મુકો રે માયાને તો વિસારો, મન૦ ૯
 જ્ઞાની કહે કોઈ સાથે ન ચાલે થોડા દિવસની પ્રીત,
 છેવટ સર્વે છોડી જશો તમે પહેલાં ચેતો સરદાર,
 પિયુષી પ્રીતિ જોડો રે તમથી છે વરનારો,^૩ મન૦ ૧૦

૧ બરી = વ્યભિચાર. મનનો સ્વભાવ એવો છે કે તે એક સ્થળે સ્થિર નહીં રહેતાં ભટકે છે, ચળે છે, તે ઉપરથી મન વ્યભિચાર રમે છે એવી રચનારે કલ્પના કરી છે. ૨ ચેતન = ચેતતા, સાવધ. આ પદમાં રચનારે મન શબ્દને નરજાતિમાં ગણી તેના વિશેષણના શબ્દો વિગેરે નરજાતિમાં મુક્યા છે, જેમકે મસ્તાનો, નાગો, નકારો વિગેરે. આવી રીતે જાતિફેર થયેલા શબ્દો બીજા કાવ્યોમાં પણ કેટલેક ઠેકાણે છે. ૩ વરનારો = પરણનારો, મળનારો.

પદ ૧૨.

જીવ લલચાયો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફરે છે રે.)

જીવ લલચાયો રે સાચી માની ખોટી માયા,
મૂરખ કેમ ભુલ્યો રે પડી જશે તારી કાયા, જીવ૦ ટેક.
તુચ્છ સુખ છે આ સંસારનું એ પર તું શિદ્ધ મોહ્ય ?
છેયાં છોડે અને કામની^૨ વૈલવ ધન માલ ઇચ્છે મન માંહ,
લાંબી દોરી ઇચ્છે રે સદા એ તો નહીં ડાહ્યા, જીવ૦ ૧
ખાન પાન અને ગાડી ને ઘોડા સંસારનું માગે સુખ,
ચાર દહાડાનું એ તો સુખ છે મૂરખા એમાં જન્મ શિદ્ધ ખોય ?
કુડી દુનિયા સારી^૩ રે તેમાં શિદ્ધ લોભાયા ? જીવ૦ ૨
એ રે સંસાર પર શું રે લોભાયો લલચાયો જોઈ તુચ્છ સુખ,
હારી ગયો તું સૌ જન્મારો મોત ન મુકે કોઈ કાળ,
કાલે તું પસ્તાશે રે મોત વશ સહુ જન્યા,^૪ જીવ૦ ૩
હજી જો મુકે આ સંસારને સુધરે તારું કાજ,
ધ્યાન કરે ભાવે સાચા ધણીનું કાંઈ તને લાભ થાય,
જ્ઞાની કહે સાચું રે મેં તો હરિ ગુણ ગાયા, જીવ૦ ૪

પદ ૧૩.

મૂરખ માયા માગે રે.^૫

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફરે છે રે.)

મૂરખ માયા માગે રે માયા કહે મારી મારી,
છેવટ છોડી જશે રે મૂરખ માયા નથી તારી, મૂરખ૦ ટેક.

૧ સંસાર જુદો છે તે સંબંધી આ પદ છે. ૨ કામની = સ્ત્રી. ૩ સારી = બધી. ૪ જન્યા = જન્મ પામેલાં પ્રાણી. ૫ આ પદમાં સંસારનું સુખ ધન ધરખાર વીગેરે મિથ્યા જાણવી માયાનો ત્યાગ કરવા બોધ કર્યો છે.

માયાને તે મહા સુખ જાણીને લેગી કરે માગી લીખ,
 સુવા કેડે માયા કામ નહીં આવે જીવત લોગવી જાય,
 પછી પસ્તાશો રે ગઈ છે કેમ મત મારી ? મૂરખ૦ ૧

માયા મુકી કાલે મરી જઈશ તું ઉતારી લે તુજ વચ્ચ !
 એ રે માયા પછી બીજાને જાશે શું શું રહેશે તારા હાથ ?
 ભારા સાથે ન આવે રે માયા મહા ધૂતારી, મૂરખ૦ ૨

એ રે માયાને તું શિદ્ધને મોહ્યો છે મુકી ઈશ્વરનો મોહ ?
 ચેતને ચેત કાંઈ હવે મન મૂરખા, લજન કરે સુખ થાય,
 મોક્ષમાં તું મહાલે રે મોક્ષ મહા સુખકારી, મૂરખ૦ ૩

મોટા મોટા લોકે માયા છોડીને ઉઘાડ્યો મોક્ષનો દ્વાર,
 ઘણા લોકોએ રાજ્ય મુકીને લીધી ફકીરી ભરપૂર,
 માયા સર્વે ત્યાગી રે થયા મોક્ષ અધિકારી, મૂરખ૦ ૪

માયા સારી તો રાજ્ય કેમ મુકતા એવા મહા બુદ્ધિવાન ?
 ખાતા પીતા અને મોજે રે કરતા ત્યાગી થવાનું શું કામ ?
 માયા મહા કુડી રે લજન કરો નર નારી, મૂરખ૦ ૫

માયાને મૂરખા મહા પદ સમજે નરક અધિકારી થાય,
 લજન ભાવ કાંઈ મનમાં ન આણે ધર્મ ન હોય મન માંહ,
 મુક્તિ ક્યાંથી પામે રે માયા કેરો વેપારી ? મૂરખ૦ ૬

માયાને તો તમે ખરચી કરીને સુધારી લો સહુ કામ,
 પુન્ય કરીને સર્વે પાપને ધુઓ એ છે માયાનું કામ,
 માયા ખરચો ખાઓ રે થાઓ પર ઉપકારી, મૂરખ૦ ૭

જે ઘડી જમડો લેવાને આવશે, તે ઘડી માયા નથી તુજ,
 હાથ ઘસીને પછી ઘણું પસ્તાશો તોએ ન મળે તને જીજ,
 લોકો લુટી લેશે રે જ્ઞાની સર્વે માયા તારી, મૂરખ૦ ૮

૫૬ ૧૪.

અખ મત ખાન ચલા.^૧

(બિહાગ.)

ખાંસરીઆ^૨ રે અખ મત ખાન^૩ ચલા. ટેક.
 સુનત સખદ તેરા શુદ્ધ મોરી બિસરી,
 તન મન દીયા તેં જલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૧
 મેં ઘાયલ મોકો કલ ના પરત હે,
 ઝટ પટ પિયાસેં મીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૨
 આહુંગ ખાંસરીઆ ! મેં તોરે વારી,
 પ્રેમ રસ દીયા તેં પીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૩
 સોહુંગ સખદ તેં મોકો સુનાકે,
 પીયા સંગ દીયા હે મીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૪
 જ્ઞાની સુરત કર પિયા સંગ મીલ ના,
 અખ નહીં થમતા^૪ દિલા,^૫ ખાંસરીઆ રે૦ ૫

૫૬ ૧૫.

તુમ સંગ લગન લગી.^૬

(બિહાગ.)

બાલમ મોકો રે તુમ સંગ લગન^૭ લગી. ટેક.
 તુમારી લગનસેં નિદ્રા ઉચટ ગઈ,
 સઘરી રેન^૮ મેં જગી, બાલમ મોકો૦ ૧

૧ આત્મધ્યાન વિષે ભક્તિશૃંગારરસનું ૫૬ છે. ૨ ખાંસરીઆ = વાંસળી, આ ઠેકાણે આહુંગ (આમ) સોહુંગ (સોહું) શબ્દરૂપી વાંસળી. ૩ ખાન = તીર. ૪ થમતા = થોભવું, અટકવું. ૫ દિલા = દિલ, મન. ૬ ભક્તિશૃંગાર-રસનું ૫૬ છે. ૭ લગન = પ્રીતિ. ૮ રેન = રાત.

મેં તોરી દાસી તું મોરો બાલમ,
 સખીયાં નાહીં સગી, બાલમ મોકો ૦ ૨
 કુમતિ બેરન તોરો સંગ છુડાયો,
 સોતન^૧ મોકો ઠગી, બાલમ મોકો ૦ ૩
 અબ નહીં છોડું મેં પલ્લો તુમારો,
 જ્ઞાનીસેં નિદ્રા ભગી, બાલમ મોકો ૦ ૪

પદ ૧૬.

પિયા બિના કલ ના પરે.^૨

(બિહાગ.)

સખીરી મોકો રે પિયા બિના કલ ના પરે,
 મંદર અંધેરા મોરી સેજ ભી સુની,
 બિન પિયા જીયરા^૩ ડરે, સખીરી મોકો ૦ ૧
 ખાનપાન મોકો કછુ ના લાવે,
 નિસ દિન જીયરા જરે^૪, સખીરી મોકો ૦ ૨
 બિરહુ^૫ અગન મોરે તનમેં ઉઠત હે,
 અખીયું નીર ઝરે, સખીરી મોકો ૦ ૩
 ખોજ કરોરી મોરી સુગડ સાહેલીઆં,
 કોન મોરે પિયાકો હરે ? સખીરી મોકો ૦ ૪
 પિયાકા પતા^૬ ગુરૂ દેત હે જ્ઞાની,
 અબ કાય ફિકર કરે ? સખીરી મોકો ૦ ૫

૧ સોતન=શોક્ય. ૨ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ૩ જીયરા=જીવ.
 ૪ જરે=જલે, ખજે. ૫ બિરહુ=વિરહ, વિયોગ. ૬ પતા=શોધ.

૫૬ ૧૭.

તું કયું કું કું કરે ?^૧

કોહરીઆ^૨ રે, તું કયું કું કું કરે ? ટેક.

મેં બીછરી પિયા હુંડન નીકસી,^૩

તું બેરન દુઃખ દે, કોહરીઆ રે૦ ૧

કુક સુનત મોરા દિલ ધરકત હે,

દુઃખસેં છતીઆં ભરે, કોહરીઆ રે૦ ૨

પિયા કારન મેં બન બન શીરતી,

કાહું સંગ જીઆ ન ઠરે, કોહરીઆ રે૦ ૩

જ્ઞાની પિયાકા યહાં જોજી મીલત હે,

કયું દુઃખ મનમેં ધરે ? કોહરીઆ રે૦ ૪

૫૬ ૧૮.

મત લે પિયુકા તું નામ.^૪

(બિહાગ.)

પપૈયા પાપી રે મત લે પિયુકા તું નામ, ટેક.

મેં સુતી સેજ બિરહુકી માતી,

પિયા સંગ કર બિશ્રામ, પપૈયા૦ ૧

તું પંખી પિયા સેજકા લોગી,

તુજકો પિયાસેં કયા કામ ? પપૈયા૦ ૨

જો મેં ઉડી અલી બિરહુકી માતી,

કર હુંગી કામ તમામ, પપૈયા૦ ૩

૧ આ ૫૬ વૈરાગ્ય ભક્તિસંગારસનું છે. ૨ કોહરીઆ = કોયલ.
૩ નીકસી = નીકળી. ૪ વૈરાગ્ય ભક્તિસંગારસનું ૫૬ છે.

કહું કુકે તું રેન અંધારી ?

કોન દેગા પિયાકો પેગામ ?^૧

પપૈયા૦ ૪

કહાં હુંડે તું બનમેં પિયાકો ?

જ્ઞાનીકે ઘર હે મુકામ,

પપૈયા૦ ૫

૫૬ ૧૯.

તું મોરી સેજપે આ.^૨

(બિહાગ.)

હે સજના રે તું મોરી સેજપે આ.

ટેક.

સેરા^૩ હમેલા^૪ હાર હબરી,

ફૂલું દે ગજરે^૫ લા,

હે સજના રે૦ ૧

મેં તોરી ફુલહન^૬ તું મોરો સ્વામી,

હસ હસ ગરહુ^૭ લગા,

હે સજના રે૦ ૨

દરસન કારન તરસત નેનાં,

ચાંદસા મુખરા દિખા,

હે સજના રે૦ ૩

તેરે મીલનકો જીઆ તલપત હે,

ખીચસેં પરદા ઉઠા,

હે સજના રે૦ ૪

જ્ઞાનીકી તો મીયાં એહી અરજ હે,

બેડલા^૮ પાર લીંધા^૯,

હે સજના રે૦ ૫

૧ પેગામ = સંદેશો. ૨ બજિયુંગારરસનું ૫૬ છે. ૩ સેરા = મુસલમાન લોકો લગ્ન વખતે માથાથી પગ સુધી ફૂલનો હાર નાખે છે તે. ૪ હમેલા = જનોઈની માફક મુસલમાન લોકો ફૂલનો હાર નાખે છે તે. ૫ ગજરે = હાથે ફૂલ બાંધવામાં આવે છે તે. ૬ ફુલહન = કન્યા. ૭ ગરહુ = ગજાની સાથે. ૮ બેડલા = હોડી ૯ લીંધા = ઉતાર.

પદ ૨૦.

તુમ બિન કછુ ના સોહાય.^૧

(બિહાગ.)

આલમ મોકો રે તુમ બિન કછુ ના સોહાય.^૨ ટેક.

બિરહુ અગન મોરે તનમેં લગી હે,

તુમ બિન નિદ્રા ન આય,

બાલમ૦ ૧

જેસે મીન^૩ મરે બિન પનીઆં,

તરપ તરપ જુઆ જાય,

બાલમ૦ ૨

મેં તો પિયા બિન બૌરી ભઈ હું,

ઝૈયાં અબ કહાં પી^૪ મોકો પાય,

બાલમ૦ ૩

બેગન બનકે મેં બન બન હુંડું,

નેનુંમેં નીર ના માય,

બાલમ૦ ૪

પ્રેમ પીરકી^૫ મેં ભઈ મસ્તાની,

અબ કહા કરીએ દવાય ?

બાલમ૦ ૫

ઘરમાં નહીં મોકો ચેન પરત હે,

બનમેં નહીં સુખ પાય,

બાલમ૦ ૬

કોરી સખી મોરે પિયુકો મિલાવે,

વાકે મેં લાગુંરી પાય,

બાલમ૦ ૭

તન મન ધન સબ વા પર વાઝું,

પિયાકો રખું ગલ લાય,

બાલમ૦ ૮

જ્ઞાની પિયા તોરો તોકો ચહત હે,

જો તું પિયાજોકો ચહાય,

બાલમ૦ ૯

શુરકે બચનકો તું શીષ ચરા લે,

તો જી^૬ તીથ દે વહો દિખાય,

બાલમ૦ ૧૦

૧ ભક્તિશૃંગારરસનું કાવ્ય છે. ૨ સોહાય = ગમે. ૩ મીન = માછલું.
૪ પી = પિયુ. ૫ પીરકી = પીડકી, પીડાની. ૬ જી તીથ = જ્યાં ત્યાં, સર્વમાં.

પદ ૨૧.

બન ઠન બિહાને ચડા.^૧

(બિહાગ.)

તેં બનડા ^૨ રે બન ઠન બિહાને ^૩ ચડા.	ટેક.
સરઘસમેં તેરે ઉતરે મલાયક, ^૪	
હુરંને ^૫ જલવા ^૬ પડા,	તેં બનડા રે૦ ૧
ચંદા સૂરજ તેરે કદમું બે લાગે,	
અર્શકા ^૭ રૂતબા ^૮ બડા,	તેં બનડા રે૦ ૨
બા મીલા ચારસેં તું લામકામેં, ^૯	
પરદા કછુ ના નડા,	તેં બનડા રે૦ ૩
હાથ બાંધ કરે અર્ઝ એ જ્ઞાની,	
હઝુરમેં હાઝર બડા,	તેં બનડા રે૦ ૪

પદ ૨૨.

હું તો પિયુ પર મોહી રે.^{૧૦}

(હોરી.)

હું તો પિયુ પર મોહી રે સખી હવે હું તો પિયુ પર મોહી. ટેક.
 મુજને હવે આશ છે મારા પિયુની દુનિયાની આશા મેં ખોઈ,
 જ્યાં રે બેઠે ત્યાં પિયુ મારો દરસે નેહ લાગ્યો તને બેઠરે, સખી૦ ૧
 હું તો હવે મારા પિયુ તને ઇચ્છું ધન ઇચ્છે રે સૌ કોઈ,

૧ આ પદમાં પેગંબરની મહેરાબ વખતનું વર્ણન કર્યું છે. મહેરાબ એટલે ઉપર સ્વર્ગમાં જવાની સ્થિતિ. ૨ બનડા=વરરાબ. ૩ બિહાને=લગ્ન દરવાને. ૪ મલાયક=દેવતા. ૫ હુરં=દેવાંગનાઓ. ૬ જલવા=લગ્ન વખતની ક્રિયાનું નામ. ૭ અર્શકા=સાત આકાશ ઉપરની જગા. ૮ રૂતબા=માન. ૯ લામકામેં=નામ વિનાના મકાને એટલે પરમેશ્વરની જગામાં. ૧૦ ભક્તિસંગારરસની હોરી છે.

હરિ હવે મુજને તું છેહ^૧ મત દેને
 તું નેડે^૨ ખુલા પાપ ધોઈ રે, સખી૦ ૨
 હું તારી ઢાસી ને તું મારો સ્વામી એક થયા આપણુ દોઈ,
 દયા કરીને મારી સેજે પધારે
 સુખથી રહીએ આપણુ સોઈ રે, સખી૦ ૩
 માફ કરોને તમે ગુન્હા મારા સૌ માણું છું લાચાર હોઈ,
 હાથ જોડીને હજુરમાં જ્ઞાની
 વિનતિ કરે છે રોઈ રોઈ રે, સખી૦ ૪

૫૬ ૨૩.

મોરો બાલમ એસો અટારો.^૩

(હારી.)

મોરો બાલમ એસો અટારો,^૧ જોખન બારો, મોરો૦ ટેક.
 યા બાલમ મોસેં હોરી જો ખેલો, કછુ ના દિલમેં બિચારો,
 જૈયાં પકર પિયકારી જો મારી, અંગ લીજો દીનો સારો,
 કીયો કેસો રંગ હમારો, મોરો૦ ૧
 લાખ જતનકો એ રંગ બનાયો, ખિલ રહ્યો જયું હમારો,
 જખ બાલમ હોરી ખેલન લાગો, કુમકુમો અંગીઆપેં મારો,
 લરજ^૫ ગયો જીયરો હમારો, મોરો૦ ૨
 કેસી એ હોરી તું ખેલો ખમારે, મોરો જીગર ચીર ડારો,
 અંગીઆકો મોરી મુસક^૬ દીની તુંને, સારો ગરેબાન કારો,
 જાઓ જાઓ પ્રીતમ ખ્યારો, મોરો૦ ૩
 બિરહુકી હોરી તું ખેલો હે ખ્યારે, મસ્ત લયો મતવારો,
 ઈશ્કકે રંગમેં તું ખુબ રંગાયો, અપની ખુદીકો બિસારો,

૧ છેહ = તિરસ્કાર. ૨ નેડે = પાસે. ૩ ભક્તિચંદ્રાવલિની હોરી છે.

૪ અટારો = અટક્યાળો, અજીવતરો. ૫ લરજ = મુજ. ૬ મુસક = મસખી, ચુંથી.

ખુદાહીપે^૧ જાન મેં વારો, મોરોં ૪
 પિયુ પિયુ કરત શીરત હે પપૈયો, લટકત જંગલ સારો,
 પિયુજી તો જ્ઞાનીકે મંદર બસત હે પિયુજી ચાંદ મેં તારો,
 બનો કેસો જોડો હમારો ! મોરોં ૫

પદ ૨૪.

મોરી અંગીઆ લીજો દીની શ્યામ.^૨

(હોરી.)

તેં હોરી ખેલકે મોરી અંગીઆ લીજો દીની શ્યામ. ટેક-
 અજબ તરેહકી એ અંગીઆ બની હે,
 કુદરતકા હે વાપેં કામ, તેં હોરી ૧
 સુરત નુરતકી બની પિયકારી,
 પ્રેમકા રંગ હે તમામ, તેં હોરી ૨
 સન્મુખ મોરે આ ઠાડે^૩ હો બાલમ,
 નેનુંમેં કરકે મુકામ, તેં હોરી ૩
 હાથ જોરકે એ જ્ઞાની રે તોકો
 ઝુક ઝુક^૪ કરતા સલામ, તેં હોરી ૪

પદ ૨૫.

બાલમ મોકો અખ ના છુઓ.^૫

(હોરી.)

બાલમ મોકો અખ ના છુઓ,^૬

મોરી સુરખ ચુંનર^૭ મુસ્કાય, બાલમ ૧

૧ ખુદાહીપે = ખુદાના પણ ઉપર. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની હોરી છે.
 ૩ ઠાડે = ખડે, ઉભો. ૪ ઝુક ઝુક = નમી નમી. ૫ ભક્તિશૃંગારરસની
 હોરી છે. ૬ છુઓ = અડો. ૭ સુરખ ચુંનર = લાલ ચુંદડી.

સીપેને^૧ મોરે ના મારો પીચકારી,
 અંબીઆકો દાગ લગ જાય, આલમ૦ ૨
 ગોરેસેં ગાલ પર મારકે થાપર,
 બુદ્ધ^૨ દીયો ઉલઆય,^૩ આલમ૦ ૩
 સન્મુખ મોરે રહો મત ઠાડે,
 નિપટ^૪ જુઆ લલચાય, આલમ૦ ૪
 જ્ઞાની કહત હે એ શ્યામ તુમનસેં,
 જુયરા મોરા ગભરાય, આલમ૦ ૫

૫૬ ૨૬.

એસો રંગ બનાયો.^૫

(હોરી.)

એસો રંગ બનાયો, બને^૬ અહમદ પર ચડાયો, એસો૦ ટેક
 જખ દુલા અહમદ બનાયો ખુદાને, સારો હી રંગમેં રંગાયો,
 વહદતસેં^૭ નિકસ ઓર આ કસરતમેં^૮, ઇલમે લદુની^૯ શિખાયો
 અહદકો^{૧૦} અહમદ કહાયો, એસો૦ ૬
 શરીઅતકો^{૧૧} ખાગીચો બનાકે, તરીકતકો^{૧૨} શુલ^{૧૩} લગાયો
 હકીકતકો^{૧૪} રંગ વાકો ચડાકે મારેફતકી^{૧૫} ખુશબો ઉડાયો,
 વલિયુંકે દિલમેં સમાયો, એસો૦ ૭
 નહો રંગ હે ઓલીઆઉંકે દીલમેં, વહદતકો જુને લેદ પાયો,

૧ સીપે=છાતી ઉપર. ૨ બુદ્ધ=વાળની લટ. ૩ ઉલઆય=ગુંચ-
 વાય. ૪ નિપટ=અતિશય. ૫ પેગંબરના મહીમાની અને ભક્તિની હોરી.
 છે. ૬ બના=વરરાજ. ૭ વહદત=એક પ્રકાર. ૮ કસરત=લીલા. ૯ ઇલમે
 લદુની=કેવળ જ્ઞાની; સર્વજ્ઞ. ૧૦ અહદ=એક પ્રકાર. ૧૧ શરીઅત=
 બ્યવહારનો રસ્તો. ૧૨ તરીકત=નિશ્ચયનો રસ્તો. ૧૩ શુલ=ફૂલ.
 ૧૪ હકીકત=નિશ્ચય. ૧૫ મારેફત=સમજ, જ્ઞાન.

સાકીને^૧ ઉનકો પીલાકર સસખાં,^૨ નેનુંમેં સુરખી છવાયો,
 રંગ હોનું જગમેં રચાયો, એસો ૦ ૩
 અલસ્તોકી^૩ મસ્તીમેં બેહોશ હોકર, 'કાલુબલા'^૪ કેહ સુનાયો,
 અપની ખુદીસેં હોકરકે બેખુદ, અગમમેં દોરી લગાયો,
 તખી મતલુબકો પાયો, એસો ૦ ૪
 કુદર^૫ ઇસલામકો^૬ સોચકે^૭ જ્ઞાની, આગેકો ઇશ્ક બઝાયો,
 વહદતકે દરીઆમેં ગોતા^૮ લગાકર હુ હુકો^૯ ધ્યાન ધરાયો,
 એ દૂર^{૧૦} બેખહા^{૧૧} હાથ આયો, એસો ૦ ૫

પદ ૨૭.

એસા નવશાહ બનાયો.^{૧૨}

(હોરી.)

એસા નવશાહ^{૧૩} બનાયો, ઉસે મહેરાજકો^{૧૪} ખુલાયો, એસા ૦
 જીબ્રાઈલ^{૧૫} જન્મતસેં પુરાક^{૧૬} લે આયો, આકર નખીકો જગાયો,
 ઉઠોને નખીજ ચલો અર્શ^{૧૭} ઉપર, યું હુકમ ખુદાકો સુનાયો,
 ઉસે પુરાક ઉપર બિઠાયો, એસા ૦ ૧
 મદીનેસેં^{૧૮} સારે મલાયક^{૧૯} મીલકર, જળ આસમાનુંપે આયો,
 હુકમ ખુદાસેં બેહરતાં^{૨૦} સવાંરી^{૨૧} હુડ્ડેને^{૨૨} સલવાત^{૨૩} ગાયો,

૧ સાકી=શરબત પાવાવાળો, શર. ૨ શરાખાં=શરાબરૂપ પ્રેમરસ.
 ૩ અલસ્તો=‘શું હું પરમેશ્વર નથી?’ એવી અલોપ વાણી. ૪ કાલુબલા=બ્રહ્મા. ‘હા.’ ૫ કુદર=એક પરમેશ્વરને છોડી બીજાને માનવું તે, નાસ્તિકપણું.
 ૬ ઇસલામ=મુસલમાનનો ધર્મ. ૭ સોચકે=વિચાર કરી ૮ ગોતા=હુબખી.
 ૯ હુ હુ=સોહ. ૧૦ દૂર=મોતી. ૧૧ બેખહા=અમૂલ્ય. ૧૨ પેગંબરની તારીફ છે. ૧૩ નવશાહ=વરરાજ. ૧૪ મહેરાજ=ઉપર સ્વર્ગમાં થઈવું તે. ૧૫ જીબ્રાઈલ=હેવતા. ૧૬ પુરાક=ઘોડો. ૧૭ અર્શ=આસમાનથી પછુ ઉપરની જગા. ૧૮ મદીનેસેં=મદીના શહેરથી. ૧૯ મલાયક=હેવતા. ૨૦ બેહરતાં=સ્વર્ગ. ૨૧ સવાંરી=રોબાવી. ૨૨ હુડ્ડે=પરીઓ. ૨૩ સલવાત=આશિર્વાદના શ્લોક.

ઉસે મોતીઉસે બધાયો, એસાં ૨
 બહાંસે ચલે જળ ગયે લામકાં પર, હીજરતકો^૧ પરદો ઉઠાયો,
 આશકને તળ માશુકકો અપને, દિદાર અપનો દિખાયો,
 લેહ વહદતકો^૨ જતાયો,^૩ એસાં ૩
 ખુબ મીલે વહાં વીસાલે^૪ ચારસે, ખુબ હી રંગ ઉઠાયો,
 દોષકા^૫ નામ ન થા વહાં કછુહુ તો એકહી એક કહાયો,
 જામ વસલતકો^૬ પીલાયો, એસાં ૪
 કહત હે જ્ઞાની યું આજુઝ^૭ હોકર, વહદતમેં અપની સમાયો,
 ઓર કીસીસે ગરઝ નહીં મોકો મેંને પિયા મોરો પાયો,
 મુજે જા બ જા^૮ નઝર આયો, એસાં ૫

૫૬ ૨૮.

એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીયા નાસ્તિ.^૯

(સવૈયાની રાહ.)

એક બાત મેં કહું ગુણી જન સુનકર દિલમેં સમજે એક,
 એક નિરંજન નિરાકારકા ધ્યાન ધરો દિલમેં હર એક,
 એકસે હમને અનેક દેખે આખરકો ફીર દેખા એક,
 એકસે ગીનતી શરૂ હોઈ હે ઉસ બિન આગે નહિ કુછ એક,
 એક રંગ જો બના શાયરા^{૧૦} વહી મરદ દુનિયામેં એક,
 એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીયા નાસ્તિ એહી ચલન આશકકા એક. ૧
 એકસે સખ મંડાણ હુઆ હે ઈસી બાત પર ધ્યાન ધરો,
 એક બીજ હર પેદાશકા હે સુનો શાયરા કાન ધરો,

૧ હીજરત=જુદાઈ. ૨ વહદત=એક બ્રહ્મ. ૩ જતાયો=સમજાવ્યો.
 ૪ વિસાલે=એકરૂપ. ૫ દોષ=દ્વિતીયા, ખેપણું. ૬ વસલત=એક થઈ તે.
 ૭ આજુઝ=નમ્ર. ૮ જા બ જા=ઠામ ઠામ. ૯ એક બ્રહ્મ શિવાય બીજું
 કંઈ નથી એ આ પદનો જાવાર્ય છે. ૧૦ શાયર=કવિ.

એક ખાત સચેકી હેગી એ દિલમેં પીછાન ધરો,
 એકસેં અખ હમ નહીં બંદલતે મંત દિલમેં અરમાન ધરો,
 એકહી જાના એકહી ખુજ એકહી દેખા સમજ એક, એક૦ ૨
 એક પવન ઘટ અંદર ચલતા ઉસે કહેતે હરદમ સોહંગ,
 એક રાત આર એક દિન હે ઉસે દેખ હો જા એક રંગ,
 એક આગ આર એક પાની હે સખ જગ અંદર દેખ નિશંક,
 એક અસમાન બના સખ ઉપર ઉસે દેખ હો ગયે સખ દંગ,
 એકહી ંહો દિલ અંદર પાયા નઝરુંસે ફીર દેખા એક, એક૦ ૩
 એક મોત સખ ઉપર હેગી ઉસકા હેગા ડર ભારી,
 ઉસેં ના કોઈ બચનેકા હે કોન જોગી કોન સંસારી,
 એક એકદો હુંડકે લેવે કોન ગરીબ કોન અધિકારી,
 એક બ્રહ્મકો જાનકે જ્ઞાની બન જા અખ તું બ્રહ્મચારી,
 એક ંહો ઉસેં બચનેકા હે જીને સમજ આર પાયા એક, એક૦ ૪

૫૬ ૨૯.

જખ અનુભવભાન ભયો.^૧

(કવિત-ઈંદ્રવિજય છંદની રાહ.)

જખ ઉદય અનુભવભાન^૨ ભયો તખ તિમિર^૩ અજ્ઞાન નઝર નહીં આવે
 સખ ભ્રમના દૂર હોવે મનકી આર દોષતા^૪ સખ વાકી મીટ જાવે,
 તખ આતમ જ્ઞાન હોવે વાકો નિજ રૂપ ઉસે સખમેં દરસાવે,
 અતિ આનંદ હોય ઉસે મનમેં સખ સમજે આર કહા નહીં જાવે. ૧
 જખ સીતાકો હેર ગયો હે દશાસુર^૫ રામકો એખ લગાય દીયો,

૧ ભગવાનનો ખરો અર્થ સમજાવ્યો છે. ૨ અનુભવભાન = અનુભવ-
 રૂપી સૂર્ય. ૩ તિમિર = અંધારું. ૪ દોષતા = દ્વિતીયા, ખે, નહું સમજતું તે.
 ૫ દશાસુર = રાવણ.

ઝોર નાગકી કુંકસે કૃષ્ણ કનૈયાકો રંગ બનાય દીયો,
યુંહી સીતકી પ્રીતમે શીશ કટયો સત^૧ રાવનકો બી ઉડાય દીયો,
ભગવાન વહી જીસે આણ હે ભગકી જ્ઞાની સાફ બતાય દીયો. ૨

પદ ૩૦.

આતમ ચીનો આપકો.^૨

(કુંડળીઆ છંદ.)

આતમ ચીનો આપકો નિરખ્યો નિજ સ્વરૂપ,
ઘટઘટમાં પરગટ ભયો આપ ચિદાનંદ રૂપ,
આપ ચિદાનંદ રૂપ અરૂપી જાકો કહીએ,
બહુરૂપીકા ખેલ સમજકર મનમાં રહીએ,
સમજે અનુભવ જ્ઞાન બિચારો તુમ અધ્યાતમ,
આતમ ઈશ્વર રૂપ ચીન લો અપના આતમ. ૧

૧ સત = સત્ય, પરાક્રમ. ૨ વિસનગરમાં રચનાર કાજી અનવર સાહેબને પૂર્ણાનંદ સ્વામી જે પાતળીઆ સ્વામી તરીકે ઓળખાતા હતા તેમની સાથે ઘણાજ સંબંધ હતા અને હમેશાં તેઓ એક બીજા સાથે ધર્મધ્યાનની વાતો કરી આનંદમાં મસ્ત રહેતા હતા. એક પ્રસંગે કાજી સાહેબે બ્રહ્મસ્વરૂપ સંબંધી પ્રશ્ન કરેલો તે ઉપર પૂર્ણાનંદ સ્વામીએ નીચેનો છંદ કહી સંભળાવ્યો—

કાજી કાજી શોધતા કાજી બ્રહ્મસ્વરૂપ,
મંદીર ઝોર મસીદમેં દેખા આપ સ્વરૂપ,
દેખા આપ સ્વરૂપ રહા નહીં સંશય અંતર,
ખલક આપમેં નીરખ આપહી ખલક સ્વતંતર,
કહેતે પૂર્ણાનંદ રામ હે જીનસે રાજ,
કાજી બ્રહ્મસ્વરૂપ શોધતા કાજી કાજી.

આ છંદ ઉપરથી પૂર્ણાનંદ સ્વામી કાજી સાહેબ પ્રત્યે કેટલો ખંધો ભાવ, ઉચ્ચ વિચાર અને માન ધરાવતા હતા તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. આ કાવ્ય ઉપરથી ઉપરનું આત્મજ્ઞાન સંબંધનું કાવ્ય ઉદ્ભવેલું છે.

પદ ૩૧.

કયા કહેના હાલ ફકીરૂંકા !^૧

(કાલિંગડો.—કર યાદ અલિકો—એ રાહ.)

કયા કહેના હાલ ફકીરૂંકા ! ફકીરૂંકા ગુર પીરૂંકા ! કયાં ૦ ટેક.
કોઈકો પસંદ હે મહેલ હવેલી, માલ ખઝાના હીરૂંકા ! કયાં ૧
કોઈકો પસંદ હે સૂકી રેટી, ઓર બિઝાના હસીરૂંકા !^૨ કયાં ૨
આશક મસ્ત ફકીર અઘ્લાહકે, ભાવ ન પૂછે અમીરૂંકા ! કયાં ૩
ગરીબ ગુન્હેગાર આજીઝ અનવર પાર નહીં તકસીરૂંકા !^૩ કયાં ૪

પદ ૩૨.

દાસ જ્ઞાની જળ ચડે અકાશા.^૪

(કટાવને મળતી રાહ.)

દાસ જ્ઞાની જળ ચડે અકાશા, અનહદ છોડ કીયા સુનમેં ખાસા,
સુરતને મારગ પાયા ખાસા, અગમ અગોચર જળ તપાસા,
અવઘટ ઘાટ એક દેખા તમાશા, નિજ સ્વરૂપ લયા પરકાશા. ૧
દાસ જ્ઞાની જપે અજંપા જપ, પિંડ બ્રહ્માંડમેં આપો આપ,
આપા છુટા મીટા સંતાપ, ઘટમેં પિયુકા હુઆ મીઝાપ. ૨
દાસ જ્ઞાની જળ મોજમેં આયા, ત્રિપુટી લીતર ધ્યાન ધરાયા,
ઉલટ આપમેં આપ સમાયા, દરસન દેખા મહા સુખ પાયા. ૩
દાસ જ્ઞાનીકા ઉલટા પાસા, મહાસુનમેં જ કીયા ખાસા,
અનહદ તુર વહાં ખાજ ખાસા, નૂર નિરંજન હુવા પરકાસા. ૪
જ્ઞાની ઘટમેં સુરત લગાઈ, જળ તું ગુજરે આપ હે સાંઈ,
મનમેં ફુજા કછુ ન લાઈ, ઘટ ઘટમેં હે આપ ગુસાંઈ. ૫

૧ ફકીરની સ્વાર્થ રહિત દશા સમજવી છે. ૨ હસીર=ચટાઈ.
૩ તકસીર=બુલ. ૪ સમાધિસ્વરૂપ સંબંધી પદ છે.

હાસ જ્ઞાની પ્રેમી મદમાતા, નહીં ઉસકા કોઈ નાત ન જાતા,
છુડા દીઆ સખ સગપણુ નાતા, બ્રહ્મજ્ઞાનકા હે રંગ રાતા. ૬

૫૬ ૩૩.

જ્ઞાની દુનિયા દીનસે.^૧

(દોહરો.)

જ્ઞાની દુનિયા દીનસે^૨ હાથ જે કોઈ ધોય,^૩
પ્રેમ ખ્યાલા ંહો પીયે મરજીવા જે હોય. ૧
જ્ઞાની પિયાસે પ્રેમ કર દે મરદીકી^૪ દાદ,
પ્રેમ બિના પ્રીતમ કલી મીલે નહીં રખ યાદ. ૨
મન માયા ઓર લોભમેં લુભા રહા દિન રાત,
તું કયા જાને લોભીયા પ્રેમ નગરકી ખાત ? ૩
જ્ઞાની મંજલ દૂર હે રાહમેં બસતે ચોર,
ગફલતમેં કયું સો રહા જગ તું હો ગઈ ભોર.^૫ ૪
જ્ઞાની રસ્તા કઠણુ હે તું હે અભી અંજન,
બેતોશે^૬ બેબદરકે^૭ કયું કર ખેંચે જાન. ૫
જ્ઞાની સ્હોખત ખલકકી^૮ મનકી ખવાહશ^૯ છોડ,
ફીર ખીલવતમેં^{૧૦} બેઠકર દિલકો રખસેં જોડ. ૬
જ્ઞાની રહબર^{૧૧} સાથ લે છોડ અપની મત યાર,
હાથ પકડ લે પીરકા વોહી ઉતારે પાર. ૭

૧ જ્ઞાનના ઉપદેશનું પદ છે. ૨ દીનસે = ધર્મથી. ૩ હાથ ધાય = છુટા થાય, પરવારે. ૪ મરદી = બહાદુરી. ૫ ભોર = પ્રભાત. ૬ બેતોશે = ખાવા પીવાની રસ્તાની ખરચી શિવાય. ૭ બેબદરકા = તોરાશા વિના, ભોંભિયા શિવાય. ૮ ખલકકી = દુનિયાની. ૯ ખવાહશ = ઇચ્છા. ૧૦ ખીલવત = એકાંત, ભજન કરવાની જગા. ૧૧ રહબર = ભોંભીઓ, રસ્તો બતાવનાર.

પદ ૩૪.

જ્ઞાની મખડી ગંજ થા.^૧

(દોહરા.)

જ્ઞાની મખડી^૨ ગંજ^૩ થા, વહાં ન થા કોઈ ઝોર,
 શ્રીર ઉસસેં કસરત હુધ, દોધ કહે કીસ તોર ! ૧
 જ્ઞાની ખલકતુલ ખલકકો દિલસેં અપને પેખ,
 ઇક્ષિત^૪ સારી છોડ દે, અસલ અપનીકો દેખ. ૨
 જ્ઞાની હદકે પાર હે બેહદકા મેદાન,
 વહાં ન હું ઝોર તું રહે વહાં ન અખદ^૫ ઇનસાન,^૬ ૩
 જ્ઞાની હકીકત મહંમદી,^૭ શરૂ^૮ હે સખકી જાન,
 વહી હકીકત જાનકર તું તુજકો પેખાન. ૪
 એક બીજસેં દેખ લે કીતને બીજ હુવે,
 વહી બીજ સખ એક હે કયું કર હોય જુએ ! ૫
 બીજકે અંદર આડ હે આડકે અંદર ફલ,
 ફલકે અંદર બીજ હે, પાન ફૂલ થુડ ડલ. ૬
 એ સખ રંગ એક બીજકે બીજ ન દેખે કોઈ,
 દુજે બીજ અનેક હે, સમજ લે ઉનકો સોઈ. ૭
 જ્ઞાની એ મીસલ હે એસા નહીં ઠંહો રખ,
 ચાતુર હોય તો સમજ લે હા હી હુ^૯ એ સખ. ૮
 જ્ઞાની જુસકો હુંડતા ઠંહો તો હે તુજ માંહિ;
 બીતર હુંડે તો મીલે, બાહર પામે નાહિ, ૯

૧ કુદરત ઉપરથી જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યા છે. ૨ મખડી=ગુપ્ત, છાનો.
 ૩ ગંજ=ખજાનો. ૪ ઇક્ષિત=કુટેવ, દુર્ગુણ. ૫ અખદ=ખંદગી કરવાવાળો.
 ૬ ઇનસાન=મનુષ્ય. ૭ મહંમદી=મહમદની. ૮ શરૂ=શરૂઆતમાં, પ્રથમ.
 ૯ હા હી હુ=પેહું આ અને તમામ.

- જ્ઞાની કયું તું બુલકર શ્રીરતા દેશ બદેશ ?
પ્રીતમ નહીં પરદેશમેં તુજમેં કીયા પ્રવેશ. ૧૦
- તુજકો જે તું સમજ લે પિયા લગે તુજ હાથ,
મન અરફકો^૧ સહી કરે કલ્લી ન છુટે સાથ. ૧૧
- જ્ઞાની ગાહર તું દિખે ખાતન^૨ હે ંહો રખ,
ગર^૩ તુજમેં ંહો ના રહે શ્રીર તું હોવે કખ ? ૧૨
- જ્ઞાની તેરે ંહમકો દિલસે દૂર કરે,
શ્રીર તું રખકે નૂરસે મન મામુર^૪ કરે. ૧૩
- જ્ઞાની સખ કુછ હે વહી હકીકત ઉસકી બુજ,
મેં તું દિલસે છોડ દે તખ પડેગી સુજ. ૧૪
- સમુદ્ર સમાયા બુંદમેં બુંદ સમુંદર માંહ,
જ્ઞાની ઝીલે મોજમેં મૂરખ ખ્યાસે જાય. ૧૫

૫૬ ૩૫.

જ્ઞાની તેરી ભૂલ હે.^૫

(દોહરા.)

- જ્ઞાની તેરી ભૂલ હે તુજકો કોન કહે ?
તું ના હોવે બીચમેં વોહી આપ રહે. ૧
- જ્ઞાની તુજમેં દેખ લે તું તેરા દિદાર,
તન તેરા એ મ્યાન હે તું તનમેં તલવાર. ૨
- જ્ઞાની તુજમેં હુંડ તું જાત તેરી પિછાન,

૧ મન અરફ=હદીસ, શ્લોક, પોતાના ચેતનને જાણવો તે, આત્મ-જ્ઞાન. ૨ ખાતન=છુપી. ૩ ગર=અગર જે. ૪ મામુર=ભરપૂર. ૫ આ ૫૬ આત્મજ્ઞાનનું

ગેનકા નુક્તા દૂર કર એન હી તુજકો જાન. ૩*
 જાની તેરા નામ હે કરતા ખુદ કીરતાર,
 ખુદીકા પરદા^૧ મીટ ગયા વોહી અંદર ખહાર. ૪*
 જાની નુક્તા^૨ ખુદીકા એનકો કર દે ગેન,
 જખ બહો નુક્તા મીટ ગયા વહી એનકા એન. ૫*

૧ ખુદીકા પરદા = મારાપણાના બેદનો પડદો. ૨ નુક્તા = મીડું, ખિંડું.

* આ પદના ત્રીજા ચોથા તથા પાંચમા દોહરાનો ભાવાર્થ એ છે કે:—એન (ع) અને ગેન (غن) એ બે અરબી અક્ષરો છે, તે બંને દેખાવમાં એકજ સરખા છે, માત્ર એન કરતાં ગેનમાં એક મીડું (નુક્તા) વધારે છે, તેથી કરીને તે બે અક્ષરો જુદા પડે છે. એનનો અર્થ “ખાસ ખુદ” એવો થાય છે એટલે કે “એજ વસ્તુ, બીજી કોઈ નહીં,” અર્થાત્ નિરંજન નિરાકાર આત્મા, પરમાત્મા.” ગેનનો અર્થ “ગેર” એટલે “બીજું” થાય છે એટલે “ખુદ નહીં પણ બીજી વસ્તુ,” અર્થાત્ આત્મા શિવાયની તમામ વસ્તુ એટલે કે શરીર પુદ્ગલ વિગેરે. આ બંને અક્ષરોના અર્થની આટલી બધી જુદાઈ માત્ર એક મીડાથી છે એટલે એન જે નિરંજન નિરાકાર પરમાત્મા છે તેને ઇંદ્રિયો, બ્રમણાઓ, ઇચ્છાઓ, વાસનાઓ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલા હુંપણાંથી મીડું લાગવાથી તે અક્ષર બદલાઈ શરીરવાળો ગેન અક્ષર બની ગયો છે. માટે હે મનુષ્ય ! તું હાલ ગેનરૂપ છે એટલે હુંપણાની બ્રમણાઓથી ગુંથાયેલા શરીરૂપ છે માટે તારામાંથી હુંપણાની બ્રમણાઓથી જે મીડું છે તે કાઢી નાખ એટલે તું એન બનીશ અર્થાત્ નિરાકાર નિરંજન પરમાત્મા બની જઈશ. હું છું, હું કંઈ છું, હું મોટો છું, એવું માન અને ધરાવી જે કોઈ તું કરે છે તે કરનાર તું નથી પણ આત્મા છે. સર્વ વસ્તુ એકજ છે પરંતુ તેના ઉપર નૂહા નૂહા પ્રકારના લેપ લાગવાથી નૂહી નૂહી જણાય છે, તે લેપ જ્યારે દૂર થાય છે ત્યારે સત્ય વસ્તુ પ્રકટ થાય છે. એન અને ગેન મૂળ સરખા અક્ષર છે પરંતુ માત્ર એક મીડું એનને ગેન બનાવી આટલી બધી જુદાઈ ઉત્પન્ન કરે છે તેજ રીતે દેહમાં આત્મા છે છતાં હુંપણાના લેપથી તે જણાતો નથી અને આટલી બધી નૂહાઈ લાગે છે. ધીરા બક્ત કહે છે કે “તરણા ઓઠે ડુંગર રે ડુંગર કોઈ દેખે નહીં;” પરબ્રહ્મ પરમાત્માની ડુંગરરૂપે કલ્પના કરી છે, અને તુલસે મનની બ્રમણાઓરૂપ ગણેલાં છે.

જ્ઞાની કિલકે લેલકો^૧ કીરસેં તું મત ખોલ,
 એ હે પરદા શાહકા^૨ કીરસેં લેલ ન ખોલ. ૬
 જ્ઞાની કોઇ મૂરખ સુણે કહે જે હાટ હુકાન,
 છાની ખાતાં શાહકી, કયું કર રહેવે જાન^૩? ૭
 જ્ઞાની શાહકે લેલકો જાનકે હો અજાન,
 તખ કીર તેરા શાહ કને હોય ગુજર પિછાન. ૮
 જ્ઞાની જો મૂરખ બના સખીયાં^૪ લેલ લે જાય,
 તુજકો શાહસેં દૂર કર દેશ દેશ ભટકાય. ૯
 જ્ઞાની શાહ તેરા બને તું શાહકા બન જા,
 છાની ચોરી શાહ કને દુધ મલીદા^૫ ખા. ૧૦
 જ્ઞાની તું તો કોન હે એ તું તુજમેં દેખ,
 હું તું એ તો જુઠ હે ઉલટા લીખ ગયે લેખ. ૧૧
 હુંડે તો પાવે નહીં તુજકો તું ઘટમાંહ,
 જો કુછ હે સખ વોહી હે ઉસ સીત્રા કુછ નાહ. ૧૨
 જ્ઞાની તું તો કુછ નહીં તુજમેં હે બહો સાંઈ,
 ચાહે ઉસકો તું કહે ચાહે કહે ગુસાંઈ. ૧૩
 જ્ઞાની બહો તું એક હે ફરક નહીં તીલભાર,
 જો તું જ્ઞાન અલેદસેં મનમેં કરે ખિચાર. ૧૪

જ્યાં સુધી મનની ભ્રમણાઓ એટલે હુંપાણું મટતું નથી ત્યાં સુધી આત્મા
 જાણી આવતો નથી, જ્યારે તૃણરૂપ ભ્રમણાઓની જળા દૂર થાય છે
 ત્યારે હુંગરરૂપ આત્મા આપોઆપ પ્રકાશિત થાય છે. આવી મતલબ રચ-
 નારે એન અને જેન અક્ષર ઉપરથી સમજાવી છે. ૧. લેલ = અલેદજ્ઞાનનો લેલ.
 ૨. શાહ = પરમાત્મા પરમેશ્વર. ૩. જાન = પ્રાણ. જો તું અલેદજ્ઞાનનો લેલ
 લોકોમાં બહાર પાડીશ તો જોવી રીતે લોકોએ મનસુરને શ્રીઓ ચડાવે.
 હોતો અને શરૂ તબેજની ચામડી ઉતારી નાખી હતી તેવી રીતે લોકો તને
 શિક્ષા કરશે. ૪. સખીયાં = લોકો. ૫. દુધમલીદા = પરમાનંદ.

પદ ૩૬.

મોહનજી મંદિર પધારો રે.^૧

(માહ.)

મોહનજી મંદિર પધારોરે બેઠી દેખું થારી વાટ, હો મોહનજી૦ટેક.
 મોતીઆરો મુગટ જરી કેરો જામો હીરલારો હાર પહેરાવું,
 સોના રૂપારો કડું રે સિંહાસન તે પરબેઠોને પાટ, હો મોહનજી૦૧
 ગરીબ અનાથ હું દાસી હું થારી કર જોડી અરજ કરું,
 હવે પીયા મને છેહ મત દેજો થેં મારા પૃથ્વીનાથ, હો મોહનજી૦ ૨
 હું તો રહું સદા સેવામાં થારી ઘડી ન રહું તમથી ન્યારી,
 જ્ઞાની સ્વામીએ કૃપા કરીરે રંગ રમ્યો મુજ સાથ, હો મોહનજી૦૩

પદ ૩૭.

મારો પિયુ ગયો પરદેશ.^૨

(માહ.)

મને મહોલે ના સોહાય^૩ હો મારો પિયુ ગયો પરદેશ. ટેક.
 આગ લગાવું અંગ માંહે ફાડ જલાવું ચીર,
 છોડું હવે હું મંદિર માલીઆં મારો મન હુઓ દિલગીર,
 હવે કડું આછો જોગીરો વેશ, હો મારો૦ ૧
 દૂર કડું શણગારને સૌ અંગે લગાવું લભૂત,
 આલીબારા^૪ કારણે હું તો આછી^૫ બનું અબધુત,
 હવે હું ભગવા કડું ખેસ,^૬ હો મારો૦ ૨
 માથે મેલું ઓડવું^૭ ને ખાધે રાખું ખીન,^૮

૧ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ભાષા ગુર્જર મારવાડી છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ભાષા ગુર્જર મારવાડી છે. ૩ સોહાય=ગમે. ૪ આલીબ=નાથ, પરમેશ્વર. ૫ આછી=સારી. ૬ ખેસ=કપડાં. ૭ ઓડવું=જટા. ૮ ખીન=ખીન નામનું વાનું.

વનમાં ફરું હું હુંડતી છેલા રહું તારા આધીન,
 આલીન છુટા છોડી કેશ, હો મારો ૦ ૩
 કરે બેડી કરું વિનતી હું સુણોને મારી વાત,
 રાતે રહો મારા મહોલમાં ઢોલા^૧ વેગા ઉઠો પ્રભાત,
 જ્ઞાની છોડીને કોં કરેશ ? હો મારો ૦ ૪

૫૬ ૩૮.

મત જાઓ શ્યામ વિદેશ.^૨

(માઢ.)

મને લાગ્યો થારો નેહ હો મત જાઓ શ્યામ વિદેશ. ટેક.
 તુજ વિના મારા સાહેબા રે મને ઘડી પલક ન જાય,
 તુમે રહો મારા મહોલમાં થાને નેનામાં રાખું છુપાય,
 પિયા મને છોડીને કોં કરેશ ? હો મત જાઓ ૦ ૧
 જોખન મારા મહલરા રે ઝોઢણ આછાં ચીર,
 નેનાં રસિલાં લાલચુ થાને દેખા બિના નહીં ધીર,
 છેલા મને છોડી ન જા પરદેશ, હો મત જાઓ ૦ ૨
 થેં તો મારા પ્રાણ હો મેં હું થારો અંગ,
 કર્મ સંજોગે જોગ બન્યો પિયા મત છોડો મારો સંગ,
 જ્ઞાનીરા ઘટમાં થેં કીયો પ્રવેશ, હો મત જાઓ ૦ ૩

૫૬ ૩૯.

રંગ ખેલો મારા રાજ.^૩

(માઢ.)

બિરાજે સ્વામી નાથ હો, રંગ ખેલો મારા રાજ. ટેક.

૧ ઢોલા=નાથ, પિયુ. ૨ ભક્તિસંગારસનું ૫૬ છે. ભાષા શુર્ભર
 મારવાડી છે. ૩ ભક્તિસંગારસનું ૫૬ છે. ભાષા શુર્ભર મારવાડી છે.

ઉંચા ઢાળું ઢાલીઆ રે, ફૂલડે છાઉં સેજ,
 લેગા પધારો સાહેબા હવે મતિ કરો તુમે દેજ,
 પ્યાલો ભરભર પીઓને આજ, હો રંગ ૧
 મેં હું દાસી આપરી તુમ હો મારા નાથ,
 છક છક પીયો તુમે દારૂડા છેલા રાસ રમો મુજ સાથ,
 મારા ગલે લાગોને મહારાજ, હો રંગ ૨
 પ્રેમરી ખેરી ચુંદડી ને હેતરો ખેરી હાર,
 આશારો સાળુ ઓઢીઓ હું બ્રહ્મ સજી શણગાર,
 ઉભી બાટ બેઉં થારા કાજ, હો રંગ ૩
 જ્ઞાની હે ગોલો આપરો, થેં હો મારા રાજ,
 પ્રીતમ પિયા થારા કારને મેં તો છોડી લોકોરી લાજ,
 મારા મહોલે આવો ગરીબ નિવાજ, હો રંગ ૪

૫૬ ૪૦.

તુમે પીયો પ્રેમ ગલાસ.^૧

(માદ.)

પધારો મારા રાજ હો તુમે પીઓ પ્રેમ ગલાસ.^૨ ટેક.
 સેજ બિછાવું સોહણી,^૩ મદવા^૪ લાવું ખાસ,
 ભરભર પ્યાલા પીજીએ છેલા રમીએ આપણુ રાસ,
 દાસી ઘર આવોને દીનાનાથ, હો તુમે પીઓ ૧
 ચરણ પખાળું^૫ લાવથી તન મન વારું દોઈ,
 મહેર કરો મારા સાહેબા હું તો રહી છું તમને મોહી,
 છેલા તમો રહોને મારા સાથ, હો તુમે પીઓ ૨
 જ્ઞાની ચાહે આપને મનમાં રાખી આશ,

૧ ભક્તિચંદ્રાવલિનું ૫૬ છે. બાપા ગુર્જર મારવાડી છે. ૨ ગલાસ = પ્યાલો. ૩ સોહણી = સારી. ૪ મદવા = દારૂ. ૫ ચરણ પખાળું = પંચ બોલ.

ગુણ દેહું હું આપરો મેં તો હું દાસનરો દાસ,
દયા કરી પકડોને મારો હાથ, હો તુમે પીઓ ૩

૫૬ ૪૧.

સાધુ તમે સમજો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—કૃત્યો શું કરે છે રે.)

સાધુ તમે સમજો રે, કહું છું આ વાત ખરી,
નિશ્ચે સાચી માનો રે, સર્વેમાં છે શ્યામ હરિ. ટેક.
સમજ્યા વિના તમે નાસ્તિક ન થાજો, બગડશે આ અવતાર,
ઈશ્વર સમજ્યા વિના અરે મૂરખજન મુક્તિ નહીં મળનાર,
નરકવાસી થાશે રે ભટકી ભટકી જાશે મરી, સાધુ ૧
રૂપ ઈશ્વરનું અકળિત સાધુ મૂરખાને નવ સમજાય,
એ છે નિરંજન ને નિરાકારી એને તો કાંઈ ન કહેવાય,
તમે તો શું સમજો રે મૂરખ અજ્ઞાને કરી, સાધુ ૨
આપાપંથી તમે અંધ બન્યા છો ગુરૂ કરો તો સમજાય,
આપાપંથી તે ઢાર હરાયાં, ગુરૂ વિના જ્ઞાન ન થાય,
ગુરૂ ચરણ સેવો રે, ગુરૂ સમજાવે હરિ, સાધુ ૩
ગુરૂ કરીને તમે ગુરૂવશ થાઓ, ગુરૂવેણ માનો પ્રમાણ,
ગુરૂનાં વચન ઉચ્ચાપન ન કરજો, ગુરૂનું જો થાય અપમાન
ગુરૂ જાશે રૂઠી રે, પછી નહીં મળે હરિ, સાધુ ૪
જેવું મરું જીવતાને વશ હોયે એવા બનો વશ આપ,
ગુરૂના સામે ઉચ્ચાર ન કરજો રાખજો ગુરૂનું માપ,
ગુરૂના દાસ રહેજો રે, ડહાપણ નહીં કરજો જરી, સાધુ ૫
મોહ માયાનો તમને રોગ લાગ્યો છે મેલ ભરાયો મન માંહ
એનો વેદ તો ગુરૂજ જાણો, બીજાથી કાંઈ નહીં થાય,

૧ ઈશ્વર છે અને તે ગુરૂ કરવાથી મળી આવે છે એ આ પદનો ભાવાર્થ છે.

ગુરૂ વૈઠ સાચો રે સર્વે રેખ તે લે હરી,^૧ સાધુ૦ ૬
 ગુરૂ આપાથી^૨ તમને છોડાવી બેસારે જોકાંત સ્થાન,
 પછી લોકોથી તમે અળગા રહીને કરોને હરિનુંજ ધ્યાન,
 સંસાર સર્વે ભૂલી રે માયા સર્વે મેલો પરી,^૩ સાધુ૦ ૭
 ત્યારે ભજનમાં ચિત્ત તો ઠરશે, ભૂલશે પોતાનું ભાન,
 પછી હરિથી પ્રીત બંધાશે દેખાશે અંદર જહાર,
 ત્યારે સમજણ પડશે રે, પછી મન રહેશે ઠરી, સાધુ૦ ૮
 એના વિના તો હરિ નહીં સુઝે, દેખો નહીં દીદાર,
 ભવ દરીઆમાં ભટક્યા કરશે, કદી આવે નહીં પાર,
 ભૂલી ભટકી મરશે રે, મતિ કેમ ગઈ છે ફરી? સાધુ૦ ૯
 સંસાર ત્યાગી ગુરૂવશ થાઓ, ચાલો ગુરૂ કહે જેમ,
 ગુરૂ વિના કદી ગમ નવ પડશે જ્ઞાની કહે છે એમ,
 ગુરૂ સમજાવે રે ત્યારે તમને મળશે હરિ, સાધુ૦ ૧૦

પદ ૪૨.

જળમાં રહ્યા છોને ડુબી.

સાધુ તમે જળમાં રહ્યા છોને ડુબી,
 તમે જળને ખોળો છો એ મોટી ખુબી. ટેક.
 જેવી મીન દરીઆની અંદર ખ્યાસી,
 તેવા તમે ફરતા ફરો છો ઉદાસી,
 તે જોઈને સંતોને આવે છે હાંસી, સાધુ૦ ૧
 તમે ઈશ્વરથી મળેલા છો બહો,
 નથી દુર તમથી હરિ તે પીછાણો,
 ન હોય હર તો જ્ઞાની ક્યાં સુખમાણો? સાધુ૦ ૨

પદ સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ લે હરી = હણે, દૂર કરે. ૨ આપાથી = હુપણાથી. ૩ પરી = દૂર.

ગઝલ સંગ્રહ.

ગઝલ ૧.

નયનસે નિકલ ગયા.

એક શોખ^૧ કરકે અશવા^૨ નયનસે નિકલ ગયા,
ગોયા કે રૂઢ^૩ મેરે બદનસે નિકલ ગયા. ૧
ઉસ દર્દ બેકસીમે^૪ ને એક મેને આહ^૫ કી,
દુહ^૬ ઉસકા સકદે^૭ ચરખે^૮ કોહનસે^૯ નિકલ ગયા. ૨
થાંમા બહોત જીગરકો વલે કયા કડું મેં આહ ?
શોલેપે^{૧૦} શોલા સીને^{૧૧} જલનસે નિકલ ગયા. ૩
આશક ને ઉસ પરીકા હુવા જાન દિલસે મેં,
દુનિયાકે સારે રંજે^{૧૨} મહનસે^{૧૩} નિકલ ગયા. ૪
દેખ ઉસકે સુર્ખ લબકો^{૧૪} બહોત આખો તાબસે,^{૧૫}
ખા રશક^{૧૬} લાલ^{૧૭} કાન^{૧૮} ચમનસે નિકલ ગયા. ૫
જુલ્ફુકો^{૧૯} દેખ ગેરતો^{૨૦} હેરતસે^{૨૧} શર્મ ખા,
અંબર બહરસે^{૨૨} મુશક^{૨૩} ખુતનસે નિકલ ગયા. ૬
કુચેકી^{૨૪} સેરકે^{૨૫} લીચે ઉસ રશક હુરકે,^{૨૬}
આદમ હો મસ્ત બાગ અદનસે^{૨૭} નિકલ ગયા. ૭
ખા ઉસકી તેગ^{૨૮} અબરૂ^{૨૯} શકૂક^{૩૦} આસમાન પર,
હોકર શહીદ^{૩૧} ખુની^{૩૨} કફનસે નિકલ ગયા. ૮
ભુન કરકે ઉસકે ઈશ્કમેં અનવરકા જીગર લી,
અબ હો ગયા કબાખ તલનસે નિકલ ગયા. ૯

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમાત્માને હુર એટલે અપ્સરા રૂપે કલ્પના કરી તેના સ્વરૂપની તારીફ કરી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે.)
૧ બેપરવા^૧ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા આંખોથી ઇસારો કરી આલ્હો ગયો
(અર્થાત્ પરમાત્મા સમાધિમાં ચમત્કાર બતાવી આલ્હો ગયો) તે

વખતે જાણે મારા શરીરમાંથી જીવ^૩ નીકળી ગયો. ૨ તે લાચારીના^૪ દર્દમાં જ્યારે મેં એક એવો નિશાસો^૫ નાખ્યો કે તેનો ધ્માડો^૬ આ જીવની^૭ આકાશ^૮-છતને^૯ ચીરીને ઉપર નીકળી ગયો. ૩ મેં મારા કાળજીને બહુ રોકી રાખ્યું પણ અરે હું શું કરું ! મારી છાતીના^{૧૧} બળવાથી બડકા^{૧૦} ઉપર બડકા નીકળી ગયા. ૪ જ્યારથી હું તે પર-માત્મા^{૧૧}ની અપસરા-પરી ઉપર ખરા દીલથી આશક બની ગયો છું ત્યારથી દુનિયાનાં તમામ દુઃખ^{૧૨} અને મહેનતથી^{૧૩} હું છુટી ગયો છું. (અર્થાત્ તેના પ્રેમમાં પડવાથી હું દુનિયાની માયામાંથી અને દુઃખમાંથી મુક્ત થયો છું. હું તેના પ્રેમમાં પડી પ્રેમધેસો અને બેબાન થયો છું તેમાં તો કાંઈ નવાઈ નથી પરંતુ દુનિયાની બીજી વસ્તુઓ તેના સ્વરૂપથી મોહ પામી ઘેલી થઈ છે તે નીચે પ્રમાણે-) ૫ તેના ઘણા તેજવાળા^{૧૫} લાલ હોઠ^{૧૪} જોઈ માણુક^{૧૭} પણ યમનની ખાણમાંથી^{૧૮} અદેખા-ધના^{૧૬} લીધે બહાર નીકળી ગયાં. ૬ તેના માથાના કાળા વાળ^{૧૯} દેખીને લજ્જા^{૨૦} અને આશ્ચર્યથી^{૨૧} શરમાઈને અંધાર દરિયામાંથી^{૨૨} અને કસ્તૂરી^{૨૩} ખુલત દેશમાંથી નીકળી ગઈ. ૭ તે પરીની^{૨૬} ગલી-ઓની^{૨૪} સહેલ^{૨૫} જોવાને મનુષ્ય મસ્ત બનીને સ્વર્ગ^{૨૭} રૂપી બાગ-માંની નીકળી આવ્યો. ૮ તે પરીની ભમર^{૨૮} રૂપી તરવાર^{૨૯} ખાઈ મૃત્યુવશ^{૩૧} થઈ લાલ^{૩૨} કર્કન પહેરીને સંધ્યા^{૩૦} પણ આકાશ પર નીકળી આવી. ૯ તે પરીના પ્રેમમાં અનવરનું કાળજીનું પણ શેકાઈને કબાબ (બળી ગયેલી વસ્તુ) બની તળીને ઉપયોગ કરવાના કામથી પણ નીકળી ગયું છે (અર્થાત્ અનવરનું કાળજીનું બળીને ખાખ થઈ ગયું છે).

આ ગઝલ બક્તિશૃંગારરસની છે. રચનાર કાઝી અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શક્તિ કેવી સારી છે તે આ અને આ પછીની ગઝલો ઉપરથી વાંચનારને સ્પષ્ટ સમજાઈ આવશે. આ ગઝલમાં બતાવેલી ઉપમાઓ અને અલંકાર જેતાં અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શૈલિ ગુજરાતના પ્રખ્યાત કવિ પ્રેમાનંદની શૈલિને ઘણા અંશે મળતી આવે છે તે પ્રેમાનંદ કવિના નળાખ્યાનમાંનું નીચેનું કાવ્ય વાંચવાથી જણાઈ આવશે—

દમયંતીના અધર દેખી પેટ વીંધ્યું પ્રવાળી,
એ કામનિનો કંઠ સાંભળી કોકિલા થઈ કળા.

રસના વાણી સાંભળી સરસ્વતીને આબ્યો વૈરાગ,
કુંવારી પોતે રહી સંસાર છોડી ત્યાગ.
હંત દેખી દાડમ ફાટ્યું કપોત સંતાડે મ્હોને,
તે નાદ કરતો ફરે વનનાં કહે દુઃખ કહું હું કોને ?
દમયંતીનાં કુચ દેખી હાર્યું કુંજર ફળ,
તે હોંડતાં ચાલતાં હાથી માથે ધાલે ધૂળ.

ગઝલ ૨.

મેં છુપાયા કોન થા ?

કુછ ન થા તબ ગંજ^૧ મખશીમે^૨ છુપાયા કોન થા ?
ગંજ મખશીસેં નીકલ જલવા^૩ દીખાયા કોન થા ? ૧
ધશ્ક^૪ ખુદ ઓર હુશન^૫ એહમદ ચેહ સીક્ત મોસુફ દો,
એક હી થે દુસરા વહાં દખલ પાયા કોન થા ? ૨
થા અહદ^૬ તબ દુસરા કોઈ ન થા ઉસકે સીવા,
ધશ્કસેં તબ સુરતે^૭ એહમદમેં આયા કોન થા ? ૩
દેખનેકો આપકે જબ ધશ્ક ઉસકો હો ગયા,
આપકા આદમકો^૮ આયના^૯ બનાયા કોન થા ? ૪
તુર પર મુસાને બાકર “રખે અરેની”^{૧૦} જબ કહા ?
કરકે જલવા^{૧૧} “લન તરાની”^{૧૨} કેહ સુનાયા કોન થા ? ૫
કોન થા મનસુરમેં આકર “અનલહક”^{૧૩} જબ કહા ?
“કુમ બેઈઝની”^{૧૪} કહેકે જબ સુરદા જુલાયા કોન થા ? ૬
જબ મહંમદકો જુલાયા લામકાં મહેરાજકો,^{૧૫}
“કાબ કવસેન”^{૧૬} કીસને બોલા વરલ પાયા કોન થા ? ૭
સુરતે ધનસાં^{૧૭} અદમસેં કોન લાયા દર વજુદ ?
બાન ઉસમેં ડાલકર ઉસકો જુલાયા કોન થા ? ૮
લોહ^{૧૮} દિલ પર કીસને લીખ્યા ધસ ગઝલકો અનવરા ?
કરકે ઇલહામ^{૧૯} ઓર જુબાંસેં^{૨૦} કેહ સુનાયા કોન થા ? ૯

લાવાર્થઃ—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર છે એવું સાબીત કરવા કુદરતના ચમત્કારના દાખલા બતાવ્યા છે.) ૧ જ્યારે કાંઈ પણ વસ્તુ નહોતી ત્યારે ખજાનામાં^૧ છાની^૨ વસ્તુ હતી તે શું હતું? તે છાના ખજાનામાંથી નીકળી જેણે આ પ્રકાશ^૩ દેખાડ્યો તે કોણ હતો? ૨ પોતે પ્રેમ^૪ અને તેનું કાંતિસ્વરૂપ^૫ એહમદ તે બંને સીધત મોસુદની છે એટલે એહમદ એ પ્રેમની સીધત-પ્રશંસા છે બંને વસ્તુ એકજ છે. (મોસુદ=જેની પ્રશંસા કરવામાં આવે તે.) તે બંને વસ્તુ એકજ હતી તો દાખલ થનાર ખીજું કોણ હતું? ૩ જ્યારે તે એકજ^૬ હતો અને તેના શિવાય ખીજી કોઈ વસ્તુ નહોતી ત્યારે પ્રેમથી એહમદની મૂર્તિમાં^૭ આવો થયો તે કોણ હતો? ૪ પોતાની જાતને જોવાને જ્યારે તેને પ્રેમ થયો ત્યારે જેણે મનુષ્ય^૮ રૂપી દર્પણ^૯ બનાવ્યું તે કોણ હતો? ૫ જ્યારે મુસા અલેહીસ્સલામ તુર નામના ડુંગર ઉપર પરમેશ્વરને “હે પરમેશ્વર! તું મને દર્શન દે”^{૧૦} એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે પ્રકાશ^{૧૧} કરીને “તું મને દેખી શકીશ નહીં”^{૧૨} આ પ્રમાણે જેણે કહી સંભળાવ્યું તે કોણ હતો? ૬ જ્યારે મનસુર હજાજે “હું પરમેશ્વર છું”^{૧૩} એવું આવીને કહ્યું ત્યારે મનસુરના શરીરમાં કોણ હતું? જ્યારે શમ્સ તબ્રેજે બાદશાહના મરેલા છોકરાને “મારા હુકમથી ઉઠ”^{૧૪} એમ કહી જેણે જીવતો કર્યો તે કોણ હતો? ૭ જ્યારે મહંમદ સલ્લાલેહો અલયેહે વસલ્લમને આકાશ ઉપર^{૧૫} તેડાવ્યા ત્યારે “અમે એ એક મળી ગયા છીએ”^{૧૬} એવું કોણ બોલ્યું અને કોણ મળ્યું? (કાબ કવસેન=જુદી એ કમાનોતું એક વર્તુલ-ગોળ પ્રકારમાં મળી જવું તે.) ૮ જ્યાં કાંઈ પણ નથી ત્યાંથી જેણે માનવીની^{૧૭} મૂર્તિ બનાવી તે કોણ અને તેમાં જીવ મુકી બોલાવ્યો તે કોણ? ૯ હે અનવર! તારા ચેતનની પાટી^{૧૮} ઉપર આ ગઝલ લખનાર કોણ હતો અને તારા મનની સત્ય વિચારની^{૧૯} સ્ફુરણા કરી જીભથી^{૨૦} બોલાવ્યો તે કોણ હતો? (અર્થાત્ તે તમામ ચમત્કાર બતાવનાર પરમેશ્વરજી હતો.)

ગઝલ ૩.

ન તું શામ હે ન તું રામ હે ?

કયા કંઈ ગીલા^૧ તેરા અય સનમ^૨ ન તું શામ^૩ હે ન તું રામ^૪ હે ?
 હુલા દુર એસા તું એક કલમ^૫ ન પયામ^૬ હે ન સલામ હે. ૧
 તેરે હૃદ હીજસે^૭ મેં મરું તું ખુશીસેં ગેરૂંસેં^૮ બા મીલે,
 કંઈ બેવકાઈ મેં કયા રકમ^૯ ચેહ ખીરામ^{૧૦} હે તેરા કામ હે. ૨
 કભી બાદ અરસેકે મીલ ગયા તો બતાકે મોહકો ચલા ગયા,
 મેરે પેશ નઝરૂંકે એકદમ ન કયામ^{૧૧} હે ન સુકામ હે. ૩
 કભી આયા ઘરમેં તો હો બકા રહા બેઠા ચુપકા ખામોશસા,
 કભી સુએ મેરે આ એકદમ ન ખીરામ હે ન કીરામ^{૧૨} હે. ૪
 કભી લપટા પહેલુંમેં^{૧૩} આ મેરે તો તું સો રહા મોહકો ફેરકે,
 શબે વસ્લમેં હે ચે કયા જુલમ ન તો જામ હે ન કલામ^{૧૪} હે. ૫
 તું લપટ બા હસકે ગલે મેરે તેરે કામકા હું ખુરે ભલે,
 રહો રામ મેરા તું દમ બ દમ તેરા નામ હે મેરા કામ હે. ૬
 મેંને લાલ લબ^{૧૫} તેરે ચુમકે કીયા સીજદા^{૧૬} તુજકો હે ઈન્જસેં,^{૧૭}
 તેરા દિલસેં અનવર બેદીરમ^{૧૮} ચે શુલામ હે તું ઈમામ^{૧૯} હે. ૭

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની ભક્તિમાં મસ્ત રહેનાર ખરા પ્રેમીએ રીસમાં પરમાત્મા પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. રીસા-ચેલા પ્રેમી ભક્તના ઉદ્દગાર છે.) ૧ હે પરમેશ્વર^૨ ! હું તારી પાછળ શી વાતો^૩ કંઈ ? શું તું મારો માલીક^૪ પણ નથી તેમજ તું મારો તાબેદાર^૫ પણ નથી ? (અર્થાત્ તું મને માલીકપણાથી ન મળ્યો અને તાબેદારપણાથી પણ ન મળ્યો. પરમેશ્વરને તાબેદાર કહેવાનું કારણ એ કે તે પ્રેમી ભક્તના પ્રેમને આધીન હોય છે અને ભક્તના હુકમ ઉઠાવે છે.) તું મારાથી એવો એકદમ^૬ દૂર થયો કે તારો સંદેશો^૭ નથી ને સલામ પણ નથી. ૨ તારા વિયોગના^૮ દુઃખથી હું મરું છું અને તું ખીજા લોકોને^૯ એટલે કે મનસુર, શમ્સ તબેજ

વીગેરે એવા મહાપુરુષોને મળે છે. તારી બેવધાઈ હું શું લખું—કહું ? આવા તારા બેપરવાઈના ચાળા^{૧૦} છે, આવાં તારાં કામ છે. ૩ જો કોઈ વખત તું મળી ગયો તો જરા મુખ ખતાવીને ચાલ્યો ગયો. મારી નજર આગળ એક ધડી પણ ઉભો^{૧૧} રહ્યો નહોતો અને મુકામ પણ કર્યો નહોતો. ૪ કદી તે મારા દીલ્લથી ધરમાં આવીને પ્રકાશ કર્યો તો ગુસ્સે થઈને તું ચૂપકીથી બેસી રહ્યો. કદી પણ મારી તરફ આવીને હાવભાવના ચાળા પણ કર્યા નહોતો અને મેહેરબાની^{૧૨} પણ કરી નહોતો. ૫ જો તું કદી મારા પાસામાં^{૧૩} આવીને લપાઈ રહ્યો તો તું મોં ફેરવીને મુઠ રહ્યો. પરસ્પર મેળાપ કરવાની રાતમાં આ તારો શો જીવન ? પ્રેમનો પ્યાલો પણ ન પાયો, અને વાતો^{૧૪} પણ ન કરી. ૬ તું હસીને મારા ગળે વગગી રહે. પુરા અને બહા તારા કામનો છું. તું મારો હરધડી તાબેદાર રહે, તેમાં તારું નામ થશે અને મારું કામ થશે. (આ શબ્દો પરમેશ્વર પ્રત્યે ખરા આશકના રીસમાં નીકળેલા ઉદ્ગાર છે. આશક ધડીમાં રીસ કરે છે અને ધડીમાં આજીજ કરે છે.) ૭ મેં તારા લાલ હોઠને^{૧૫} ચુંબન કરીને આજીજથી^{૧૭} તને નમસ્કાર^{૧૬} કર્યો. અનવર ખરા દીલથી તારો વગર પૈસાનો મદતનો^{૧૮} શુલામ છે અને તું સરદાર^{૧૯} છે.

ગઝલ ૪.

મુજકો જલા દીયા.

લગી આગ સ્ત્રીને^૧ અય સનમ તપે ગમને^૨ મુજકો જલા દીયા. મેરે ચશ્મુંસેં ખુન બહા દીયા મેરે દિલકો દાગ લગા દીયા. ૧ તે કહા “અલસ્તો બેરખબે કુંમ”^૩ મેં ખુશીસેં “કાલુ બલા”^૪ કહા, યે શરાબ કેસા પીલા દીયા મુજે મસ્ત તુંને બના દીયા. ૨ થા અલેફ્ મેં^૫ જબકે તું દર અદમ^૬ હુવા મીમમેં^૭ આકે જલવાગર, મુજે જબસેં મુખડા બતા દીયા હો જહાંસેં^૮ મુજકો છુડા દીયા. ૩ તે સુનાયા મુજકો બે “મન અરફ”^૯ બહો નશા હે મુજકો ફકદ અરફ, યે હીબબ^{૧૦} જબસેં ઉઠા દીયા બ ખુદા મેં ખુદકો ભુલા દીયા. ૪

સબી બા બા હર ઝર્મો^૧ હે તું આપ અનવર^૧ જલવાગર,
મેંને નામ અપના મીટા દીધા ચે ગઝલ જી તુને સુના દીધા. ૫

સાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.) જાહે પરમેશ્વર! મારી છાતીમાં^૧ આગ લાગી રહી છે, અને ચિંતાની^૨ અગ્નિએ મને એવો બાળી નાખ્યો છે કે મારી આંખમાંથી લોહી વસા કરે છે, અને મારા હૃદયમાં ડામ લગાડી દીધો છે. ૨ તે કહ્યું કે “શું હું તમારો પરમેશ્વર નથી?”^૩ એટલે મેં ખુશીથી કહ્યું કે “હા તું અમારો પરમેશ્વર છે”^૪ આવો પ્રેમરૂપી શરાબ તો મને એવો પાઈ દીધો કે હું મસ્ત બની ગયો. ૩ જ્યારે તું એક^૫ પોતે અલોપ^૬ છાનો હતો અને મહંમદનું^૭ નૂર (બક્સવરૂપ) પેદા કરીને સંસારમાં આવો થયો, અને જ્યારથી તો તારું મુખ ખતાવ્યું છે ત્યારથી બે દુનિયાથી^૮ (આ લોક અને પરલોકથી) મને છોડાવી દીધો છે. ૪ જ્યારથી તો મને “મન અરફ”નું^૯ જ્ઞાન સંભળાવ્યું છે ત્યારથી મને તે જ્ઞાનનો નિશો ચડ્યો છે અને જ્યારથી તારા અને મારા વચ્ચે જે જુદાઇનો પડદો^{૧૦} હતો તે ઉઠી ગયો છે ત્યારથી ખરેખર તારા સમ (તારા સોગમ ખાધને કહું છું કે) હું મારી ભતને ભુલી ગયો છું. (“મન અરફ”નું જ્ઞાન એટલે કે “મન અરફ નફસહુ ફકદ અરફ રખ્યાહુ” અર્થાત્ જે કોઇ પોતે પોતાના આત્માને ઝાળખે છે તે પરમેશ્વરને ઝાળખે છે.) ૫ દરેક સ્થળમાં અને ઝીણાં રજકણમાં^{૧૧} અર્થાત્ દરેક વસ્તુમાં તારોજ પ્રકાશ^{૧૨} છે. હું મારું નામ ભુલી ગયો અને આ ગઝલ સંભળાવવાવાળો પણ તુંજ છે.

ગઝલ ૫.

દિવાના આતા હે.

સંભલીયે^૧ શમેરૂ^૨ મેહફલમે^૩ અબ દીવાના આતા હે,
તડપતા લોટતા બેતાબ^૪ જયુ પરવાના^૫ આતા હે. ૧
જહાંમે મસજીદુંસે ઉસ બુતે^૬ કાફરકે^૭ ફરશનકે,
નઝરમે અપને બેશક અબ પસંદ બુતખાના^૮ આતા હે. ૨

અદ્યક્ષે મેહક્રીલે ખુખાંમે^૬ અથ મસ્તાં સંભલ બેઠો,
 શરામે નાખકા^{૧૦} સાકી^{૧૧} લીચે ચેમાના^{૧૨} આતા હે. ૩
 નપટ^{૧૩} મુરકેલ હે ચારો કુચે^{૧૪} જાનાંમે^{૧૫} કદમ્બ^{૧૬} રખના,
 મુચે^{૧૭} શ્વમશીર^{૧૮} કાતીલકે^{૧૯} જો હે મરદાના^{૨૦} આતા હે. ૪
 બહારે^{૨૧} ગુલશને^{૨૨} હસ્તીસે^{૨૩} કયા દિલ બાંધીએ અનંતવર !
 જીધર દેખા ઉધર અળ તો નજર ચેરાના^{૨૪} આતા હે. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પ્રેમસ્વરૂપ કેવું છે તે બતાવ્યું છે.)
 ૧ હે દિવ્ય પ્રેમી લોકો^૨ ! તમે સાવધ રહો. ^૧ હવે સભાની^૩ અંદર
 દિવાનો આવે છે (અર્થાત્ તમારા શરીરમાં હવે પ્રેમના જુસ્સાનો
 પ્રવેશ થાય છે). પતંગીઆની^૪ માફક દિવાનો કુદતો અને લોટતો
 બેચેનીમાં^૫ આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમના પ્રકાશથી આકર્ષાઈ પતંગી-
 આની માફક આવીને ઝંપલાય છે.) ૨ દુનિયામાં તે છાના અકળિત^૬
 પ્યારા પરમેશ્વરને^૭ જોવા માટે મસીદો કરતાં શરીર^૮ રૂપી મંદીર બેશક
 મારી નજરમાં વધારે પસંદ પડે છે (અર્થાત્ મંદીરમાં જઈ દર્શન
 કરવા કરતાં અંતઃકરણમાં ધ્યાન ધરવું હું વધારે પસંદ કરું છું.) ૩
 હે પ્રેમી લોક ! તમે સંભાળીને અદ્યક્ષી ખુખસુરત^૯ સભામાં બેસો.
 જુઓ હવે શરાબ પાવાવાળો^{૧૧} પરમેશ્વર શુદ્ધ પવિત્ર^{૧૦} શરાબનો
 પ્યાલો^{૧૨} લાઇને આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમનો જોશ હવે જાગૃત થાય
 છે.) ૪ હે પ્રેમી લોકો ! એ પરમાત્માની^{૧૫} ગલીમાં^{૧૪} પગલું^{૧૬}
 ભરવું તે ધણુંજ કઠણ^{૧૭} છે, કારણ કે મારવાવાળાની^{૧૮} તરવારના^{૧૯}
 સામે^{૨૦} જે પુરો શસ્ત્રીર^{૨૧} હોય છે તે આવે છે (અર્થાત્ સંસાર
 ત્યાગ કરી વૈરાગ્ય દશામાં જવું તે ધણું કઠણ છે. ઇંદ્રિયોને વશ કરી
 કામ, ક્રોધ, માયા વીગેરેની સામે થવું તે મહા દૃઢ મનવાળા મહાપુરૂ-
 ષનું કામ છે). ૫ આ વસંતરતુથી^{૨૨} ખિલી રહેલા છંદગી^{૨૩} રૂપ
 બગીચાથી^{૨૪} શું પ્રેમ બાંધવો ? કારણ કે જ્યાં જોઈ છું ત્યાં મને
 સર્વ ઉજ્જડ^{૨૫} લાગે છે (અર્થાત્ આ કાયાથી પણ પ્રીતિ બાંધવાની
 નથી કારણ કે તે પણ નાશ પામવાની છે.)

મઝલ ૬.

દિલ સદા બેચેન હે.

દિલ સદા બેચેન હે મુજ ધરકદે^૧ બીમારકા,^૨
લગ ગયા હે અખમ^૩ ઇસકો અખરૂએ^૪ ખમદારકા.^૫ ૧
અરમ^૬ નરગીસકા હે ધાયલ ઓર મીઝેકે^૭ તીરકા,
ઝુલ્ફ^૮ નાગનકા હે મારા ઓર તેરે રૂખસારકા.^૯ ૨
કયા કરું મેં યા મસીહા^{૧૦} હે કોઈ ઇસકા ઇલાજ ?
મેં તો આશક હો ગયા હું એહમદે મુખતારકા. ૩
ખોલ ઘુંઘટ ઓર હીખા દે એક ઝલક^{૧૧} મુખડેકી તું,
ઇસ દિલે અખમીકા મરહમ^{૧૨} હે તેરે હીદારકા.^{૧૩} ૪
નીમ બીરમીલકો^{૧૪} હીખા મુખડા તેરા અય માહલીકા,^{૧૫}
હુઝકા^{૧૬} ધાયલ હે અનવર ધરકકી તલવારકા. ૫

લાવાર્થ:—(આ મઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત છોકરાની ઉપમા આપી પ્રેમભાવ જણાવ્યો છે.) ૧ માફ-પ્રેમના^૧ દર્દનું^૨-મન સદા બેચેન રહે છે; વાંકી^૫ ભમર^૪ (રૂપી તરવાર) નો મનને ધા^૩ લાગ્યો છે; ૨ નરગીસના કુલ જેવી આંખોથી^૬ અને પાંપણરૂપી^૭ આજુથી મન ધાયલ થયું છે; માથાના વાળ^૮ રૂપી નાગજુથી અને તારા ગાલથી^૯ માફ મન ડસાયેલું છે; ૩ માટે હે ઇસ^{૧૦} ! હું શું કરું ? તેનો કાંઈ ઇલાજ છે ? (ઇસુ જેની દવા કરતા હતા તેને ખીલકુલ આરામ થતો હતો તેથી બિમારીના વખતે કવિ લોકો ઇસુને વિનંતી કરે છે.) હું “એહમદે મુખતારકા” એટલે મહમદનો આશ્વક થઈ ગયો છે. ૪ તું તારો ઘુંઘટ ખોલીને તારા મુખનો પ્રકાશ^{૧૧} દે; તારા મુખનું દર્શન^{૧૨} તે આ ધાયેલ થયેલા મનનો ધા રૂઝવવાનો મલમ^{૧૩} છે. ૫ હે ચંદ્ર જેવા મુખવાળા^{૧૪} પરમાત્મા ! આ અધમુવાને^{૧૫} તારું મુખ દેખાડ. અનવર તારા પ્રેમની તરવારથી અને ખુબસુરતીથી^{૧૬} ધાયલ થઈ ગયો છે.

ગઝલ ૭.

તીર મીઝગાં લગાદીયા.

તેરી ચરમ^૧ જાડુને અય પરી મુજે તીર મીઝગાં^૨ લગા દીયા,
 બખુદા^૩ સનમ મેરા મુર્ગ^૪ દિલ તો શીકાર અપના બના દીયા. ૧
 દેખા જબસેં તેરા મેં બદો^૫ ખાલ^૬ નહીં હજ^૭ અસવદકા^૮ ખ્યાલ,
 ચેહી કાખા મેરા હે બેજવાલ^૯ મેંને સરકો^{૧૦} અપને ઝુકા દીયા. ૨
 મેં ગુલામ હું તેરા બેદીરમ^{૧૧} નહીં ઝુઠ મુજકો તેરી કસમ,
 તુને દામ^{૧૨} ઝુલ્ફમેં અય સનમ મેરે સાદે દિલકો ફસા દીયા. ૩
 તેરે ઇશકમેં હુઆ મેં તબાહ^{૧૩} ન સવાબ^{૧૪} રહાતા હું ન ગુનાહ,^{૧૫}
 મેંને મઝહબો^{૧૬} મીલ્લતકા^{૧૭} રાહ સલી દિલસેં અપને છુડા દીયા. ૪
 ચેહી બખશા મુજકો હે ઇશકને અબ તુજેહી પુબું મેં જો બને,
 નહીં ડેરા મરજુહ મુજ કને સલી એકદમ મેં ઉડા દીયા. ૫
 અબ હુઆ મેં કાફર^{૧૮} ઇશકમેં રખા કામ ખુતકે^{૧૯} હી દીદસેં,
 જો કહે સો મુજકો ભલે કહે મેંને સાફ સબકો સુના દીયા. ૬
 મેરા ખુત^{૨૦} થા કાફર^{૨૧} લાકલામ કીયા ખુબ મેં ઉસે રામ રામ,^{૨૨}
 અબ હુવા મુસલમાં નેકનામ મેંને ફર્જ હકકા^{૨૩} બળ દીયા. ૭
 અબ ઇસીમેં હેગા મેરા ભલા હુઆ રામ^{૨૪} જસેં^{૨૫} કહું સદા,
 જો મીલે પિયાકા મુજે પતા^{૨૬} જીને સખ્ર^{૨૭} મેરા ઉઠા દીયા. ૮
 ન ગરઝ હે કુફર^{૨૮} ઇસલામસેં હું મેં મસ્ત અલસ્તોકે જામસેં,
 લગા દિલ ઉસીહીકે નામસેં જીને જલવા^{૨૯} મુજકો બતા દીયા. ૯
 કયું સનમકા ખોજ કહું નહીં ખુદા મેરા કાફર^{૩૦} હે ચકીન,^{૩૧}
 હે ખુદાઇ સબ ઇસી ખુત મહીં જીને ખોળા ઉસકો દીખા દીયા. ૧૦
 હુવા સબમેં અનવર તેરા નામ કીયે ઇસ વજેકે જો તોં કલામ,^{૩૨}
 યુપ અદબસેં રેહ લે ઝબાંકો^{૩૩} શામ તુને કેસા શોર મચા દીયા? ૧૧

લાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને પરીની ઉપમા આપી
 પ્રેમ બતાવ્યો છે, તેની સાથે આત્માનું ખરૂં રૂપ બતાવી અબેદ સ્વરૂપ

સમન્નવ્યું છે; આવી ગઝલનો અર્થ બરાબર સમજી આત્માનો ઉડો બેઠે વિચારવાનો છે, અને ઉંચા દરજ્જે પહોંચેલા માણસ માટેજ આવી ગઝલો છે. અગ્નાની માણસો ખરો અર્થ સમજ્યા વિના અવળો અર્થ કરે છે માટે આત્મજ્ઞાન, અબેદ જ્ઞાન, તથા સમાધિ વિગેરેનાં કાવ્યો બરાબર સમજી સાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ.) ૧ હે પરી ! તારી જાદુ ભરેલી આંખોએ^૧ મને પાંપણ^૨ રૂપી બાણ લગાવી દીધાં છે. ખુદાના સમજ ! હે પરી ! મારા મનરૂપી પક્ષીનો^૩ તો તારો શિકાર બનાવી દીધો છે (અર્થાત્ હે પરમાત્મા ! તો મારી સામે નજર કરીને માફ મન હરણ કર્યું છે.) ૨ તારા ગાલ^૪ ઉપરનો તલ^૫ દેખી મને મક્કાના કાળા^૬ પવિત્ર પથરનો^૭ કાંઈ ખ્યાલ આવતો નથી (અર્થાત્ તે તલ આગળ મક્કાનો પથર હું બૂલી જાઉં છું એવો તારા તલનો પ્રભાવ છે) અને તુંજ મારો હમેશનો^૮ નમાજ પડવાનો કાખો છે (મક્કામાં કાખા નામનો મુસલમાનનો પવિત્ર મકાન છે જેની સામે મોં રાખી તેઓ નમાજ પઢે છે) અને તનેજ મેં માફ માયું^૯ નમાવ્યું છે (અર્થાત્ ખીજી તરફ નજર નહીં કરતાં હું તારું ધ્યાન ધરીને બેઠો છું.) ૩ હું સોગન ખાધને કહું છું કે હું તારો મક્કતનો^{૧૦} ચાકર છું તેમાં જરા ગણ જુદું નથી. તારા સુન્દર વાળરૂપી જાળની^{૧૧} અંદર તો માફ શુદ્ધ મન ફસાવી દીધું છે. ૪ હું તારા પ્રેમમાં એવો બેહાલ^{૧૨} બની ગયો છું કે મને પુન્ય^{૧૩} પાપની^{૧૪} ખબર નથી. મેં ધર્મના^{૧૫} વ્યવહાર^{૧૬} મારા મનથી સર્વે કાઢી નાખ્યા છે. ૫ “ ગમે તેમ થાય તો પણ હું તો તનેજ પૂજું ” એવી વસ્તુ તારા પ્રેમે મને બક્ષિસ કરી છે. મારી પાસે હવે મંદીર કે મસીદનું કામ નથી, તે સર્વને મેં મુકી દીધું છે. ૬ હવે હું તારા પ્રેમમાં ઘણોજ દૃઢ^{૧૭} થયો છું. અને મારા શરીરમાં^{૧૮} આત્માની શોધ કરવાના કામમાં હું પડ્યો છું. બલ્કે લોકો મને ગમે તેવો કહે પણ મેં તો સાફ સૌને સંભળાવી દીધું છે; ૭ માફ મન^{૨૦} જે ઘણુંજ કઠણ^{૨૧} હતું કે હું કાંઈ કહી શકતો નથી તેને હવે મેં ઘણુંજ નરમ કરી મારા આધીન^{૨૨} કરી દીધું છે. હવે હું ખરો મુસલમાન થયો છું. મેં હવે પરમેશ્વર^{૨૩} તરફની મારી દ્રશ્ય બજાવી દીધી

છે. ૮ હવે એજ કામ કરવામાં. માફ બહુ છે કે કામળ^{૨૪} મનથી^{૨૫} પર-
માત્માનું ભજન કરું જેથી મને પરમેશ્વરની નિશાની^{૨૬} મળે જે પરમેશ્વરે
માફ શાંતપણું^{૨૭} ઉઠાવી લધ એવેન કર્યો છે. ૯ પૂજા કરવાની (ધસ્લામ-
ધર્મથી નાસ્તિકપણુની)^{૨૮} તેમજ ધસ્લામ ધર્મની મને હવે ગરજ નથી.
હું “અલસ્તો”ના ખ્યાલાથી મસ્ત બની ગયો છું. જેણે મને પ્રકાશ^{૨૯}
અતાવ્યો છે તેના નામમાં મારો જીવ લાગી રહ્યો છે. ૧૦ હું શા માટે
મારા પરમાત્માનો તપાસ કરું નહીં ? કારણ કે બેશક^{૩૧} મારો પરમાત્મા
તદન છાનો^{૩૦} છે. તમામ પરમેશ્વરપણું તે આ મનમાંજ છે. જેણે તેનો
તપાસ કર્યો છે તેને તે મળી આવ્યો છે. ૧૧ આવા આવા તારા શબ્દો-
થી^{૩૨} હે અનવર ! તું લોકોમાં ચાલો થયો. હવે ચૂપ કરી અદબથી
બેશી રહે, અને જીભને^{૩૩} રોકી રાખ. આ તે કેવા પ્રકારની ખૂમો
પાડી છે ? (આ બાવાર્થ ઉપરથી વાંચનારને સમજાયું હશે કે આ
ગઝલ તદન અબેદ માર્ગની છે. જેના મન ઉપર બરાબર કાબુ હોય
છે અને એકાગ્ર અંતરધ્યાન કરી શકે છે તેને બાહ્ય સંસાર વ્યવહાર-
ની દરકાર હોતી નથી, તે ખરો ધ્વિરનો ભક્ત કહેવાય છે. આ
પ્રમાણે અબેદ માર્ગની હકીકત કાઝી અનવર મીયાંએ પાછળ ભજન
૨૧ અને ૨૨ માં તથા ૫૬ ૩૫ માં જણાવી છે.)

ગઝલ ૮.

જાની ઉઠા લે અખ તો.

જાની ઉઠા લે અખ તો ચે પરદા નીકાબકા,	
આશકકે રૂબરૂ હે કયા બાઅસ ? હીજાબકા ? ^૧	૧
આશકકો ઈન્તેઝાર ^૨ હે દીદારકા તેરે,	
કયું છુપ રહા હે પેહેનકે જામા તુરાબકા ? ^૪	૨
તું જાન હે તું જીવ હે તું પીવ ^૫ હે તું સીવ, ^૬	
દરિયા હે લેકીન નામ ધરાયા હુબાબકા. ^૭	૩
લે દેખ દો જહાંમે સીવા તેરે કુછ નહીં,	
જલવા ^૮ હે હર ઝરેહમે રૂબે ^૯ આફતાબકા. ^{૧૦}	૪

હેરત^{૧૧} હું દેખ ગમ્મા^{૧૨} અદાયાં^{૧૩} તેરી મીયાં !
 યે નાઝ^{૧૪} યે કરશમા^{૧૫} યે આલમ શબાબકા,^{૧૬} ૫
 સુરતમેં તેરી આપકો મેં મહો^{૧૭} કર દીયા,
 દેખેસેં તેરે મુજકો નશા હે શરાબકા. ૬
 માયનેમેં^{૧૮} મેંને દેખ લીયા તુજકો બા બા બા,
 કયા વર્ક^{૧૯} હે કયા હર્ક^{૨૦} કયા તુકતા^{૨૧} કીતાબકા^{૨૨}? ૭
 બે કુછ હે સબ તુંહી હે નહીં મેં નહીં દીગર,^{૨૩}
 દોઢ કહું તો ખોદ^{૨૪} હે શીરકો^{૨૫} ઇતાબકા.^{૨૬} ૮
 કયા આત^{૨૭} ઓર સીક્ષતમેં^{૨૮} હે ફર્ક દુસરા,
 નીસબત તેરે મેરેમેં હુઆ બરફો આબકા.^{૨૯} ૯
 કેહેતા હે તુંહી ઓર હે સુનતા બી તુંહી તું,
 તાકત^{૩૦} કહાં હે મુજકો સવાલો જવાબકા ? ૧૦
 આરફ^{૩૧} બે હો ંહો સમજે કે હે રમ્જે^{૩૨} મારેફત,^{૩૩}
 કયા દે ંહો પ્રીર જવાબ ગઝલ લા જવાબકા ? ૧૧
 વાસલ^{૩૪} બે આતમેં હે ંહો કયા બને ખોદો બીમ ?^{૩૫}
 ગાહકો^{૩૬} ખોદ હેમા સવાબો^{૩૭} અઆબકા.^{૩૮} ૧૨
 અનવર હે તુંહી સબમેં તુંહી સબમેં જલવગર,
 તુને હી ઝીક^{૩૯} કર દીયા કવસેનો^{૪૦} કાબકા. ૧૩

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રેમી ભક્તના ઉદ્દગાર છે.) ૧ હે પરમાત્મા ! હવે તું મારા સામેથી તારા મોં ઉપરનો પરદો ઉઠાવી લે. આશકની આગળ પરદો^૨ રાખવાનું શું કારણ^૧ છે ? ૨ આ આશક તારા મુખનું દર્શન કરવાને ધણો આતૂર^૩ છે. તું શા માટે શરીરરૂપી માટીનો^૪ બને પહેરીને સંતાઈ રહ્યો છે ? (અર્થાત્ તું શા માટે શરીરમાં છુપાઈ રહ્યો છે ?) ૩ તું પ્રાણ છે, તું જીવ છે, તું પિયુ^૫ છે, તું મહાદેવ^૬ છે, તું તો મોટો સમુદ્ર છે, પરંતુ નામ પરપોટાનું^૭ ધરાવે છે. ૪ તું જોઈ લે, તારા શીવાય બંને દુનિયામાં બીજું કંઈ નથી, દરેક ઠેકાણે તારા મુખ^૮ રૂપી સૂર્યનો^૯ પ્રકાશ^{૧૦} છે.

પ હે પરમાત્મા ! તારા હાવભાવ^{૧૨} અને યાગા^{૧૩} જોધને હું આ-
શ્ચર્ય^{૧૧} પામ્યો છું કે આ તારા કેવા લટકા^{૧૪} ! કેવા તારા ચમ-
ત્કાર^{૧૫} ! કેવો તારી યુવાનીનો^{૧૬} વખત ! કે તારી સુરતમાં હું મારી
જાતને ભૂલી^{૧૭} ગયો છું, તને દેખીને મને પ્રેમ શરાબનો નિશો
ચડ્યો છે. ૭ તાત્પર્ય^{૧૮} જોતાં દરેક ઠેકાણે મેં તને જ જોયો છે;
પાનામાં,^{૧૯} અક્ષરમાં,^{૨૦} મીંડામાં,^{૨૧} પુસ્તકમાં^{૨૨} વીગેરે દરેકમાં હું
તને જ જોઉં છું. ૮ જે કંઈ છે તે સર્વે તું જ છે. હું એ નથી ને
ખીન્ને^{૨૩} કોઈ પણ નથી. જો હું એ કહું તો મારા ઉપર ઠપકાનો,^{૨૬}
અને “એક પરમેશ્વરને છોડી ખીજને બજવાનો”^{૨૫} ડર^{૨૪} છે.
૯ તારામાં^{૨૭} અને તારા ગુણમાં^{૨૮} ખીજો શો ફેર છે ? તારી સાથે
મારો સંબંધ બરફ અને પાણી^{૨૯} જેવો છે. ૧૦ તું કહે છે અને તું
સાંભળે છે. મને સ્વાલ કે જવાબ કરવાની ક્યાં શક્તિ^{૩૦} છે. ૧૧ જે
જ્ઞાની^{૩૧} માણસ હોય તે સમજે કે આ જ્ઞાનતું^{૩૩} રહસ્ય^{૩૨} છે. તે
પછી ગઝલનો ઉત્તર શા માટે આપે ? (જ્ઞાની લોકો ગઝલનો ભેદ
બરાબર સમજે છે એટલે તેમને સ્વાલ જવાબ કરવાની જરૂર હોતી
નથી.) ૧૨ જે તારામાં મળી^{૩૪} રહ્યો છે તેને શાનો ડર^{૩૫} ? જાહે-
રમાં બંદગી કરનારને^{૩૬} સુખ^{૩૭} અને દુઃખની^{૩૮} ખીક હોય છે.
૧૩ હે અનવર ! સર્વમાં તું જાહેર છે, સર્વમાં તું પ્રકાશ કરનારો છે;
તેજ એ વાત^{૩૯} કહી હતી કે “એ કમાનોની માફક હું ગોળ મળી
રહ્યો છું.”^{૪૦} (જ્યારે મહંમદને મહેરાજ થઈ ત્યારે પરમેશ્વરે કહ્યું
હતું કે “કાબ કવસેનો અઓ અદના ” અર્થાત્ જેમ એ કમાનો
મળીને એક ગોળ પ્રકાર થાય તેથી પણ વધારે હું મળી રહ્યો છું.)

ગઝલ ૯.

મુજકો ગશ આને લગા.

દેખકર ઝુલ્ફે સનમકી મુજકો ગશ^૧ આને લગા,
ઠહો નીગારે નાઝની^૨ જળ નાઝ^૩ બતલાને લગા, ૧
પડ ગયા દિલ બીચ મેરે એક બ એક આ પેચોતાબ,
ચાંદસે રૂબસાર^૪ પર કાકુલ^૫ જો બલ^૬ આને લગા. ૨

ડસ ગયા દિલકો મેરે ઠંડો નાગ કાલા સર બ સર,
 જીવ મેરા મુખ્તલાયે^૧ બીસ^૨ હો લહેરાને લગા. ૩
 તાયરે^૩ દિલ પર હે મારા ચારને ઝુલ્ફુંકા દામ,^૪
 ફસકે ઉસ ફંદેમેં અબ જી મેરા ઉલજાને^૫? લગા. ૪
 બાગ દુનિયા બીચ અનવર દેખ જલવા હુન્નકા,
 શોકસેં ગાકર ગઝલ દિલ અપના બેહેલાને લગા. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુશ્સુરત છોકરાની ઉપમા આપી તેના વાળની તારીફ કરી પ્રેમભાવ બતાવવામાં આવ્યો છે.)
 ૧ જ્યારે તે ખુશ્સુરત લટકાળો^૨ પરમાત્મા લટકા^૩ કરવા લાગ્યો ત્યારે તેના માથાના વાળ દેખીને મને ઘેન^૪ ચડવા લાગી અર્થાત્ હું બેભાન થવા લાગ્યો. ૨ જ્યારે તેના ચંદ્ર જેવા મુખ^૫ ઉપર વાળનાં^૬ ગુંચળાં^૭ વળવા લાગ્યાં ત્યારે મારા દિલની અંદર ગુંચવણ પડી ગઈ. ૩ તે વાળરૂપી કાળો નાગ મારા મનને ડસી ગયો તેથી મારો જીવ ઝેર^૮ ચડવાથી^૯ લહેરાવા લાગ્યો અર્થાત્ બેભાન થવા લાગ્યો. ૪ મારા મનરૂપી પક્ષીને^{૧૦} સપડાવવાને તેણે આ વાળરૂપી જાળ^{૧૧} નાખી છે; તે જાળના ફંદામાં ફસાઈ જઈને મારો જીવ ગભરાવવા^{૧૨} લાગ્યો છે. ૫ દુનિયારૂપી બાગની અંદર રૂપનો પ્રકાશ જોઈને ખરા ઉમંગથી આ ગઝલ ગાઈને અનવર પોતાનું મન ખુશ કરવા લાગ્યો છે.

ગઝલ ૧૦.

તું ભર એક મયકા પેમાના.

મુજે જલ્દીસેં દે સાકી^૧ તું ભર એક મયકા^૨ પેમાના,^૩
 રહે દાયમ શરાબુસેં તેરા માસુર^૪ મયખાના. ૧
 તડપતા હે દિલે બીસ્મીલ કીયા હે ઈશ્કને ધાયલ,
 હુવા હે મય ઉપર માયલ^૫ દિલે બીમાર વેરાના. ૨
 લગી હે ઈશ્કકી આતશ હુઈ હે મયકી અબ ખવાહશ,
 પીલા દે ભામ એક દિલકશ બના દે મુજકો મસ્તાના. ૩

ને શરબત વસ્લકા ચાખું સનમકો ગલ લગા રાખું,
 કંઈ કુરખાં બાં લાખું શમે^૧ ઉપર જ્યું પરવાના.^૭ ૪
 પીલા દે વસ્લકા શરબત કે પાવું ચારસેં કુરબત,
 પડી હે સુજપે આહુ શુરબત^૮ કીયા હે ગમને દીવાના. ૫
 શરાબે નાખ લાકર દે લખા લખ જામકો ભર દે,
 દીવાના અખ તેરા કર દે મેરા દિલ કર દે દુરદાના.^૯ ૬
 સનમકી હે તલખ^{૧૦} અનવર પડા રહે જા વહી દર^{૧૧} પર,
 ઉકા લાખું બલા^{૧૨} સર પર ઇસ્કમેં રહે તું મરદાના. ૭

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પ્રેમરસનું વર્ણન કર્યું છે.) ૧ હે
 શરાબ પાવાવાળા^૧ પરમેશ્વર ! તું મને જલ્દી એક શરાબનો^૨ પ્યાલો^૩
 અર્થાત્ પ્રેમરસનો પ્યાલો ભરીને આપ. તારૂં પ્રેમરૂપી શરાબખાનું
 શરાબથી ભરેલું^૪ કાયમ રહે. ૨ તારા પ્રેમે મને ધાયલ કરી અધ-
 મુઓ કરી નાખ્યો છે, મારૂં મન તદ્દન સુનવેરાન થઈ ગયું છે માટે
 શરાબની ઇચ્છાવાળો^૫ થયો છું. ૩ મારા શરીરમાં પ્રેમની આગ લાગી
 રહી છે અને પ્રેમરસ પીવાને આતૂરતા થઈ છે માટે એક શરાબનો
 પ્યાલો તું મને એવો પા કે હું તારી તરફ ખેંચાઈ જઈ અને મસ્ત બની
 જઈ. ૪ ને એ વસ્લનો શરબત અર્થાત્ મળવાનો પ્રેમરસ પી જઈ
 તો તને મારા ગળે વળગાડી રાખું; અને દીવા^૬ ઉપર પતંગીઆની^૭
 માફક, મારા લાખ જીવ હોય તો પણ તે તમામ તારા ઉપર કુરબાન
 કરું. ૫ તું મળવાનો પ્યાલો પાઈ દે કે જેથી હું તારી પાસે આવી
 જઈ, મારા ઉપર દુઃખ^૮ આવીને પડ્યું છે અને ચિંતાએ મને ઘેસો
 કર્યો છે. ૬ તું ચોખ્ખો પ્રેમરસ લાવી દે અને પ્યાલો બરાબર પુરે-
 પુરો ભરીને આપ; મને તારા પ્રેમનો ઘેસો કરી દે અને મારૂં મન
 મોતીના^૯ દાણા જેવું ચોખું કરી નાખ. ૭ હે અનવર ! ને તને
 પરમેશ્વરને મળવાની ઇચ્છા^{૧૦} હોય તો તું તેના દ્વાર^{૧૧} આગળ પડી
 રહે અને તારા માથા ઉપર લાખ્ખો દુઃખ^{૧૨} પડે તે સહન કરી
 પ્રેમમાં બરાબર શરવીર રહે અર્થાત્ બક્ષિમાં દલ રહે.

ગઝલ ૧૧.

લગે દિલપે દાગ નયે નયે.

તેરે ઈશ્કમેં મુજે અય સનમ લગે દિલપે દાગ નયે નયે,
તપે હીજસેં^૧ મેરે જીગર પર હુએ ગુલકે બાગ નયે નયે. ૧
મેં હું ઈશ્કમેં તેરે નીમજ^૨ તુજે કુછ ન પરવા હે અય મીયાં !
જે મેં બોલા “બ્યારે તું આ ચહાં” તેં કીયે દીમાગ નયે નયે. ૨
મેંને બોસા^૩ તુજસેં કીયા તલબ તુને બોલા “ચુપ રહે અય બેઅદબ” !
દીયાં ગાલીયાં તેં હો પુર ગઝબ સુનાયે સુરાગ નયે નયે. ૩
કહા મેંને તુજસેં જો હો કરીબ^૪ મેં હું બાગકા તેરે અન્દલીબ,^૫
કહા તુને કયા હુવા વા અજીબ^૬ દેખે તુજસેં ઝાગ^૭ નયે નયે. ૪
તેરે ચશ્મ નરગીસ દેખકર લગે દાગ અબ મુજે દાગ પર,
કયા ખુલે હે અનવર બર જીગર તેરે ચેહ ચરાગ^૮ નયે નયે. ૫

લાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર અને ભક્ત વચ્ચેના સંવાદ બતાવી ભક્તનો ભક્તિભાવ અને દુઃખની કસોટી અને દુઃખના ઉદ્ગાર જણાવ્યા છે.) ૧ હે પરમેશ્વર ! તારા પ્રેમમાં પડવાથી મારા મનમાં નવા નવા ડામ લાગ્યા છે (અર્થાત્ સંસારવ્યવહાર મુકવાથી અને અબેદ માર્ગમાં પડવાથી સંસારની નવી નવી ઉપાધિઓ ઉભી થઈ છે અને કાયાને દુઃખ પડ્યું છે); તારા વિયોગના^૧ તાપથી મારા કાળજી ઉપર નવા નવા ડામરૂપી ફૂલોના બાગ થયા છે. ૨ હે પરમાત્મા ! હું તારા પ્રેમમાં અધમુઓ^૨ બની ગયો છું, અને તને તો કાંઈ પણ દરકાર નથી. “તું મારી પાસે આવ” એવું તને મેં જ્યારે કહ્યું ત્યારે તું જીદ જીદ મીઝજ કરવા લાગ્યો. ૩ તને ચુંબન^૩ કરવાની મેં ઈચ્છા કરી ત્યારે તેં મને કહ્યું કે “હે બેઅદબ ! તું ચૂપ રહે.” અને તું મને ગુસ્સે થઈને ગાળો બોલવા લાગ્યો, અને નવી નવી વાતો સંભળાવી. ૪ જ્યારે મેં તારા સન્મુખ^૪ થઈને કહ્યું કે “હું તારા બાગનો બુલબુલ^૫ છું” ત્યારે તેં મને કહ્યું કે “તેમાં શું

નવાઈ છે ? તારા જેવા કાગડાં^૧ તો ઘણા નવા નવા જોયા.”
 પ નરગીસના કુલ જેવી તારી આંખો દેખીને મને ડામ ઉપર ડામ
 લાગે છે; હે અનંવર ! તારા કાળજી ઉપર આ નવા નવા દીવા^૨
 થયા કરે છે. (પ્રેમી બક્તને દુનિયા તરફની અને શરીરની વ્યાધિ
 તરફની ઘણી ઘણી અણુધારી આપદાઓ આવે છે અને પરમેશ્વર
 પણ ખરા પ્રેમીની પરીક્ષા કરવા દુઃખ દઈ કસોટી કરે છે. બક્તજનોને
 પડેલા દુઃખના દાખલાઓ ઘણા જોવામાં આવે છે.)

ગઝલ ૧૨.

હકને તુજકો તો દીયા.

- આહદા^૧ પરહેજ તકવા હકને તુજકો તો દીયા,
 મુજકો બહરે બેખુદીમેં ઇશકને હે હુબો દીયા. ૧
- નાસહા^૨ મુજકો નસીહત કર ચુકે બસ ચુપ રહો,
 અકલકા દફતર શરાબે ઇશકસેં મેં ધો દીયા. ૨
- મા સેવદલા દિલસેં અપને દુર કર બેઠા હું મેં,
 તુખમ^૩ ઇશક અણાહકા મેં દિલમેં અપને ખો દીયા. ૩
- મોલવી સાહેબ કીતાબે પઢકે કયા પાયા તુમે ?
 ઇલમ વહે સીખો ખુદાને આરકુંકો જો દીયા. ૪
- ઇલમ એક નુક્તા હે સીખો પીરસેં તુમ ઉસકા લેદ,
 ઇલમ આહેર હે હીન્નખ^૪ અકબર^૫ ચે તુમકો સો દીયા. ૫
- લા હે કયા ઝોર કયા ઇલા હે ઝોર હે ઇલ્લીલા કયા ?
 લેદ ઉસકા ખોલ દો જો ઇલમ હકને હો દીયા. ૬
- મન અરફકે કીતને અરકાં ખોલ દો મવલાનાં તુમ ?
 રાસ્ત^૬ ગોઈકા^૭ ઇલમ અણાહને તુમકો ગો દીયા. ૭
- ઇલમ ખાતનકો^૮ ન સીખા પીરસેં અચ બેનસીખ !
 ઇલમ આહરમેં તેં ગાફીલ ઉમર અપની ખો દીયા. ૮

કંઝકે હર મસઅલે^૯ પર ખુખ જઘડા શાકસે,
ગંઝકો પાયા નહીં ઝોર રંજ^{૧૦} તેં દિલકો દીયા. ૯
નહોમંકી અકલ સહો ઝોર સરફમેં ઇસરાફ ઉમર,
મહો જખ તક નહીં હુઆ ફીર બનકે મુસરીફ રો દીયા. ૧૦
નહનો અકરખ પઢકે કયું ભુલા ફીરે તું દર બ દર ?
નહનો અકરખ એસા હે જયું ગુલકે^{૧૧} તઈ ખુશખો દીયા. ૧૧
છોડ દે શીરકો^{૧૨} દોઇ ઝોર દેખ હર બ વજેહ યાર ?
હો મીસલ પરવાના આશક મેં નસીહત વહો દીયા. ૧૨
અનવરે સરમસ્ત અપને પિયુસેં રંગ ખેલકર,
સરસેં પાતક^{૧૩} ખુદકો રંગે મારેફતમેં લીગો દીયા. ૧૩

લાવાર્થ:—(વ્યવહારગ્નાન નહીં મેળવતાં આત્મગ્નાન મેળવવું એ આ ગઝલમાં બતાવવામાં આવ્યું છે.) ૧ હે બક્તગનો^૧ ! તમને પરમેશ્વરે દરેક ચીજની પરહેજ કરવાની અર્થાત્ ત્યાગ કરવાની શક્તિ આપી છે. મને બેખુદીના (હુપજાને ભુલી જવું તે) દરિયામાં પ્રેમે હુઆવી દીધો છે. ૨ હે શિખામણુ આપનાર પુરૂષો^૨ ! તમે મને શિખામણુ આપી ચુક્યા, બસ હવે બંધ રહો. બુદ્ધિનું દફતર મેં ઇસ્કિના શરાબથી અર્થાત્ પ્રેમરસથી ઘોઈ નાખ્યું છે. ૩ પરમેશ્વર શિવાયની બીજી તમામ વસ્તુઓ હું ભુલી ગયો છું; મેં મારા અંતઃકરણમાં પરમાત્માના પ્રેમનું બીજ^૩ વાવી દીધું છે. ૪ હે મોલવી સાહેબ ! તમે પુસ્તકો વાંચીને શું મેળવ્યું ? જ્ઞાની પુરૂષોને પરમેશ્વરે જે જ્ઞાન આપ્યું છે તે તમે શીખો. ૫ જ્ઞાન તે એક બારીક બિન્દુ છે અને તેનો ભેદ તમે ગુરૂ પાસેથી શીખો, જાહેર વ્યવહારનું જ્ઞાન કે જે એક મોટા^૪ પડદો^૪ છે તે જ્ઞાન તમને આપેલું છે. ૬ “ લા ” શું છે ? “ ધલાહ ” શું છે ? અને “ ધક્ષાલાહ ” શું છે ? (લા, ધલાહ, ધક્ષલાહ એ મુસલમાન ધર્મના કલમા છે) જે તમને પરમેશ્વરે જ્ઞાન આપ્યું હોય તો તેનો ભેદ અમને ખોલી બતાવો. ૭ હે મોલવી સાહેબ ! જે પરમેશ્વરે તમને સાચું^૫ બોલવાનું^૫ જ્ઞાન આપ્યું હોય તો “ મન અરફ ” ત્રી કેટલા ભાગ છે તે અમને કહો. ૮ હે કમ-

નસીબ ! તે શુર પાસેથી છાનું^૮ જ્ઞાન મેળવ્યું નહીં અને જાહેર વ્યા-
વહારિક જ્ઞાનમાં તે તારી આખી છંદગી ગાળી નાખી. ૯ “ કંઠ ”
નામના શાસ્ત્રચંદના પ્રશ્નો^૯ કરી ધણા શોખથી તે ઝગડા કર્યા પરંતુ
તેમાંથી છુપો ખજાનો તે મેળવ્યો નહીં અને ઉલટું શરીરને દુઃખ^{૧૦}
આપ્યું. ૧૦ “ નહો ” નામનું વ્યાકરણ વાંચવામાં તે તારી અક્ષલ
ગુમાવી અને “ સરઘ ” વ્યાકરણ વાંચવામાં તે તારી છંદગી ગુમાવી.
તું જ્યાં સુધી પોતાને બૂલી ગયો નથી ત્યાં સુધી તું મુસરીઘ બની
અર્થાત્ ફોગટ મહેનત કરવાવાળો બની પસ્તાવો કરી આખર રોવાનો.
૧૧ “ નહેનો અકરબ ” (હું તારી પાસે છું એ શ્લોક) એ પવિત્ર
શ્લોક બણીને તું શા માટે હરેક જગોએ બૂલો ભટકતો ફરે છે ?
જેવી ગુલાબના ફૂલને^{૧૧} સુગંધ આપેલી છે તેવો “ નહેનો અક-
રબ ” છે. ૧૨ બેપણું^{૧૨} (દ્વિતીયા) છોડી દે, અને હે પ્રેમી ! તું
દરેક વસ્તુમાં પરમાત્માનું મુખ જો. હું તને શીખામણ આપું છું કે
તું પતંગીઆની માફક પરમેશ્વર ઉપર આશરો બની જા. ૧૩ અનવરે
પ્રેમમાં મસ્ત બનીને પોતાના પરમાત્મા સાથે પ્રેમ રંગથી રમીને મા-
આથી તે પગ સુધી^{૧૩} પોતાને જ્ઞાનરંગમાં ભીંજવી દીધો છે.

ગઝલ ૧૩.

ખોલ દી કાકુલકો કલ.

બાગ દુનિયામેં સનમને ખોલ દી કાકુલકો^૧ કલ,
દેખતે હી ઉસકે દિલમેં પડ ગયા સુખબુલકો બલ. ૧
એક બોસા^૨ મેં તલબ ઉસસેં કીયા બહો હોકે મસ્ત,
બદલે મીસ્સીકે લખું પર અપની બેઠા મુલકો^૩ મલ. ૨
રાહમેં ઉસકે નઝરકો મેં ખીછાઈ મીસલે પુલ,
ઈન્તેઝારીસેં કભી રાહત નહીં ઈસ પુલકો પલ. ૩
ઈસ જહાં ફાનીસેં અનવર દિલ લગાના કયા ગરબ ?
એક ગોશીમેં^૪ પડા રહે તું લગાકે ગુલકો ગલ. ૪

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને સ્ત્રીરૂપે કદપી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે.) ૧ દુનિયાઈપી બાગમાં પરમેશ્વરે મને ગઈ કાલે તેના માથાના વાળ? ખોલી બતાવ્યા તો તેને જોતાંજ “ સુખ્યુલ ” નામના જાડને અદેખાઈ આવવાથી તેને વળ-ગુંચળાં વળવા લાગ્યાં. ૨ એક ચુંબન^૨ કરવા મેં માગણી કરી ત્યારે ગુસ્સો લાવી પોતાના હોઠ ઉપર મીસ્તીના બદલે દારૂ^૩ લગાવી દીધો. ૩ તેની વાટ જોવામાં મેં પૂલ માફક ભારી નજર સીધી ખીછાવી દીધી અને તેના આવવાની ઇન્ટેન્સિટીમાં ભારી નજરને જરા પણ આરામ નથી. ૪ હે અનવર ! આ ક્ષાની દુનિયામાં મન લગાડવાની શી ગરજ છે ? તું પરમેશ્વરને ગળામાં વળગાડી દઇને એકાંત વાસમાં^૪ બેસી રહે અર્થાત્ એકાંતમાં બેસી તેનું મનમાં ધ્યાન ધર્યા કર.

ગઝલ ૧૪.

જા બેઠુંગા બસ્તીસેં.

ગીરેખાં ચાકકર સેહેરામેં^૧ જા બેઠુંગા બસ્તીસેં,
લખે દિલબરકી ખવાહશમેં ગુઝર જાઉંગા હસ્તીસેં.^૨ ૧
શરાબે ઈશકને મુજકો કીયા હે એસા બેપરવા,
કે ના મતલબ હે સાકીસેં ન ખવાહશ મયે પરસ્તીસેં.^૩ ૨
મેરે ખ્યારેકો દિલ દેકર બના હું મસ્ત મતવાલા,
કે હો આલમ મુજે ઝરો^૪ નઝર આતા હે મસ્તીસેં. ૩
કોઈ હે શેખ કેહેલાતા ખીરહમન કોઈ બનતા હે,
મુજે નહીં કામ દુનિયામેં બુલંદી^૫ ઝોર પરસ્તીસેં.^૬ ૪
લુલાયા દિલ મેરા ઉસને દીખાકરકે રૂબે અનવર^૭
કતલ એકદમ કીયા ઉસને મુજે તેગે^૮ હો દસ્તીસેં.^૯ ૫

ભાવાર્થ:—(પ્રેમસ્વરૂપની ગઝલ છે.) ૧ મારા કપડાની ગીરેખાન ફાડી નાખી હું હવે વસ્તીથી નીકળી વગડામાં^૧ બેસી રહીશ, અને મારા પ્રેમીના હોઠની (હોઠના ચુંબનની) ઇચ્છામાં મારી

જીંદગી^૨ ગુજરી દઈશ. ૨ પ્રેમરસે મને એવો બેપરવા બનાવી દીધો છે કે મને હવે શરાબ પાવાવાળાની મતલબ નથી અને શરાબ પીવાની^૩ પણ ઇચ્છા નથી. ૩ મારા પયારને માફ દિલ આપી દઈને હું હવે મસ્ત દિવાનો બન્યો છું, અને પ્રેમમસ્તીમાં મને બંને દુનિયા ત્રીણા રજકણ^૪ સરખી જણાય છે અર્થાત્ તુચ્છ જણાય છે. ૪ કોઈ શેખ કહેવાય છે, કોઈ બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, મારે હવે મોટાધર્મી^૫ કે હલકાધર્મી^૬ કાંઈ કામ નથી. ૫ તેણે તેનું ખુબસુરત^૭ મુખ દેખાડીને મારા મનને લુભાવી દીધું છે, અને તેણે તેના બે હાથ^૮ રૂપી તરવારથી^૯ એકદમ મને મારી નાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૫.

સદા સાલાર એહમદકો.

કહા કર દર્દ દિલ રો રો સદા સાલાર એહમદકો,
રખાકર વીર્દ^૧ દિલ હર મો^૨ દિલા સરદાર એહમદકો. ૧
સલામ ઉસકો હમારા હો દુરૂદ^૩ ઉસકો હો હર લમહા,^૪
અદા ગર કર સકા ઇસકો મીલા દિલદાર એહમદકો. ૨
હલા ગેહવારા^૫ એહમદકા હુવા માલુમ માદરકો,^૬
મવઝલ^૭ કર રહા ઓહો દુઆ ગેહવારે એહમદકો. ૩
મદદ હર કામકા હમકો હો અદ્દાહ ઓર મહંમદકા,
હમારા મુદ્દઆ હા સો કહા કુલદાર એહમદકો. ૪
અલમ^૮ હમ હમકો કીસકા હો સીવા અદ્દાહ ઓર એહમદ,
દિલાવર^૯ દાદરસ^{૧૦} કામીલ રખા દાદાર^{૧૧} એહમદકો. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલ બેનુક્તી છે એટલે ફારસી લીપીમાં લખવાથી તેમાં કોઈ પણ નુકતાવાળો એટલે મીઠાવાળો અક્ષર આવતો નથી તે દારણથી ગઝલના છેડે અનવર અગર જ્ઞાની એ નામ પ્રણ રચનાર મુકી શક્યા નથી; આમાં પેગંબર સાહેબની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.) ૧ હે મન ! મહંમદની આગળ હમેશાં તારાં દુઃખ

રડ્યા કર અને તારા ફવાટે^૨ ફવાટે તેના નામનું ધ્યાન^૧ ધર્યા કર.
 ૨ મહંમદને અમારી સલામ હતો અને દરેક પળે^૪ અમારાં આશિ-
 વ્યન^૩ હતો. જે પોતાની ફરજો અદા કરે છે તે પરમાત્મા મહંમ-
 દને મળી જાય છે. ૩ એહમદનું ઘોડીઉં^૫ એની મેળે હાલવાથી તેમની
 માને^૬ માલમ થઈ કે આ તો તેમને દેવતા^૭ લોકો આશિવ્યન બોલી
 રહ્યા છે. ૪ હરેક કામમાં મને અધ્યાહ અને મહંમદની મદદ હતો.
 અમારી જે મતલબ હતી તે બધી એહમદને કહી દીધી. ૫ અમને
 અધ્યાહ કે એહમંદ શિવાય બીજા કોની ચિંતા^૮ હોય? અમે મદદ-
 ગાર^{૧૧} એહમદને પુરો બહાદુર^૯ ફરીઆદ સાંભળવાવાળો^{૧૦} રાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૬.

કંચું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન જુગર હો.

- કંચું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન જુગર હો,
 જો નાખુંને^૧ અંશુર^૨ નળી મદે નઝર હો. ૧
- જો ચશ્મ બદર દેખ લે એહમદકી પેશાની,^૩
 ખા રશ્ક^૪ ખીજલતસે^૫ પસીનેમેં ંહો તર હો. ૨
- રૂખસાફે^૬ દેખે અગર અફલાકકે^૭ અંજમ,^૮
 દહનેપે^૯ ફીદા શમસ^{૧૦} હો બાંચેપે^{૧૧} કમર^{૧૨} હો. ૩
- ફટ જાય કલી શર્મસેં ગુલ હો રહે હેરાન,
 જો દહન^{૧૩} પેચંબરકી લતાફતકી^{૧૪} ખબર હો. ૪
- ઉસ દિલમેં ખુદા રહેતા હે અય તાલખે મૌલા,
 જુસ દિલમેં મહંમદકી મહોબતકા અસર હો. ૫
- જખ ઇશ્કમેં દિલબર જો ગીઝા^{૧૫} ખુને જુગર દે,
 ના ખાઉં અગર હાથમેં જન્નતકા સમર^{૧૬} હો. ૬
- જન્નત લી અગર ચાહું તો દીદારકે લીચે,
 વર ના તો મુજે કાહેકો જન્નતકી ફિકર હો. ૭

હે વીર મેરે દિલમેં તો માશુકકા હરદમ,
 ઝાહેદકે લીયે સીજદા^{૧૭} ઓ તસ્ખી^{૧૮} હો ઝીકર^{૧૯} હો. ૮
 દેખું ન સીવા તેરે કીસી ગેરકો યા રખ !
 ચે ખ્યાલ મેરે દિલમેં હર એક શામે સહર^{૨૦} હો. ૯
 પરદા ચે ખુદીકા તું મીટા, કર મુજે એક રંગ,
 ગર તું હો સમુંદર તો મેરી રૂહ લેહર હો. ૧૦
 માશુક મહંમદ હો મેરે મેં રહું આશક,
 ચે કૃષ્ણ^{૨૧} મેકે દિલદે ઉપર રોઝે હશર હો. ૧૧
 કયા બાગો ગુલો ગુંચેકા^{૨૨} તાલબ રહે આશક,
 જબ તુજમ^{૨૩} મહોબતકા લગા દિલમેં શજર^{૨૪} હો. ૧૨
 આશકકો તો રૂશવાઇ^{૨૫} જહાં બીચ હે બેહેતર,
 ફીર હશ્રમેં દેખો તો ઉસે ઇજો વકર હો. ૧૩
 ઘાયલ બે તેરી ચશમકા હે ડરતા હે કીસસેં ?
 ખરસાદ હો તીરૂંકા અખર^{૨૬} તેગો તખર^{૨૭} ૧૪
 ચે અનવરે બેદિલકો તુ રખ તેરે મુકાબીલ,^{૨૮}
 દિલ હો મેરા હાથુંમેં તેરે કદમુંપે^{૨૯} સર હો. ૧૫

ભાવાર્થ:—(“કયું મીસલે કતાં ચાંદકા ટુકડે ન જગર હો.”

આ વાક્ય હોંદુસ્થાનના કોઈ કવિએ કાઝી અનવર મીયાં ઉપર મોક-
 લેલું તે ઉપરથી અનવર મીયાંએ આ ગઝલ રચી તે કવિ ઉપર
 મોકલી આપી હતી. આ ગઝલમાં પેગંબરની ઉમદા તારીફ અને
 પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.) ૧ બે પેગંબરની આંગળીનો^૨ નખ^૧
 નજર તમે આવ્યો હોય તો ચંદ્રના કાળજના કકડા કેતાનના કપડાની
 માફક કેમ ન બની જાય ? (જ્યારે યાહુદી લોકો પેગંબર પાસે આવ્યા
 હતા ત્યારે તેમણે કહ્યું હતું કે “બે અમને તમે કાંઈ ચમત્કાર બતાવો
 તો અમે મુસલમાન થઈએ.” તે ઉપરથી પેગંબર સાહેબે ચંદ્ર તરફ
 આંગળીનો ધસારો કર્યો તો તરતજ ચંદ્રના બે કકડા થઈ નીચે
 આવ્યા અને તેમના કપડાના ગીરેબાનમાં થઈ એક જમણા હાથની

બાંધમાં થઈ અને બીજો^૧ ડાબા હાથની બાંધમાં થઈ બંને પાછા આકાશમાં ચાલ્યા ગયા અને ભેગા થઈ ગયા. વળી ચંદ્ર સ્વાભાવિક રીતે કપાતો કપાતો ક્ષય પામે છે અને પાછો વૃદ્ધિ પામે છે. આ બંને ઉપરથી પેગંબરની આંગળીના અર્ધચંદ્ર જેવા નખની કાંતિ દેખી ચંદ્રના પશ્ચ કક્કડા થઈ ગયા એવી રચનારે કલ્પના કરી છે.) ૨ જે ચંદ્ર પેગંબરનું કપાળ^૩ જુએ છે તો તે અદેખાઈથી^૪ લજ્જા^૫ પામી પરસેવાથી ભીંજઈ ઠંડો બની જાય છે. ૩ જે આકાશના^૬ તારા^૮ તેમના મુખના ગાલ^૬ જુએ તો તેમને જમણી^૭ બાજુનો ગાલ સૂર્ય^{૧૦} જેવો અને ડાબી^{૧૧} બાજુનો ગાલ ચંદ્ર^{૧૨} જેવો લાગે છે અને તેમના ઉપર શીદા થઈ અંગઈ જાય છે. ૪ પેગંબરના નાજુક મુખની^{૧૩} કાંતિની^{૧૪} જે ખબર થાય તો શરમથી ફૂલની કળીઓ ફાટીને ઉધડી જાય અને ફૂલ તેના સાંઘું જેઈ સ્તબ્ધ બની રહે. ૫ હે ભક્તજનો ! જેના મનની અંદર પેગંબરના પ્રેમની અસર હોય છે તેના મનમાં પરમેશ્વર વસે છે. ૬ જે પ્રેમમાં મારો ખોરાક^{૧૫} મારા કાળજના લોહીનો બની રહે અર્થાત્ કાંઈ ખાવા પીવા ન મળે તોપણ હું કદાપી જે મારા હાથમાં સ્વર્ગનું ફળ^{૧૬} હોય તો તે પણ ન ખાઉં. ૭ કદી જે હું સ્વર્ગ ચાહું તો માત્ર તેના મુખનું દર્શન કરવા માટેજ; નહીં તો મને કાંઈ સ્વર્ગની ગરજ નથી. ૮ મારા મનમાં તો હરધડી પરમાત્માના નામનુંજ ધ્યાન છે. નમાજ,^{૧૭} માળા,^{૧૮} પ્રાર્થના^{૧૯} કરવી તે તો વ્યાવહારિક બંદગી કરવાવાળા માટે છે. ૯ હે પરમેશ્વર ! “હું તારા શિવાય બીજા કોઈને દેખું નહીં” એવું તારું ધ્યાન મને સાંજ સવાર^{૨૦} આડે પહોર મારા દિલમાં રહો. ૧૦ તું હુંપણનો પડદો દૂર કદીને મને એક રંગ કરી દે. જે સમુદ્ર હોય તો મારો જીવ સમુદ્રનું મોજું બની રહો. (અર્થાત્ એકનો એક બની જાઉં.) ૧૧ “મહંમદ મારો માશુક રહે તો હું તેનો આશક રહું” એવી બડાઈ^{૨૧} મારા મનમાં હથ્રના દિવસ સુધી રહો. (હથ્ર=અહીંથી મરી બીજી દુનિયામાં ખેડા થવું તે.) ૧૨ જેના મનમાં પ્રેમના બીજનું^{૨૩} ઝાડ^{૨૪} ઉગેલું છે તે બાગ, ફૂલ અને કળીનો^{૨૨} આશક શા માટે થાય ? ૧૩ પ્રેમી લોકોને તો દુનિયાની

ફળેતી^{૨૫} ઠીક લાગે છે કારણ કે તેથી હથ્રમાં તેમનો દરજ્જો વધારે ઉંચો થાય છે. ૧૪ તારી આંખોથી જે ધાયલ થયો છે તેના ઉપર બાણનો વરસાદ વરસે અને તરવાર અને કુહાડીનું^{૨૭} વાદળ^{૨૬} ચડી આવે તોપણ તે કોનાથી ડરે છે? ૧૫ આ બેદિલ અનવરને તારા સન્મુખ^{૨૮} રાખ, માફ દિલ તારા હાથમાં રહો અને માથું તારા ચરણમાં^{૨૯} રહો.

ગઝલ ૧૭.

જસકા જ ચાહે.

- યે રમ્ઝે^૧ મારેફત હોતી હે આઇયે જસકા જ ચાહે,
મઝા વહદતકા ઇસમેં આકે પાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧
- યે મેઘાં આરપુંકા હે ખુદીકા કામ નહીં ઇસમેં,
હે બહરે બેખુદી^૨ ગોતા લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૨
- સુકામે મેહવીયતમેં^૩ ખ્યાલકો બાહર ન ફેલાઇયે,
ઉલટ કર આપ આપસમેં સમાઇયે જસકા જ ચાહે. ૩
- ફના કર આપકો દેખો કે બાકી હે વહી અદ્વાહ,
યે લુતફે^૪ વરલ અય આશક ઉઠાઇયે જસકા જ ચાહે. ૪
- અગર સાયર તું હે સેરે ઉફ્જ^૫ આર નઝુલીકા,^૬
મગર હે બેજહાત અફઝલ^૭ કમાઇયે જસકા જ ચાહે. ૫
- ફના ફી શેખ હાંસલ જસકો કરના ચાહઇયે યારો,
તસવ્વર અપને મુરશદકા જમાઇયે જસકા જ ચાહે. ૬
- જો ચાહે કુર્બ મૌલાકા તો ખુદકો ભુલકર તાલબ,
ખુદાકી યાદમેં દિલકો લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૭
- ખુદાકો દુંડના હોવે તો ખુદમેં દુંડ લે તાલબ,
ખુદીકે વેહેમકો દિલસેં ભુલાઇયે જસકા જ ચાહે. ૮

- પિયા તુજમેં હે તું પિયુમેં હે કર દાવા અનલહકકા,^૯
 પિયાસેં મીલકે રંગ રલીયાં મનાઇયે જસકા જ ચાહે. ૯
- તુંહી ખુદ ગંજ મખફી થા તુંહી હુ થા તું વાહદ^{૧૦} થા,
 મગર યે સીરે^{૧૦} મખફી હે છુપાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૦
- તુંહી હે નર એહમદકા તું હે મુખદા^{૧૧} ખલાયકકા,^{૧૨}
 નીશાં તોહીદકા નઝરમેં લાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૧
- તુંહી હે રૂહ તું દિલ હે તુંહી હે જરમ આદમકા,
 યે પરદા ગેરકા^{૧૩} દિલસેં ઉઠાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૨
- હે તુક્તો ગેરસેં તું ગેન ગર તુક્તા યે મીટ નવે,
 તો ખુદ તું એન હે યે ભેદ પાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૩
- મગર મુરશદકે કેહેનેસેં પતા ઉસકા મીલે અય દિલ !
 અવલ આરામસેં ખુદકો ખીઠાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૪
- પીછું કર બંધ વેહેમો વસવસુંકો હોકે તું હુંશીયાર;
 હવાસે ખમ્સ અપનેકો બુલાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૫
- ખુદી અપનીકો પ્રીર તસવીર મુરશદમેં મહો કરકે,
 સુરત અપની ન મેહેમુદા લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૬
- વહાં ગુમ હોગા તું યે હે ફના અવલ મગર ઉસ ન,
 ન દિલકો સોત સરમદ^{૧૪} પર લુભાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૭
- વહાંસેં બઠકે આગે ઓર ફના અંદર ફના હોગા,
 સીયા^{૧૫} હી વહાં હે ઉસસેં પાર નઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૮
- વહાં ઘાંટી હે પુલકી આગે પ્રીર મેદાન આવેગા,
 તમાશા વહાંકા નઝરમેં લે આઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૯
- વહાંસેં સંગ મુરશદકે ચલે આગે તો પ્રીર ઉસ ન,
 રસુલહાહકી મજલીસ ખીચ નઇયે જસકા જ ચાહે. ૨૦
- વહાં જન્નત બી આવેગી તમાશા રૂહુંકા હોગા,
 ન ઉસ ન દિલકો કીસ ઉપર લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૨૧

વહાંસે સંગ હઝરતકે ચલે આગે અરશ ઉપર,
 અરશસે ફીર ગુઝર ઉપરકો બાધયે જીસકા જી ચાહે. ૨૨
 તો ફીર આવેગા નૂરે ઝાત વહાં ઝોર શોર હે બેહદ,
 ન દિલકે તઈ વહાં અપને ડરાઈયે જીસકા જી ચાહે. ૨૩
 વહાં દીદાર પાવેગા તેરા મતલબ બર આવેગા,
 ચેહી હે રાહ સીધી ચાર બાધયે જીસકા જી ચાહે. ૨૪
 ફસા હે કયા તું દુનિયામેં શીતાબી^૧ હો અલગ અનવર,
 ઇસી રસ્તેસે અપને તઈ લે બાધયે જીસકા જી ચાહે. ૨૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલના શબ્દાર્થ કઠણ નહીં હોવાથી ભાવાર્થ લખવાની જરૂર જેવું નથી તોપણ અંદરની હકીકત ગુરૂ પાસે રહીને સમાધિ કરવાની હોવાથી ગેરસમજ ન થાય તે હેતુથી ભાવાર્થ લખવાની જરૂર પડી છે. જે વાત આ ભાવાર્થમાં ન સમજાય તે વાત દીખાવવામાં અને ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓના ઉર્દુ વિવેચનમાં જેવાથી સમજવામાં આવશે.) ૧ આ જ્ઞાનની ઝીણી છુપી વાતો^૧ ચાહે છે માટે જેને સાંભળવાની ઇચ્છા હોય તે આવે અને એકબ્રહ્મનો આનંદ પામે. ૨ આ જ્ઞાની પુરૂષની વાત છે, હું પશુનું કાંઈ કામ નથી, આ મહાસુનનો^૨ દરિયો છે માટે જેની ઇચ્છા હોય તેણે ડુબકી ખાવી. ૩ સમાધિના^૩ વખતમાં સુરતીને બહાર જવા દેવી નહીં અને ચારે તરફથી સુરતીને બહારથી અંદર ખેંચીને પોતાનામાં સમાવી દેવી. ૪ હે પ્રેમી જનો ! જે પરમેશ્વરને મળવાનો આનંદ^૪ લેવો હોય તો આપ આપને ભૂલી જઈને જોશો તો એકલો પરમાત્મા જણાશે. ૫ તું ઉપર ચડવાની^૫ અને નીચે ઉતરવાની^૬ સહેલ કરવાવાળો ધ્યાની છે પરંતુ તેના કરતાં બેજહાત થવું અર્થાત્ કામ ઠેકાણા વગરના થવું એટલે મહાસુન થવું એ ઘણું સાફ^૭ છે. ૬ જેણે “ ફનાફી શેખ ” મેળવવું હોય અર્થાત્ ગુરૂનું ધ્યાન કરી ગુરૂસ્વરૂપમાં મળી જવું હોય તેણે ગુરૂનું ધ્યાન ધરવું નોંધએ. ૭ જે પરમેશ્વરની પાસે જવાની ઇચ્છા હોય તો ખુદને એટલે પોતાને ભૂલી જઈને ખુદનું એટલે પરમેશ્વરનું ધ્યાન ધરવું અને તેમાંજ મન લગાડી

દેવું. ૮ જે પરમેશ્વરને શોધવો હોય તો હુંપણના વહેમને મૂકી દધને
તું તારામાં તપાસ કર. ૯ તારામાં પરમાત્મા છે અને તું પરમાત્મામાં
છે અને હું પરમેશ્વર^૮ હું એવો તું દાવો કર અર્થાત્ એવું સમજ,
અને પરમેશ્વરને મળી પ્રેમરસ પી. ૧૦ તુંજ છાનો ખજનો હતો,
તુંજ પરમેશ્વર હતો અને એક^૯ પણ તુંજ હતો, પણ તે બેદ^{૧૦}
ધણો છુપો છે માટે જેની ઇચ્છા હોય તેણે છુપાવી રાખવો જોઈએ
(અર્થાત્ આ ઉંડા બેદની વાતો વ્યવહારના રીત રીવાજ અને
રસ્તાથી ઉલટી હોવાથી અણુસમજી માણસને નાસ્તિકપણા જેવી લાગે
છે માટે તેવા માણસો આગળ છુપી રાખવી જોઈએ.) ૧૧ “ તું
અહમદનું નર છે, અને તુંજ સૃષ્ટિની^{૧૨} શરૂઆત^{૧૧} છે અને તું
એકજ છે ” એવું ધ્યાન ધર. ૧૨ તું જીવ છે, તું મન છે, અને તું
મનુષ્યનું શરીર છે, માટે બીજાપણાનો^{૧૩} પડો દૂર કરી નાખ. ૧૩
એક દ્વિતીયાંશી મીઠાથી તું જેન છે અર્થાત્ બીજો છે અને જે તે
મીઠું કાઢી નાખવામાં આવે તો એન છે અર્થાત્ એક પોતેજ છે (એન
અને જેન માટે સંપૂર્ણ ખુલાસાવાર ટીકા ૧૯૨ મા પાને આપવામાં
આવી છે તે વાંચવાથી સ્પષ્ટ સમજશે.) ૧૪ હે મન ! તને ગુરૂની
સમજાવેલી આ વાતોનો પત્તા મળે તો જ્યારથી તું ધ્યાનમાં બેસે
ત્યારથી શરૂઆતથી નિવૃત્તિ અને શાન્તિથી બેસ. ૧૫ પછી સાવધ
બનીને વહેમ અને ભ્રમણાઓને બંધ કરી દે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ
કરીને તું તારી જાતને બુલી જા. ૧૬ પછી ગુરૂના સ્વરૂપમાં મળી
જઈ પોતાપણું મટાડી દઈ પોતાની સુરતીને કપાળમાં (મેહેમુદા=કપાળ,
સિદ્ધની જગો.) જોડી દેવી. ૧૭ તે જગોએ તું સુન થઈ જઈશ;
આ પહેલી સુનસ્થિતિ છે પરંતુ તે જગોએ અનહદના^{૧૪} વાજના
નાદમાં તું અટકી જઈશ નહીં. ૧૮ ત્યાંથી આગળ જતાં તું મહા
સુનમાં જઈશ; ત્યાં મહા અંધારું^{૧૫} છે ત્યાંથી પણ પાર કિતરી
આગળ જવું. ૧૯ ત્યાં આગળ એક કદાચ પૂલની ધાંટી છે અને ત્યાં
આગળ એક મેદાન આવે છે, ત્યાંનો તમાસો તારા જેવામાં આવશે.
૨૦ ત્યાંથી તારા ગુરૂની છબી સાથે આગળ જઈશ તો તું મહંમદ

સાહેબની સભામાં જઈશ. ૨૧ ત્યાં સ્વર્ગ પણ દેખાશે, અને દેવતાં
ઓના તમાસા પણ જણાશે, પણ તે ઠેકાણે કોઈ ઉપર તારું મન
લગાડીશ નહીં. ૨૨ ત્યાંથી મહંમદ સાહેબની સાથે તું અરથ ઉપર
જઈશ અને ત્યાંથી પણ આગળ જવું. ૨૩ ત્યાં પછી પરબ્રહ્મના
પ્રકાશની જળહળજ્યોત નજરે પડશે તેથી તારા મનમાં હેબક લાગશે,
પણ ત્યાં તારા મનને જરા પણ ડરાવીશ નહીં. ૨૪ ત્યાં તને પર-
બ્રહ્મ પરમાત્માનું દર્શન થશે અને તારો હેતુ બર આવશે; પરમેશ્વરને
મળવાનો આ સીધો રસ્તો છે. ૨૫ હે અનવર ! તું આ દુનિયામાં
શા માટે કસાઈ રહ્યો છે ? દુનિયાથી જલદી^૧ અલગ થા અને એજ
માર્ગમાં થઈને તું તારા દિલને પરમેશ્વર પાસે લઈ જા.

ગઝલ ૧૮.

હે મગર મીલતા નહીં.^૧

મેરે દિલમે દિલકા ખ્યારા હે મગર મીલતા નહીં,
ચશમુંમે ઉસકા નઝારા^૨ હે મગર મીલતા નહીં. ૧
હુંડતા શીરતા હું ઉસકો દર બ દર^૩ ઓર કુ^૪ બ કુ,
હર જગા વોહ આશકારા^૫ હે મગર મીલતા નહીં. ૨
અચ રકીઓ^૬ ગર ખખર હોવે તો લીલલાહ દો જવાબ,
મેરે ઘરમે મેરા ખ્યારા હે મગર મીલતા નહીં. ૩
શેખ હુંડે હું હરમમે^૭ ઓર ખીરેહમન^૮ દેરમે,^૯

૧ આ અને આ પછીની ગઝલોના અર્થ કંઠણ નહીં હોવાથી બા-
વાર્થ આપવામાં આવ્યા નથી. આ ગઝલમાં આત્મા એજ પરમાત્મા પર-
મેશ્વર છે અને તેજ આ શરીરમાં છે પણ જ્ઞાનચક્ષુ વિના દેખાતો નથી
એવી મતલબ સમજાવી છે. ૨ નઝારા=દૃષ્ટિ. ૩ દર=દ્વાર. ૪ કુ=ગલી.
૫ આશકારા=બહેર. ૬ રકીબ=પારો રહેનાર. ૭ હરમ=મસ્જિદ. ૮ ખી-
રેહમન=બ્રાહ્મણ. ૯ દેર=દેર.

હર જગા ઉસકા પુકારા હે મગર મીલતા નહીં. ૪
 મેં પડા ઝખમી તડકતા હું ફીરાકે^૧ ચારમેં,
 તીર મીઝગાં^૨ ઉસને મારા હે મગર મીલતા નહીં. ૫
 મેરે અંદર વોહી ખેલે ઓર ખીલાવે મુજકો વોહ,
 ઘરમેં દુલહનકા દુલારા હે મગર મીલતા નહીં. ૬
 કયા કરે કુછ બસ^૩ નહીં અનવર યહાં લાચાર હે,
 બરમ^૪ વોહ દિલબર હમારા હે મગર મીલતા નહીં. ૮

ગઝલ ૧૯.

મુજકો ફલાકર છોડ દીયા.^૫

કર અશવા સનમને નેનનમેં ઓર મુજકો ફલાકર છોડ દીયા,
 રૂખ^૧ ઉસને બતાકર પરદેમેં ઓર દિલકો જલાકર છોડ દીયા. ૧
 અબ ઇશકકી આગ લગી હે મુજે જલતા હે જુગર તપતા હે બદન,
 ઓર અશક^૨ હું જહેતે અશમુંસેં યે આગ લગાકર છોડ દીયા. ૨
 હે ચારને ઘુંઘટ મોહપે લીયા ઓર દિલકો ધરાદા હે દેખનકા,
 ફીર સખ^૩ તો હો કીસ તરેહ ભલા જબ દિલકો મીલાકર છોડદીયા. ૩
 થા કુર્બમેં^૪ ઉસકે મુજકો દખલ અબ હીજમેં ફીરતા હું મારા^૫,
 મેહબુબને મુજકો ઉલકતસેં નઝદીક ખુલાકર છોડ દીયા. ૪
 અબ કરકે ઝખમી દિલ મુજકો ઓર છોડા તડકતા કુરકતમેં,^{૧૧}
 અનવરકો શરાબે ઇશકસેં અબ એક જામ ખીલાકર છોડ દીયા. ૫

૧ ફીરાક=જુદાઈ. ૨ મીઝગાં=પાંપણ. ૩ બસ=ઉપાય. ૪ બર=અગલ. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યેનો પ્રેમી ભક્તનો અતિ મોહ અને પ્રેમ બતાવ્યો છે. ૬ રૂખ=મો. ૭ અશક=આંસુ. ૮ સખ=સંતોષ. ૯ કુર્બ=નજદીકી, પાસે રહેલું તે. ૧૦ મારા=મરેલો. ૧૧ કુરકત=જુદાઈ.

ગઝલ ૨૦.

દિલકો જલા દીયા.^૧

- જલવા દીખાકે ચારને દિલકો જલા દીયા,
 દુનિયાકા જો મઝા થા વોહ સારા છુડા દીયા. ૧
 અબ બેકલી^૨ હે દિલકો નહીં એન એક ઘડી,
 મોહકો દીખાકે નાઝસેં અપને છુપા દીયા. ૨
 અબ સખ કીસ તરેહસેં કરું નાર^૩ હીજમેં ?
 સો દર્દ સરપે ડાલકે મુજકો રૂલા દીયા. ૩
 દિલ નકદ^૪ થા સો લે ગયા એક આનમેં^૫ વોહ ચાર,
 ઓર બેકસીમેં^૬ મુજકો સનમને ફસા દીયા. ૪
 અબ કયા કરું ઇલાજ મેં લાચાર હું અય ચાર ?
 અનવરકે દિલકો ઇશ્કમેં તુને ડુબા દીયા. ૫

ગઝલ ૨૧.

હે યા નહીં હે.^૭

- તું હર શેમેં^૮ અયાં^૯ હે યા નહીં હે,
 તું ઝાહર ઓર નીહાં^{૧૦} હે યા નહીં હે ! ૧
 તેરા જલવા હે હર ઝરામેં^{૧૧} ઝાહર,
 તું હર ભા હર ઝમાં^{૧૨} હે યા નહીં હે ! ૨
 તુને વેહદતસેં^{૧૩} કસરત^{૧૪} કર દીખાઈ,

૧ આ ગઝલમાં ભક્ત પુરુષનો પરમેશ્વર પ્રત્યેનો અતિ પ્રેમભાવ અને મોહ જણાવ્યો છે. ૨ બેકલી=બેચેની. ૩ નાર = આગ. ૪ નકદ = રોકડ. ૫ આન = પળ. ૬ બેકસી=લાચારી. ૭ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૮ શે=વસ્તુ. ૯ અયાં=ભહેર. ૧૦ નીહાં=છાનો. ૧૧ ઝરાં=ઝીણાં રબઝણ. ૧૨ ઝમાં(ઝમાન)=વખત. ૧૩ વેહદત=એક-બ્રહ્મ. ૧૪ કસરત=સંસારની લીલા.

યે તેરા દાસ્તાં ^૧ હે યા નહીં હે !	૩
તને મુરદેકો તુને આકર જાયા, તું યે તન ખીચ નં ^૨ હે યા નહીં હે !	૪
ખનાયા તુને આદમકો ખલીફા, ^૩ લલા યેહ તેરી શાં ^૪ હે યા નહીં હે !	૫
મહમદકો નખી તુને કરકે લેખ, કીદમકા ^૫ નૂર વહાં હે યા નહીં હે !	૬
તુજે મનસુર ^૬ બોલા કે “અનલહક” યે રમ્ઝ ^૭ આશકાં હે યા નહીં હે !	૭
છુપેગા કબ તલક નઝરુંસેં મેરી ? મેરે દિલમેં તું હાં હે યા નહીં હે !	૮
લલા કહે તો સહી અનવરકો અય નં, તુંહી અનવર મીયાં હે યા નહીં હે !	૯

ગઝલ ૨૨.

દિલદે માહર હો.^૬

સાનું^{૧૦} હર શેદે વીચ ઝાહર હો, તુમે હર હર દિલદે માહર હો.
 તુમલાહુત^{૧૦} હો, તુમખખરત^{૧૧} હો, તુમમલકુત^{૧૨} હો, તુમનાસુત^{૧૩} હો.
 તુમહુ^{૧૪} હો, ઓરતુમેહાહુત^{૧૫} હો, હરશીકલે શખીસેં^{૧૬} તાહર^{૧૭} હો. ૧

૧ દાસ્તાં=વાતો. ૨ નં (નન)=જીવ. ૩ ખલીફા=તખ્ત ઉપર બેસનાર, તખ્તનશીન. ૪ શાં (શાન)=લાયકી. ૫ કીદમ=આદિ, શરૂઆત. ૬ મનસુર=ઓલીઆનું નામ. ૭ રમ્ઝ=મર્મ. ૮ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને સાકારરૂપે ગણી તારીફ કરી છે. બોલી પંબખીને મળતી છે. ૯ સાનું=મને. ૧૦ લાહુત=ધ્યાનમાં તક્લીન થયેલો. ૧૧ જખરત=ધ્યાની. ૧૨ મલકુત=ભક્ત. ૧૩ નાસુત=સંસારી. ૧૪ હુ=એકબ્રહ્મ, પરમેશ્વર. ૧૫ હાહુત=નિરાકાર. ૧૬ શખી=ચિત્ર, છબી, આકાર. ૧૭ તાહર=પવિત્ર.

તુમ ઝોહમદ હો તુમ આદમ હો, તુમ મોલા હો તુમ ખાદમ હો,
 તુમ રૂહ જીસમ^૧ હો ઝોર દમ હો, હર વેહમ શુમાંસે બાહર હો. ૨
 તુમ આરફ હો તુમ આશક હો, તુમ ફાઝલ^૨ હો તુમ સાદક^૩ હો,
 તુમ મેરે દિલદે હાદક^૪ હો, તુમ હર શેદે વીચ કાદર^૫ હો. ૩
 તુમ બાગ બને તુમ માલી હો, તુમ ફુલ શુલાખી આલી^૬ હો,
 તુમ ઝરદી^૭ હો તુમ લાલી હો, તુમ ફૂલકદે ઉપર અખતર^૮ હો. ૪
 તુમ કુમરી^{૧૦} હો તુમ બુલબુલ હો, તુમ શુલશન હો ઝોર તુમ શુલ^{૧૧} હો.
 તુમ સોસન હો તુમ સુખુલ હો, હર બાગો અમનદે સાયર^{૧૨} હો. ૫
 તુમ આજીઝ હો તુમ અકબર હો, તુમ આલા હો તુમ અનવર^{૧૩} હો,
 તુમ તાજ કુલાહ^{૧૪} ઝોર અફસર હો, હમ પીંજરા હો તુમ તાયર^{૧૫} હો ૬

ગઝલ ૨૩.

સામને મેરે અય યાર આ.^૧

નાજો અદાસે સામને મેરે અય યાર આ,
 પરદેમેં કયું છુપા હે દીખા મોહકો બહાર આ. ૧
 મેં હું ફીદા જમાલપે^{૧૭} તેરે અય માહલીકા,^{૧૮}
 સો બાર સરકો કરતા હું તુજ પર નિસાર આ. ૨
 દેખું ન તુજ સિવા મેં કીસી ગેરકો કભી,
 નઝમ્મેં હર ઘડી તું મેરે બાર બાર આ. ૩

૧ જીસમ = શરીર. ૨ ફાઝલ = મહાજ્ઞાની. ૩ સાદક = સત્ય. ૪ હાદક =
 વેષ, ઢકીમ. ૫ કાદર = કરવાને શક્તિમાન. ૬ આલી = સુંદર. ૭ ઝરદી =
 ખીજો રંગ. ૮ ફૂલકદે = આકાશ. ૯ અખતર = તારા. ૧૦ કુમરી = હોલો પક્ષી.
 ૧૧ શુલ = ફૂલ. ૧૨ સાયર = દેખવાવાળો, ફરવાવાળો. ૧૩ અનવર = ઘણા
 તેજવાળો. ૧૪ કુલાહ = ટોપી. ૧૫ તાયર = પંખી, પાંજરામાં રહેનાર.
 ૧૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને બેરીશા એટલે દાદી વગરના બુખસુરત છોક-
 રાની ઉપમા આપી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે. ૧૭ જમાલ = સુંદર ચહેરો.
 ૧૮ માહલીકા = ચંદ્ર જેવી કાંતિવાળો.

કુરકતમે^૧ તેરી ચેન નહીં મુજકો એકદમ,
 ઓર ગમકા^૨ છા રહા હે યે દિલ પર ગુબાર^૩ આ. ૪
 ખ્યારે યે તેરે અબરૂકે ઝખમીકો ખ્યારસે.
 મીલકર ગલેસે^૪ ખુબસા કર લે ખ્યાર આ. ૫
 પરહા ઉઠા દે મોહસે^૫ શર્મ રખકે તાકમે,
 હસતા લટકતા ખેલતા મેરે દવાર આ. ૬
 અનવરકે મુર્ગ^૬ દિલકો નઝારેકે^૭ તીરસે,
 લેકર કમાન અબરૂકી કર લે શિકાર આ. ૭

ગઝલ ૨૪.

જલવા દીખાયા યારને.^૫

જલવા દીખાયા યારને મુજકો સુપનમે^૧ આ,
 ઓર કરકે અશવા લોટ ગયા અન્જોમનમે^૨ આ. ૧
 અબ ચેન નહીં હે મુજકો કરૂં ઉસકા કયા ઈલાજ ?
 દિલ ફસ ગયા હે મેરા પીયાકી લગનમે^૩ આ. ૨
 દેખા હે મેને જખસે^૪ રકીબો જમાલે યાર,
 આતશ લગી હે ઇશકકી અબ તન બદનમે^૫ આ. ૩
 નાજો અદા બતાકે દીવાના કીયા મુજે,
 દિલકો ડુબા દીયા મેરે ચાહે^૬ ઝકનમે^૭ આ. ૪
 સો સો અદા બતાકે યે અનવરકો ખ્યારસે,
 આખર કીયા મુકામ હે મેરે નયનમે^૮ આ. ૫

૧ ગમ = ચિતા. ૨ ગુબાર = રજ, ચરદ. ૩ મુર્ગ = પંખી, મનરૂપી પંખી. ૪ નઝારા = આંખના ચાળા. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત ઓકરો કદમી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે. ૬ અન્જોમન = સમા. ૭ ચાહે = ખાડ, કાપો. ૮ ઝકન = હડપત્તી, દાદી (વાળ નહીં).

ગઝલ ૨૫.

સુનો તો સહી.^૧

અમારી અર્ઝ હે અય મહેરબાં સુનો તો સહી,
 ખફા કયું હો ગયે હમસેં મીયાં સુનો તો સહી ? ૧
 કસુર કયા હુઇ હમસેં બતા દો અય ખ્યારે ?
 તુમારે ઇશકમેં હું નીમલેં^૨ સુનો તો સહી. ૨
 દીવાના બનકે હો મજનુ સીફત તુમારે લીયે,
 ફીરે હું કુચે વ ગલીઆં કહાં સુનો તો સહી. ૩
 હું ફીરતે મીસલે બગોલેકે^૩ દશ્તો^૪ જંગલમેં,
 ઉડાતે ખાકકો બેખાનમાં^૫ સુનો તો સહી. ૪
 તુમારી આહમેં હમ અપની જાન દેતે હું,
 હમારા ઇશક હે સબમેં અયાં^૬ સુનો તો સહી. ૫
 લખુંપે આહ હે ઝોર દિલમેં દાગ હીજરતકા,
 ગીરેબાં આક^૭ હે મીસલે કતાં^૮ સુનો તો સહી. ૬
 દીખાતે કયું હો યે આશકકો અબરૂએ ખમદાર,^૯
 ચેહ કીસકે વાસતે ખેંચી કમાં સુનો તો સહી ? ૭
 નઝારા સુર્મેર્ગી^{૧૦} આંખુંસેં મત કરો સાહેબ,
 જુગરમેં લગતે હેં તીરો સના^{૧૧} સુનો તો સહી. ૮
 ખ્યારે રેહેમ કરો અબ તો હમ ગરીબું પર,
 ફીદા હે તુમપે યે અનવરકી નં સુનો તો સહી. ૯

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ નીમલેં = અધમુવા. ૩ બગોલે = વંટોળીઓ. ૪ દશ્તો = જંગલ. ૫ બેખાન = ઘરબાર રહિત. ૬ અયાં = જાહેર. ૭ આક = ફટિલાં. ૮ કતાં = જાળી જેવું કપડું. ૯ ખમદાર = વક્તા, વાંકાપણું. ૧૦ સુર્મેર્ગી = કાજળ નાખેલી. ૧૧ સના = બરછી.

ગઝલ ૨૬.

જરા ખુદાકે લીયે.^૧

- નીકાબ^૨ મોંહસેં ઉઠા લો જરા ખુદાકે લીયે,
 યે ગેસુ મોંહપે ન ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧
- ખુદાકે વાસ્તે આશકકો અપને મરતે દમ,
 જમાલ અપના દીખા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૨
- તુમારે હીજમેં મરતા હે હોકે ઝખમી દિલ,
 ગલેસેં અપને લગા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૩
- જલાને આશકે બેદિલકો ચાર પરદેમેં,
 ન મોંહકો અપને છુપા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૪
- તડપતા આશકે બીસ્મીલ^૩ હે હર્દ પુરકતમેં,
 તુમ આકે ઇસકો જુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૫
- હો બોસે^૪ દેકે કરો ખુશ તુમારે આશકકો,
 લલા તુમ ઉસકી દુઆ લો જરા ખુદાકે લીયે. ૬
- છુપાયા મુખડેકો બાલુંમેં તુમને કીસકે લીયે ?
 અબરસેં માહકો^૫ નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૭
- તુમારે નાવકે^૬ મીઝગાને દિલકો છેદ દીયા,
 ન તીર અશવેકે ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૮
- તુમારે કુચેમેં આશક હે ફીરતા સરગરદાં,^૭
 તુમ અપને પાસ ખુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૯
- બાહાર હે યે જવાનીકી ચાર દીન ખ્યારે,
 લો દિલકે ચાવો^૮ નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૦

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ નીકાબ=ફક્ત મોં.
 ઉપર ઢાંકવાનો ખુરખો. ૩ બીસ્મીલ=અધમુવો. ૪ બોસા=ચુંબન.
 ૫ માહ=ચંદ્ર. ૬ નાવક=તીર. ૭ સરગરદાં=ગાંડો, બેલાન. ૮ ચાવો=
 વિચારો, મનસુખા.

શરણે વસ્ત્રકે દો જામ પીકે પરદેમે,
 મહોબત અપની જતાલો? જરા ખુદાકે લીયે. ૧૧
 દુઈકો^૨ દુર કરો ઓર હોકે તુમ એક દિલ,
 શબે^૩ વસ્ત્રકી મઝા લો જરા ખુદાકે લીયે, ૧૨
 લગાકે સીનેસેં સીના લખુંપે રખકે લખ,
 ગલેમેં હાથુંકો ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૩
 તુમારી એક નઝર પર હે બીકતા યે આશક,
 ગુલામ અપના બના લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૪
 મીલો તુમ આશકે અનવરસેં આકે અય દિલબર,
 યા જદ્દી ઇસકો મીલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૫

ગઝલ ૨૭.

મુજકો હે કામ ખુદાસેં^૪

મુજકો હે કામ ખુદાસેં વ નબીસેં હે કામ,
 ઓરસેં કામ નહીં ફીર કયા કીસીકા હું નામ ? ૧
 ઇશક રખતા હું છુપા દિલમેં નબીકા મેરે,
 ઉનસેં રેહેતા હું ખુશી લોકુંમેં હોકર બદનામ. ૨
 રૂઠ દુનિયાસેં મનાયા મેં પીયાકો મેરે,
 અબ મુજે કુછ લી કહે કોઈ કીયા સબકો સલામ. ૩
 મેં ગરઝ રખતા હું ઉસકી હે ઉસે મુજસેં કામ,
 વોહ મેરા મૌલા હે મેં બંદા હું ઉસકા બેદામ.^૫ ૪
 દેખ અનવર તું કલી ખ્યારે નબીકો મત બુલ,
 ઉસસેં હી હોવેગા આખરકો તેરા ખેર^૬ અંબમ.^૭ ૫

૧ જતાલો=નહર કરો. ૨ દુઈ=બે, હું અને તું. ૩ શબે=રાત.
 ૪ આ ગઝલમાં ભક્તનો પ્રેમલાવ જણાવ્યો છે. ૫ બેદામ=મદત.
 ૬ ખેર=સારી. ૭ અંબમ=આખર ગતિ.

ગઝલ ૨૮.

અબ હમે લાચાર કીયે.^૧

- હીજને તેરે સનમ અબ હમે લાચાર કીયે,
તપશે દિલને અજબ તરેહકે બીમાર કીયે. ૧
- અબ મસીહાસે હમારા નહીં હોનેકા ઇલાજ,
ઇશકકે મર્જને^૨ બસ હમકો ગીરફતાર^૩ કીયે. ૨
- તેરે ગમ્ઝેને^૪ સનમ હમકો કીયે દીવાને,
વેહશતે^૫ દિલને ગીરેબાંકે બુદે તાર કીયે. ૩
- તીર મીઝગાંને કીયા સીનેમે આકરકે મુકામ,
તેગ અબડને કલેજે કે ઉપર વાર^૬ કીયે. ૪
- બસ તડપતે હે ગમે હીજમે હમ અય દિલબર !
ન કલી તુને ઇસ અનવરકે ઉપર ખ્યાર કીયે. ૫

ગઝલ ૨૯.

અબાયબ શીકલ હે.^૭

- અબાયબ શીકલ હે ઉસ માહલીકાકી,
કરું તારીફ કયા ઉસકી અદાકી ? ૧
- મેં એકદમ દેખકર ઉસકા કરશમા,^૮
બઝવકે^૯ ઇશક નાં અપની ફીદા કી. ૨
- લીયા થા મીમકા ઘુંઘટ વલેકીન,
નઝર આઈ મુજે સુરત ખુદાકી. ૩
- ઠહો એસા કર ગયા અશવા નયનકા,

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત છોકરો કહી તારીફ કરી છે.
૨ મર્જ=રોગ. ૩ ગીરફતાર=કેદી, બંધીવાન. ૪ ગમ્ઝા=ચાળા. ૫ વેહ-
શત=ગભરાટ. ૬ વાર=ધા. ૭ આ ગઝલમાં ઈશ્વરભક્તિ કરવામાં આવી
છે. ૮ કરશમા=અમત્કાર. ૯ બઝવકે=પ્રેમના આવેશ સાથે.

મીઝેહકે તીરને આ દિલમેં જા કી.	૪
જુલ્ફ નાગન થી મેરે દિલકો ડસ ગઈ,	
ચડી હે લેહેર ઉસ કાલી બલાકી.	૫
કરું કયા ગમમેં ઉસકે અય અઝીઝો ?	
જુગરકા ખુન મેં અપની ગીઝા કી.	૬
તડપતા હું સદા બીસ્મીલકે માનંદ,	
નઝર આતી નહીં સુરત શીફાકી. ^૧	૭
મરીઝે ^૨ ઈશક હું ઉઠો તખીબો !	
નહીં હરગીઝ મુજે ખવાહશ દવાકી.	૮
મીલુંગા ચારસે દિલ શાદ ^૩ અનવર,	
ચેહી હાંસલ હે મેરે મુદઆકી. ^૪	૯

ગઝલ ૩૦.

કલી કર કરમ કલી કર કરમ.^૫

તેરે જામ વરલકા અય સનમ, બડા દિલ ઉપર મેરે હે અઝમ,^૬
 કલી કર કરમ કલી કર કરમ, કલી કર કરમ કલી કર કરમ. ૧
 મેં હું સીદક^૭ દિલસેં મુતી^૮ તેરા, ન જલા તું હીજમેં દિલ મેરા,
 અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ. ૨
 તેરી તેગ અબડ મેં ખા ચુકા, વહો અલી તલક મેરે જુગરકા,
 ન મીલા ઝખમ ન મીલા ઝખમ, ન મીલા ઝખમ ન મીલા ઝખમ. ૩
 તુને કતલ કર મુજે અય સનમ, રખા નીમજાં નહીં તુજકો ગમ,
 ચે બડા જુલમ, ચે બડા જુલમ, ચે બડા જુલમ ચે બડા જુલમ. ૪
 તેરે નાઝ ગમ્મેને અય પરી, કીચે કતલ લાખું બ એક ઘડી,

૧ શીફા=તનદુરસ્તી. ૨ મરીઝ=બીમાર, દર્દી. ૩ શાદ=પુશ.
 ૪ મુદઆ=મતલબ. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી
 છે. ૬ અઝમ=ઈશ્કદો. ૭ સીદક=સાચો. ૮ મુતી=તાબેદાર.

હેયેકયા સીતમ હેયેકયા સીતમ, હેયેકયાસીતમ હેયેકયાસીતમ? ૫
 મેરી કમનસીબીકા ચે અસર, કે વીસાલકા કલી લોહ પર,
 ન ચલા કલમ ન ચલા કલમ, ન ચલા કલમ ન ચલા કલમ. ૬
 લે ખ્યાલા હાથ શરાબકા, મેરે ખેલુંમે^૧ આકે ખેઠ જા
 કલી એકદમ કલી એકદમ, કલી એકદમ કલી એકદમ. ૭
 મેરે લાશે ઝખમીપે કર નઝર, જરા ચલકે કાતીલ તું આ ઈધર
 ભલા દો કદમ ભલા દો કદમ, ભલા દો કદમ ભલા દો કદમ. ૮
 જરા લેકે લાશેકો ગોદમે, દે દો બોશે ઈસ્કસે^૨ ખ્યારસે,
 એતા કર રહમ એતા કર રહમ, એતા કર રહમ એતા કર રહમ. ૯
 શબોરોઝ પુરકતે યારમે, ંહો હબીબ^૩ ગુલરૂકે^૪ ખ્યારમે,
 કીયે ચશ્મનમ^૫ કીયે ચશ્મનમ, કીયે ચશ્મનમ કીયે ચશ્મનમ. ૧૦
 હો સનમકા રામ^૬ ચે ઈસ્કસે, જપી માલા અનવર દિલસે^૭ મે,
 નહીંમુજકોગમ નહીંમુજકો ગમ, નહીંમુજકોગમ નહીંમુજકો ગમ.

ગઝલ ૩૧.

આહ કોઈ કયા જાને!^૧

રંજ^૨ ખાતનકા^૩ મેરે આહ કોઈ કયા જાને !
 કયા ગુઝરતી હે મેરા હાલ દિલ ખુદા જાને ! ૧
 યા ખુદા જાને મેરા દર્દ યા રસુલે ખુદા,
 યા શહનશાહ મેરા પીર રહેનુમા જાને. ૨
 મેં તો આશક હું દિલોનંસે^૪ રસુલશ્હાહકા,
 કોઈ કુછ જાને મુજે નેક યા ખુરા જાને. ૩
 કીસકી પરવા હી નહીં અબ તો જહાંસે^૫ મુજકો,

૧ ખેલુંમે = પડખે. ૨ હબીબ = મિત્ર, દોસ્ત. ૩ ગુલરૂકે = ફૂલ જેવા
 મુખવાળો. ૪ ચશ્મનમ = આંખવાળો. ૫ રામ = તાબેદાર. ૬ આ ગઝલ
 પ્રેમસ્વરૂપ સમજાવે છે. ૭ રંજ = દુઃખ. ૮ ખાતન = અંતર.

મેં ઉસે જાનું યા મુજકો ઠોઠો દિલરૂખા^૧ જાને.
 ઇશ્કકે દર્દકી લજ્જતમે^૨ હું બુલા દો જહાં,
 યે ઝખમ ઠોઠો હે કે અનવર તું કલી ખા જાને. ૫

ગઝલ ૩૨.

હુએ આશક તુમારે હમ.^૨

હુએ આશક તુમારે હમ ન દેખા તુમને ઉલ્કતસે,^૩
 ગીરેખાં ચાકકર સહેરામે^૪ જા બેઠેંગે હસરતસે.^૫ ૧
 યહાં બેતાબ દિલ હેગા વહાં તુમકો નહીં પરવાહ,
 હમેં અફસોસ આતા હે મીયાં એસી મહોબતસે.^૬ ૨
 દિલે ઘાયલ તુમારે ઇશ્કમેં બેતાબ હે જાનાં^૭ !
 ખબર તુમકો નહીં ખ્યારે હમારે દર્દો મેહનતસે.^૮ ૩
 તુમારે ઇશ્કમેં મજનુ^૯ સીકત ફીરતે હે દીવાને,
 નહીં મતલબ હમેં દુનીયાકી ઇજ્જત ઓર ઝીલ્લતસે.^{૧૦} ૪
 તડપતે હેં મીસાલે નીમ ખીસ્મીલ દર્દ ફુરકતમે,^{૧૧}
 યે આશકકી તરફ અપને જરા દેખો શક્ષતસે.^{૧૨} ૫
 દિલે આશકકો નાહક કયું જલાતે હો જુદાઈમેં ?
 ખીલા દો અબ શરાબે વસ્લકા એક જામ મીનતસે.^{૧૩} ૬
 બને જખસેં તુમારે ઇશ્કમેં સરસાર^{૧૪} દીવાને,
 કીનારા કશ હુએ દુનીયાકે મઝહબ^{૧૫} ઓર મીલ્લતસે.^{૧૬} ૭

૧ દિલરૂખા = મનને ખેંચનાર. ૨ આ ગઝલમાં પશ્ચાત્તાપ સાથે પ્રેમ-સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. ૩ ઉલ્કત = સ્નેહ. ૪ સહેરા = નંગલ. ૫ હસરત = પશ્ચાત્તાપ. ૬ જાનાં = પરમેશ્વર. ૭ મજનુ = આરબના મુલકમાં મજનુ નામનો દિવાનો આશક થઈ ગયો છે તે, દિવાનો. ૮ ફુરકત = જુદાઈ. ૯ શક્ષત = મહેરબાની. ૧૦ મીનત = આશ્રય. ૧૧ સરસાર = તદન. ૧૨ મઝહબ = ધર્મના પંથ. ૧૩ મીલ્લત = અવહાર.

ઇશ્કમેં દર બ દર પ્રીરતે હું અબ તો બનકે સોદાઈ,
 નહીં પરવા નસીહતકી ન ગમ હેગા મલામતસે.^૧ ૮
 કહું કયા કયા હમારે સરપે ને આફત ગુઝરતી હે,
 કભી નાલાં^૨ કભી પેચાં^૩ કભી રોતે હું પુરકતસે. ૯
 હઝાફ સખતીયાં સેહેતે હું લેકીન સર ઝુકાતે હું,
 મહોબતમેં પ્યારેકી ન મોંહ ફેરા મુશક્કતસે. ૧૦
 જહાંકે રંજે મેહેનતસે તુમેં કયા ગમ હે અય અનવર !
 ઇશ્કમેં દે દીયા સરકો લો અબ છુટે મુસીબતસે. ૧૧

ગઝલ ૩૩.

મેં નમાઝી હું.^૪

મુસલમાં હું ખુદાકો જાનતા હું મેં નમાઝી હું,
 મહંમદ મુસતુફાકો ઉમતી હું ઓર હુજાહી હું. ૧
 જહાદે^૫ નફ્સ અમ્મારેસેં એકદમ મુજકો કુરસદ નહીં,
 ગઝા^૬ અસગર^૭ હે કયા શેહ મેં ગઝા અકબરકા^૮ ગાઝી હું. ૨
 કીયા હું દિલકે કાબેમેં જમાલે^૯ ચારકો સીજદા,^{૧૦}
 ન મેં કુછ સીજદયે દીવારકા^{૧૧} કચ્ચા નમાઝી હું. ૩
 સીવા હુકે નહીં કુછ જાનતા મેં બહરે વહદતમેં,
 હકીકતમેં જુદા હકસેં નહીં ગર મેં મીજાહી હું. ૪
 બ ઝાહર ગર ગદા^{૧૨} બનકર મેં ફીરતા હું ગલીકુચે,
 વલે ખાતનમેં ને દેખા તો અકબર શાહ ગાઝી હું. ૫

૧ મલામત=કપકો. ૨ નાલાં=બહેર રહેન. ૩ પેચાં=મનની મુંઝવણ.

૪ આ ગઝલ આત્મજ્ઞાન સંબંધી છે. ૫ જહાદ=લડાઈ. ૬ ગઝા=લડાઈ.

૭ અસગર=નાની, નજવી. ૮ અકબર=મોટી. ૯ જમાલ=રૂપ, કાંતિ.

૧૦ સીજદા=નમસ્કાર. ૧૧ દીવાર=ભીંત. ૧૨ ગદા=ફીર.

મેં આશક હું મેં હું માશુક મેં હું ઈશક હર શેમેં,
 મેં હું લટકા મેં હું ગમ્મા ન્યાઝ ચોર બેનયાઝી હું. ૬
 મેં અનવર હું મેં અકબર હું મેં અસગર હું મેં અબતર^૧ હું,
 ને કુછ દેખો સો સબ મેં હું રઝલ હું સરફરાઝી હું. ૭

ગઝલ ૩૪.

યે આશકારા દંડ.^૨

જહાંમેં કબસેં હુવા હે યે આશકારા^૩ દંડ,
 સઝા હે એક તો મુજરીમકો^૪ ફીર ન્યારા દંડ. ૧
 ખતા^૫ કયા હમસેં હુઈ યાર કહો ઉસકા સબબ,
 હમ તો હાજર હૈં અગર તુમકો હો ગવારા^૬ દંડ. ૨
 હમસેં મોંહ ફેર લીયા ગેઝ્સેં મીલતે હો હમેશ,
 યે સઝા દી હે હમેં ફીર કરો દોખારા દંડ. ૩
 હમકો દુક દેખતે હી દુરસેં પુકારે રકીબ,^૭
 એકને બોલા સઝા દુસરા પુકારા દંડ. ૪
 કીયા બરતર્ફ હે કયું ગેઝ્કે કહેનેસેં હમેં,
 હમકો ખીઝમતમેં રખો કર લો તુમ હમારા દંડ. ૫
 હમકો મંઝુર હે ને તુમને કીયા ખુબ કીયા,
 હમકો ખીઝમત હે પસંદ તુમકો હે ખ્યારા દંડ. ૬
 ઈશકમેં આપકે દીદારકે યે અનવરને,
 બનો તન સોંપ દીયા તુમકો કરો સારા દંડ. ૭

૧ અબતર=પામર, તુચ્છ. ૨ આ ગઝલમાં બમણો દંડ કરવામાં આવે છે તે માટે ઈશ્વર પ્રત્યે ઉદ્દગાર છે. ૩ આશકારા=નહેર, પ્રસિદ્ધ. ૪ મુજરીમ=શુનેહગાર. ૫ ખતા=કસુર, શુનોહ. ૬ ગવારા=પસંદ. ૭ રકીબ = નજીક રહેવાવાળા.

ગઝલ ૩૫.

અળ આઈ ઠંડ.^૧

- લપટકે સોઈએ પલંગ પર સનમ અળ આઈ ઠંડ,
કોઈ દીનુંમે હમે દેતી હે દેખાઈ ઠંડ. ૧
- કરો તૈયાર છપર ખટકે પરદે સળજો સુખ,
લપટકે સોઈએ ગલેસે ન દે દેખાઈ ઠંડ. ૨
- કીયા કયા ઠંડને મજનુંકો બેશે જંગલમે,
અરબકે બરમે જો મજનુંને આજમાઈ ઠંડ. ૩
- હમે બી મોસમે સરમામે^૨ ગસ્ત^૩ હોતા હે,
સનમકે કુચેમે હર બાર હમને ખાઈ ઠંડ. ૪
- જો દેખા મસ્ત હમે ઠંડને સરે બાઝાર,
શરાબે ઈસ્કી મસ્તીસે ખુદ લખાઈ ઠંડ. ૫
- પ્રીશાં^૪ હે આહ શરર^૫ બારકા^૬ શોલા^૭ હરદમ,
હમારે મોહસે હમે કુછ ન યાદ આઈ ઠંડ. ૬
- પડે હું ચારકે કુચેમે બેખબર ઉરીયાં,^૮
કયું દિલમે આશકે બીસ્મીલકે રાહ ન પાઈ ઠંડ. ૭
- કહાંકી ઠંડ કહાં ધુપકી ગરમી હમકો !
યહાં તો ઈસ્કી આતશને હે ભગાઈ ઠંડ. ૮
- જલે હે ઈસ્કી ગરમીસે દમ બ દમ અનવર,
ચેહ સોઝ^૯ દેખ તુજે સેફકી^{૧૦} દુહાઈ^{૧૧} ઠંડ. ૯

૧ આ ગઝલમાં પ્રેમની આતશ આગળ ઠંડ નાશ પામે છે તે સમ-
જાન્યું છે. ૨ સરમા=ઠંડ. ૩ ગસ્ત=ફરવું તે. ૪ પ્રીશાં=તનખા. ૫ શરર=
આગ. ૬ બાર=વરસાવવાવાળો. ૭ શોલા=ભડકો. ૮ ઉરીયાં=નમ્ર.
૯ સોઝ=બળવાપણું. ૧૦ સેફ=ઠંડ. ૧૧ દુહાઈ=દવાઈ, આણું.

ગઝલ ૩૬.

આહ મુજસેં નહીં મીલો ?^૧

આહ મુજસેં નહીં મીલો અબ એહમદે મુખતાર કયા ?
 યું હી તરસાઓગે મુજકો અબ મેરે સરકાર કયા ? ૧
 થા ગુઝર^૨ અબલ તો મેરા આપકે દરબારમેં,
 અબ તો મુજ પર હો ગયા બંધ આપકા દરબારકયા ? ૨
 ખવાબમેં^૩ સુરત દીખાતે થે મુજે ખ્યારે કલી,
 અબ નહીં બતલાઓગે ખ્યારે મુજે દિદાર કયા ? ૩
 કબ તલક તડપાઓગે મુજકો જુદાઈમેં મીયાં ?
 યું હી મર જાવેગા જાની હીજકા ખીમાર કયા ? ૪
 કયું નહીં મીલતે હો અબ મુજસેં મેરે ખ્યારે પિયા ?
 કર દીયા હે દુર આશકકે તઈ એક બાર કયા ? ૫
 લે ગયે દિલ મેરા ઝોર કરતે નહીં અબ મુજકો ખ્યાર,
 દિલ લગાકર ભુલ જાવે વોહ ભલા દિલદાર કયા ? ૬
 ઈશકકે ગમમેં તડપતા હે યે આશક લો ખબર,
 ગમ ગુસારી^૪ કી નહીં જસને વોહ ફીર ગમખવાર^૫ કયા ? ૭
 લો ખબર આશકકી જલ્દી ઝોર કરો ઉસ પર કરમ,
 એસી બેપરવાહી કયા હે ઝોર એસા ખ્યાર કયા ? ૮
 ગમઝદેકી^૬ લો ખબર લીલાહ જલ્દી દિલરૂખા,
 દિલ લગાકર છોડ દોગે યુંહી ખવારો ઝાર^૭ કયા ? ૯
 નામ માશુકુંકે હોતે હું જહાંમેં મુસ્તહર,^૮
 પર તુમારા તો અજબ હે નાઝ ઝોર ઇસારા કયા ? ૧૦

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ ગુઝર = આવલું જવું. ૩ ખવાબ = સ્વપ્ન. ૪ ગુસારી = દુર કરવું તે. ૫ ગમખવાર = બીજાની ફિકર કરનાર, સંભાળ કરનાર. ૬ ગમઝદા = ચિંતાવૂર. ૭ ઝાર = રાવાવાળો. ૮ મુસ્તહર = ભહેર.

લે ગયે દિલ એક હી લમેહમેં બતલાકર ઝહુર,
 ઝુલ્ફુકે કુરખાન મેં યા મુખડેકે બલહાર કયા ? ૧૧
 આકે મેરે ખવાબમેં તુમ એક બડે અંદાઝસે,^૧
 માર ગએ દિલ પર મેરે તુમ અબરૂકી તલવાર કયા ? ૧૨
 અખમ તો એસા હી કરતે હું મીયાં સદ આફરીન,
 પાર ના હો જાયે તો ફીર અખમ કયા ઓર વાર^૨ કયા ? ૧૩
 અય મીયાં યે તો મહોબતકે હું સખ નાઝો ન્યાઝ,
 ઇશ્કકી ખાતાં હે એસી ઇસમેં ફીર તકરાર કયા ? ૧૪
 અરક ચશ્મુંસેં બહેં ઓર આહ લખ પર હો રવાં,
 આશકુંમેં યે ન હો તો ઇશ્કકે આસાર^૩ કયા ? ૧૫
 મુજકો ખુશ આતી હે જો એસી તડકી હો ગઝલ,
 આશકુંકે સામને તો બેદરદ શુકતાર^૪ કયા ? ૧૬
 આશકુંકો ગાહ કખ્જો ગાહ હોતા ખસ્ત હે,
 કાયદા યે હે તો અનવર ઇસમેં ફીર તકરાર કયા ? ૧૭

ગઝલ ૩૭.

તેરેયે હોકે ફીદા તુજકો દિલ દીયા.^૫

તેરેયે હોકે ફીદા તુજકો દિલ દીયા મેંને,
 તેરે શીરાકમેં કયા ખુન દિલ પીયા મેંને. ૧
 યે તેરે ઇશ્કમેં જલ જલકે દિલ હુવા હે કખાબ,^૬
 યે ભોલે દિલકે ઉપર ઝુલ્મ કયા કીયા મેંને ? ૨
 જગર દોપારા હુવા ખાકે તેરે ઇશ્કકી તેગ,
 હઝાર હેફકે^૭ યે અખમ ન સીયા મેંને. ૩

૧ અંદાઝ=ચાળો. ૨ વાર=વાઢ, ધા. ૩ આસાર=નિશાની.
 ૪ શુકતાર=વાત ૫ આ ગઝલમાં પસ્તાવા સાથે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી
 છે. ૬ કખાબ=સેદાઈ ગયેલું. ૭ હેફ=પસ્તાવો.

તડપતા હું તેરી દુરીસેં રાત દીન ખ્યારે,	
ન નિંદ આતી હે ન ચેન કુછ લીયા મેંને.	૪
મેં તેરે ઇશ્કમેં અબ હો રહા હું દીવાના,	
લુટાકે ખાનમા ^૧ બરબાદ કર દીયા મેંને.	૫
ગલેમેં પહેનકે કફનીકો મોહપે મલકે ભભુત,	
તેરેહી ગમમેં લીયા હાલ જોગીઆ મેંને.	૬
શરાબે વરલ કલી લેકે હાથસેં તેરે,	
પીયા ન એક લી ખ્યાલા અય સાકીઆ મેંને.	૭
ઉમેદે વસ્લમેં સબ છોડ વસ્લકી ખવાહશ,	
લીયા હે મીલને તેરે રાહે સુફીઆ મેંને.	૮
તું મુઝસેં છુપકે કહાં જાવેગા ખ્યારે મેરે ?	
હે દિલમેં દેખ લીયા તુજકો મખફીયા મેંને.	૯
ખ્યાલે ગેર ગયા છુટ ઇશ્કમેં તેરે,	
સહીહ દિલમેં કીયા આત કીશ્રીયા ^૨ મેંને.	૧૦
તું માર ડાલે ઇસ અનવરકો યા જલાવે તુંહી,	
તેરેકો સોંપ દીયા જાન અય પિયા મેંને.	૧૧

ગઝલ ૩૮.

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા.^૩

ગમે હીજસેં મેં ન જ્યા ન મરા,

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા,

ન તો જાન ગઈ ન તો પાઈ શીફા,^૪

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા. ટેક.

૧ ખાનમા = ઘરખાર. ૨ કીશ્રીયા = મોટી. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે. ૪ શીફા = તનદુરસ્તી.

શબ^૧ રાહ મેં ઉસકી તકતા રહા,
 ઝોર ઇશકમેં ઉસકે મેં તડપા કીયા,
 ન તો મુઝકો ખુલાયા ન વોહ આપ આયા, એ લીં ૧
 મુજે ઉસકા પતા ન કીસીને દીયા,
 કહાં રહેતા હે એહ લી ન કીસને કહા,
 ન મેં ઉસસેં મીલા ન વોહ મુજસેં મીલા, એ લીં ૨
 શબો રોઝ મેં હર્દસેં રોતા રહા,
 મેરી આહને ઉઝકો અસર ન કીયા,
 ન ચેહ આગ ખુઝી ન તો વસ્લ હુવા, એ લીં ૩
 મેરા ખત^૨ લી ન લે ગઈ પેક^૩ સુખાહ,^૪
 ન તો ઉસકા મુજે પેગામ કહા,
 ન તો બોલા વોહ મુજસેં ન મુજસેં હસા, એ લીં ૪
 મુજે નાઝ ખતા દિલ હેર ગયા,
 ઝોર વસ્લકા મુજસેં ન વાઅદા કીયા,
 ન ઇધરકા રહા ન ઉધરકા રહા, એ લીં ૫
 મુજે ઇશકકી તેગસેં ઝખમી કીયા,
 ન તેં ઝખમ જીગર અનવરકા સિયા,
 ન તો માર હી ડાલા દીયા ન જીલા, એ લીં ૬

ગઝલ ૩૯.

રખોગે કબ તલક મહેબુર હમકો ?^૧

રખોગે કબ તલક મહેબુર^૨ હમકો ?

કરો ખીઝમતમેં અબ મંઝુર હમકો. ૧

૧ શબ=રાત. ૨ ખત=કાગળ. ૩ પેક=કાસદ. ૪ સુખાહ=મોટા પરાંદીઆની વનની લહેર. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે.
 ૬ મહેબુર=જીદો.

મહોબતસેં તુમે કુરબતમેં ઝેઝો,	
ખ્યારે કુછ નહીં મકદુર ^૧ હમકો.	૨
હમારે દિલકો લેકર તુમ અય દિલબર,	
રખોગે કબ તલક અબ દૂર હમકો.	૩
મહોબતને તુમારી અય ખ્યારે,	
નીહાયત કર દીયા મજબુર ^૨ હમકો.	૪
ન તાકત વસ્લકી ન તાબ દુરી,	
દીખા દો આપકા અબ નૂર હમકો.	૫
રહે કબ તક જુદાઈમેં તડપતે ?	
કરો અબ દાર ^૩ પર મનસુર ^૪ હમકો.	૬
શરાબે ઇશ્કસેં અપને અય જાનાં,	
કરો અબ મસ્ત ઓર મખમુર ^૫ હમકો.	૭
સદા રહેતી હે બેચેની કલબમેં, ^૬	
કરો અબ વસ્લસેં મસરૂર ^૭ હમકો.	૮
ગુલામીમેં રખો અનવરકો અપની,	
મહોબતમેં રખો મામુર ^૮ હમકો.	૯

ગઝલ ૪૦.

ઇશ્ક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા.”

ઇશ્ક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા,

ઇશ્કકી તલવાર ખાકે દિલ દોપારા હો ગયા. ૧

૧ મકદુર=શક્તિ. ૨ મજબુર=લાચાર. ૩ દાર=સૂળી. ૪ મનસુર=એક અભેદમાર્ગી ફકીરનું નામ છે, તે મહાજ્ઞાની હોવાથી લોકો તેના તાબે થઈ ગયા અને હું પરમેશ્વર છું એવું તે ફકીરે કહ્યાથી બાદશાહે તેને સૂળીએ ચડાવ્યો હતો. ૫ મખમુર=નિશાવાળો. ૬ કલબ=હૃદય. ૭ મસરૂર=ખુશી. ૮ મામુર=ભરપુર. ૯ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે.

એક બ એક વોહ હુશન ખુબી આ ગયા જો ખવાબમેં,
 હુદ હી દિલકો દીયા જુસ હમ નઝારા હો ગયા.
 દેખતે હી દે દીયા દિલ મેને અપને હાથસેં,
 હો ગયા આશક જબ આંખુસેં ઇશારા હો ગયા. ૩
 હો ગયા કુરબાન મેં ઉસ પર હઝારૂં જાનસેં,
 જાનો તન ઓર દિલ મેરા મીલક^૧ ઉસકા સારા હો ગયા. ૪
 લગ ગયા ઇશક આપકા અબ દિલમેં મેરે જાને મન,
 યા મહંમદ જાનો દિલસેં મેં તુમારા હો ગયા. ૫
 કુન્તો કનઝનસેં^૨ હુવા ઝાહેર થા નૂરે એહેમદી,
 સબ મરાતબ આપકા યહાં આશકારા હો ગયા. ૬
 નાઝ અબ કરતા હું મેં ઉસકી હકીકત જાનકર,
 હમ હુવે મેહબુબકે ઓર વોહ હમારા હો ગયા. ૭
 કયા કરૂં અય હમનશીનો^૩ અબ તો સબકો ભુલકર ?
 નામ એહમદકા મેરે દિલમેં ખ્યારા હો ગયા. ૮
 યા હુબીબી^૪ અબ કહાં જાઉં મેં તુમકો છોડકર ?
 આપકા હી ચે ગુલામ અનવર ખીયારા હો ગયા. ૯

ગઝલ ૪૧.

મહંમદસેં મેં દિલ લગાયા હુવા હું.^૫

મહંમદસેં મ દિલ લગાયા હુવા હું,
 ંહો દિલબરકા આશક કહાયા હુવા હું. ૧
 અગરચે નહીં મેં શહીદુંમેં^૬ યારો !
 વલે ઇશકકી તેગ ખાયા હુવા હું. ૨

૧ મીલક=મીલકત. ૨ કુન્તો કનઝન=શ્લોક છે. ૩ હમનશીનો=
 ભેગા ખેસવાવાળા. ૪ હુબીબ=મિત્ર. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થ-
 ના કરી છે. ૬ શહીદ=લડાઈમાં મરાઈ ગયેલા માણસ.

ન છેડો તુમેં મુજકો હરંગીઝ રકીઝો ?
 નશેમેં હો સરસાર^૧ આયા હુવા હું. ૩
 મહોબતકી મરતીસેં હું મસ્ત આહદ,
 વોહ મેહબુબકા મય પીલાયા હુવા હું. ૪
 બીલામીમ^૨ એહમદકા મેં મુખ્તલા^૩ હું,
 હકીકતમેં ઉસકી લુભાયા હુવા હું, ૫
 અગર ઉસકો આહેદ સમજતે હેં બંદા,
 વલે ભેદ મેં ઉસકા પાયા હુવા હું. ૬
 હુવા કુન્તો કન્ઝનસેં થા કોન આહેર ?
 વોહ ઇસાર દિલમેં છુપાયા હુવા હું. ૭
 હુવા હે વોહ નુક્તોસેં કસરતકા દક્તર,
 વોહ નુક્તોસેં મેં ભી બનાયા હુવા હું. ૮
 ન ભુલો હશરમેં યે અનવરકો એહમદ ?
 મેં કદમુંપે સરકો ઝુકાયા હુવા હું. ૯

ગઝલ ૪૨.

મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં.^૪

પ્યારે એહમદ તો મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં,
 આપ આતે ભી નહીં મુજકો ખુલાતે ભી નહીં. ૧
 મુન્તઝર^૫ મેં તો હું દીદારકા લેકીન વોહ તો,
 મુસકરાતે^૬ ભી નહીં પરદા ઉઠાતે ભી નહીં. ૨
 બેકારીસેં મેં મરતા હું વોહ દિલબર મુજકો,
 મોંહ દીખાતે ભી નહીં ખવાબમેં આતે ભી નહીં. ૩

૧ સરસાર = મસ્ત. ૨ બીલામીમ = શ્લોક છે. ૩ મુખ્તલા = આરાદ.
 ૪ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૫ મુન્તઝર = રાહ જોવાવાળો.
 ૬ મુસકરા તે = મોં મલકાવતા, મંદમંદ હાસ્ય કરતા.

કેસા પરદા થે હે બની મેં તુમ્હારે કુરખાં,
હસ બુલાતે ભી નહીં બાત સુનાતે ભી નહીં. ૪
સર બસદ ઇજઝમેં કદમુંપે તુમ્હારે હે રખા,
સર ઉઠાતે ભી નહીં સીનેસેં લગાતે ભી નહીં. ૫
આતશે ઇશ્કસેં મરતા હું મસીહા^૧ મુજકો,
મય પીલાતે ભી નહીં આગ બુઝાતે ભી નહીં. ૬
હે થે બિમાર મહોબતકા તુમ્હારી અનવર,
રહમ લાતે ભી નહીં ગમસેં છુડાતે ભી નહીં. ૭

ગઝલ ૪૩.

હુવે બદનામ તુમસેં દિલ લગાકે.^૨

હુવે બદનામ તુમસેં દિલ લગાકે,
કભી હમસેં મીલે નહીં તુમ તો આકે. ૧
હમારા ઇશ્ક હે લોગુંમેં અફશાં,^૩
હમેં હસતે હું લોગ ઉંગલી બતાકે. ૨
કીયા વેહશતને હે હમકો દીવાના,
ન દિલ લગતા હે અબ કીસ જાપે જાકે. ૩
ફીરે હું મીસ્લ મજનું દસ્તો^૪ જંગલ,
બગોલેકી^૫ તરેહ હમરાહ^૬ હવાકે. ૪
બહે હું આંખસેં આંસુકે નાલે,
લખુસેં આહ નીકલે ગુલ મચાકે. ૫
થે બેચેનીસેં સબ કુચે વ બાઝાર,
ફીરાયા તુમને દીવાના બનાકે. ૬

૧ મસીહા = ઇસાનું નામ છે. ૨ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૩ અફશાં = જાહેર. ૪ દસ્તો = વન. ૫ બગોલા = વંટાળીઆ. ૬ હમરાહ = સાથ.

તુમારે ઇશ્કમેં હમકો અય બાનાં,	
મીલા ઇનઆમ ચે આશક કહાકે.	૭
વલે અબ તક ખબર તુમને ન લી યાર ?	
ચેહી હે કાયદે ખ્યારે વફાકે ? ^૧	૮
તુમારે હીજમેં મરતે હેં હમ તો,	
તુમેં ખેઠે હો કયું દિલસેં ભુલાકે ?	૯
ખ્યારે અબ કરો તુમ રહમ હમ પર,	
હેં દેતે વાસ્તે તુમકો ખુદાકે.	૧૦
મહોબત ખ્યારસેં આશકકો અપને,	
કરો ખુશ અબ તો મોંહ અપના દીખાકે.	૧૧
તડપતા હે જુદાઈમેં ચે આશક,	
કરોગે કયા તુમ ઉસકા દિલ જલાકે ?	૧૨
ન જાવેગા કહીં અબ છોડ તુમકો,	
તુમારા હો ગયા તુમકો સચાકે.	૧૩
મહોબત અબ ન છુટે તા કયામત, ^૨	
ફસા દિલ પેચમેં ઝુંદફેં દોતાકે. ^૩	૧૪
કહાં જાવેગા ચે આશક ખેચારા, ^૪	
રહા હે અબ તો તુમ ઉપર ભુલાકે.	૧૫
શીતાબી કુર્બમેં ખેચો અય ખ્યારે !	
જુલાવો વસ્લકા શરબત પીલાકે.	૧૬
ખસદ ઇજઝો ન્યાઝ અનવર અય એહંમદ !	
પડા કદમુંમેં હે સરકો ઝુકાકે.	૧૭

૧ વફા = સચ્ચાઈ. ૨ કયામત = મહાપ્રલય. ૩ દોતાકે = ખંને તરફની.
૪ ખેચાર = નિરાધાર, ઉપાય વગરનો.

ગઝલ ૪૪.

આશક હું સુખતિલા હું તુમારા.^૧

- આશક હું સુખતિલા હું તુમારા કંઈ દિનસેં, ૧
 દિલબં મેં તુમારેપે હે વારા કંઈ દિનસેં.
 રોતા હું તડપડતા હું જુદાઈમેં આપકી, ૨
 હીજરતને આપહીકી હે મારા કંઈ દિનસેં.
 તનમેં નહીં કરાર ન આરામ જાનકો,
 દિલ હો ગયા હે જલકે અંગારા કંઈ દિનસેં. ૩
 સીનેમેં મેરે ઇશકકી આકર લગી હે આગ,
 ઉઠતા હે મેરે મોંહસેં શરારા^૨ કંઈ દિનસેં. ૪
 બેઠતે હું અશક અશમુએ રોતા હું ઝાર ઝાર,
 જારી હે અશમસેં ચેહ કુંવારા કંઈ દિનસેં. ૫
 આતશ લગી હે ઇશકકી સખ તન બદનમેં આહ,
 દિલ હો ગયા હે ગમસેં દોપારા કંઈ દિનસ. ૬
 અય હમનશીનો અબ મેં ન રોઉં તો કયા કરૂં ?
 મિલતા નહીં હે મેરા ખ્યારા કંઈ દિનસેં. ૭
 રોતા હું દહો ગમસેં કલેબ પકડકે મેં,
 કરતા હું ગમસેં આહકા નારા કંઈ દિનસેં. ૮
 ઉમેદમેં વિસાલકી^૩ આપહી કે જાન મન,
 બેઠા હું સખસેં કરકે કનારા^૪ કંઈ દિનસેં. ૯
 દિલ જાનો તન વ આબરૂ મેરી તમામ યાર !
 સોંપા હે મેને આપકો સારા કંઈ દિનસેં. ૧૦
 લીજે ખબર શિતાબીસેં અનવરકી યા હબીબ^૫ !
 ફિરતા હે રોતા ગમમેં બિચારા કંઈ દિનસેં. ૧૧

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ શરારા = આગની જ્વાળા. ૩ વિસાલ = મળવું તે. ૪ કનારા = અંત, દુર. ૫ હબીબ = દોસ્ત, મિત્ર.

ગઝલ ૪૫.

જાનો વ પહેછાનો.^૧

તુમેં અય અહલે આહર હકકો^૨ કયા જાનો વ પહેછાનો,
 ખુદા હક થા વલે કયા થા જરા જાનો વ પહેછાનો. ૧
 જો હક થા ઉસમેં સખ કુછ થા ંહો ઇદમ ઓર કુદરતે કામીલ,
 થા વોહ જામે સિક્કાતે કુલ બજા જાનો વ પહેછાનો. ૨
 ન થા નામો નિશાં ઉસકા ન થા કોઈ મકાં ઉસકા,
 મગર વોહ ગંજ મખફી થા છુપા જાનો વ પહેછાનો. ૩
 વહાં કુછ લી કહા જાતા ન થા ઉસ ગંજ મખફીકો,
 વલે ઇતના હી થા કે હક સયા જાનો વ પહેછાનો. ૪
 વહાં તો આતમેં મુતલક દખલ કીસકો નહીં હેગા,
 તો તુમને કીસ તરેહ જાના ખુદા જાનો વ પહેછાનો. ૫
 લલા ઉસ વક્ત કોઈ થા યા કુછ લી થા ચેહ કસરતસેં,
 કે અદ્લાહ ઓર ખુદા ઉસને કહા જાનો વ પહેછાનો. ૬
 વહી થા આત મુતલક ઓર મુકામે ગેબ^૩ હુયત^૪ થા,
 ન થા ઉસ બહરકા કુછ ઇન્તેહા જાનો વ પહેછાનો. ૭
 નિરંજન ઉસકો બોલે ઓર નિરાકાર લી ઉસકો,
 પ્રીર ઉસકો કયા કહા જાવે લલા જાનો વ પહેછાનો. ૮
 અલખ લી ઉસકો બોલે કે ખ્યાલ ઓર ંહેમસેં બરતર,
 તો બાવનસેં બહાર ઉસકો લીખા જાનો વ પહેછાનો. ૯
 નહીં કુછ ખોદ^૫ હમકો ઉસકી આતે પાકમેં મુતલક,
 ગયા જો ઉસ તરફ શુમ હો ગયા જાનો વ પહેછાનો. ૧૦
 નહીં બાઝ^૬ આના હે ઉસકો તો ઉસ મેદાનસેં હરગીઝ,

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની ઓળખાણ સમજાવી છે. ૨ હક=પર-
 મેશ્વર. ૩ ગેબ=છાનો. ૪ હુયત=ઓમ્ હૈ, એક પરબ્રહ્મ. ૫ ખોદ=શોધ.
 ૬ બાઝ=બહાર.

નહીં મીલતા હે ફિર ઉસકા પતા જાનો વ પહેછાનો. ૧૧
 કહેં ગર નૂર તો મુશ્કીલ હે કીસ જા હે વ કેસા હે ?
 સુફિદો સુખો પીલા યા હરા જાનો વ પહેછાનો. ૧૨
 કહેં ગર એક તો હેબતસેં^૧ ઉસ અઝમતકે^૨ દિલ લરઝે,^૩
 કે કિસ શેકા શુમાર હમને કિયા જાનો વ પહેછાનો. ૧૩
 ગરઝ વોહ સખ તરહસેં થા મુનજઝા^૪ ઝોર બરતર^૫ થા,
 કે ના પહોંચે શુમાં^૬ કીસકા હે કયા જાનો વ પહેછાનો. ૧૪
 કે થા વો બેસુબેહ બેમીસ્લ બેચું^૭ ગંજ મખફી થા,
 વલે વાજખ વજુદ ઉસકા બકા જાનો વ પહેછાનો. ૧૫
 ઝખાં હે ગુંગ^૮ યહાં સખકી કે કયા કહીએ ઉસ અઝમતકે ?
 તો અનવર લી સમજ કર ચુપ હુવા જાનો વ પહેછાનો. ૧૬

ગઝલ ૪૬.

ઇશકકે સદમુંસેં હમ રો રોકે ચિહ્નાતે રહે.”

ઇશકકે સદમુંસેં^૧ હમ રો રોકે ચિહ્નાતે રહે,
 લે ગયા દિલબર તો દિલ હમ હાથ ફેલાતે રહે. ૧
 આહ સદ અફસોસ અબ હમકો નહીં આરામો ચેન,
 દર્દ હિજરતમેં દિવાના બનકે ભટકાતે રહે. ૨
 દે દિયા હમને તો દિલ તુમકો ન આહા તુમને ચાર,
 ઉમ્મલર લોગુંકી અબ હમ ઠોકરેં ખાતે રહે. ૩
 હો ગયા દિલ અબ તો દીવાના તુમારે ઇશકમેં,
 એક નહીં સુનતા હે ચેહ હમ લાખ સમજાતે રહે. ૪

૧ હેબત=ટર. ૨ અઝમત=મોટાઈ. ૩ લરઝે=ધ્રુવ. ૪ મુનજઝા =
 નિરંજન. ૫ બરતર=સૌથી દુર. ૬ શુમાં=કલ્પના. ૭ બેચું=કહી
 શકાય નહીં તેવા. ૮ ગુંગ=ખોખડો. ૯ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રા-
 થના કરી છે. ૧૦ સદમા=દુઃખ.

માર હી ડાલા હે હમકો તુમને બતલાકે અદા,^૧
 ઝખમ હમ ખાતે રહે તુમ નાઝ બતલાતે રહે. ૫
 વાહ રે કિસ્મત હમે હોતા નહીં હે વસ્લ યાર,
 ઉઝલર હમ હાથકો મલમલકે પસ્તાતે રહે. ૬
 બદનસીબીસેં નહીં મિલતા હે હમકો માહર,^૨
 લાખ હમ દિવારો દરસે સરકો ટકરાતે રહે. ૭
 અબ નહીં ચારા હમારા તુમ કરો ઇસકા ઇલાજ,
 યા મહંમદ નહીં તો દુનિયા દીસે હમ જાતે રહે. ૮
 અબ તો સર રખ્યા હે કદમું પર તુમહારે યા હબીબ !
 સખ તરફસેં ભાગકર હમ તુમ તરફ આતે રહે. ૯
 અબ કરો હમ પર રહેમ અય રહેમતુલ્લિલઆદમીન^૩ !
 કયું કે જબ “લાતકનતુ”^૪ તુમ આપ ફરમાતે રહે. ૧૦
 અબ તો મારો યા જુલાવો તુમ હી રખ લો આબર,
 કમતરીં અનવર તો મદેહ^૫ આપકી ગાતે રહે. ૧૧

ગઝલ ૪૭.

કીજે નઝર ઇધરકો મહેરબાં કલી કલી.^૬

કીજે નઝર ઇધરકો મહેરબાં કલી કલી,
 લીજે ખબર સુનાકે દો બાતાં કલી કલી. ૧
 આશક તુમહારા ફર્ત^૭ મહોબતકે શાકસેં,
 કરતા હે સદકે^૮ દિલકો કલી જાં કલી કલી. ૨
 મેં દેખ શમે રૂબકો^૯ તુમહારે અય દિલરૂબા !

૧ અદા = ચાળા. ૨ માહર = ચંદ્ર જેવા ઉજ્જવલ. ૩ રહેમતુલ્લિલઆદમીન = આખી દુનિયા ઉપર દયા કરનાર. ૪ લાતકનતુ = નિરાશ ન થાઓ. ૫ મદેહ = સ્તુતિ. ૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૭ ફર્ત = વધારે. ૮ સદકા = કુરબાન. ૯ શમે રૂબ = દીવા જેવા તેજસ્વી ચહેરો.

હેતા હું તુમકો હીં કભી ઈમાં કભી કભી.	૩
બુલકુંકે દામમેં હે ફસા જબસેં મુર્ગ દિલ, કાફર કભી હું બનતા મુસલમાં કભી કભી.	૪
બેચેન હું તડપતા બુદ્દાઇમેં આપકી, રોતા કભી હું દર્દસેં નાલાં ^૧ કભી કભી.	૫
દિલકો નહીં કરાર ન આરામ બનકો, પેચાં કભી હું રંજસેં ગીરયાં કભી કભી.	૬
જારી હે અશક ચરમુંસેં ચોર લખપે આહ હે, ફીરતા કભી ગલીમેં બચાબાં ^૨ કભી કભી.	૭
રોતે હે બેકસીકો મેરી દેખ ઈન્સોનં, ^૩ રોતે કભી હું મુર્ગ મછલીયાં કભી કભી.	૮
અબ લો ખબર શિતાબીસેં ખ્યારે ગરીબકી, દિખલા દો મુખડા અય મહેતાબાં કભી કભી.	૯
પોશીદાહ બહોત ઇશકકો રખતા હું મેં વલે, શોલા ^૪ મેરે દહનસેં હે અફશાં ^૫ કભી કભી.	૧૦
અનવરકો તેરે મીલનેકી હે આરજુ બડી, મીલ જાવ મુજકો ખવાબમેં જાનાં કભી કભી.	૧૧

ગઝલ ૪૮.

તેરી યાદ હમ દિલમેં લાયા કરેંગે.^૧

તેરી યાદ હમ દિલમેં લાયા કરેંગે,

ન દિલસેં કભી હમ બુલાયા કરેંગે.

૧

૧ નાલાં=પોકારથી રોવું. ૨ બચાબાં=જંગલ. ૩ ઈન્સોનં=મનુ-
ષ્ય અને દેવતા. ૪ શોલા=જવાળા. ૫ અફશાં=અગ્નિની જ્વાળાતું તણુખા
સાથે એકદમ નીકળવું. ૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે.

તું આવે ન આવે અગર ઘર હમારે, વલે હમ તો તુજ પાસ આયા કરેંગે.	૨
રક્ષીખુંસે ઉલ્કૃત કરેંગે ન હરગીઝ, તેરી યાદમેં દિલ લગાયા કરેંગે.	૩
તેરે હુસ્નકો દેખ હો તુજપે કુરખાં, તહીયરસે ^૧ આંખે મીલાયા કરેંગે.	૪
અગર કુર્બમેં તું બુલાવેગા હમકો, તો હમ લી સર અપના ગુલાયા કરેંગે.	૫
રખેગા તું જબ તક હમેં દુર ખ્યારે તો હમ ગમસે આંસુ બહાયા કરેંગે.	૬
તેરે હીજકા હૃદ રાતુંકો રો રો તુજે ધજ્જસે હમ સુનાયા કરેંગે.	૭
કલેજેપે રખ હાથ ઓર દિલ પકડકે તુજે દાગ અપના દિખાયા કરેંગે.	૮
શબો રોઝ રો રોકે હૃદોં અલમસે ^૨ તેરે હીજમેં દિલ જલાયા કરેંગે.	૯
બુદાઇસે બેચેન બેતાબ હોકર તેરે ધરકમેં તલમલાયા ^૨ કરેંગે.	૧૦
જલાવે રૂલાવેગા કુરકતમેં જો તું, જો દુઃખ દેગા હમકો ઉઠાયા કરેંગે.	૧૧
દીયા હે અગર હમને દિલ તુજકો ખ્યારે, તેરે ધરકકો હમ નીલાયા કરેંગે.	૧૨
અગર તુજકો અનવરસે ઉલ્કૃત નહીં હે, વલે હમ તેરા રાગ ગાયા કરેંગે.	૧૩

૧ તહીયરસે = અચંબા સાથે. ૨ તલમલાયા = તરફડું તે.

ગઝલ ૪૯.

હમી લામકાંસે તો આયે હુવે હું^૧.

હમી લામકાંસે તો આયે હુવે હું,
વલે રાઝ અપનાં છુપાયે હુવે હું. ૧

હે ખાતન હકીકત હમારી અનલહક,
યે અહરમેં બંદા કહાએ હુવે હું. ૨

હે મીલતા ખુદા દેખનેસેં હમારે,
યેહ ફતખાહ હમેં હકસેં પાયે હુવે હું. ૩

બુદા હમકો દરિયાસેં હરગીઝ ન સમજે,
વોહ પાની હમ ઓલા^૨ જમાયે હુવે હું. ૪

નહીં હમમેં ઓર બહરમેં ફર્ક મુતલક,
હુબાબ ઓર દરિયા મીલાયે હુવે હું. ૫

હે કતરેમેં^૩ દરિયા વ દરિયામેં કતરા,
યેહ દોનું આપસમેં સમાયે હુવે હું. ૬

હે ખાતનમેં હમ ઓર અહર હે ઇનસાં,
યેહ રૂપ અપના હમને બનાયે હુવે હું. ૭

છુપાનેકો રાઝ અપના દુનિયાકે અંદર,
ઇઝાફતકા પરદા લગાયે હુવે હું. ૮

હમી “નેહનો અકરબ”કે હું કહેનેવાલે,
હમ નગમેં “અલસ્તો” સુનાયે હુવે હું. ૯

નફી^૪ હર દો આલમ હે ઓર હમ હું ઇસખાત,^૫
યેહ આરફકો હમને પઢાયે હુવે હું. ૧૦

હમારા હી મઝહર^૬ હે યેહ હર દો આલમ,
હમી જલવા અપના દિખાયે હુવે હું. ૧૧

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ ઓલા=કરા.
૩ કતરા=ખિંદુ, ટીપું. ૪ નફી=નારાવાન. ૫ ઇસખાત=કાયમ. ૬ મઝ-
હર=બહેર થવાનું મૂળ સ્થાન.

હું અહો^૧ સમા^૨ બીચ હમ હી તો અનવર,
હમી આપ પર ખુદ લુભાય હુવે હું. ૧૨

ગઝલ ૫૦.

ખવાહ મ ખવાહ અબ હો ગયા.^૩

ખવાહ મ ખવાહ અબ હો ગયા હું ઇશ્કકા બીમાર મેં,
કયા કરું અબ ખા ચુકા હું અણુકી તલવાર મેં. ૧
ઇશ્કમેં તેરે ગયા તાબોતવાં^૪ સમ્રો કરાર,
મીસ્તે મજનુકે હુવા હર કામસેં બેકાર મેં. ૨
દર બ દર પ્રીરતા હું તુજકો હુંડતા અય દિલરૂખા !
પર મેરા અબ તક ગુઝર નહીં હે તેરે દરબારમેં. ૩
ઝખ્ત^૫ હો સકતા નહીં અબ સોઝ ઓર આહોશીગાં,
ખુને દિલ બહેતા હે આકર આંસુંઉંકી ધારમેં. ૪
બેકરાસીસેં હે વેહશત ઓર ગમસેં હે જનું,
ઇશ્કને રસવા^૬ કીયા અબ કુચે એ બાઝારમેં. ૫
અકલ સબ ગુમ હો ગઈ હે ઇશ્કમેં તેરે મીયાં !
હીજમેં ફીરતા હું તેરે બેકસો લાચાર મેં. ૬
લે બખર મેરી શીતાબીસેં તું કર મુજ પર રહમ,
તેરી ઉલ્ફતમેં હું મરતા એહમદે મુખતાર મેં. ૭
કબ તલક રોતા ફીરું મેં હીજમેં તેરે મીયાં ?
અબ તો કુરબતમેં ખુલા દેખું તેરા દીદાર મેં. ૮
ખવાબમેં આકરકે મીલ અનવરસેં અય મેહબુબ મન !
તું મહોબત મુજપે કર તુજ પર કરું અબ ખ્યાર મેં. ૯

૧ અહો = જમીન. ૨ સમા = આકાશ. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૪ તાબોતવાં = શક્તિ. ૫ ઝખ્ત = કબજે કરવું. ૬ રસવા = ફળેલી. ૭ રસવા = ફળેલી.

ગઝલ ૫૧.

અલ્લાહું કર અલ્લાહું^૧

હર હર હમ પર ધ્યાન લગાકે અલ્લાહું^૨ કર અલ્લાહું,
 “ નહેનો અકરબ ”^૩ દિલમે લાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું. ૧
 “ વફી અનફેસેકુમ ”^૪ સુરત જમાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું,
 “ વહોવા મઆકુમ ”^૫ નઝર મીલાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું. ૨
 “ મન્ અરફ ”^૬ તંબુર ખાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું,
 “ ફકદ અરફકા ”^૭ નગમા ગાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું. ૩
 “ અલ્ ઇન્સાનો સીરી ”^૮ સુનાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું,
 “ અનાસીર રોહુ ”^૯ દિલમે છુપાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું. ૪
 “ એકરા કિતાબકા ”^{૧૦} માઅના પાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું,
 “ કફા બેનફેસેકા ”^{૧૧} મેવા ખાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું. ૫
 વહેદતકે^{૧૨} દરિયામે આકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું,
 વહેમ દોઈકા દિલસે મીટાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું. ૬
 બહેરે ફનામે ગોતાં લગાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું,
 કાયમ હોકર ખીચ ફનાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું. ૭
 ગુમ હો જા તું આતમે જાકે અલ્લાહું કર અલ્લાહું,

૧ આ ગઝલમાં સમાધિ ધ્યાનની સ્થિતિ સમજાવી છે. ગઝલના પદની શરૂઆતમાં જે જે અરબી લાપાના શ્લોકોના શબ્દો મુકેલા છે તે કુરાનની આયતો તથા હદીસો છે, જેના અર્થ નીચે બતાવ્યા છે. ૨ અલ્લાહું કર = પરમેશ્વર છેજ એવું કહ્યા કર. ૩ નહેનો અકરબ = હું તારાથી ઘણુંજ નજીક છું. ૪ વફી અનફેસેકુમ = તારા શરીરમાં હું છું. ૫ વહોવા મઆકુમ = તે તમારી સાથે છે, જુદો નથી. ૬-૭ મન્ અરફ ફકદ અરફ = જે પોતાના આત્માને ઓળખે છે તે પરમેશ્વરને ઓળખે છે. ૮ અલ્-ઇન્સાનો સીરી = માણસ એ મારો ભેદ છે. ૯ અનાસીર રોહુ = હું માણસનો ભેદ છું. ૧૦ એકરા કિતાબકા = તું તારા આત્મારૂપ પુસ્તકને વાંચ. ૧૧ કફા બેનફેસેકા = તારા માટે તે પૂરવું છે. ૧૨ વહેદત = એક બ્રહ્મ.

અનલ હકકા^૧ શૌર મચાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૮
 અપની ખુદીકો આપ ગમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 મેં ઓર તું સખ દિલસેં ભુલાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૯
 ખુદીકા પરદા દિલસેં ઉઠાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 કપટકી ટટ્ટી દુર હટાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧૦
 અનવર આપમેં આપ સમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 હક્કે^૨ ઝીકરકી ગઝલ બનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧૧

ગઝલ પર.

આઓ ઇધરકો આઓ.^૩

આઓ ઇધરકો આઓ અય જાને જાં હમારે,
 મુખડા ઝરા બતાઓ અય મહેરબાં હમારે. ૧
 હુયતસેં^૪ અહદીયત^૫ હો તવહીદ^૬ વાહદીયત^૭ હો,
 પકડા ઝહુર તુમને અય બેનિશાં હમારે. ૨
 ફીર આ ઇલાહીયતમેં^૮ અસ્માંકા^૯ કર ઝહુરા,
 ઝાહેર કરી સીફાતેં સુલ્બે સીફાતવાલે. ૩
 મખલુક^{૧૦} કરકે રૂહે પરદા ઝરા હટાયા,
 કવલે અલસ્તો કહેકે અય ઇન્જો શાનવાલે. ૪
 કાલુખલા શહેદના રૂહુને તખ પુકારા,
 અનવર બી થા ઉસીમેં તુતકો^{૧૧} કલામવાલે. ૫

૧ અનલ હકક=હુંજ પરમેશ્વર હું. ૨ હક્કે ઝીકરકી=પરમેશ્વરની પ્રાર્થના. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. આ ગઝલનો ભાવાર્થ ગરબી ૩૦ મી વાંચવાથી સારી રીતે સમજાશે. ૪ હુયત=સંસારની પ્રથમની સુન સ્થિતિ. ૫ અહદીયત=બ્રહ્મતું પકટ થવું. ૬ તવહીદ=એક બ્રહ્મતું સ્વરૂપ. ૭ વાહદીયત=લીલા. ૮ ઇલાહીયત=જુદા જુદા સ્વરૂપમાં પ્રકટ થવું. ૯ અસ્માં=જુદાં જુદાં નામો. ૧૦ મખલુક=પેદા કરેલી વસ્તુ. ૧૧ તુતકો=બોલવું.

ગઝલ પૃ.૩.

ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે.^૧

- જીધર દેખા ઉધર અબ તો ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે,
 દિલુંમેં અપને અય ચારો ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૧
 મહોમત હે તો દુનિયાકી ઝોર ઉલ્ફત^૨ હે તો દુનિયાકી,
 ને નૈયત^૩ હે તો દુનિયાકી ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૨
 ઇશાદા હે તો દુનિયાકા ઇશારા હે તો દુનિયાકા,
 ને માદા^૪ હે તો દુનિયાકા ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૩
 તફ્ફુર^૫ હે તો દુનિયાકા તસવુર^૬ હે તો દુનિયાકા,
 તાસુર^૭ હે તો દુનિયાકા ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૪
 ખુદાકો યાદ કર અનવર હે તેરે વાસ્તે બહેતર,
 જહાંકે અબ તો દિલ બીતર ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૫

ગઝલ પૃ.૪.

નહીં અરઘા.^૮

- મીરસી લખે રોશનપે^૯ જમાના નહીં અરઘા,
 ઇલ્માસકો^{૧૦} ફીરોઝ^{૧૧} બનાના નહીં અરઘા. ૧

૧ દુનિયાની માયા સંબંધી આ ગઝલ છે. ૨ ઉલ્ફત=પીછાન, ઝોળખાણ. ૩ નૈયત=વૃત્તિ. ૪ માદા=મૂળ સ્થાન, જન્મભૂમિ. ૫ તફ્ફુર=ફીકર. ૬ તસવુર=ધ્યાન. ૭ તાસુર=અસર. ૮ આ ગઝલ કાઝી અનવર મીયાંએ તથા પેશામ્લીના ઠાકોર અલ્લુમીયાં જનમહંમદ જેઆ સારી ગઝલો વિગેરે લખી જણાવતા હતા તેમણે બંને મળીને બનાવેલી છે. ઠાકોર એક ટુંક-બેત રચીને બોલતા તે ઉપરથી કાઝી અનવર બીજા બેત કહેતા, તે પછી ઠાકોર રચીને બોલતા એમ એક બીજાની બેત ઉપરથી આ ગઝલ રચાયેલી છે, અને તેજ કારણથી છેવટમાં ખુશતર (ઠાકોરના નામની સંજ્ઞા-તપશ્વસ) અને અનવરનું નામ આવેલું છે. આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને પરીની ઉપમા આપી તારીફ કરેલી છે. ૯ રોશનપે=રોશનીતા. ૧૦ ઇલ્માસ=હીરો. ૧૧ ફીરોઝ=લીલા રંગનો પથ્થર.

વોહ હસ્ત હીનાઈકો ^૧ દીખાકરકે પરીરૂ ^૨ ,	
સીનેકો ચે આશકકે જલાના નહીં અચ્છા.	૨ *
કલ રાત કીયા આપને થા વસ્લકા વાયદા,	
અબ કીજે વફા ^૩ ઇસમેં બહાના નહીં અચ્છા.	૩
ગીર જાઓગે દીલસેં ઓર ઉતર જાઓગે જુસેં,	
અગીઆરૂસેં ^૪ આંખુંકા લડાના નહીં અચ્છા.	૪ *
હોવેગા અભી હશર બપા ^૫ વોહ સીતમ અંદાઝ, ^૬	
ધીધરૂં ^૭ સરે પાયલકે ^૮ બજાના નહીં અચ્છા.	૫
શરમાતે હો કયું ચારસેં આંખે તો મીલાઓ,	
વસ્લતમેં કમરરૂકા ^૯ છુપાના નહીં અચ્છા.	૬ *
કાકુલકો ^{૧૦} ન તુમ હાથ લગાઓ ખુશતર વ અનવર,	
સોતે હુવે ફીતનેકો ^{૧૧} જગાના નહીં અચ્છા.	૭

ગઝલ સંગ્રહ સમાપ્ત.

* બીજી ચોથી અને છઠ્ઠી દુક કાઝી અનવર મીયાંની રચેલી છે.
 ૧ હીનાઈકો=મેદી જેવા રંગવાળો. ૨ પરીરૂ=પરી જેવા મુખવાળો.
 ૩ વફા=પાળવું. ૪ અગીઆરૂસેં=બીજા લોકોથી. ૫ હશર બપા=મરેલા
 જીવતા થવું તે. ૬ સીતમ અંદાઝ=જીવન કરનાર. ૭ ધીધરૂં=ધુધરા.
 ૮ સરે પાયલકે=પગ ઉપર. ૯ કમરરૂકા=ચંદ્ર જેવું મુખ. ૧૦ કાકુલ=
 વાળની લટ. ૧૧ ફીતનેકો=અડાને.

પરચુરણ કાવ્ય સંગ્રહ.

ફારસી ગઝલ ૧.

અઝ મયે વસ્લ બેદેહ જામમ.

મમઝ^૧ પરેશાનમ સાકી તો અઝ મયે વસ્લ બેદેહ જામમ,
મમસુસ^૨ શુદ્ધ દર રંજો અલમ અઝ તરનગી^૩ ખુશક શુદ્ધ કામમ.^૪ ૧
મમદુહ^૫ તુઈ મખદુમ^૬ તુઈ મવલાના તુઈ ખાશદ ચે ગમમ,
મમલુક^૭ મનમ તો માલક મન સુલતાન તુઈ મન ખુદામમ.^૮ ૨
મમલુલ^૯ મનમ અઝ રંજો અલમ ઉફતાદા^{૧૦} અજબ દરદિલઝખમમ
મમદુહ^{૧૧} બોકુન મારા બ અતા હર વકત ઝે સુખ્કો તા શામમ. ૩
મમનુન^{૧૨} શવમ અઝ મીનતે^{૧૩} તો શુકરાના^{૧૪} ગુઝારમ દર દિલેમમ,
મમબુઝ^{૧૫} શવમ દર વહદત તો માદુમ^{૧૬} કુનમ ખીલકુલ નામમ. ૪
મમઝ શવમ દર ઈશક ઈલાહ માનમ તા કદર સાખીત કદમમ,
મમસુલ શવમ દર રાહે ખુદા અનવર ચે શવદ ખુશ અંજામમ. ૫

ભાવાર્થ:—૧ હે પ્રેમરસપી શરાબ પાવાવાળા પરમેશ્વર! હું તારી જુદાઈના લીધે બિમાર^૧ અને પ્રેમધેક્ષો થયો છું, હું દુઃખથી ઘેરાયો^૨ છું, અને માફ ગળું^૪ તરસથી^૩ સુકાઈ ગયું છે માટે તું મને તારા મેળાપરૂપી શરાબનો પ્યાલો પા. ૨ તું વખણાયેલો^૫ છે, તું માલેક^૬ છે, તું ધણી છે, હવે મને કોની ખીક છે ? હું તારો ખરીદાયેલો^૭ છું અર્થાત્ હું તારી મીલકત છું અને તું મારો માલેક છે, તું મારો સુલતાન છે, અને હું તારો દાસ^૮ છું. ૩ હું દુઃખ અને પીડાથી હેરાન^૯ થયો છું અને મારા હૃદયમાં એક અજબ ઘા પડ્યો^{૧૦} માટે તું દરેક વખતે સાંજ સવારે મહેરબાની કરી મને મદદ^{૧૧} કર. ૪ તારી મહેરબાનીથી^{૧૨} હું સદાનો તારો આભારી^{૧૩} બની રહું અને મારા દિલમાં તારો હમેશનો ઉપકાર^{૧૪} માન્યા કરું, હું અહમદરૂપમાં મળેલો^{૧૫} રહું અને હુંપણું હું ખીલકુલ ભુલી^{૧૬} જાઉં. ૫ હું પરમેશ્વરના પ્રેમમાં

મળી જઈ અને તેમાં હું જરા પણ ડગું નહીં, અને પરમેશ્વરના માર્ગમાં પરમેશ્વરનો ભક્ત બની જઈ. હે અનવર ! આ પ્રમાણે થાય તો તારાં તમામ કામનું પરીણામ સાફ આવે.

ફારસી ગઝલ ૨.

સાકીયા જામ મયે વસ્લ.

સાકીયા જામ મયે વસ્લ એતો મે તલબમ,
બાદા^૧ પુર જોશ બેનોશાં^૨ કે બસે તશને લબમ. ૧
ઈં ગુરશનરા^૩ તો અઝખવાન^૪ કરમ યક લુકમા,^૫
લુત્ફ^૬ ફરમા કે બ દરગાહે તો મન ચુ કલબમ.^૭ ૨
બરીં બીમાર અઝલ હેચ^૮ તળીબે ન રસીદ,
વા દરેગા^૯ બ દરે^{૧૦} ખાને^{૧૧} મસીહ જાં બ લબમ. ૩
અદલાહ અદલાહકે બરીં ચશમચે હેવાને^{૧૨} ખીદર,
હમ ચુની તશને બેમીરમ બરીં હેરાં અજબમ. ૪
સાગરે ગીર એદરીયાચે બે પાયાં તવહીદ,^{૧૩}
બર લબમ નેહ કે તા બેહોશ કુનદ અઝ શરબમ. ૫
બા નીશા મસ્ત નશીનમ બ દરે ખાને સનમ,
બેનીશા ગર બ બેહીશતમ બસે સોઝદ કલબમ.^{૧૪} ૬
ખાદે મુશશરબ મહંમદ મનમ અઝ નસલે ઝુબેર,
સગે દરગાહ શહે ગીલાનમો અનવર લકબમ. ૭

ભાવાર્થ:—૧ હે શરાબ પાવાવાળા પરમેશ્વર ! તારા મેળાપના પ્રેમરસનો ખ્યાલો હું તારી પાસે માગું છું, મારા હોઠ તરસથી સુકાઈ જાય છે માટે તું મને પૂર જોશવાળો શરાબ^૧ પા. ૨ હું લુખ્યો^૩ છું માટે તારા બાણામાંથી^૪ મને મહેરબાની કરીને એક કોળીઓ^૫ આપ. આટલી તું મારા ઉપર મહેરબાની^૬ કર, હું તારા દરબારનો કુતરો^૭ છું. ૩ આ રોગી પાસે કોઈ વેધ પણ આવ્યો નહીં. મને

અકસોસ^૯ લાગે છે કે ઇસાના ઘરના^{૧૦} દરવાજા^{૧૧} આગળ મારો જીવ હોઠ સુધી આવી રહ્યો છે અર્થાત્ હું મરણતુલ્ય થયો છું ! ૪ મને આશ્ચર્ય લાગે છે કે ખવાળ ખીદરના (પેંગંબરના) આગ હયાતની^{૧૨} (પાણી પીવાથી અમર થાય તેવી) નદી ઉપર હું આવી રીતે તરસે મરું છું. ૫ એક બ્રહ્માના^{૧૩} દરિયામાંથી એક પ્યાલો બરીને મારા હોઠ ઉપર મૂક કે હું પીતાં વારજ એકદમ તારા પ્રેમ-રસમાં તલ્લોન થઈ જાઉં. ૬ હે પરમેશ્વર ! તારા પ્રેમના નિશામાં મસ્ત બની તારા દ્વારે બેશી રહું અને કદાપી પ્રેમના નિશા વગર હું સ્વર્ગમાં જાઉં તો પણ ત્યાં મારો જીવ^{૧૪} બળ્યા કરશે. ૭ હું મહા-મદના ધર્મનો ચાકર છું. અને ઝુબેરની ઓલાદનો છું, અને હજરત સૈયદ અબ્દુલ કાદર જલાનીની દરગાહનો કુતરો છું અને અનવર માંડે નામ છે.

ફારસી ગઝલ ૩.

અઝ મન ચિરા રંજ દઈ.

- અય સરવરે હર દો જહાં, અઝ મન ચિરા^૧ રંજ દઈ.
વય માલકે કોનો મકાં, અઝ મન ચિરા રંજ દઈ. ટેક.
મન બંદા બેચારે તોઅમ, આજીઝ ગુન્હાગારે તોઅમ,
દર ઇશક આવારે તોઅમ, અઝ મન ચિરા રંજ દઈ. ૧
તો મઝહરે ઝાતે ખુદા, નામે તો એહમદ મુસ્તુફા,
અય અંબબિયારા પેશવા, અઝ મન ચિરા રંજ દઈ. ૨
મન બેકસો બેચારા અમ, ઉફતાદા અમ બેકારા અમ,
અઝ દર્દ ફિલ દોપારા અમ, અઝ મન ચિરા રંજ દઈ. ૩
તું શાફ્એ હર ધનસોબાં, તું માલકે અરદો સમાં,
અય શહસવારે લામકાં,^૨ અઝ મન ચિરા રંજ દઈ. ૪
તું હામીયે દરમાંદગાં, મલ બાઓ માવા આજીઝાં,
અય હસ્તગીરે બેકસાં, અઝ મન ચિરા રંજ દઈ. ૫

મન માન્હેઅમ તો ઠાઠ રસ, ઉકનું^૩ મરા ફિરયાઠ રસ,
ફિરયાઠ રસ ફિરયાઠ રસ, અઝ મન ચિરા રંભ હઈ. ૬

મન આશકે બેદિલતો અમ, અઝ હઈ ગમ બીરમ્બીલ તો અમ,
બહરે^૪ લિકા^૫ સાધલ તો અમ, અઝ મન ચિરા રંભ હઈ. ૭

ઈ આસીએ અનવર ગદા, જોરા કુનદ બર તો પ્રીદા.

યા સૈયદા યા દિલરૂબા, અઝ મન ચિરા રંભ હઈ. ૮

ભાવાર્થ:—હે બે દુનિયાના સરદાર ! અને સર્વ સંસારના
માલેક ! તું શા માટે^૧ મારાથી નાખુશ છે ? ૧ હું લાચાર તારો ચાકર
હું તારો મોટો ગુન્હેગાર હું અને તારા પ્રેમથી બટકતો બનેલો હું તો
તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે ? ૨ તું પરમેશ્વરને જાહેર થવાનું
સ્થાન છે અર્થાત્ તું પરમેશ્વરનું નર છે, નામ તારું મહંમદ મુસ્તુફા
છે તો હે સર્વ પેગંબરોના આગેવાન ! તું શા માટે મારાથી નાખુશ
છે ? ૩ હું ગરીબ ને લાચાર છું, હું પામર અને નકામો છું, પ્રેમના
દર્દથી મારા દીલના બે કકડા થઈ ગયા છે તો તું શા માટે મારાથી
નાખુશ છે ? ૪ તું દેવતા અને આદમીઓનો ઉદ્ધાર કરનારો છે,
તું ધરતી અને આકાશનો માલેક છે, તો હે અગમ સિદ્ધ સ્થાનના^૨
બાદશાહ ! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે ? ૫ તું દીનદયાળ છે,
તું ગરીબનો રક્ષક છે, તો હે ગરીબનો હાથ પકડનાર ! તું શા માટે
મારાથી નાખુશ છે ? ૬ હું લાચાર છું, તું ફરીઆદ સાંભળનાર છે,
હવે^૩ મારી ફરીઆદ સાંભળ, તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે ? ૭
હું તારા પ્રેમને વશ થયેલો છું, પ્રેમની પીડાથી ધાયલ થયેલો છું.
તારું દર્શન^૪ કરવા માટે^૫ હું સ્વાલ કરું છું તો તું શા માટે મારાથી
નાખુશ છે ? ૮ આ ગુન્હેગાર અનવર બીખારી તારા ઉપર પોતાના
જીવને શીદા કરે છે તો હે સરદાર ! હે મનને હરનાર ! તું શા માટે
મારાથી નાખુશ છે ?

સિંધી કાફી ૧.

આહું નીત મુખડો ડીસાં પાંહજે.

આહું નીત મુખડો ડીસાં પાંહજે મહબુબ ને,
પાંહજે મહબુબને દીલજે મતલુબ ને, આહું ૧
ઈશ્કલ ફાનુ અલાહ અકલથે હલીલ મીઆં,
અકલું વંઝીલ અલાહ મનડો મરગુબ થયો, આહું ૨
ઈશ્ક બરાયો અલાહ અકલું હલીલ મીઆં,
તનડો સુકયો સભય મન માશુક થે વેહો, આહું ૩
ઈશ્કલ મસ્તી અલાહ દીલમંઝ ઉથી મીઆં,
હાણુ મુખે લાગે અલાહ નામ મહંમદ મીઠો, આહું ૪
અનવર રંગાયો અલાહ ઈશ્કને રંગવીચ મીઆં,
ખુદીલ છડીલ અલાહ ખુદથી ખેખુદ થયો, આહું ૫
ઈશ્કને ખ્યાલો અલાહ અનવર ચખીઓ મીઆં,
ખ્યારો ડીસીઓ અલાહ મનડો મસ્ત થઈ રહ્યો, આહું ૬

સિંધી કાફી ૨.

આહું આહયાં તુંહજે દાસ.

આહું આહયાં તુંહજે દાસ મુલ મદતું કરભ પીર,
મદતું કરભ પીર સુલતાન સધયદ અહમદ કબીર, આહું ૦
તો વટ અચીઓ સગ દરગાહ ને, આજુઝ પુર તકસીર,
હાથ બંધી આહું અરઝ કર્યો પીર, દીલડો કર તન વીર; આહું ૧
કરમ કરે હાણુ સુણુબ સાંઈ, સાયલજ તકરીર,

૧ આ અને આ પછીની તમામ કાફીઓની ભાષા સિંધી છે અને તેમાં ઘણાક શબ્દો કચ્છી ભાષાના પણ આવેલા છે.

મુશ્કેલ અંદર મદતું કરના, તું આહે દોશન ઝમીર, આહું ૨
 દાગ હેઝરને ફર કર પીર, વસ્ત્રજી કર તદ્દપીર,
 દીલને અંદર આહે મુરશદ, તોહજીહી તસવીર, આહું ૩
 હયબંધી હણ અનવર ચયથો, તું આહે વડો અમીર,
 રાનવર જે દુશ્મનખે મુરશદ, ગઝબજી હણ શમસીર, આહું ૪

સિંધી કાફી ૩.

મેહસર જે ડીં મોંમીનાન.

હો મેહસર જે ડીં મોંમીનાન, વાલી નખી રસુલ,
 વાલી નખી રસુલ, જીનખે કલમું આહે કબુલ, મેહસર ૧
 અઝબકર સીદિક ઉમર શાહ, રખજી આહે મકબુલ,
 રખજી ઉસમાન ગની અલી, હીન ચારનકે મત ભૂલ, મેહસર ૨
 હસન હુસેન ફરઝંદ અલીજી, બીબી શાહ બુતુલ,
 મેહસર જે ડીં મદતું કરંદા, મનકી થીએ મલુલ, મેહસર ૩
 ચારં મઝહબ બરહક આહન, સલજી હક મામુલ,
 ઈમામ આઝમ જે મઝહબ થે આહું, આંહીયાં નિત મશગુલ, મેહસર ૪
 ગવસલ આઝમ મુરશદ મુંબ, બાગ નખીજી પુલ,
 મદતું કર હી અનવર તુંહજે ગુલામ આહે બેમુલ, મેહસર ૫

સિંધી કાફી ૪.

હો મુશ્કેલ પવેંદી માંધ.

હો મુશ્કેલ પવેંદી માંધ, મુંજી મદતું કરના પીર,
 મદતું કરના પીર, આજીઝ આહે વડો દીલગીર, હો મુશ્કેલ ૧
 જાન વઠણકે મલાયકે અચંદા, કરંદા કબજી અસીર,

કેહડી મુશ્કેલ પવેદી હુન વક્ત, દીલ મંઝ ના આહે ધીર, હો મુશ્કેલ ૦૨
કબરજે અંદર સવાલ કરંદા, મોંવછેલ મુનકર નકીર,
જવાબ વઠંદા સભી બસરજો, ફકીર શાહ વઝીર, હો મુશ્કેલ ૦ ૩
મહેસર જોડી અચંદો ચારો, ઉઠંદા સબ દીલગીર,
ગુનાહ સવાબ જો હિસાબ વઠંદો, થીંદી કુલ તકરીર, હો મુશ્કેલ ૦ ૪
દીલ મંઝ ડર આહે પુલ સીરાત જો, આહે જયું શમસીર,
હલણું આહે હુનમથે સબનજો, ખુદા રજો તોફીર, હો મુશ્કેલ ૦ ૫
સભી મુસાફર આહન ચારો, આહન સભી ફકીર,
હલણું આહે આખર સભકે, પીર પેગંબર મીર, હો મુશ્કેલ ૦ ૬
બરહક મેશક મૌલા મુંઝા, તું આહે વડો કબીર,
ફઝલ કરમ કરે માફ કરબ, અનવરણ તકસીર, હો મુશ્કેલ ૦ ૭

સિંધી કાફી. ૫.

તું કરબા મુંજ વાર.

તું કરબા મુંજ વાર સૈયદ કુતબે રખાની,
કુતબે રખાની વડો પીર, ગવસે સમદાની, તું કરબા ૦ ૧
હસન હુસેન જો ફરઝંદ આહન, આશક રહમાની,
મહંમદ જો તું ખ્યારો આહન, મેકબુબ સુબહાની, તું કરબા ૦ ૨
હઝરત અલી જદ આહન તુંહજ, શેર યજદાની,
ફાતમા ઝોહરા જદા તોંહજ, પાક નુરાની, તું કરબા ૦ ૩
જુન્નો બસરજો પીર આહન, દીલજો દરમાની,
જદદી મુંજ મહતું કર, કુલ દુશ્મન કર ફાની, તું કરબા ૦ ૪
હથ અંધી આહું અર્ઝ કર્યા પીર, જખ્ખર જલાની,
અનવરજો દુશ્મનજો મુરશદ, કહરજ હથ કાની, તું કરબા ૦ ૫

સિંધી કાફી ૬.

અરબું સુણ મીઆં અલાહ.

અરબું સુણ મીઆં અલાહ આજીઝ બદકારજી,
 આજીઝ બદકારજી, ગાફીલ ગુનેહગારજી, અરબું ૧
 રખજી તરફ વંઝી, આજીઝ અરબું કરે,
 મદતું કરજી મીઆં મુંજી લાચારજી, અરબું ૨
 તોહજે દરતે અચી, ચઉથા ગારીઉં સચી,
 આહું આહયાં ગોલી મીઆં, પાંહજે દીલદારજી, અરબું ૩
 તો વટ પાણ અચાં, પાંદીઉં દરજી થીઆં,
 સુરત સેહજી કીસાં, મદતું વઠ યારજી, અરબું ૪
 અનવર ચયેથો સદા, હરદમ હકજી રઝા,
 હેક ડીં આંદી કઝા, તોહજે દરબારજી, અરબું ૫

સિંધી કાફી ૭.

હો નબી મહંમદ રખજી પ્યારા.

હો નબી મહંમદ રખજી પ્યારા નખુવતજી માસુર,
 નખુવતજી માસુર અલાહ, જેહજે મોં તે વરસે નુર, હો ૧
 સાચો કીન નબીજી આહે પુરકાન વીચ મશહુર,
 ખીઈ કીતાબું મનસુખ આહન તોરાત ઈન્જીલ જખુર, હો ૨
 રોશન રાહ શરેજી આહે, મોમીન ખે મંજુર,
 કીકે હદીસ વટ હલંદા હુનખે, મીલદી જન્મત હુર, હો ૩
 સબી કીતાબું સબી પેગંબર, સબી મલક પુર નુર,
 હશર કયામત ખરહક આહન, સાચો હી દસ્તુર, હો ૪
 સવાલ કખરજી પુલતે હલણું, મીનાન હક મનસુર,
 નેકી બદી કુલ અમર અલાહજી, કુરાન વીચ મસ્તુર, હો ૫

જેડા હુકમ અલાહજી આહન, શરીઅત વીચ મામુર,
સલી હુકમ આહે કબુલ અસાંખે, શરીઅત જે દસ્તુર, હોં ૬
અલાહજે કોઈ શરીક ના આહે, આહે આપ હજુર,
નામ સીફ તું હક આહે હુનજી, હીન મંજના આહે કસુર, હોં ૭
હથ ંધી આંહું અરઝ કર્યા અલાહ, સડકે નખી રસુલ,
કુલ તકસીરું બક્ષજી મુંજી, હુરમત પાક જીતુલ, હોં ૮
અનવર આસી આહે અલાહજે, રખ આહે પાંહજે ગકુર,
ગુનાહ અસાંજી માફ કર રખ, મુશકેલ કર કુલ હુર, હોં ૯

નસીહત યાને ઉપદેશ.^૧

(પદ.)

સમજ મન મેરા રે મત હો તું મગરૂર,
જો મગરૂરી આયગી તુજકો હોવેગા હકસે^૨ હુર, સમજં ૧
ગરીબ આજીઝ ખાકી^૩ પુતલા તું હે બહોત ંધકી,^૪
એસી ગરીબી યાદ કરકે રહે તું રખસે હજુર, સમજં ૨
હરદમ હકકી યાદમે રહેના કોઈ ઘડી મત ભુલ,
સાંસો સાંસ તું નામ સમર લે, મોં પર ખરસે નુર, સમજં ૩
આખર તો મરના હે તુજકો, ગાફીલ મત રહે યાર,
ગોર^૫ અંધારી લીતર તુજકો જાના હેગા જરૂર, સમજં ૪
વહાં તેરા કોઈ સંગ ન સાથી ના મુનસ^૬ ગમખવાર,^૭
કરની^૮ તેરી સાથ આયગી અનવર ચેહે દસ્તુર, સમજં ૫

૧ આ પદમાં માણસ જે જે કૃત્ય કરશે તે તે સાથે આવશે અને તેનું ફળ મળશે માટે શુભ કર્મ કરી પ્રભુની ભક્તિ કરવા મનને ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. ૨ હક=પરમેશ્વર. ૩ ખાકી=માટીનું. ૪ ંધકી=ઘણો લાચાર. ૫ ગોર=કળર. ૬ મુનસ=દીલાસો આપનાર. ૭ ગમખવાર=ચિંતા કરવાવાળો, કાળજી રાખનાર. ૮ કરની=કરણી, કૃત્ય.

મુનાબત યાને પ્રાર્થના ૧.^૧

અય દિલ અગર મદીનેકે સેહરામેં જાઈએ,
અપની નઝરકા ફર્શ^૨ ઝમી પર બીછાઈએ,
હઝરતકે ઝાયરૂંકો^૩ ઉસી પર ચલાઈએ,
ઉનકે કદમકી ખાક ચશ્મમેં લગાઈએ,
યે મરતબા બડા હે અગર ઉસકો પાઈએ,
હઝરતકે ઝાયરૂંમેં અપસકો ગીનાઈએ. ૧

યસરબકે^૪ ગર કરીબ તું પહોંચે અય ખાકસાર,
તબ સાકીનાને એહલે મદીનેપે હો નીસાર,^૫
વહાંકી ગલીકી ખાક ઉઠાકર બ અશ્કબાર,
બર ચશ્મો બર જુગર વ બદિલ રખ તું બારબાર,
આદાબ ઉસ જગેકા બહોતસા ઉઠાઈએ,
તાઝીમ ઉસ જગેકી બજા દિલસેં લાઈએ. ૨

વહાંસેં બસદ અદબ બસુએ રોઝેએ કુબાર,^૬
ચલ તું દરૂદાં^૭ પઢતા હુવા દિલસેં બેસુમાર,
જાકરકે શાહકે રોઝેપે કર જાનો દિલ નીસાર,
કુરબાન હો જા દિલકી મહોબતસેં બર મઝાર,^૮
જુસ વક્ત શાહકે રોઝેકો નઝરૂંમેં લાઈએ,
સદ^૯ શાક દિલસેં શાહપે કુરબાન જાઈએ. ૩

વહાં બેઠકરકે શાહકી મહોબતમેં અય દિલા !
સલવાત^{૧૦} એર સલામમેં હર વક્ત દિલ લગા,

૧ સંવત ૧૯૩૭ માં ન્યારે કાઝી અનવર મીયાં મકા અને મદીને હઝ કરવા ગયા હતા ત્યારે મકામાં પોતાના મુકામમાં બેસી આ મુનાબત તેમણે લખી હતી. ૨ ફર્શ=ખીજાનું. ૩ ઝાયર=જાત્રી. ૪ યસરબ=મદીનાનું જંગલ. ૫ નીસાર=વારી જહું. ૬ કુબાર=મોટા. ૭ દરૂદાં=સ્તુતિ. ૮ બર મઝાર=કબર ઉપર. ૯ સદ=સો, સેંકડો. ૧૦ સલવાત=પ્રાર્થના.

કર ઇન્કજો ઇન્કસાર બહોત ઝોર બહોત હુઆ,
 ઝોર હાલ દિલ વોહ શાહકો રો રોકે તું સુના,
 દાગે જીગર વોહ શાહકો અપના દીખાઈએ,
 રો રોકે શાહકો દર્દે દિલ અપના સુનાઈએ. ૪
 બક્ષીસ ગુનાહકી માંગ વહાં બેઠકર મુદામ,
 તોખાસે હો જા પાક તું ઝોર દિલસે હો ગુલામ,
 પઠ તું દરૂદાં દિલસે મહંમદપે ઝોર સલામ,
 ઉનકી મદદસે જાયગા જન્મતમે ખુશખીરામ,
 વહાં ખાકસારી બહોતસી અય દિલ જતાઈએ,^૧
 અપને ગુનાહાં યાદ કર આંસુ બહાઈએ. ૫
 દુનિયાકો છોડ દિલસે વહાં અપના દિલ લગા,
 લે કર વસીલા શાહકા ખુદાસે કર ઇત્તેજ,
 કોઈ ખેશ^૨ ઝોર સગા ન વહાં કામ આયગા,
 મેહશરમે^૩ હો શક્તી^૪ તેરે શાહે મુસ્તુફા,
 યા રબ હુખીએ પાકસે મુજકો મીલાઈએ,
 મેહશરમે મુસ્તુફાકી શકાયત^૫ દીલાઈએ. ૬
 મુજરીમ^૬ હું પુરગુન્હા હું મેં આસી^૭ હું યા ખુદા !
 કર રહમ ઝોર બખ્શ મુજે બહેરે મુસ્તુફા,
 સાયલ અકુકા હોકે તેરે દરપે ચે ગદા,
 આયા હે લે વસીલા મહંમદકે નામકા,
 અનવરકો વક્ત નઝેહકે^૮ કલમા પઢાઈએ,
 ઝોર હશરમે^૯ હુખીબકે હમરાહ^૯ ઉઠાઈએ. ૭

૧ જતાઈએ=બહેર કરીએ. ૨ ખેશ=શરીર. ૩ મેહશર=ક્યામત,
 મરી ગયા પછી બેઠા થવાની સ્થિતિ. ૪ શક્તી=મુક્ત કરવાવાળો.
 ૫ શકાયત=મદદ. ૬ મુજરીમ=ગુનેહગાર. ૭ આસી=પાપી. ૮ નઝેહ=
 મૃત્યુ. ૯ હમરાહ=સાથે.

મુનાબત યાને પ્રાર્થના ૨.^૧

બુદ્ધાકે વાસ્તે મુખડા દીખાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
ખીરેહકી આગ અખ મેરી બુઝાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
બુદ્ધાઇ ખીચ મુજકો ના રૂલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
દિલાસા દેકે સીનેસે લગાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
મુજે જલતેકો અખ તુમ ના જલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
વસ્લકા શરબતે શીરી^૨ પીલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૧

દયારે^૩ હિંદસે રોતા મદીને ખીચ આયા હું,
તુમારે પાસ અય મેહબુબે મન ફરીઆદ લાયા હું,
તુમારે દર્દ કુરકતમેં બહોતસા દુઃખ ઉઠાયા હું,
હુએ હું દિલકે અખ ટુકડે જુગર પર દાગ ખાયા હું,
મેરે સખ દિલકે દર્દુકો મીટાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
શક્ષત કરકે કુરબતમેં બુલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૨

પ્યારે જુસ ઘડીમેં આપકા દિદાર પાઉંગા,
દિલુંકે શોકસે મેં આપ પર કુરબાન બાઉંગા,
તુમારે પાઉકે ઉપર મેં આંખુંકો લગાઉંગા,
તુમીકો હાલ દિલ અપના મેં રો રોકર સુનાઉંગા,
રહમ કર ખવાબમેં એક બાર આઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
મુજે સખ દર્દ ઓર ગમસે છુડાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૩
લગી હે આગ દિલમેં શમેસા જલકર પીગલતા હું,
હુઇ હે બેકલી મુજકો તડપતા હાથ મલતા હું,
સદા રહેતી હે બેચેની બુદ્ધાઇ ખીચ જલતા હું,
કીયા હે જોર વહેશતને ન અખ સંભલા સંભલતા હું,
દરસકી બીખ અખ મુજકો દીલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
મેરા અખ આરજું દીલકી મીલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૪

૧ કાઝી અનવર મીયાંએ મદીનામાં રોઝાની પાસે બેશીને આ મુના-
બત લખી હતી. ૨ શીરી=મધુર. ૩ દયારે હિંદસે=હિંદના મુલકથી.

યહાં આયા હું મેં રૌતા બહોત ગુરબતકા મારા હું,
 ન કોઈ આસરા મુજકો નપટ આજીઝ ખીચારા હું,
 તુમારે સામને આકરકે મેં દામન^૧ પસારા હું,
 તુમી વાલી હો અબ મેરે ગુલામ અબ મેં તુમારા હું,
 રહમ ફરમાકે અબ મુજકો નીભાવો યા રસુલ અદ્લાહ,
 તુમારે નામકા આશક કહાઓ યા રસુલ અદ્લાહ. ૫
 ખ્યારે અબ નહિ છોડું મેં હરગીઝ આપકા દામન,
 તુમારે દરકા કુત્તા હો કરંગા મેં યહાં મસકન,^૨
 શીતાખીસે^૩ દીખાઓ તુમ ચે આશકકે તઈ દરશન,
 મેરે સીનેકો કર દો અબ તુમારે ઇશકકા ગુલશન,
 મેરે દીલમેં ઇશકકા ગુલ ખીલાઓ યા રસુલ અદ્લાહ,
 મુજે અબ ઇશકકે રંગમેં રંગાઓ યા રસુલ અદ્લાહ. ૬
 ખ્યારે જબસેં ઇસ દુનિયામેં મુજકો હોશ આયા હે,
 મહોબત છોડ દુનીઆકી તુમીસેં દીલ લગાયા હે,
 તુમારા ઇશક અબ આકર મેરે દિલમેં સમાયા હે,
 દીવાના હોકે મેં અપને તઈ વેહશી^૪ બનાયા હે,
 ઠીકાને અકલ અબ મેરી લીયાઓ યા રસુલ અદ્લાહ.
 સુખન^૫ મીઠે ઝખાંસેં તુમ સુનાઓ યા રસુલ અદ્લાહ. ૭
 તુમારે ઇશકમેં હાલત મેરી એસી હુઈ જના,^૬
 કોઈ કહેતા હે સોદાઈ^૭ કોઈ કહેતા હે દીવાના,
 કોઈ નાદાં સમજતા હે હે મુરખ કોઈને જના,
 કોઈ કહેતા મુસલમાં હે કીને બેહુદા^૮ ખેહના,
 હરેક કરતા હે યું દિલમેં બનાવો યા રસુલ અદ્લાહ,
 મેરે દિલકા હુવા તુમસેં લગાવ^૯ યા રસુલ અદ્લાહ. ૮

૧ દામન=ખોળો. ૨ મસકન=રહેલું તે. ૩ શીતાખી=તાકીદ. ૪ વેહશી=જંગલી, ગાંડો. ૫ સુખન=શબ્દ, વાણી. ૬ જના=દોસ્ત. ૭ સોદાઈ=અભિત. ૮ બેહુદા=બકવાટ કરનાર. ૯ લગાવ=મેળાપ, સંબંધ.

તુમે જાનો હો મુજ દીલકી મેરે ખ્યારે નખી એહમદ,
 કે મેરે દિલમેં અય ખ્યારે તુમારા ઈશક હે બેહદ,
 નહીં પરવા હે મુજે કીસકી તુમીસેં હે મેરા મકસદ,^૧
 તુમારે ધ્યાનમેં રેહકરકે સુનતા હું સદા સરમદ,^૨
 તુમી બર અર્શ આલા મુજ લે જાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 તજદ્દી^૩ તુર અતીકી બતાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૯
 ખ્યારે વાસ્તે અલ્લાહકે અબ લુત્ફ ફરમાઓ,
 મહોબત ઓર શક્ષતસેં મુજે તુમ દર્શ દીખલાઓ,
 ભીખારી હોકે આયા હું ન ઇતના મુજકો તરસાઓ,
 લટકતે ખેલતે હસતે મેરે તુમ ખવાબમેં આઓ,
 મુજે રોતેકો દુક^૪ આકર હસાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 મેરી આંખુમેં તુ આકર સમાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૧૦
 ખ્યારે દીન ઓર દુનિઆમેં મુજકો સુખ^૫ રખો,
 કબરમેં ઓર હશરમેં ઓર પુલ પર આબરૂ રખો,
 હશરમેં ચે ગુલામ અનવરકો અપને રૂખરૂ રખો,
 મેરે દિલમેં તુમે જારી હમેશાં ઝીકરે^૬ હુ^૭ રખો,
 હશરકે હોલ^૮ ઓર ગમસેં બચાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 શક્ષઅત કરકે જન્મતમેં લે જાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૧૧

મુનાજત યાને પ્રાર્થના ૩.

(રાગ ગઝલ.)

પ્રુદાયા તું સત્તારે^૧ ગફફાર^૨ હે, શુનાહુંકાહમપરગીરાંખાર^૩ હે. ટેક.
 બખશ દે શુનાહાં હમારે તમામ કે હમ બેકસુંકા તુંહી યાર હે,

૧ મકસદ=આશા. ૨ સરમદ=અનહદ. ૩ તજદ્દી=અમકારો.
 ૪ દુક=જલ્દી. ૫ સુખરૂ=લાલ મુખ, ખુશી. ૬ ઝીકરે=યાદ. ૭ હુ=વ્યાપક. ૮ હોલ=ડર. ૯ સત્તાર=એબ દોંકવાવાળો. ૧૦ ગફફાર=શુનાહ માફ કરવાવાળો. ૧૧ ગીરાંખાર=ભારે બોલો.

હમારે ઉપર તેરે એહસાનકા અઝલસેં^૧ અબદ^૨ તક સદા ખાર^૩ હે. ૧
અદા કર સકે શુક^૪ એહસાનકા નહીં કીસકો તાકત તું દાતાર હે,
તું હી બખશનેવાલા હે સખ ગુનાહ હરેક તેરા બંદા ગુનેહગાર હે. ૨
તેરે ખાફસેં સર ઝુકાયે હુવે હે બેઠા હરેક ગમસેં લાચાર હે,
તું કર રહમ હમ આજીઝુંકે ઉપર તેરા બહરે રહમત^૫ તો બેપાર હે. ૩
તેરે ફઝલસેં^૬ માફ કર સખ ગુનાહ ગુનાહ બખશના ચે તેરા કાર હે,
હમુંસેં ખતા હે તેરેસેં અતા ચે હે તેરા ખાસા તું સત્તાર હે. ૪
તું હી બખશ દે સખ મુસલમાનકો કે તેરા બડા આલી દરબાર હે,
બખશ સખકે સદકેસેં^૭ અનવરકેતઇ બીચારા ચે તેરા ખતાવાર હે. ૫

મુનાબત યાને પ્રાર્થના ૪.^૮

(રામ ગઝલ.)

યા ઇલાહી તું હે હાદી^૯ રહેનુમા^{૧૦} હર એકકા,
સખ તેરે બંદુકો સીધી રાહ તેરી તું ચલા. ૧
હમ તેરે બંદે ગરીબ આજીઝ બહોત લાચાર હું,
સખકે સર ઉપર ગુનાહુંકે બડે અંબાર હું. ૨
તું ગુનાહાં માફ કર દે સખ હમારે અય કરીમ !
તું ન બખશેગા તો હમ કીસકો કહોંગે અય રહીમ ! ૩
તુજ સીવા વાલી હમારા કોઈ નહીં હે યા ખુદા,
તુંહી હે માલક હમારા હમકો તેરા આસરા. ૪

૧ અઝલ = આદિ, શરૂઆત. ૨ અબદ = અંત. ૩ ખાર = બોલો.
૪ શુક = બદલો. ૫ બહરે રહમત = કૃપાનો સમુદ્ર, દયાનિધિ. ૬ ફઝલ =
મહેરબાની. ૭ સખકે અદકેસેં = બધાંની ખાતર. ૮ આ ગઝલમાં રચનારે
પોતાના દેશ અને દેશબંધુઓની સુખશાંતિ માટે ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરી છે.
૯ હાદી = ઉપદેશ કરનાર. ૧૦ રહેનુમા = રસ્તો બતાવનાર.

તું હમારે પર રહમ કર ઝોર દીખા તું રાહ નેક,
 ઝોર ઉઠા લે હીંદસેં તું ચે બલાએ બદ ખલેગ. ૫
 દે અમન ગુજરાતકો તું ઇસ બલાસેં યા ઇલાહ !
 કર ગરીબું પર રહમ ઝોર હમકો મત કર અબ તબાહ.^૧ ૬
 ચે ખલેગે બદસેં રખ બિસલનગર મહેકુઝ^૨ તું,
 ઇસ શહેરમેં મત લીયા તું ચે બલાએ બદઝખું. ૭
 અબ તેરા કરમો ફઝલ^૩ કર તેરે બંદુકે ઉપર,
 ઇસ મુલકસેં ચે બલાએ બદકો તું અબ દુર કર. ૮
 માફ કર તકસીર બંદુકી તેરે તું હે ગફુર^૪ !
 ચે ખલેગે બદકો અબ ઇસ મુલકસેં તું કર દે દુર. ૯
 જનપે તેરા રહમ હે ઝોર જનસેં તું ખુશ હે મુદામ,
 જનપે તેરી મેહેરબાની હે મેં મંગતા ઉનકે નામ. ૧૦
 ઉનકે સદકે ઇસ બલાએ બદસેં દે હમકો પનાહ^૫,
 તુજસેં ચે મંગતા હે અનવર કર કબુલ અથ બાદશાહ ! ૧૧

દુઆ યાને આશિષ.^૬

(રાગ ગઝલ.)

ઇલાહી તું માલક વ મુખતાર હે,
 તુંહી સબકા પેદા કરનહાર હે. ૧
 દીયા મેરે દિલમેં હકીકતકા નૂર,
 હુવા શીર મુજે મારેફતકા ઝહુર. ૨

૧ તબાહ = ખરાબ. ૨ મહેકુઝ = આબાદ, સહીસલામત. ૩ ફઝલ = કૃપા. ૪ ગફુર = માફ કરનાર. ૫ પનાહ = રક્ષણ. ૬ આ ગઝલમાં રચનારે પ્રસિદ્ધ કરનાર પ્રત્યેનો પોતાના હૃદયના પ્રેમનો ઉભરો બહાર પાડ્યો છે, અને મુખશાંતિ ઇચ્છી છવટમાં પોતાની ભુલ માટે ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરી ક્ષમા ચાહી છે.

મેરે દિલમેં તેં ઇશ્ક પેદા કીયા,	
તેરે ઇશ્કને મુજકો શેદા ^૧ કીયા.	૩
સો મેં ઇશ્કકે નોશમેં આયકર,	
કહે ચંદ અશઆર ^૨ હું ખુબતર.	૪
સો ચે તફકે ^૩ ચંદ બરસુંસેં ચે,	
પરાગંદા હર જા બ જા ચે રહે.	૫
હુવા અબ ચે ઝારી ને તેરા અમર,	
તબે ઉનકે તંઈ કર દીયા છાપકર.	૬
મહાજન હું એક શેઠ મહાસુખલાલ,	
હુવા શોક ઇસકા ને ઉનકો કમાલ.	૭
ઉનુંને જમે કર ચે અશઆર સબ,	
હરએક જાસેં હર ચીઝ કરકે તલબ.	૮
કીયા છાપકર ઇસકો મશહુર આમ,	
કે હો ફાયદા ઇસસેં સબકો તમામ.	૯
ખુદાયા તું ઉન પર તેરા રહમ કર,	
દે દોલત અયાદા બડી કર ઉમર,	૧૦
ખુશી રખ તું ઉનકો હમેશેં ખુદા,	
બના નેક ઓર રાહ સીધી ચલા.	૧૧
તું મકબુલ કર મેરે અશઆરકો,	
મેરી બયાઝ યા રખ ચે મકબુલ હો.	૧૨
ને મુજસેં હુઈ હોવે ઇસમેં ખતા,	
તું કર માફ મુજકો ઝે લુટકે અતા.	૧૩
મેં બંદા અઈફ ^૪ ઓર ખતાવાર ^૫ હું,	
મેં પલ પલમેં તેરા ગુન્હેગાર હું.	૧૪

૧ શેદા=દિવાના. ૨ અશઆર=કાવ્યો. ૩ તફકે=વેરાઈ અથવાં.
૪ અઈફ=લાચાર. ૫ ખતાવાર=ગુન્હેગાર.

તું કર માફ મેરે ગુન્હા સખકે સખ,
ખજશ દે તું અનવરકો અય મેરે રખ. ૧૫

માફી યાને ક્ષમા.^૧

(રાગ ગરબી.)

સુનો લાઈઓ અનવર હે દાસ તુમારા,
ગરીબીસેં અર્જ હે કરતા બિચારા, સુનો૦ ટેક.
ગુન્હા મેરે માફ કરો રહેમ લાવો,
જો ભુલા હું મેં તો મુજે તુમ બતાવો,
ખરી ખાત હે સો મુજે સમજાવો, સુનો૦ ૧
મેં અખ હાથ જોડકે કહેતા હું સખકો,
બેસમજે બોલા મેં કવિતામેં હું જો,
દયા કરકે મુજ પર સુધારો તુમ ઉસકો, સુનો૦ ૨
મગર ઇતના હે કેહેતા તુમારા ચે ચાકર,
બિના સમજે એખ ન ધરીઓ તુમ મુજ પર,
અગર મુજમેં હે એખ સારે સરાસર, સુનો૦ ૩
જો ભુલા હું મેં તો મુજે પુછીઓ આ,
તો મેં સાફ કેહેદુંગા જો મેં હું સમજા,
ન તો મેરી ગીબત^૨ ન કરીઓ મવલા, સુનો૦ ૪
મેં શાઅર નહીં ઓર કવિ મેં નહીં હું,
ઉઠી પ્રેમકી મોજ દિલમેં મેરે યું,
તો બોલા મેં ઉસકે નીશે બીચ જયું ત્યું, સુનો૦ ૫
નહીં કાફીયા^૩ ઓર રદીફ ઇસમેં દેખા,

૧ આ કાવ્યમાં રચનારે નમ્રતા બતાવી ભુલચુક માટે ક્ષમા માગી છે. ૨ ગીબત=નિંદા. ૩ કાફીયા ઓર રદીફ=કવિતાની લીટીના છેડે પ્રાસ મેળવવામાં આવે છે તેમાં ઉપાંત્યપ્રાસને કાફીયા, અને અનુપ્રાસને રદીફ કહેવામાં આવે છે.

નહીં રાગ ઝોર તાલકો મેંને પેખા,
 લીખા મેરી મતલબકા મેં ઇસમેં લેખા, સુનો૦ ૬
 તગણુ^૧ ઝોર મગણુકો મેં દિલમેં ન લાયા,
 દદ^૨ અક્ષરકા દિલમેં ન ધ્યાન ધરાયા,
 મેં તો મેરે ખ્યારેકા હે ગુન ગાયા, સુનો૦ ૭
 મુજે એસી ખાતુંકા હે પ્રેમ ભારી,
 મુજે પ્રેમકી લાગી દિલમેં કટારી,
 ચે ખાતાં લગેં મેરે દિલમેં ખ્યારી, સુનો૦ ૮
 મેં બેલાન બકતા હું બાલક જયું બોલે,
 કે રાટીકો તાતા ને પાનીકો ભૂ કહે,
 કે બચ્યા તો યું બોલનેકો હે સીખે, સુનો૦ ૯
 નહીં જ્ઞાન મુજકો મેં બચ્યા હું ભોલા,
 સો સંતુંસેં મેં સીખનેકો હું બોલા,
 સમજનેકે ખાતર મેં ચેહ લેદ બોલા, સુનો૦ ૧૦
 કે બોલે બિના કેન આકર બતાવે ?
 બિના હુંડે ચે રાહ કયું કરકે પાવે ?
 સદા અપને દુઃખકો બે દુખીયા હો ગાવે, સુનો૦ ૧૧
 મુજે ભાવ હે એસી ખાતુંકા ભાઈ,
 ફકીરીમેં સારી ઉમર મેં ગમાઈ,
 અભી તક ચે ખાતાં સમજમેં ન આઈ, સુનો૦ ૧૨
 બે સમજા હું થોડા તો કેહ નહીં હું સકતા,

૧ તગણુ ઝોર મગણુ = પિંગળના નિયમને અનુસરીને કવિતા બનાવવામાં લઘુ ગુરુ અક્ષરો સમજવા પડે છે; આવા ત્રણ ત્રણ અક્ષરોના સમૂહને ગણુ કહેવામાં આવે છે, એવા ગણુ આઠ છે—મગણુ, નગણુ, સગણુ, રગણુ, ભગણુ, જગણુ, યગણુ અને તગણુ. ૨ દદ અક્ષર = માણુસની પ્રશંસાની કવિતાની શરૂઆતમાં હ, ઝ, ધ, ન, ધ, ભ, ર અને ખ એ આઠ અક્ષરોને કવિઓએ અશુભ ગણેલા છે અને તે દદ (દગ્ધ) અક્ષર કહેવાય છે.

મઝા ઉસકા મેં અપને દિલમેં હું ચખતા,
 જો અંદરસેં ઉભરા તો ફીર મેં હું બકતા, સુનો ૦ ૧૩
 સમસ્યામેં કરતા હું મેં કુછ ઇસારા,
 જો સમજ તો દિલ ઉસકા હોતા હોપારા,
 જો ન સમજે ંહો તો કયા જાને બિચારા, સુનો ૦ ૧૪
 મગર ખાતેં કરનેસેં હાંસલ ન હોવે,
 યું ખાતુંહી ખાતુંમેં સખ ઉઝ ખોવે,
 ગુરૂ પીર બિન મનકા કયું મેલ ઘોવે ? સુનો ૦ ૧૫
 ગુરૂ કરકે જખ કુછ રચાગત કરે ંહો,
 ગુરૂકે કહે પર જો સાખિત રહે ંહો,
 તો અપની મતલબ જો હે દેખ લે ંહો, સુનો ૦ ૧૬
 જો જ્ઞાનીને ઇસમેં સમાધિ બતાઈ,
 ઉસી રીત મુજબ જો સાધે અય ભાઈ!
 તો ઉસમેં ઉસે કુછ ભી દેવે દીખાઈ, સુનો ૦ ૧૭

તારીખ ૧.

વલ વલા ઝાંક મહોબતકા મેરે દિલમેં ઉઠા,
 દફતરે ઇશકકો મેં ચશ્મકે પાનીસેં લીખા,
 નામ ઇસકા હેરખા ‘ગુલશને ખુશી’ અનવર,
 ૧ ૩ ૧ ૬ (હીજરી)

ઇસકી તારીખ લી ઇસ નામસેં નીકલે હે બજા.

ભાવાર્થ:—મારા અંતઃકરણમાં ઈશ્વર પ્રતિ પ્રેમનો આવેશ થવાથી મેં મારો પ્રેમનો ઉભરો ચક્ષુ ભીંજવીને અર્થાત્ બહુજ નમ્રતા-પૂર્વક આ પુસ્તકરૂપે બહાર પાડ્યો અને તેને “ગુલશને ખુશી” એટલે “ખુશીનો ખાગ” એ નામ આપ્યું. અને “ગુલશને ખુશી” એ શબ્દના અક્ષરમાંથી ફારસીના અબ્જદના હિસાબથી

સાલ ૧૩૧૬ હીજરી નીકળે છે તે નીચે પ્રમાણે—

ગાફ. લામ. શીન. નુન. ખે. વાવ. શીન. ચે.

૨૦ + ૩૦ + ૩૦૦ + ૫૦ + ૬૦૦ + ૬ + ૩૦૦ + ૧૦

આ બધા અંકનો સરવાળો કરતાં ૧૩૧૬ અંક નીકળી આવે છે.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ હીજરી સાલ ૧૩૧૬ માં પ્રકટ કરવામાં આવી હતી તેથી આ તથા આ પછીની બે તારીખો પ્રથમની આવૃત્તિનીજ આ નવી આવૃત્તિમાં દાખલ કરવામાં આવી છે, અને તેમાંથી પણ ૧૩૧૬ ની સાલ નીકળી આવે છે તે વાંચવાથી જણાશે.

તારીખ ૨.

કાઝી અનવર મુકીમ ખીશનગર,
કર્દ તસનીફ નુશખચે નાદર,
અય ગયાસી નવીશ તારીખશ,
નામ તારીખી “ગુનચયે અનવર.”

૧ ૩ ૧ ૬

ભાવાર્થ:—કાઝી અનવર મીયાં ત્રિસનગરના રહેનાર છે તેમણે એક નવીન સારું પુસ્તક બનાવ્યું છે માટે હે ગયાસી ! તું તે પુસ્તકની તારીખ લખ. તે સાલનું નામ ગુનચયે અનવર છે.

આ કાવ્ય તથા નીચેની તારીખનું કાવ્ય તખ્તેઝાદ જનાબ હકી-કત આગાહ મારેફત દસ્તગાહ સૈયદ ગુલામ નખી વ. સૈયદ સઈદ મીયાં સાહેબ કાદરી તખ્તુસ ગયાસી એમણે લખ્યું છે.

હીજરી સાલ ૧૩૧૬ “ગુનચયે અનવર” (અનવરની કુલની છઠી) માંથી નીચે પ્રમાણે નીકળે છે.—

ગેન. નુન. ચે. હે. હમ્મ. અલેફ. નુન. વાવ. રે.

૧૦૦૦ + ૫૦ + ૩ + ૫ + ૧ + ૧ + ૫૦ + ૬ + ૨૦૦.

ઉપરના આંકડાનો સરવાળો કરતાં ૧૩૧૬ થાય છે.

તારીખ ૩.

કાઝી અનવર સાહેબ ઇરફાને જોશે ઇશકસે
ઇન દીનુંમેં કી મુરત્તબ કુલીયાતે અનવરી,
શુકરે ઇઝદ કર ગયાસી ઝોર લીખ તારીખ તબે,
“ માદને ઇરફાં છપી અખ કુલીયાતે અનવરી.”

૧ ૩ ૧ ૬

ભાવાર્થ:—કાઝી અનવર સાહેબે પ્રેમજ્ઞાનના ઉભરાથી આ દિવસોમાં કુલીઆતે અનવરી બનાવી. હે ગયાસી! તું પરમેશ્વરનો ઉપકાર માની આ પુસ્તક પ્રકટ કર્યાની સાલ કહે. જ્ઞાનના બંધારૂપમાં આ કુલીઆતે અનવરી (અનવર મીયાંનાં બનાવેલાં તમામ કાવ્યો.) કીતાબ છપાઈ પ્રકટ થઈ છે.

ચોથી લીટી “ માદને ઇરફાં છપી અખ કુલીઆતે અનવરી ” માંથી ૧૩૧૬ ની સાલ નીચે પ્રમાણે નીકળે છે.—

મીમ. ઝેન. દાલ. તુન. ઝેન. રે. ફે. અલેફ. તુન.
૪૦ + ૭૦ + ૪ + ૫૦ + ૭૦ + ૨૦૦ + ૮૦ + ૧ + ૫૦ +
જીમ. હે. બે. ચે. અલેફ. બે. કાફ. લામ. ચે. અલેફ.
૩ + ૫ + ૨ + ૧૦ + ૧ + ૨ + ૨૦ + ૩૦ + ૧૦ + ૧ +
તે. અલેફ. તુન. વાવ. રે. ચે.
૪૦૦ + ૧ + ૫૦ + ૬ + ૨૦૦ + ૧૦

ઉપરના અંકોનો સરવાળો કરતાં એકંદર ૧૩૧૬ નો અંક થાય છે.

સંપૂર્ણ સમજુતી માટે દરેક અરબી અક્ષરના અખજદના અદદ (અંક) નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે—

અલેફ=૧. બે=૨. તે=૪૦૦. સે=૫૦૦. જીમ=૩. હે=૮.
બે=૬૦૦. દાલ=૪. ઝાલ=૭૦૦. રે=૨૦૦. જે=૭. સીન=૬૦.
શીન=૩૦૦. રવાદ=૯૦. હાદ=૮૦૦. તાય=૯. જોય=૯૦૦.
ઝેન=૭૦. ગેન=૧૦૦૦ ફે=૮૦. કાફ=૨૦. કાફ(મોટો)=૧૦૦
લામ=૩૦. મીન=૪૦. તુન=૫૦. વાવ=૬. હે=૫. ચે=૧૦.

અનુક્રમે અખજના અદદ નીચે પ્રમાણે—

અ ખ જ દ. | હ વ જ. | હોત્તી (હે તોય ચે) | ક લે મ ન.
૧, ૨, ૩, ૪, | ૫, ૬, ૭. | ૮, ૯, ૧૦. | ૨૦, ૩૦, ૪૦, ૫૦.

સ એ ફ સ. | ક ર શ ત. | સ ખ જ.
૬૦, ૭૦, ૮૦, ૯૦. | ૧૦૦, ૨૦૦, ૩૦૦, ૪૦૦. | ૫૦૦, ૬૦૦, ૭૦૦.

દ જ ગ.
૮૦૦, ૯૦૦, ૧૦૦૦.

અખજદ, હવજ, હોત્તી, કલેમન, સએફસ, કરશત, સખજ,
દજગ, એવા જે શબ્દો અંકો ઉપર લખ્યા છે તે દેવતાનાં નામ છે.

અનવર કાવ્ય સમાપ્ત.

અનવર કાવ્ય મીલનેકા પતા.

ચેહ કીતાબ નીચેકે પતેસેં નકદ કીંમત ઓર
ટપાલ મારફત વેલ્યુએબલસેં મીલેગી.

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

વિસનગર-ગુજરાત.

જાહેર ખખર.

મુધારા વધારા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

કાવ્યસરિતા.

રચનાર— મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીંમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૩-૦.

આ ગ્રંથમાં કાવ્યોને સૃષ્ટિસૌંદર્યતરંગ, નીતિતરંગ, વૈરાગ્યતરંગ, અને કાવ્યવિનોદતરંગ એ રીતે ચાર વિભાગમાં ગોઠવ્યાં છે. સૃષ્ટિ-સૌંદર્યતરંગમાં કુદરતના દેખાવનાં કાવ્યોને અલંકારોથી અલંકૃત કરી છેવટના ભાગમાં કુદરત દુનિયાને કેવો બોધ આપે છે તેના સારાંશ બતાવ્યા છે. નીતિતરંગમાં સ્ત્રી અને પુરૂષને તેમજ નાના અને મોટાને બોધદાયક થઈ પડે તેવાં તમામ નીતિના વિષયનાં કાવ્યો છે, તેમાં જણાવેલા વિચારોની પુષ્ટિમાં નીચે કુટનોટમાં સંસ્કૃત અને અંગ્રેજ લેખકોના લેખના ઉતારા આપ્યા છે. વૈરાગ્ય-તરંગમાં ભક્તિ, વિરક્તભાવ અને ખિન્ન થયેલા હૃદયના ઉદ્ધારનાં પદ, ભજન, ગઝલ વીગેરે કાવ્યો દાખલ કરેલાં છે. કાવ્યવિનોદ-તરંગમાં પિંગળ, પ્રબંધચિત્ર, સમસ્યા, અલંકાર, નાયિકા લક્ષણ, રસ વીગેરે એવાં કાવ્યજ્ઞાન સંબંધી કાવ્યોનો સમાવેશ છે. વાંચનારની સરજતાની ખાતર કુટનોટમાં અર્થ સાથે ટીકા આપી છે. આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓ અને ઈનામ માટે મંજૂર કર્યું છે. એકંદર પૃષ્ઠ ૪૦૦ નું દળદાર સુશોભીત પાકા પુકાનું પુસ્તક છે. નિશાળમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને તેમજ પુસ્તક-શાળાઓને અને સામાન્ય રીતે દરેક સ્ત્રી પુરૂષને દરેક રીતે આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે. આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર વેલ્યુપેએબલથી મળશે—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ. મુ. વીસનગર—ગુજરાત.

